بسم الله الرحمن الرحیم

وزیرستان: وروستی تمځای

لیکوال: نذیراحمد سهار

خپرندوی: اکسوس کتابپلورنځی

چاپگڼه:۲۴

د پښتی طراح: عصمت الله احراري

لومړی چاپ: ۱۳۹۳ل

دویم چاپ:۱۳۹۴ل کال، وړی

بیه: ۲۰۰ افغانۍ

اکسوس کتابپلورنځی

لومړی څانگه: کابل پوهنتون لویدیځ سړک

دویمه څانگه: دهبوریو پارک جنوبي دروازې ته مخامخ

تیلیفون شمیرې:

+۹۳(۰)۷۹۸۹۸۹٦۹٦\+۹۳۲۰۲۵۰۴٦۵۲

aksosbookstore@gmail.com

www.aksosbookstore.af

F\aksos books store

وزیرستان: وروستی تمځای

لیکوال: نذیراحمد سهار

(دویم چاپ)

نوملړ

لومړۍ څپرکی

یاغي طبیعت/ ۲۴مخ

دویم څپرکی

تاریخي مزل/ ۳۲ مخ

اسلامي پیر/ ۳۴ مخ

مغولي چپاو/ ۳۷ مخ

د ویښتابه مبارزې/ ۴۱ مخ

ابدالیان او وزیرستان/ ۴۴ مخ

پر بنو او داوړو د سیکانو یرغل/ ۴۵ مخ

د انګریزانو لښکرکشۍ/ ۴۷ مخ

د وزیرستان پر لور د انګریز واکمنۍ غځېدل/ ۴۹ مخ

درېیم څپرکی

د مشرۍ او مبارزو محور/ ۵۷ مخ

«امارت» او «مَلَکِي»/ ۵۸ مخ

طالبان او پښتون نشنلیزم/ ٦۲ مخ

مسید محوره مبارزې/ ٦٦ مخ

«د طالبانو بادشاه»/ ۹۰ مخ

د وزیرستان د تصفیې هڅې/ ۹۹ مخ

وزیر محوره مبارزې/ ۱۱۵ مخ

د افغان حکومت د منځګړتوب هڅې/ ۱۳۰ مخ

څلورم څپرکی

د استخباراتي جګړې منځی/ ۱۴۰ مخ

انګریزي ښکېلاکی/ ۱۴۰ مخ

په قبایلو کې د روسي ښکېلاکو نفوذ/ ۱۴۵ مخ

جرمنی ښکېلاک « شامي پیر»/ ۱۴۸ مخ

ډالۍ:

د وزیرستان

مظلوم، خو په دین

او خپلواکۍ مین ولس ته!

د خپرندوی یادښت

وزیرستان؛ هغه سیمه، چې ډیری د وحشت، ترور او جګړې د مرکز په توګه را پېژندل کیږي. هغه خلک، چې ډېر ځله ورته په شعوري یا غیر شعوري ډول د «وحشي وزیرستانیان»!! اصطلاح کارېږي.

خو ایا ددې سیمې خلک ربنتیا هم وحشتپالي دي؟! ایا دلته د جګړې اوسنی تولیدي ماشین پخپله د سیمې خلک پرمخ وړي ؟ جګړه دوی صادروي او که حاکم سیاستونه او سترې لوبې ددې لامل ګرځېدلي؟!

دغو او دې ته ورته په لسګونو نورو پوښتنو ته ښاغلی نذیر احمد سهار په «وزیرستان: وروستی تمځای» کتاب کې ځوابونه لټوي. په دغه کتاب کې د وزیرستان تاریخ، جغرافیه، د نن او پرون پړتلنې، پر دې سیمه پرونی او اوسنی حاکم سیاست، د ټولنې قبیلوي جوړښتونه، د تشدد او سخت دریځۍ عوامل، محرومیت او ګن نور مسایل په خورا خوږه ژبه تحلیل شوي دي. ددغه کتاب یوه غوره ځانګړنه داده، چې لیکوال یې پخپله مسید دی، ددې سیمې اوسېدونکی پاتې شوی او په تاریخ لیکلو کې یې د تحقیق او تحلیل له ترکیبه کار اخستی دی.

اکسوس کتابپلورنځی ویاړي، چې «وزیرستان وروستی تمځای» کتاب د دویم ځل لپاره چاپ کوي. د کتاب لیکوال ته د لا ډېرو بریالیتوبونو غوښتنه کوي او لوستونکو ته ددغه کتاب د لوستلو سپارښتنه کوي.

درناوی

اکسوس کتابپلورنځی

ایپي فقیر او جرمني - ایټالیایي ځارګري/ ۱۵۱ مخ
پنځم څپرکی
انګلیسي مرمۍ او روپۍ/ ۱۶۱ مخ
«سنډیمن» او «د روپۍ سیاست»/ ۱۶۵ مخ
شپږم څپرکی
د سیاسي قبلې بدلون/ ۱۷۷ مخ
اووم څپرکی
د تخت ګټنې جګړې/ ۱۸۲ مخ
سقاو ضد پاڅون/ ۱۸۹ مخ
په وزیرو کې د افغان حکومت مخالفان/ ۱۹۸ مخ
اتم څپرکی
د «خولې» او «وسلې» ستراتیژي/ ۲۰۰ مخ
باچاخان او ایپي فقیر/ ۲۰۱ مخ
نهم څپرکی
ډیورنډ د غومبسو په ځاله کې/ ۲۱۱ مخ
د افغانستان ښی مټ غوځیږي/ ۲۱۵مخ
لسم څپرکی
د مقاومت وروستی تمځای/ ۲۱۸ مخ
یوولسم څپرکی
د امارت راستنېدل/ ۲۲۷ مخ
سخت دریځي او طالبان/ ۲۳۲ مخ
دوولسم څپرکی
تحمیلي ځنګلي ژوند/ ۲۴۰ مخ
د قبایلي سیمو حقوقي حیثیت/ ۲۴۷ مخ
ایا د قبایلو مېرنایز لول شوني دي ؟/ ۲۵۱ مخ
دیارلسم څپرکی
روزي په ټوپک کې/ ۲۵۸ مخ
د وسلو د صنعت او قاچاق عوامل/ ۲۶۵ مخ
ضمیمې/ ۲۶۸-۳۰۰مخ

چې وزیرستان د اور او وینو پر تبۍ اوښتی دی، یو چا ته په تمه وو، چې دغه سیمه راوپېژني او هغسې یې راوپېژني چې وه به، وه او ده. دادی ځوان ژورنالیست او لیکوال گران نذیر احمد سهار راپاڅېد او ددغې اسطوره یي زمکې د راپېژندلو یوه بریالۍ هڅه یې وکړه.

د گران سهار ددې کتاب لاندینۍ ځانگړنې دیادونې وړ دي:

کتاب دیوې ټاکلې بشري جغرافیې تاریخي حدود او صغور، بشري جوړښت، تاریخي- سیاسي پېښې او لاملونه یې، مشاهیر، ننۍ وضعیت او قبیلوي ترکیب راپېژني. په دې ځېړنه کې دلیکوال حب یا بغض ډېر نه دی څرگند او هڅه یې کړې ده موضوع د یوه څېړونکي له لیدلوري راوپېژني. تر ممکنه برېده یې له دقیقو سرچینو څخه کار اخیستی او د سیمه ییزو مفاهیمو، اصطلاحاتو او نوموونو د راپېژندنې هڅه یې کړې ده. زمونږ ځوان څېړونکي هڅه کړې ده، چې د بشرپېژندنې، تاریخ، فرهنگپوهنې او اتنوگرافیکي پوهنو له مبادیو څخه گټه پورته کړي او خپله څېړنه بشپړه کړي. د ځایونو، ټبرونو او خاصو نومونو پېژندنه یې کړې ده او د تاریخي پېښو، راویانو او یاهم انگېرنو په اړه یې ځان له وروستۍ پرېکړې ساتلی دی، مانا د قضاوت پر گډۍ نه دی ناست او دا کار یې لوستونکي ته پرېښی دی. په ځینو برخو کې یې د څېړنې له پرتلیز میتود څخه کار اخیستی او په دې توگه یې د لانورو پلټنو لاره پرانیستې پرېښې ده. ژبه یې روانه، خوږه او روښانه ده. د څېړنې بیان یې وچ او ستومانوونکی نه دی. دا کتاب په ټېره بیا هغه مهال خپل نومهالی ارزښت لا پسې ډېروي، چې د وزیرستان ننۍ پېښې هم په کې څېړل شوې دي، ددې پېښو تاریخي ریښې هم ښوول شوې دي او لوستونکي ته دا هم ښیي، چې اوسمهالې بدمرغۍ ټولې پر دغې ښکلې سیمې او د هغوی پر ښکلیو خلکو ورتپل شوې دي، بلکې ددې جنتي زمکې ښوزله اوسیدونکي د نړیوالو سیاستلوبو لومړني قربانیان دي.

زه باور لرم ، چې که څوک وغواړي د وزیرستان د ژغورلو هڅه پیل کړي، چې نور نو دغه ښکلې سیمه د بنسټپالنې، وروسته ساتنې، بېوزلۍ، نالوستۍ او د نورو د گټو

سوزېدلې زمکه

زېره جغرافیه، ښکلي مناظر، هسک غرونه، ساده خو پیاوړي خلک؛ هوډمن، دنگ او بې پروا نارینه، ښکلې او شرمناکې ښځې....

څه کم یوه نیمه پېړۍ وړاندې یوه انگریزي سیلاني د وزیرستان ستاینه داسې کړې وه. (وزیرستان) له اوږده تاریخه ترننه پورې د اسیا پر ملاوستنې پروت هغه ستراتیژیک نوم دی، چې هم دانگریزي ښکېلاک پرمهال دلندن سرخوږی و او هم نن د(ترهگرۍ !) په وړاندې جگړه کې د نړیوالو د بدلې سر دی.

وزیرستان د تاریخي افغانستان هغه غړی دی، چې دډېورند په خونړۍ چاړه ورڅخه پرې کړای شو، خو دې زخم هېڅکله خوله ونه گنډله، همداسې خونړی پاتې شو، چې دادی څېرکې یې نن هم د ټولې سیمې بلکې نړۍ په زړه - زړه کې احساسیږي.

ډېر ځله اورو، چې د نړۍ گڼ شرخوښوونکي همدلته راټول شوي دي، دقفقاز او سایبیریا له ځنډو له چیچین او داغستاني یاغیانو یې راونیسه د سنکیانگ ترچینایي تورکانو بیا له تاجیک و اوزبیک جگړه مارو نیولې تر عرب و افریقایي ډلو پورې ټولې همدلته راغونډې ښکاري. د نړۍ د ډېرو خونړیو پېښو پل، چې پسې واخلې نو یوه کرښه یې خامخا تر همدې زېږې جغرافیې پورې رارسول کیږي. ولې ؟ دلته څه پېښ دي او دا سیمه چا دومره توره او تیاره کړې ده ؟ تاریخي لاملونه یې څه دي ؟ اوس هلته څه تېرېږي؟ ایا د سیمې خلک یې همدا غواړي ؟ ایا دا هرڅه پرې تپل شوي ؟.... د وزیرستان په اړه گڼې داسې پوښتنې په ذهنونو کې شته او لاراشنې کیږي. دا څو کلونه

سریزه:

وزیرستان، د تاریخ تکرار

پښتانه قبایل د خپلې سیاسي او ستراتیژیکې جغرافیا له امله په ټول تاریخ کې د هند پر لور د لښکرکشیو قربانیان پاتې شوي دي. برېټانیا دغه سیمې د افغانستان او هند پر لور د روسیې، جرمني او ایټالیا د پرمختګ د مخنیوي په موخه کارولې، روسیې مرکزي اسیا ته پرې د برېټانیا د نفوذ د ډب کولو او د هند پر لور د پرمختګ په برخه کې کار اخست ، پاکستان او امریکا د شوروي اتحاد پر وړاندې د ډال په توګه وکارولې او امریکا ترې اوس په ټوله سیمه، په ځانګړې توګه د روسیې، چین او ایران د نفوذ د مخنیوي او د منځنۍ اسیا پر لور د ټوپ اچونې د تختې په توګه کار اخلي .

له ۱۹مې پیړۍ راهیسې، چې وزیرستان د استخباراتي جګړو مرکز پاتې شوی، ترننه پورې دغه لړۍ روانه ده. د لومړۍ او دویمې نړیوالې جګړې په ترځ کې برېټانیا، روسیې، جرمني او ایټالیا ټولو وزیرستان، یو بل ته د ضربې رسونې په موخه د خپلو استخباراتي هڅو ډګر ګرځولی و. وزیرستان هغه وخت د برېټانیا د خوړ ګوتې حیثیت درلود، چې نه یې غوځولای شوای او نه یې د رغېدن هیله درلوده. د بلشویکي روسیې او وروسته د جرمنیانو د پرمختګ د مخنیوي لپاره برېټانیا ته افغانستان له ستراتیژیک لحاظه مهم و. له افغانستان سره لومړۍ او دویمه جګړه په واقعیت کې له سند نه د افغانستان پر لور د پولې رانږدې کول و. په دې جګړو کې افغانانو په ښکاره بری ترلاسه کړی، خو له بده مرغه تریخ واقعیت دادی، چې افغانستان په هره جګړه کې د خپلې خاورې یوه ستره برخه له لاسه ورکړې ده. د پرون او نن پرتلنې ښیي، چې د پښتنو، په ځانګړې توګه قبایلي سیمو په تړاو د برېټانیې او پاکستان پالیسۍ د ځنځیز په شکل پرمخ ځي. قبایلي سیمې لا هم له مرکزه د والي او اجنټانو له لارې اداره کیږي او ملتپالو ګوندونو ته لا هم په قبایلي سیمو کې د فعالیت اجازه نه ور کول کیږي.

لپاره له ترڅښو لاندې کېدلو نه خلاصه شي، د سهار صاحب کتاب به یې د لارې مشال وي. تاسو به ددې کتاب په لوستلو وپوهیږئ، چې د سیمې او نړۍ د ثبات لپاره دا په کار ده چې د تاریخي افغانستان له وجوده پرې کړای شوي غړي باید بېرته له خپل اصل سره وصل شي او که نه دا زخم به همداسې تازه وي او نړۍ به یې د څړیکو له لاسه په ارامه خوب ونه کړي.

د دې سوزول شوې زمکې اوسیدونکي که انسانان ګڼل کیږي، خو باید ورته د انساني ژوند کولو حق ورکړای شي، د دوی هویت، د دوی تاریخي هېواد، د دوی اقتصادي سرچینې، د دوی پوهنه، ددوی فرهنګ، ددوی ژبه او بالاخره د دوی افغاني پېژاند باید بېرته ورکړل شي، ایله به نړۍ د ارامۍ ساه بیا راکاږي.

زه د افغانستان د سیمه ییزو مطالعاتو د مرکز د مسئول په توګه ددغې څېړنې اړتیا پېژندلای شم، موږ ته ښه څرګنده ده، چې د اوسمهالي بحران په بهیر کې زموږ د چم ګاونډ تر ټولو مهمه ستراتیژیکه برخه لاهم نه ده راپېژندل شوې. دافغانستان په دیپلوماسۍ پوځي- امنیتي ستراتیژي جوړونه، قومي او ولسي پریکړو او اړیکو کې دسیمو او ولسونو په اړه بشپړ معلومات لومړني ضرورتونه دي. د همدې لپاره د ښاغلي لیکوال دا هڅه خورا پرځای او ګټوره بولم او خپربدل یې ده او افغان ولس ته ښه زیری ګڼم .

له اور څخه د وزیرستان د ژغور او د قدرمن لیکوال د لانورو بریالیو هڅو په هیله

څېړندوی عبدالغفور لېوال

د افغانستان د علومو اکاډمۍ

د سیمه ییزو مطالعاتو د مرکز رئیس

۱۳۹۲ - سلواغه ، کابل

پاکستان په تېرو څو لسیزو کې له دې سیمې نه په افغانستان کې د خپل نفوذ لپاره کار اخستی او افغانستان هم دا سیمې په تېر کې د برېتانيايي ځواکونو او په وروستيو کې وخت ناوخت د پاکستان پر وړاندې د فشار د يوې وسيلې په توگه کارولې دي. لکه څنگه، چې په شلمه پېړۍ کې وزیرستان او قبايلي سيمې د ستراتيژيکو او جغرافيايي سياستونو قرباني وې، نن هم د سياسي او ستراتيژيکو گټو لپاره د يوې متشنجې او بې برخليکه جغرافيا په توگه کارېږي او ساتل کيږي .

تاريخي بهير ښيي، چې د وزیرستان د هرې مبارزې او جگړه ييز خوځښت عامل د ډيورنډ کرښې په دوو اړخونو کې د دوو قوتونو له سياستونو او درېځونو سره تړلی پاتې دی. په بله وينا، د ډيورنډ کرښې پر دوو غاړو د «سياست» او «جغرافيا» د تعريف قرباني دی. د نولسمې پېړۍ له نيمايي نه د یوويشتمې پېړۍ تر دويمې لسيزې پورې «اسلام» او « خپلواکي» لا هم په دې سيمه کې د تحرک او انقلاب زېږونې اصلي عوامل دي. وزیرستان د يوې داسې سيمې په توگه، چې برخليک يې د کابل او اسلام اباد ترمنځ په يوه ځوړند حالت کې واقع دی، د دغو دوو عواملو په پام کې نيولو سره لا هم د کابل او اسلام اباد دواړو د «اسلامي تخت گټنې» او «پاچاگردی» پياوړې جبهه ده .

په نولسمه پېړۍ کې، چې پاکستان نه و او په سيمه کې انگريزان واکمن وو، د وزیرستان د اسلامي ورورولۍ اړيکي له کابل سره ټينگ وو، څکه هلته حاکم د اسلام بادشاه گڼل کېده او د انگريز پر وړاندې ددوی د مبارزې ملاتړ هم د کابل پر ملاتړي محور ولاړ و. برېتانيايي هند پر قبايلي سيمو او وزیرستان د خپلې واکمنۍ تر پايه له افغان اميرانو څخه له دې امله سترگه کوله، چې د وزیرستان جبهه يې په لاس کې وه او دوی، چې نامسلمان وو، له دې جبهې يې د کابل پر وړاندې گټه نه شوای پورته کولای. سياسي حالاتو دغه معادله هغه وخت بدله کړه، چې په کابل کې د امان الله خان پر وړاندې په اصطلاح د هغه د « غير اسلامي» اصلاحاتو پر خلاف يولړ پاڅونونه وشول. وزیرستان که څه هم ددغو پاڅونونو په مخالف اړخ کې و، خو پاڅون انگريزانو ته دا واک

ورکړ، چې د کابل د اصلاح غوښتونکي پاچا پر وړاندې د جنوبي ولايتونو د پښتنو اسلامي گروهه وکاروي. له سيمې نه د انگريزانو تر وتلو وروسته، چې د اسلام په نامه پاکستان منځ ته راغی، د «سياست» او «جغرافيا» پر بنسټ حاکم تعريفونه وپايېدل، خو په دومره توپير، چې د کابل اسلامي شعار ځای «پښتون ملتپالنې» ته پرېښود. د کابل تېرو سياستونو ته په پام سره، چې نادري کورنۍ د قبايلو احساساتو ته يکې پام نه و کړی، د کابل د ملتپالنې شعار هغه ځای ونه موند، کوم، چې «دين پالنې» نيولی و. نور له همدې ځايه تاريخ معکوس پرمخ لاړ. نن اسلام اباد د انگريز پر وړاندې د کابل د «دين پالنې» پرونی سياست د کابل پر ضد کاروي، څکه په کابل کې د څو لسيزو لپاره داسې حکومتونه رامنځته شوي، چې د بهرنيو تر ملاتړ لاندې انگېرل کيږي. پاکستان شاوخوا څلور لسيزې کيږي، چې د پښتنو پر اصلي نبض لاس ايښی. افغانستان او په پښتونخوا کې ملتپاله گوندونه له هغو وسله والو ډلو سره مخامخ دي، چې پاکستان يې د اسلام تر چتر لاندې د خپلو ستراتيژيکو گټو د خونديتوب لپاره کاروي.

په ۲۰۰۹ کال کې، چې له پاکستان سره د افغان حکومت د سولې او جوړجاړي هيلې وشليدې، کابل، په ځانگړې توگه حامد کرزي او د هغه د ملي امنيت ادارې يوځل بيا هغه سياست ته مخه کړه، چې په دې وروستيو کې افغانستان لږ او ډېر هېر کړی و. دغه سياست د پاکستان پر ضد د وزیرستان د جبهې احياء کول و. حکيم الله مسيد په پاکستاني طالبانو کې د پښتون ملتپالنې او اسلامپالنې ترکيب رامنځته کړی و. دغه ترکيب د افغانستان خواخوږو ته دا توان ورکړی و، چې په وزیرستان او قبايلي سيمو کې نفوذ وکړي او د اسلام اباد په لاس بل شوی اور، تر لاهور او کراچۍ و رسوي. دغه سياست پاکستان د گړنگ پر غاړه ودراوه او داسې اټکل کېده، چې که دغه ستراتيژي دوامداره پاتې شي، پاکستان به له منځه وچوي، خو دې ستراتيژۍ څکه ريښې ونه کړې، چې د لوبې اصلي لوبغاړي (سي آی اي) يکې ځان گټندوی نه باله. پاکستان د خپل زېږون له ورځې تر ننه په سيمه کې د امريکا ستراتيژيک ملگری پاتې شوی او تر افغانستان زيات د معاملې او راکړې ورکړې د سياست ظرفيت لري. برعکس افغان

حکومت تراوسه په دې نه دی بریالی شوی، چې ځان د پاکستان د متبادل په توګه ثابت کړي، یا لږ ترلږه په سیمه کې د روانو سیاسي لوبو د سهمدار په توګه ومنل شي. بده لادا، چې د حامد کرزي د حکومت په اوږدو کې له کندهاره تر کونړه غځېدلې هغه شبکه هم وشړېده، چې پاکستان ته یې د سر په کاسه کې اوبه ور کړې وې. دا لکه د ۱۹۴۲ کال پېښو تکرار. د ۱۹۴۲ز کال د مې پر ۲۵مه افغان حکومت د برېټانیا په غوښتنه په کابل کې د جرمني او ایټالیا شاوخوا سل جاسوسان ونیول. په دې کې هغه پنځوس زره افغانۍ هم ضبط شوې، چې یوه ایټالیایي ځارګر (غلام عمرخان پیلوټ) باید اېپي فقیر ته رسولې وای. دې نیونو له اېپي فقیر سره د جرمني او ایټالیا اړیکي تر جولای میاشتې وځنډول. جرمني ددې چارې په غبرګون کې د افغان اردو د زړو وسلو د پېرنې پر سر له کابل سره پیل کړې خبرې بندې کړې. افغان حکومت په دې سر نه خلاصاوه، چې ځنګه د انګریزانو پر وړاندې د هغوی ددښمنانو له امکاناتو ګټه واخلي او ځنګه انګریزان ددغه فشار له لارې د کابل د عملي کېدا وړ غوښتنو منلو ته وهڅوي.

د ۲۰۱۳ کال د اکتوبر پر پنځمه په لوګر ولایت کې عبداللطیف مسید او د هغه ملګرو ته هغه څه ور پېښ شول، چې په ۱۹۴۱ کال کې دوو جرمنیانو ته ورپېښ شول. پر شوروي د جرمني له برید سره هممهال، د جرمني د ځارګرې ادارې (ابویر) د ۱۱مې ورانکارۍ ډلې مشر د ۱۹۴۱ کال د جون پر ۲۴مه په کابل کې د جرمني سفارت ته امر وکړ، چې په وزیرستان کې اوربلوونکي عملیات پیل کړي. جرمني ځارګرې ادارې خپلو دوو ځریو (اوبردورفر او ډاکټر فرد براندت) ته سپارښتنه وکړه، چې اېپي فقیر ته وسلې او پیسې ورسوي. له دې سره هممهال باید هغوی وزیرستان ته تللي وای او هلته یې په سپټمبر میاشت کې پر برېټانیایي هند د جرمني پوځیانو له برید سره سم، له اېپي فقیر سره یوځای پراخ عملیات کړي وای. په کابل کې جرمنیان وزیرستان ته د تګ په حال کې وو او د بنو یوه افغان ډګروال میرصاحب خان یې همکاري کوله. انګریزان او شورویان وزیرستان ته د جرمني جاسوسانو پر تګ خبر وو، ځکه په اوربلوونکو عملیاتو کې داسې کسان هم شامل وو، چې د جاسوسانو رول یې لوباوه. جرمنیانو اېپي فقیر ته له برلین نه

انګریزي ټوپک، لاسي بمونه، د زغره والو ګاډو ضد وسلې او د الوتکو ضد توغندي غوښتي وو، خو دا، چې جرمني جاسوسان او د هغوی وزیرستاني بدرګه وال د لوګر په پل علم کې ونیول شول، اېپي فقیر ته دغه وسلې ونه رسېدې. له دوی نه څو تومانچې، کارتوس، درې سوه زره افغانۍ، څه باندې لس زره هندي روپۍ او د قبایلي سیمو نقشې ترلاسه شوې. په دې پېښه کې یو جرمنی ځری اوبردورفرو ووژل شو او وروسته په کابل کې امنیتي ځواکونو ګڼ وزیر او مسید ونیول. ددغو دوو پېښو پرتلنه موږ ته د وزیرستان او کابل ترمنځ د اړیکو ځرنګتیا او په سیمه کې غوړېدلی استخباراتي جال رابښودلای شي .

د لطیف مسید له نیول کیدو او د ۲۰۱۳ کال د نومبر پر دویمه د حکیم اللّٰه مسید له وژل کیدو وروسته، پاکستان یوځل بیا د ژوند ساه واخسته او له درنګ پرته یې په شمالي وزیرستان کې د پاکستان ضد طالبانو پر وړاندې مرګوني عملیات وکړل. دا، چې پاکستان د لطیف اللّٰه مسید د ورسپارل کیدو او وزیرستان د عملیاتو په مقابل کې امریکا ته څه ومنل ، وروستي تحولات یې لږ ترلږه دا درک را کولای شي، چې امریکا منځنۍ اسیا ته د جنګیالیو د انتقال په پروژه کې د پاکستان ملاتړ ترلاسه کړی .

سرچینې:

د وزیرستان په تړاو ځیرنیز اثار موندل د مرغۍ په پیو پسې ګرځېدل دي.

پر دې سیمه که څه ویل شوي، د انګریزانو له عینکو ورته کتل شوي، یا د پاکستان متعصبو او د وزیرستان له واقعیتونو ناخبره لیکوالو پرې څه لیکلي دي. هر چیرې، چې استناد شوی د پوځي جنرالانو نظر او د هغوی تجربې پکې مطرح شوې. هیڅ داسې کتاب او ځیړنه نشته، چې د وزیرستان اصلي تصویر او د پېښو حقیقي هینداره واوسي. وزیرستاني لیکوالو، چې څه لیکلي ټول په هغو ګزارشونو متکي دي، چې له انګریز مامورانو نه په ارشیفونو او ګزارشي کتابونو کې راپاتې دي. په دې منځ کې د لایق شاه درپه خېل کتاب «وزیرستان» که څه هم په ورته ګزارشونو متکي دی، خو د پېښو او کرکټرونو د دقت او کره توب ځرک پکې ډیر دی. د اولف کارو، ایولین هاویل

(Evelyn Howel)کتابونه او لیکنې د هغوی د شخصي لید او دې تیوری د تثبیت په لټه کې دي، چې پښتون د کابل او لاهور ترمنځ وېشل شوی. د سټالین افغاني جګړه په دې منځ کې له دې امله رانښکونکی دی، چې د استخباراتي معلوماتو د تبادلې له ارزونو او مستندو متونو ټوکیدلی دی.

په «وزیرستان: وروستی تمځای» کتاب کې کاریدلې سرچینې څو ډوله دي:

لومړی: هغه کتابونه، چې په وزیرستان کې په ماموریت بوختو انګریز افسرانو او نورو لیکوالو کښلي.

دویم: د انګریز واکمنی د ماموراتو په لاس لیکل شوي رپوټونه، یادښتونه او خاطرې.

دریم: په ارشیفونو او ډیجیټل کتابتونونو کې خوندي اسناد

څلورم: د وزیرستان دسپین ږیرو او مشرانو شفاهي څرګندونې، چې د شته معلوماتو په رڼا کې ارزول شوې او تر کره توب وروسته د «اضافي او بشپړوونکو معلوماتو» په توګه کاریدلې دي.

وزیرستان دلته په څو دورو کې در پېژندل کیږي. تر اسلام وړاندې د سرداویدهوګرث د سکندر کتاب له «ګوګمل» او د اریایي پېر د ویدي سندرو له «ګماتي» سیند نه، چې دواړه د ګومل تاریخي وجود ثابتوي. تر اسلام وروسته له لومړی هجری سپوږمیزې پېړی نه تر مغول پاچا ظهیرالدین بابر پورې، چې د پریغل د منو په ستاینه پیلیږي او د روښانیانو په غورځنګ او مبارزو بشپړیږي. تر مغلي وحشت وروسته په ابدالي پېر کې د وزیرستان د نسبي ارامی دور پیلیږي، خو بنو ته د سیکانو او انګلیسي امپراتوری په غځېدو سره وزیرستان بیرته د مقاومت دورې ته داخلیږي. د انګریزانو پېر، چې له ۱۸۹۴ز کال پیلیږي او تر ۱۹۴۷ کال پورې د پاکستان تر رامنځته کېدو پورې له ولسي مقاومت سره مل دوام کوي، ددغه کتاب د محتوا ستره برخه جوړوي. پر دې دوره د ډېر تمرکز یو لامل د تحقیق او تحلیل لپاره د ډېرو موادو موجودیت او بل له دغه پېر سره د پښتنو او وزیرستان د سیاسي او جغرافیایي وضعیت

تړاو دی. له ۱۹۴۷ کال وروسته وضعیت په لنډو ټکو کې سپړل شوی، خو په یو شمیر هغو عواملو هم بحث شوی، چې هم د انګریز پرمهال او هم په اوسني پاکستان کې، د وزیرستان د بدمرغیو لامل ګرځیدلي.

درناوی

نذیراحمد سهار

کابل، ۱۳۹۴ کال، وری

لومړی څپرکی

یاغي طبیعت

خوندور شمال او شنې درې پر ټوله لار څوساعته سفر څو شيبو ته را لنډوي. ټانک ته، چې رسيږې د مسيدو او بېټنيو څېرې ترسترګو کيږي او څومره، چې د ټانک-واڼه پر لار ډېرېږې، منځۍ، مرتضی او چنډولي(جنډولې) ته نږدې کيږې، د وزيرستان ځير او ياغي طبيعت پرمخ درځي. چنډولی د بېټنيو او مسيدو ترمنځ وروستۍ پوله ده.

بنو هغه ښارګوټی دی، چې شمالي او جنوبي وزيرستان له ډېره اسماعيل خان، کوهاټ، پېښور او افغانستان سره نښلوي. دلته وزير، بنوځي او په کم شمېر مسيد اوسيږي. ډېره، بنو، ټانک، میرانشاه او واڼه پنځه هغه نقطې دي، چې پر وزيرستان د کنټرول او اتصال لپاره په تېرو څو پيړيو کې په پرله پسې توګه کارېدلې دي. دمګړۍ هم، چې وزيرستان د پاکستان تر واک لاندې سيمو کې شامل دی، دغه نقطې پر وزيرستان د کنټرول لپاره کارېږي. دغه لار د کندهار او پنجاب، کابل او پنجاب او دغسې نورو ولايتونو او د هند د لويې وچې ترمنځ د سوداګريزو توکو لپاره د تاريخ په ټولو دورو کې کارېدلې ده. له کابل نه ډېره اسماعيل خان او پنجاب او له پنجابه غزني او کابل ته له همدې لارې توکي ليږديدل.

وزيرستان له کورمې ايجنسۍ، د بلوچستان له ژوب (مرنيو)، بنو، خوست او پکتيکا سره ګډې پولې لري. وزيرستان ټول ۱۱۵۸۵ کيلومتره مربع مساحت او ۷۹۱۰۸۷ تنه نفوس لري. په شمالي وزيرستان کې، چې مساحت يې ۴۹۶۶کيلومترو ته رسيږي ۳۶۱زره او ۲۴۶ تنه او په سويلي وزيرستان کې په ۶۶۱۹ کيلومتره مربع مساحت ۴۲۹زره او ۸۴۱ تنه اوسيږي.

وزيرستان يوه بشپړه غرنۍ سيمه ده، چې په ځنګلونو پوښلې ده.

په غرونو کې يې ډېرى څيړۍ، لمنځې، نښتر او داسې نورې ونې مونډل کيږي. ځنغوزي، ماټک (چار مغز)، منې، انګور، مندتې(زردالو)، الوبخارا، ګورګورې، خجورې، الوګان، جوار، مزري ددې سيمې ميوې او کرکيله ده. د ميرانشاه په مرکزيت په شمالي وزيرستان کې ډېرى وزير او داوړ قبيلې اوسيږي، خو اکثريت پکې اتمانزي وزير دي. دغه قبيله د توچي، شوال، خيسوره، کيتو او د کورمې سيند په غاړو کې اوسيږي. داوړ د توچي سيند پر دواړو غاړو اوسيږي. په شمالي وزيرستان کې ملکشي ، ګوربز، خرسين او سيدګي قبيلې هم اوسيږي. شمالي وزيرستان په درې سب ډويژنونو او نهو تحصيلونو (علاقه داريو) وېشل شوی دی. د ميرانشاه په ډويژن کې مرکز ميرانشاه، غلام خان او دته خېل تحصيلونه، د ميرعلي په ډويژن کې ميرعلې، سپين وام او شيوه او د رزمک په ډويژن کې پخپله رزمک، دوسلي او ګړيوم تحصيلونه شامل دي. شوال په ۲۰۰۳ز کال کې د يوه بېل تحصيل په توګه منځ ته راغی.

پوليټيکل اجنټ د ايجنسۍ د مشر، همغږي کوونکي، قاضي او څارنوال په توګه کار کوي. د بېلابېلو ادارو ترمنځ همغږي او د بيا رغونې د پروژو او نورو سياسي او ټولنيزو پرمختګونو د څار او کنټرول چارې هم د سياسي استازي پرغاړه وي. دغلته اداري چارې او حکومتولي د ملکانو، لونګي مشرانو او خاصه دار ځواکونو له خوا پرمخ وړل کيږي، خو په دې وروستيو کې پر سياسي، اقتصادي او ټولنيزو مسايلو پوځ مسلط دی. په سويلي وزيرستان کې د سياسي استازي رول خورا مهم دی، ځکه دلته دوه سترې،

خو سرکښې قبیلې اوسیږي، چې یونیم ځل د حکومتي سیاستونو په پایله کې د یوې او بلې پر وړاندې درېږي. سیاسي استازی پر قومي مشرانو او نورو بانفوذه کسانو د خپلو سیاسي اهدافو په خاطر د پیسو د پټ ویش دنده هم پر مخ وړي.

رزمک، شوال او میرانشاه د شمالي وزیرستان مشهورې سیمې دي. رزمک د شمالي وزیرستان خورا شنه او سمسوره سیمه ده. په سویل کې یې سپین کمر، ختې غر، توده چینه مسید میشتې سیمې دي. د شوال سیند د ۱۱زره فټه لوړ غره په لړۍ کې له ډیورنډ کرښې اته میله د ختیز پر لور بهیږي او له مایزر نه دوه میله لویدیز خوا له توچي سره یوځای کیږي. د شوال په ختیز کې رزمک، شویدر غر او د بېرمل سیمې پرتې دي. په سویل کې یې موسی نیکه (نیکه بند) او دربې نشتر او په شمال کې یې منظر خېل دره او د مایزر مداخېل وزیر پراته دي.[۱]

په شوال کې ډېری کابل خېل، بکاخېل، جاني خېل، ملکشي، په شکي کې میامي، ملکشي، شادیکي، خونیاخېل، بدین خېل، هاتي خېل، سپېرکي، سدن خېل او د مسیدو د بهلول زیو او علیزیو ښاخونه اوسیږي. په بېرمل کې کابل خېل، پیپلي، سیپلي وزیر اوسیږي. په رزمک کې ممیت خېل او توري خېل، په شم کې ممیت خېل او بوهیم خېل، په خیسوره کې ممیت خېل، توري خېل او وړوکي، په شیرنه کې مداخېل، خدرخېل، منظرخېل، په شرکي او شکتو دره کې توري خېل، عمرزي او پلو ته یې مسید اوسیږي. په شیره تله او شاوخوا کې ممیت خېل، توري خېل، حسن خېل، مداخېل، کابل خېل، ملکشي او زلي خېل اوسیږي.

په سویلي وزیرستان کې مسید او احمدزي وزیر اوسیږي. پر دې دوو قبیلو سربېره دلته ورمړ، دوتاني، سلېمان خېل او غلجي هم اوسیږي. مسید د سویلي وزیرستان اکثریت نفوس جوړوي. د مسیدو په دریو خواوو کې درویش خېل وزیر اوسیږي او ختیز پلوته یې ټانک، ډیره اسماعیل خان او بنو پراته دي، چې بیټني، مسید، بنوڅي، وزیر، داوړ او نورې قبیلې ګډ سره پکې اوسیږي.

سویلي وزیرستان په دریو برخو یا ډویژنونو کې اته تحصیلونه لري. د وانه په تحصیل کې مرکز وانه، برمل او توی خوله، د لادا په ډویژن کې لادا، ساړه راغه او مکین او د سرویکي په ډویژن کې پخپله سرویکی او تیارزه تحصیلونه شامل دي. وانه د سویلي وزیرستان مرکز دی، چې غوڅ اکثریت پکې احمدزي وزیر اوسیږي. پر وانه سربېره کانیګروم (شوره)، شکی، مکین او لادا د سویلي وزیرستان مشهورې سیمې دي. د وانه په ډویژن کې ډېری وزیر اوسیږي، خو په دوو نورو ډویژنونو کې غوڅ اکثریت مسید دي.

په وانه کې زلي خېل، ګنګي خېل، خجل خېل، توجیاخېل، هاتي خېل، سرکي خېل، بیزن خېل، پاینده خېل، خونیاخېل وزیر او په مرکز کې یوڅه دوتاني اوسیږي.په لادا کې، چې وانه ته د ټانک له لارې د غځېدلي سړک په ښي اړخ کې پرته سیمه (سب ډویژن) ده، لنګرخېل، پټوني، شابي خېل، بیبي زي، خدرخېل، خون خېل، ترګډي، مل خېل، وزیرګي، سلطاني، ایشنګي، مالای، چرخېل، خلیلخېل، سرنګ خېل، عمرخېل، ورمړ، کیکړي، ګریړي، شمیري، شمن خېل، ملکشي، برومي خېل، محمدي، مړیخي، تره کي، بدینزي (او نور)، په مکین کې عبدلي، ایشنګي، بندخېل، نانوخېل، لالي خېل (او نور)، په ساړه راغه کې ګلیشي، شمن خېل، چرخېل، ګریړي، خالي خېل، هیبت خېل، کایخېل، بدیوي، ګوري خېل، چونډخېل، هیبل خېل، ملکشي، شمن خېل، ایشنګي، شمیري، ګوري خېل، ګلیشي، منزي، سیدان، فریدي، خانخېل، ګلي خېل، عبدلي، بندخېل، ګریړي، لنګرخېل، بهادرخېل (او نور) ، په سرویکي کې منزي، بهلولزي، شمن خېل، په تیارزه کې نیکزن خېل، ګیګاخېل، مچن خېل، کیکړي، ورمړ او نور ښاخونه اوسیږي.[۲]

توچي، ټانک زام، ګومل، کیتو، سپلیتوی، خیسوره، وانه توی، شوره او شینکی د وزیرستان مشهور سیندونه او لګڼونه دي. ټانک زام سیند په دوه توی سیمه کې د تودې چینې او بدر توی له یوځای کېدو څخه سرچینه اخلي. پریغل (پیرغر، پرې غر) د وزیرستان تر ټولو لوړ غر دی، چې د سمندر له سطحې ۱۱۰۰۰ فټه لوړ پروت دی. پر

دې سربېره شویدر، نېشه، ګبر غر، جاني میله، کوټکوم، کونډېږ غر، ګرني سر، خواجه حیدر، بیبک او خږ کمر د وزیرستان نور غرونه دي.

ورمړ یا برکي قبیله، چې ډېری افراد یې ځانونه په مسیدو کې شمېري، په کانیګروم سیمه کې اوسیږي. ددوی یو شمېر خلک له بېټنیو سره یوځای هند ته هم کډوال شوي دي. ددې قبیلې څه وګړي د لوګر د بره کي برک په مرکز، بره کي راجان او سرخ اباد سیمو کې او یو شمېر هغه یې د پېښور د ځمکنیو او شمشتو سړک په اوږدو کې په ورمړو تمځي کې اوسیږي.

کډوال شوي مسید او وزیر

مسید او وزیر پر وزیرستان او پاکستان سربېره، په افغانستان کې هم اوسیږي. په افغانستان کې میشت مسید او وزیر په څو بېلو پړاوونو کې دلته میشت شوي دي. افغانستان ته د مسیدو او وزیرو د راتګ اصلي محرکات د انګریزانو خلاف د هغوی مبارزې، د افغانستان د خپلواکۍ جګړې، د سقاوي اړودوړ خلاف جګړې او شخصي دښمنۍ دي. ډېری هغه مبارزان، چې د انګریز خلاف په جګړو کې بوخت وو، د انګریزانو د ظلم او وحشت له امله د افغانستان پر لور کډوالۍ ته اړ وتل. لکه نن، چې ګڼ مسید، وزیر او داوړ له وزیرستان نه د پاکستان بېلابېلو سیمو او خوست او پکتیکا ته کډوال شوي، د برېټانیایي هند او انګریز واکمنۍ په وخت کې هم له انګریزانو سره جنګېدونکي وزیرستاني مبارزان اړ وو، چې دارالاسلام (افغانستان) ته په کډه لاړ شي.

افغانستان ته پر لومړي ځل د ۱۸۹۶ ز کال د جولای پر ۲۲مه له ملا پیونده مسید سره د وزیرو، داوړو او مسیدو څلور زره کسان راغلل. دوی لومړی بېرمل او یوه اوونۍ وروسته پلازمینې کابل ته لاړل. له دوی سره ښځې او ماشومان هم وو. د دغو کسانو له ډلې او بیا وروسته د امیر حبیب الله خان په وخت کې کډوالو شویو مسیدو او وزیرو ته په بېلابېلو ولایتونو کې ځمکې ورکړل شوې. په دوی کې د غزني د غوزبې

میاجي(۱) او د وردګو د بکسمند سیمې ځګړ (۲) خالو، بالیچ او د هغه نور ملګري شامل وو. د میاجي او ځګړ تر مشرۍ لاندې مسید، چې د ملا پیونده مسید اصلي جنګیالی ځواک یې جوړاوه، په غزني او وردګو کې ځای پرځای شول.

دغو خلکو ته په پیل کې افغان حکومت غله دانه ورکوله، خو وروسته یې ځمکې ورکړې. په دوی پسې د امیر حبیب الله خان، امان الله خان او نادرخان په وختونو کې نور مسید او وزیر راغلل، چې ډېری یې په لوګر، وردګو او یو شمیر نورو سیمو کې ځای پرځای شول. د لوګر د څرخ، بره کي برک، واغجان، سرخ اباد، کیشم کلا، شاهي کلا، سفیدسنګ او د وردګو د ظریف، بکسمند، بدکول، ګوډا او ګډلي مسید پر ۱۹۱۹ز کال د امان الله خان او پر ۱۹۲۹ز کال د نادرخان د واکمنۍ پر مهال له وزیرستان نه راغلي دي. د څرخ مسید د غلام نبي خان څرخي(۳)په سلا هلته میشت شوي، ځکه هغه په وزیرستان کې د پخواني پاچا امان الله خان په پلویتوب تر اوږدې مودې پورې د مسیدو او وزیرو د ملاتړ ترلاسه کولو هڅې کولې. د لوګر په کیشم\کیشن او شاهي کلا کې میشت یو شمېر مسید د موسی خان مسید (۴) او شاه دوله خان(۵) تر مشرۍ لاندې لومړی سرخاب او بیا دې سیمې ته راغلي دي. له دوی سره ډېری هغه مسید راغلي وو، چې د ۱۹۱۹ ز کال په جګړو کې یې په وزیرستان کې دده، موسی خان او رمضان خان مسید (۶) تر مشرۍ لاندې د انګریزانو خلاف مبارزې کولې. لوګر ته یو شمېر مسید د سقاو د زوی پر ضد د جګړې په کلونو کې راغلي دي. د مسیدو هغه سرتېري، چې په وزیرستان کې یې د شاه دوله خان او جنرال موسی خان تر مشرۍ لاندې د انګریزانو خلاف د وانه، سرویکي، تیارزې او ټل په جګړو کې برخه درلوده، انګریزانو تر فشار لاندې راوستل. هغوی خپلې ستونزې په کابل کې له امان الله خان سره شریکې کړې، خو د سملې تړون له امله هغه د انګریزانو پر وړاندې څه نشوای کولای. وروسته یې هغوی ته په سرخ اب کې ځمکې ورکړې، خو هلته د یولړ ستونزو له امله ډېر پاتې نه شول او د محمداغې ولسوالۍ کیشم او شاهي کلا سیمو ته لاړل. د جنرال موسی خان تر مشرۍ لاندې مسیدو ته هم په سرخاب ، محمداغه او نورو سیمو

کې ځمکې ورکړل شوې او ښکارکلا یې هم دده په نامه ونوموله.

په افغانستان کې د وزیرو او مسیدو دریم پړاو میشتېدا د سقاوي اړودوړ پر وړاندې د نادرخان له لښکرکشي سره یوځای پیلیږي. له نادرخان سره په لښکر کې له وزیرستان نه شاوخوا څلورزره تنه مسید، وزیر، ورمړ او داوړ ملګري وو. د هغوی یو شمېر کسانو ته په لوګر، وردګو ، غزني او نورو سیمو کې ځمکې ورکړل شوې او یو شمېر نور بېرته وزیرستان ته لاړل. ځینې هغه مسید او وزیر، چې ځمکې ورکړل شوې وې، په دویم ځل سروې کې ترې ځمکې بېرته واخستل شوې، ځکه دوی وزیرستان ته تللي وو. مسید او وزیر په مني کې په افغانستان کې اوسېدل، خو په ژمي کې به د انګریز خلاف د مبارزو په موخه بېرته وزیرستان ته کوزېدل. په څلورم پړاو کې مسید او وزیر په شخصي دښمنیو کې افغانستان ته کډوال شوي دي.[۳]

پر لوګر، غزني او وردګو سربېره، په خوست، کابل، پروان، بغلان، کندز، سمنګان، تخار، کندهار، هلمند، ګردیز، سمنګان او نورو سیمو کې هم خواره واره مسید او وزیر پراته دي، چې په څو لاملونو هلته تللي دي. یو هغه مسید او وزیر مبارزان، چې انګریزان ترې ډېر په عذاب وو د وزیرستان په ګاونډ کې له میشتېدا وروسته د انګریزانو د شکایتونو پر بنسټ د افغانستان شمالي ولایتونو (ترکستان) ته واستول شول. دویمه ډله هغه وزیر او مسید دي، چې د نایب الحکومه محمدګل خان مومند د پلان له مخې د ناقلانو په ډله کې شمالي، کندوز او بغلان ولایتونو ته لاړل. دریمه کټګوری هغه مسید او وزیر دي، چې د اقتصادي او معیشتي عواملو له مخې په انفرادي ډول یادو سیمو ته تللي دي.

دویم څپرکی

تاریخي مزل

د اریایانو په ویدي سندرو (ریګ ویدا) کې د دریو سیندونو نومونه یاد شوي، چې کرومو، ګوماتي او یویواتي دي. دوه هغه یې د وزیرستان له ځمکې تېرېږي.[٤]

یویواتي (د ژوب سیند، چې له ګومل سره یوځای کیږي) او ګومل (ګماتي) سیند، چې د وزیرو له ځمکې تېرېږي. دریم سیند یې د کورمې سیند دی، چې د بنو په شمال کې له عیسی خېلو نه اباسین ته تویږي. د ګومل په شمال کې وزیر او په جنوب کې یې مرنيي او مندوخېل قبیلې پرتې دي. د ویدي کتابونو له مخې، ګومل درې زره کاله مخکې شنې درې درلودې او په وزیرستان کې د یو شمېر پخوانیو زړو کلاوو نښې ښیي، چې په باختر- یوناني پېر کې دلته پوځ او یا هم ښار اباد و. د ګومل او توچي پر لاره ترلسمې میلادي پېړۍ پورې سوداګریزو او پوځي قافلو تګ او راتګ کاوه. غوري او غزنوي لښکرې له همدې لارې هند ته تللې او د دراني امپراتورۍ بنسټګر احمد شاه بابا هم له همدې لارې پنجاب ته ځان رساوه. د اسلام تر راتګ مخکې په وزیرستان کې بودایي مذهب او سانسکرټ ژبه دود ول. د وزیرستان په سپین وام او یو شمېر نورو سیمو کې بودایي سټوپې اوس هم شته دي. هغه اثار، چې له شیره تله سیمې ترلاسه شوي، د کوشانیانو او پارتیانو- هیپتالیانو د دورو نښې نښانې ښیي. د داریوش په هخامنشي دوره کې د لوی افغانستان ۱٦ سیمې شاملې وې، چې یوه پکې ته ته ګوش

Thattagushوه، چې د کوهاټ او د بنو ورځېرمه وزیرو او داوړو سیمې پکې راځي.

هیروډټ (۴۲۴ق م مړ) په خپل۴۴۴ کتاب کې لیکي:
«داریوش دریاب ته د سند رود د ګډېدو د ځای کشفولو لپاره یو یوناني امیرالبحر، چې سکیلاکس Skylox نومېد او د کاریاندار هېواد و، له څو باوري کسانو سره په بېړۍ کې کښېناوه او د یاد کار لپاره یې واستاوه. دغه ډله د کسپاتورس له څمکې (ښاره) او د پکتویک Paktuike له ځمکې وخوځېده او دریاب ته ورسېده». [5]

دا، چې په ویدي سرودونو کې ګومل او کورمه سیندونه یاد شوي او تاریخي بهیر ښيي، چې د سند او هند نیمې لویې وچې پر لور ډېری قافلې او لښکرکشۍ د کورمې او ګومل له لارې کېدې، غالب ګومان دادی، چې پکتیک به اوسنۍ پکتیا، خوست او پکتیکا وي، چې له وزیرستان او کورمې سره ګډه پوله لري. کورمه مشهور سیند لري او په غالب ګومان پاسنی دریاب، «ایریاب» یا اوسنی اریوب سیمه ده. یو شمېر تاریخپوهان Paktuike په پېښور تعبیروي، خو د کوشاني پاچا کنیشکا په پاچاهۍ کې پېښور ته د پوروشاپوره (او ساساني پېر کې پشکي باوره) نوم کارېده. د هغه د ژمي مرکز پېښور او د دوبي کاپیسا و. د کسپاتورس اصطلاح، چې یو شمېر پوهانو د چارسدې لپاره کارولې، د کاپیسا له نامه سره نږدیوالی لري او تر ټولو مهم دا، چې په کوشاني پېر کې کاپیسا او پېښور د هغوی دوه پلازمینې وې.

سرداویدهوګرث د سکندر په کتاب کې وایي: «د ګوګمل په جګړه کې، چې د دریېم داریوش او سکندر ترمنځ پېښه شوه، د یوناني مورخ اریان له نومله سره سم، پښتانه او د هندوکش د غرو خلک د داریوش په لښکرو کې شامل وو».

ګوګمل یا اوسنی ګومل د وزیرستان مهمه سیمه ده، چې د ژوب پر لور لاره لري او سند

او ملتان له بلوچستان او کندهار سره نښلوي. پر دې سربېره په پېښور موزیم کې درې هپتالي ډبرلیکونه شته، چې د وزیرستان په توچي کې موندل شوي دي. یو ډبرلیک په منګولي او دویم هغه په یوناني لیکدود لیکل شوی دی.

تاریخي اسناد ښیي، چې وزیرستان ته د اسلام سپېڅلی دین د لومړۍ هجري پېړۍ په دریمه لسیزه کې راغلی. د شمالي وزیرستان د درپه خېلو په یوه کلي کې ترلاسه شوې کتیبه د ۱۰۰ هجري سپوږمیز کال تاریخ رانښیي، چې په سانسکرټ او عربي ژبو لیکل شوې ده. دغه کتیبه، چې عربي متن یې په کوفي لیکدود لیکل شوی، دمګړۍ د لاهور په موزیم کې ده. د شمالي وزیرستان د سپین وام په شیره تله سیمه کې د کریشندي په نامه سره یو کمپ دی، چې ویل کیږي د دریېم خلیفه حضرت عثمان رض د خلافت پرمهال، د هغه د یوه جنګي قوماندان مجاش بن مسعود د ورور پوځي کمپ و. د لومړۍ هجري پېړۍ په دریمه لسیزه یا ۳۲ سپوږمیز کال کې، چې له ۶۵۲ میلادي کال سره سمون لري، د وخت خلیفه حضرت عثمان رض د ایران د کرمان سیمې د بیا نیونې په موخه مجاش بن مسعود رالیږلی و، چې په غالب ګومان ورور یې هم په همدې کلونو کې په شمالي وزیرستان کې سوبې کړې دي.[6]

په ۶۵۶ کال، چې ۳۴ سپوږمیز کال کیږي، د حضرت عثمان (رض) د خلافت په وخت کې عبدالرحمن ابن سمره پر کابل، غزني، کوټه او د بلوچستان پر نورو سیمو لښکرکشۍ کړې دي. د عرب لښکرو دغه قوماندان د کابل او غزني تر سوبو وروسته په غالب ګومان د ګومل له لارې وزیرستان او بیا له دې ځایه ژوب ته تللی او هلته یې د کوټې او کلات خانان ترخپل یوغ لاندې راوستي دي. د پېښور میوزیم په ۴۱مه نومره ډبرلیک کې، چې له توچي سیمې موندل شوی، په کوفي لیک د اللّٰه (ج) او محمد (ص) نومونه هم ترسترګو کیږي. ددغو ډبرلیکونو نېټه (۲۴۳هجري، د جمادي الاول میاشت، ۸۵۷ز) ده. توچي دغه مهال له غزني او ګردیزه د هند پر لور د سوداګریزو کاروانونو او لشکرکشیو لاره وه او یاد ډبرلیکونه ښیي، چې په اتمه میلادي پېړۍ کې

وزیرستان ته اسلامي فرهنگ او عربي ژبه راغلې ده.[۷]

په اسلامي تاریخونو کې د داور (داوړ) کلیمه ډېره کارېدلې ده. په ۴۳ هجري (۶۶۳ز) کال حضرت معاویه ددویم ځل لپاره عبدالرحمن بن سمره د سیستان واکمن وټاکه او هغه تر ۴۴ هجري کال پورې د افغانستان او پښتنو ټولې ناامنۍ کرارې کړې. هغه له بست وروسته کش، داور او رخج ته لاړ او د زور تر غره پورې یې لارې وکړې. د افغانستان په لنډ تاریخ کې کش د کندهار کشک نخود، داور زمینداور، رخج اراکوزیا او ارغنداو سیمې او زور د زمینداور او غور ترمنځ یو غر ښودل شوی، خو که د هغه وخت جګړه ییز مسیر او د سیمې جغرافیایي سکښت وکتل شي، داسیمې په همغو نومونو په وزیرستان کې موندل کیږي. سیستان دغه مهال د اسلامي لښکرو د بریدونو اصلي منځی و او زابل د بلوچستان د ژوب له لارې له وزیرستان سره نښلېده. داور یا داوړ د شمالي وزیرستان یو میړنی پښتون ټبر دی، چې د استوګنې په سیمه کې یې د هپتالیانو او عربي واکمنو کتیبې هم موندل شوې دي. په شمالي وزیرستان کې د کش (پښتو کڅ او انګلیسي Kach، چې په عربي کې یې چ پر ش اوښتې) په نامه دلته خجوري کڅ، بیچه کڅ، او څو نور کڅونه هم شته. په اسلامي تاریخونو کې د کوهژ کلیمه د رخذ/رخج سیمې یوه برخه ګڼل شوې او بیا عبدالرحمن بن سمره له دې سیمې زور ته تللی دی. په شمالي وزیرستان کې رغزی (رخج او رخذ)، کڑه (کوهژ، کوهک) او ژور – ژور میله، منځ ژور، تنګی ژور، زو ژور(زور: په عربي کې ژ په ز بدله شوې ده) پر یوه کرښه پرتې سیمې دي. له دې اخوا د زور په نامه د لکي مروت پر خوا هم یوه سیمه پرته ده. اسلامي تاریخونه وایي، چې عبدالرحمن بن سمره د غزني له لارې کابل ته تللی دی. شونې ده، چې نوموړی غزني او کابل ته په کورمه او ګومل تللی وي او (کلات) ژوب او وزیرستان ته هم پر ۳۴سپوږمیز کال له زابل نه راغلی وي. د وزیرستان بر داوړ په بویه کلي کې د غونډیو پر سر د هغه وخت د کفارو او مسلمانانو د جګړو ځلي او اثار اوس هم ترسترګو کیږي. یو شمېر څېړونکي په دې باور دي، چې د عراق په پلازمېنه بغداد کې بویه شاهان (The rulers of Boya) د وزیرستان له بویه سیمې تللي او بغداد یې ولکه کړی، خو

داسهي نه ده، ځکه بویه کورنۍ په معتبرو تاریخونو کې د ایران د ګیلان اوسېدونکي ګڼل شوي، چې لومړی یې اصفهان او اهواز ونیول او وروسته نورو سیمو ته پسې خپاره شول. دا احتمال کېدای شي، چې بویه سیمه د ال بویه د کوم واکمن پر وخت په دې نامه نومول شوې وي، ځکه ال بویه په عراق کې لومړني واکمنان ول، چې د شیعه مذهب پیروانو ته یې ازادۍ ورکړې او د ایران او نورو هېوادونو پر لور استول شویو استازو یې هڅې وکړې، چې خلک شیعه مذهب ته وبولي. که د شمالي وزیرستان بویه سیمه دغو واکمنو اباده کړې وي، په کورمه، ټل او هنګو پښتني سیمو کې د شیعه مذهب خپرېدل به هم له بویه واکمنانو سره بې تړاوه نه وي.

په بغداد کې د برمکیانو د واکمنۍ په وخت کې پر ۱۵۴ هجري کال د وزیرستان په رزمک کې سلیمان برمکي حکومت کاوه، خو وروسته، چې عباسي خلافت او په سر کې هارون رشید برمکي واکمنان له تخته وغورځول، د سلیمان برمکي له لاسه هم واکونه واخستل شول. دوه نورې کتیبې، چې په پېښور موزیم کې خوندي دي، په شمالي وزیرستان کې موندل شوې دي. یوه په ۲۳۴ سپوږمیز (۸۵۷ میلادي) کال کې په عربي او سانسکریټ متنونو د ټانک ښار د رغونې په تړاو لیکل شوې او دویمه یې په (۵۶۵) میلادي او (۶۳۵ باختري) کال په عربي او بکټرین\باختري متنونو لیکل شوې ده. دویمه کتیبه د متن د ګرېږېدو له امله په سمه توګه نه ده سپړل شوې، خو د لومړۍ کتیبې د عربي متن له ژباړې داسې ښکاري، چې د وزیرستان توچي سیمه د «حی بن عمر» په نامه د یوه عرب جنګي قوماندان له خوا کنټرولیده. حی بن عمر د وزیرستان په لومړنۍ دروازه « ټانک» کې د خیر ښیګړې ګڼ کارونه او ددغه ښار د رغونې چارې ترسره کړې دي. په بله وینا، د ټانک سیمې لومړنی بنسټګر حی بن عمر دی.[۸] په ۲۴۳ هجري سپوږمیز کال له ټوچي کلي نه په عربي او سانسکریټ ژبو ترلاسه شوې کتیبې ښیي، چې د غزنوي محمود له واکمنۍ مخکې دلته په دې ټول وخت کې مسلمانو واکمنو حکومت کړی دی. تر عربي مخکې په دې سیمه کې په رسمیاتو کې سانسکریټ ژبه چلېده او ډېر خلک بودایي مذهبه وو. له ۲۴۳ هجري سپوږمیز کال وروسته هم، چې

اسلام په سیمه کې په پراخه کچه خپور شوی و، لا هم ډېر خلک بودایان وو او په خپلو کې په سانسکریټ ژبه غږیدل.[۹]

تاریخ د مغولي پیر په تړاو وایي، چې ظهیرالدین بابر وزیرستان ته د پېښور، کوهاټ او بنو او دغه راز د غزني- گومل له لارې راغلی و. بابر په خپل کتاب کې د پرغل د منو، برمل، بغر او بنگښو سیمې ستاینې کړې او وایي، چې د کوهاټ او بنو له لارې غزني ته تللی دی. توچي سیند د برې پښتونخوا د مرغې او مستوني له سیندونو پر ارگون راځي او د وزیرستان په دوه توی کې سره یوځای کیږي. د بنگښات اصطلاح په هغو نقشو کې، چې د روسیې له ارشیفونو تر لاسه شوې، د وزیرستان او کورمې ټولې سیمې په بر کې نیسي او بابر، چې بنگښ یادوي احتمالا دا ټولې سیمې یې ترې هدف دي.

بابر وایي:«د کابل په ولسوالیو او اړوند سیمو کې پرغل، گردیز او بنگښ ارزښتناک ځایونه دي، په ځانگړې توگه د پرغل منې ډېرې مشهورې دي، دا منې هندوستان او ملتان ته صادرېږي».[۱۰]

د پرغل په نامه په لره او بره پښتونخوا یا غزني او د بنگښو په شاوخوا کې کومه سیمه نشته، خو د وزیرستان په شوال سیمه کې د پرېغل\پرغل (پرې غر، پیر غر) په نامه د وزیرستان تر ټولو لوړ غر شته دی، چې په غالب گومان بابر د همدې سیمې دمنو ستاینه کړې ده. د وزیرستان منې، په ځانگړې توگه «کُلو» منې اوس هم په سیمه کې ښه نوم لري او د پاکستان بېلابېلو سیمو ته صادرېږي.

هغه بل ځای وایي: *«...زموږ بریدگروان د سپند تر سینده پورې یرغلونه وکړل او یوه شپه وروسته راسره یوځای شول. کله، چې زموږ لوټماران بېرته راغلل او دوه شپې مو په کوهاټ کې تېرې کړې، سلامشورې مو وکړې، چې بل گام به مو څه وي. پرېکړه وشوه، چې د بنگښو پر افغانانو او د بنو په گاونډ یرغل وکړو او بیا د نغر یا فرمل له لارې کابل ته لاړ شو»*. بل ځای وایي: *« برمل یو بل تومان او نسبتا خوار ځای دی، خو منې*

یې، چې هندوستان ته لیږل کیږي، بدې نه دي. د شیخ محمد سلمان اولاد شیخ زاده گان، چې په هند کې یې د افغانانو په دور کې ډېر قدر لاره، د همدغه ځای و».

د البیروني په الجواهر رساله، ظفرنامه او بابرنامه کې دغه کلیمه د تغر او نغر په نامه له فرمل سره یوځای راغلې ده، خو له اره دا دوه سیمې د جنوبي وزیرستان له مرکز وانه نه ۳۵ کیلومتره لرې د برمل او بغر سیمې دي. بغر د برمل علاقدارۍ اړوند سیمه ده، چې پر ډیورنډ کرښه پرته ده.

بابر د وزیرو او بنگښو غندنه کړې ده او وایي: « د وزیرو قبیلو د خراج په ورکولو کې ناغیړي کوله، د اپریدیو خلاف د عملیاتو له هوډ وروسته د وزیرو عقل سرته راغی، غوړونه یې ور تاو شول او له خنډ او ځنډ پرته یې درې پسونه نذرانه کړل...».[۱۱]

د گورگاني مغل اورنگزیب دویم زوی *شاه عالم بهادرشاه*، چې په ۱۱۱۰ هجري کال د خپل پلار او په هند کې د شپږم گورگاني امپراتور اورنگزیب *عالمگیر* له خوا د کابل د والي په توگه وټاکل شو، محمد حسین او د خوشال خان ختک زوی بهرام خان یې د خپلو سلاکارانو په توگه وټاکل. د بنو او شاوخوا سیمو په تړاو معلومات بهادرشاه ته بهرام خان ورکول او همدا هڅونې وې، چې د بهادرشاه پښې یې تر وزیرستان او بنو و رسولې.

پر ۱۱۱۰ هجري کال بهادرشاه له خپلو دوو افسرانو محمد حسن او راجابشن سنگ سره یوځای په توچي درې بنو ته راغی.[۱۲] له گومل او توچي پر بنو او وزیرستان د بریدونو، یا په لویه کې له هند سره د کابل د نښلونې په برخه کې ډېره گټه اخستل شوې ده. گومل، توچي او کیتو په تېرو زمانو کې له کابل او غزني نه د دیره اسماعیل خان او ملتان پر لور مهمې سوداگریزې او د لشکرکشیو لارې وې. بهادرشاه د توچي پر لار د سیمې خلکو ته د زیاتو سرو زرو او انعامونو د ورکړې په پایله کې د ځان پر وړاندې ولسي مزاحمتونه کم کړل. وروسته یې د اورنگزیب عالمگیر په حکم د کورمې سیند په شمالي

غاړه کې جنډوخېلو سیمې ته نږدې یوه شاهي کلا ورغوله. بهادرشاه کابل ته تر ستنېدو مخکې په داوړو او بنو کې اصالت خان ګګړ د حاکم په توګه وټاکه. ګګړ له دې مخکې د هزاره ولسوالۍ په پکلي کلي کې د لښکرو قوماندان و. مغل شاهزي ژمی په بنو کې تېر کړ او وروسته یې د کابل پر لور د تګ هوډ وکړ، خو په حسن تنګي کې وزیرو، داوړو، مسیدو او د نورو پښتني ټبرونو جنګیالیو یې لاره نیولې وه. بهادرشاه واردمخه خپل سرتېري ور واستول، چې ویې ځپي، خو پښتنو قبیلو هغوی ته سخته مرګ ژوبله ور واړوله. شاهزي د خپل پوځ د زیاتې مرګ ژوبلې د مخنیوي او لارې پرانېستو په موخه، هغوی ته بې دریغه سره زر ورکړل، وزیرستانیانو لاره پرانېستله، خو شاهزی او لښکر یې له وسایلو پرته لوڅ لپړ کابل ته لاړ.[۱۳] بهادرشاه وروسته په شمالي وزیرستان کې یو تن جنګي افسر سید حسن د داوړو قبیلې د حاکم په توګه وټاکه او پر هرې قبیلې یې د هغه وخت ۱۲۰۰۰ روپۍ خراج ومانه. نوی حاکم د داوړو او وزیرو په غلې کولو کې له ګڼو ستونزو سره لاس او ګریوان و، ځکه ددې سیمې خلکو خراج نه مانه او، چې لږ فرصت به یې موند له مغولي واکمنانو سره به یې شخې او شولانګې کولې. وروسته، چې د مغل واکمنۍ مدیریت کمزوری شو، د وزیرستان خلکو یې ځانونه له یوغ نه وژغورل. بهادرشاه وروسته د بنو ولایت ته اصالت خان وګوماره، خو څنګه، چې دی له بنو ووت، بنوڅیو، داوړو (د وزیرستان خلکو) او مروتو یې پر وړاندې بغاوت وکړ او په کلا کې یې له سرتېرو سره یوځای محاصره کړ. اصالت خان له وزیرستاني او بنوڅي جنګیالیو سره تر څو ورځو پورې وجنګېد، خو وروسته یې امان وغوښت او له ساتونکو سره یوځای د میانوالي معظم نګر سیمې ته لاړ. د اصالت خان د ماتې خبر په۱۱۱۲ هجري کال (۱۶۹۹ میلادي کال) په داسې حال کې بهادرشاه ته ورسېد، چې دغه مغل واکمن په جلال اباد کې و. بهادرشاه اصالت خان ته خبر ورکړ، چې دده تر مرستې پورې په تنګي دره کې پاتې شي. بهادرشاه د بنګښ قبیلې لښکر مشرانو میر ابراهیم او فاخرخان ته یو شاهي فرمان واستاوه، چې د محمد افضل خان خټک په مرسته د بلندخېلو له لارې بنو ته لاړ شي او د اصالت خان بېرته راتګ ته لاره پرانیزي، خو کله، چې دغه مشران بلند خېل

سیمې ته ورسېدل، د داوړو قبیلې د حاکم سید حسن له خوا خبر ورغی، چې دی هم تر محاصرې لاندې دی او دوی باید په خورا احتیاط سره سیمې ته لاړ شي. د کورمې لاره د بلندخېلو پله سیمې نه تر خواجه عبدالله زیارت پورې کابل خېلو وزیرو بنده کړې وه. په لښکر کې ګډوډي راغله او بنو ته ونه رسېد. دا خبر په کابل کې بهادرشاه ته ورسېد. هغه اضافي مرسته ور ونه لیږله، خو خپلو قوماندانانو ته یې امر وکړ، چې د بریدکوونکو پر وړاندې خپلې وړتیاوې وکاروي او د هغوی ملاتړي له منځه یوسي.[۱۴]

پر ۱۱۱۵هجري کال بهادرشاه پېښور او له هغه ځایه کوهاټ ته لاړ او اوړی یې د کورمې په زرې کلي(زیړان، اوسني یوسف خېلو) کې تېر کړ. دلته هغه پر بنو د برید پلان طرح کړ او هوډ یې وکړ، چې له زرې کلي نه د ګندمګ پر لور یوه لاره وباسي، خو دغه مغول شاهزی په خپلو دې موخو کې بریالی نه شو. په مني کې بهادرشاه د اصالت خان د ورور مبارزخان ګګړ او خپل سلاکار محمد حسن د ورور علي رضا په مشرۍ د بلندخېلو له لارې راولپنډۍ ته یو لښکر ولېږه، خو دوی بنو ته پر لاره روان ول، چې کابل خېلو وزیرو تر بریدونو لاندې راوستل او لښکریانو تېښتې وکړې. د لښکر قوماندان د وزیرو مشرانو ته د سولې او پخلاینې وړاندیز وکړ، خو دوی پر خپلو ژمنو عمل ونه کړ، ځکه له ملکانو یې وسلې واخستې او ټول یې ووژل. وزیر په دې کار سخت غوسه شول او په غبرګون کې یې په بلندخیلو کې پر لښکر خورا سخت بریدونه وکړل. د علي رضا او مبارزخان ګګړ لښکرې ماتې شوې او بېرته ستنې شوې. شاهي قوماندان علي رضا وروسته د هنګو درسمند (سمند درې) ته وتښتېد. کله، چې بهادرشاه له دې پېښې خبر شو، خپل قوماندانان یې کابل ته ور وغوښتل او غوړونه یې پرې ور تاو کړل. د ۱۷۰۱ او ۱۷۰۲ز کلونو په مني کې بهادرشاه وزیرستان ته د خوست له لارې راغی، خو لږ، چې مخکې لاړ، وزیرو، داوړو او مسیدو پرې لار تړلې وه. بهادرشاه د لارې پر خلاصون بریالی نه شو، خو ځیرک پوځي قوماندان محمد نصیر خان یې د خبرو اترو او پخلاینې له لارې مرسته وکړه او په بریالیتوب سره یې تر بنو ورساوه. په بېرته ستنېدو کې بهادرشاه دا ځل د داوړو او خوست له لارې غزني او بیا کابل ته لاړ، خو په شواک دره کې د پښتنو

جنګیالیو د بریدونو له امله دوې میاشتې پر لاره وځنډېد. د بهادرشاه تر تګ وروسته په بنو او داوړو کې ناصرخان له خلکو مالیې ټولې کړې او له خپلو ملګرو سره یوځای کابل ته لاړ. په بنو کې محمد افضل خان ختک هم تاب رانه وړ او لتمر ته لاړ.[۱۵] مبارزخان ګګړ بنو ته له راتګه انکار وکړ، ځکه هغه په تېرو ځلونو کې د سیمې له خلکو سختې ماتې خوړلې وې او ددې سیمې کنټرول ورته ستونزمن و. بنو او وزیرستان د ایراني نادر افشار تر راتګ پورې د بهرنیو یرغلګرو له یرغلونو په امن کې وو.

د مغولو پر وړاندې د مبارزې او ویښتابه لومړنی منظم غورځنګ په وزیرستان کې را وټوکېد. بایزید روښان، چې د پښتنو له ورمړ قبیلې سره یې تړاو درلود، خپلې مبارزې د وزیرستان له کانیګروم سیمې پیل کړې. د کندهار په سفر کې پیر روښان د مغولو درباري قوانین او پر پښتنو د هغوی ظلمونه ونه زغملای شول او په زړه کې یې د هغوی پر وړاندې د کرکې څپې راپورته شوې. بایزید په خپل ریاضتي ژوند کې د تفکر، پلان، عمل او له مغولو سره له څو اړخونو د مبارزې لار طرح کړه او له «شریعت» یې تر «مسکنت» پورې خپله نقشه و ابسته. هغه خپله بلنه او تلقین چارې له خپلې کورنۍ او شاوخوا خپلوانو پیل کړې.[۱۶] بایزید له خپلې طریقې پرته نورې ټولې لارې ناسمې وګڼلې او دغه انحصار په کانیګروم او وزیرستان کې د هغه پر وړاندې د نورو دیني عالمانو او خپل پلار قاضي عبدالله غبرګون را وپاراوه. پیر روښان داوخت په داوړو کې د خپل تره زوی شیخ اسماعیل د ځایناستی له لارې ډېر نور مریدان موندلي وو او کله یې، چې له پلار او د سیمې له خلکو سره اختلاف اوج ته ورسېد، داوړو او ورپسې بنو، بنګښو، اورکزیو، اپریدیو، مومندو، داودزیو، خوږیانیو، یوسفزیو او ساپیو ته لاړ. هغه په دغو سیمو کې ګڼ مریدان وموندل او نور د وزیرستان له قبیلوي دایرې راوتلی و. د خلیلو د سیمې خانانو له بایزید سره مخالفت درلود او د پېښور حاکم جانس خان او د کابل مغول والي مرزا حکیم ته یې دده د «ګمراهۍ» شکایتونه وکړل، خو داوړو د ده پر وړاندې له اقدام کولو ډډه وکړه. بایزید په خلیلو، هشنغر او نورو سیمو کې له خانانو او ملکانو سره خیښی وکړې او په دې توګه یې په ولسونو کې خپلې ریښې لا ټینګې کړې. بایزید

روښان د بلنې په موخه خپل شیخان او خلیفه ګان کابل، بدخشان، بلخ، بخارا، پنجاب، قصور، ډیلي او ګڼو نور سیمو ته واستول او اکبرپاچا ته یې خپل لیکلی کتاب صراط التوحید ولیږه. اکبر پاچا په لومړي سر کې د بایزید د استازي هرکلی وکړ، ځکه د مذهبي تعدد د نظریې پر بنسټ یې غوښتل دغه مذهبي لاربنود له ځان نه خوښ وساتي. ویل کیږي په ۱۵۸۱ز کال کې له نوي ډیلي نه د کابل پر لور د روانې یوې سوداګریزې قافلې توکي د بایزید مریدانو د اسانو تر پښو لاندې کړل او دې مسالې د کابل والي دې ته اړ کړ، چې د بایزید د توی سیمې مریدان په خپل ۵۰۰ کسیز پوځ وځپي. دغه پوځ په لومړي برید کې ماته وخوړه، خو په دویم برید کې یې د توی قبیلې ګڼې ښځې او ماشومان کابل ته د اسیرانو په توګه بوتلل. بایزید له دې پېښې وروسته د کابل والي ته د بندیانو د خلاصون په تړاو یو ګواښونکی لیک واستاوه، خو دغه لیک پر والي ښه ونه لګېد او د پېښور حاکم ته یې امر وکړ، چې بایزید لاس تړلی ور ولي. د بایزید او مغولو ترمنځ دا لومړنۍ جګړه او په سیمه کې د سیاسي او پوځي نفوذ په موخه د ده لومړنی ګام و. وروسته د بایزید او مغولو ترمنځ د یوسفزیو ګلپانې ته نږدې په شهبازګړۍ کې جګړه ونښته. په دې جګړه کې د پېښور د مغولي حاکم معصوم خان ځواکونو ماته وخوړه او بېرته پېښور ته وتښتېدل. بایزید د جګړې پر ډګر د اغازیور نوم کېښود او په دې جګړه کې برخه وال ۳۱۲ سرتېري یې اغازپوریان وبلل. هغه له دې جګړې وروسته د مغولو دښمن وګرځېد او په تیراه کې یې د اپریدیو په مرسته ګڼې سیمې ونیولې. له کابل نه یې مقابلې ته مغول چارواکی محسن خان راغی، خو له ماتې سره بېرته لاړ. څه وخت وروسته د بایزید مریدانو په خیبر دره کې د بدخشان د والي مرزا سلیمان پر کاروان برید وکړ، خو مغولو یې په غبرګون کې له پېښور نه پوځ وغوښت او د دواړو خواوو ترمنځ سختې نښتې وشوې. مغولو په دې جګړه کې ماته وخوړه، خو په غچ اخستونکي دویم برید کې یې روښانیان مات کړل. له دې جګړې وروسته پیر روښان یوسفزیو ته لاړ او دلته له مغولو سره تر یوې سختې جګړې وروسته ګرمۍ وواهه او د ۹۸۲هـ س کال په شاوخوا کې په حق ورسېد.

بايزيد د روښاني غورځنګ په اډانه کې په پښتنو کې د سياسي، فرهنګي او ټولنيزې بيدارۍ يو داسې فکري بنسټ کېښود، چې اغيزې يې تر اوسه هم جوتې دي. هغه د وزيرستان د نورو مذهبي او مبارزاتي مشرانو په څېر يوازې په وزيرستان کې پاتې نه شو، بلکې د پښتون ولس د بيدارۍ لپاره يې خپلې هڅې نورو پښتني سيمو ته هم پراخې کړې. د پير روښان تر مرګ وروسته، د هغه زوی شيخ عمر او د کورنۍ نورو غړو دده غورځنګ تر څو پيړيو جاري وساته. روښاني غورځنګ د خپل متنوع بنسټ له مخې په سياسي، مذهبي، فرهنګي او ټولنيزو برخو کې پراخ ګامونه واخستل او د لومړي ځل لپاره يې ښځو ته د ژوندانه په بېلابېلو برخو کې پراخې ونډې ورکړې. دغه غورځنګ د پښتو الفبا، ادب، موسيقي او پښتني دود او کولتور په دود کېدو کې د يوې خورا رغندې او بډايې دورې رول ولوباوه.

وزيرستان د درانيانو او سيکانو دورې هم تجربه کړې دي. د احمدشاه بابا له واکمنېدو سره سم، بنو ته د هغه يو تن جنرال سردارخان راغی او وزيرستان د ابدالي واکمنانو ولکې ته ورغی. له دوی مخکې په ۱۷۳۸ز کال د نادرشاه پوځ پر هند د بريد لپاره له وزيرستان (داوړو) نه تېر شوی و او په دې سفر کې يې په بنو او داوړو کې خلک خورا ځورولي وو. لس کاله وروسته دې سيمې ته د احمدشاه بابا ځواکونه ننوتل او له همدې لارې په کالاباغ کې له اباسين تېر شول. د احمدشاه بابا پر وړاندې د وزيرستان د خلکو چلند دوستانه او د هغه د رعيت په ډول و. احمدشاهي ځواکونو دلته ميشت ګګړ، چې د هند په حکومت پورې تړلي وو، د اباسين له څنډو وشړل. دغو ځواکونو په بنو کې د معظم نګر په نامه يو ښار اباد کړ او تر اويا کلونو پورې دلته د درانيانو واک چلېده. د ابداليانو په واکمني کې لومړی کس سپهسالار سردارجهان خان و، چې په ۱۷۴۹ کال د شمالي وزيرستان د داوړو له لارې بنو ته لاړ. هغه دلته د بازار احمد خان د ملک شاه بزرګ له لور سره واده وکړ او پر خلکو يې کلنۍ ماليې وضع کړې. تاريخي اسناد ښيي، چې د احمدشاه بابا په وخت کې مسيدو او وزيرو د هغه د لښکرو پر وړاندې مقاومت ونه کړ. دغه واقعيت له دې مسالې هم را برسېره کيږي، چې د ابدالي پاچا د لښکرو ګڼ

سرتېري مسيد او وزير وو. پر ۱۷۶۰ ميلادي کال احمدشاه بابا په وزيرستان کې د سرشمېرنې چارې بشپړې کړې او په پايله کې يې ثابته شوه، چې ۶۰ زره وزير، ۱۸ زره مسيد او ۱۲ زره بيټني او داوړ دي. يو شمېر کسان دغه سرشمېرنه يوازې په جنګي سرتېرو (مېړو) پورې تړلې ګڼي، چې ۳۰ زره تنه اتمانزي او ۳۰ زره احمدزي وزير ول، دغه راز ۱۸ زره جنګيالي مسيدو ورکړي وو او پاتې ۱۲۰۰۰نور داوړ او بېټني وو. دغه وېش اوس هم په وزيرستان کې د وزيرو او مسيدو ټبرونو د نارسمي سرشمېرنې لپاره کاريږي.

احمدشاه بابا د خپلې واکمنۍ په وخت کې بنو (او وزيرستان) ته دوه ځله په ۱۷۴۹ ميلادي او ۱۷۵۳ ميلادي (۱۱۶۶ او ۱۱۷۳هجري) کلونو کې سفرونه کړي دي. د سيمې خلکو له احمدشاه بابا سره ښه اړيکي درلودل او د هغه يې خورا درناوی کاوه.[۱۷] د ابدالي واکمنۍ نور واکمنان تيمورشاه، شاه زمان، شاه محمود، وزير فتح خان، سردار محمد عظيم، شيردل خان او په ۱۲۳۶ هجري کال يارمحمد خان بارکزی هم دې سيمې ته راغلي، خو هيڅا يې پر وړاندې بغاوت نه دی کړی. د ابدالي واکمنۍ پر وخت تيمورشاه په توچي کې يو شمېر وزير له دې امله غوږتاو کړي وو، چې ددوی يو کاروان يې لوټلی و.

په ۱۷۷۳ ميلادي کال د احمدشاه بابا له مړينې وروسته، د وزيرستان پر لور تر بنو پورې د سېکانو لشکرکشۍ پيل شوې. سکان د لومړي ځل لپاره پر ۱۸۱۹ز کال له لاهور نه د عيسی خېلو پر لار د مهاراجه رنجيت سنګ تر قوماندې لاندې بنو ته راغلل او تر ۲۷ کلونو پورې په دې سيمه کې پاتې شول. په دې ټولو کلونو کې وزير، بنوڅي، مروت او عيسی خېل له سيکانو سره په جګړه کې بوخت ول، خو تر پايه يې د وزيرستان پر لور د پرمختګ جرات ونه کړ. په ۱۸۳۲ ز کال ګنډاسنګ او فتح خان ټوانه، دې سيمې ته راغلل. په ۱۸۳۴ز کال کنورنهال سنګ او راجا سوچيت سنګ راغلل او په سيمه کې يې پر خلکو سخت ظلمونه وکړل. دوی په ۱۸۳۸ز کال هم بنو او شمالي وزيرستان ته راغلل او په سيمه کې يې د غوښې پر خرڅلاو بنديز ولګاوه. دا وخت هيڅا غوښه، په ځانګړې

توګه د غویانو غوبنه نه شوای خوړلای. سوچیت سنګ د غوا د حلالولو له امله د کوټکي اللّٰه داد (سوراني) سیمې شاوخوا ځلورسوه تنه شهیدان کړل.[18] نونهال او راجه سوچیت سېنګ د خلکو له سرونو مینارونه جوړ کړل، خو خلکو ددوی ددغو ظلمونو او وحشت پر وړاندې د تسلیمۍ غاړه کېښنبوده.

د ۱۸۳۸ ز کال د جون پر ۲۵مه انګریز استازي لارډ اوکلنډ د یوې طرحې له مخې د شاه شجاع او رنجیت سېنګ ترمنځ د دوستۍ او ملګرتیا یو داسې تړون لاسلیک کړ، چې د لومړۍ مادې پر بنسټ یې کشمیر، اټک، چیچ، هزاره، امب، پېښور، د یوسفزیو سیمې، خټک، اشنغر، میچنۍ، کوهاټ، هنګو، بنو، داوړ (د وزیرستان یوه برخه)، ټانک، کالاباغ، خوشالګړ، دیره اسماعیل خان، دیره غازي خان او ملتان سیمې سیکانو ته پرېښنودې. دا په سیمه کې د برېټانیا د نفوذ او پرمختګ پالیسۍ لومړنی ګام و، ځکه برېټانیایان پوهېدل، چې د سېکانو سیاسي او پوځي زور په ویلي کېدو دی او داسیمې په راتلونکي کې عملا دوی ته پاتې کیږي. د داودشاه تپې مشر ملک دل اساخان له خپلې کلا څخه د سکانو پر ضد کلک ټینګاو وکړ او دوه سوه سکان یې له تېغه تېر کړل. بنو ته د سیکانو په نوتلو سره وزیرو او بنوڅیانو خپلمنځي شخړې پرځای پرېښنودې او د سیکانو پر وړاندې یې د مبارزې ګډه جبهه پرانېسته. په سر کې بنوڅیو فکر کاوه، چې هغوی د کم وخت لپاره راغلي، خو کله یې، چې اهداف روښانه شول، مبارزانو پرې خپل بریدونه پیل کړل.

په ۱۸۴۰ ز کال کې مسیدو پر ټانک برید وکړ او یو شمېر سېک پلوه اهداف یې په نښه کړل. په ۱۸۴۲ او ۴۳ کلونو کې عیسی خېلو، نواب احمدخان او دلاساخان پر سیکانو او د هغوی پر یوې امنیتي حوزې سخت بریدونه وکړل. کله، چې دلاساخان د سیک قوماندانانو کنور کړک سینګ او سردار فتح سنګ پر وړاندې کمزوری شو، د وزیرستان له خلکو یې مرسته وغوښته. د وزیرستان خلکو د دلاساخان مرستې ته ودانګل، خو په دې کار سیکان سخت غوسه شول او پر حیدرخېلو، ملاګان او اپپي کلیو د برید

په هوډ یې وزیرستان ته د دیون تره چند تر مشرۍ لاندې پوځیان واستول، خو ډېر ژر پر لاره تر بریدونو لاندې راغلل او تر ګڼو زیانونو او مرګ ژوبلې وروسته بنو ته وتښتېدل. داوړو د سیکانو پر پوځي مرکزونو، قشلو او پوستو د دلاساخان تر مشرۍ لاندې بریدونه جاري وساتل. په ۱۸۴۴ میلادي کال کې د رام سنګ تر مشرۍ لاندې د سیکانو یو زر کسیز لښکر د توچي پر لور راووت، خو کله، چې د ټپي سیمې ته ورسېد، د قاسم خان او ګل بندخان ترمشرۍ لاندې د وزیرو او داوړو تر بریدونو لاندې راغی.[19] سیکانو ماته وخوړه او داوړو ته ګڼې جارحه وسلې او نور توکي د غنیمت په توګه په لاس ورغلل. له دې برید وروسته سیکانو بیا جرات ونه کړ، چې د توچي او وزیرستان پر لور لشکرې وباسي. په ۱۸۴۴ز کال جنرال کوردت سنګ او اوګنت ترای او دیولیهای دې سیمې ته راغلل، خو له خلکو سره ددوی چلند د نورو سیکانو په پرتله متفاوت و او ددې یو لامل داو، چې دوی په خپلو تېرو دورو کې په دې وپوهېدل، چې د وزیرستان او بنو سیمې په زور نه شي ایلولای. سیکانو خپل زور یوازې تر ډېره اسماعیل خان، بنو او ټانک پورې محدود وساته، خو له داوړو پرته نور وزیرستان ته پورې نه وتل.

پر ۱۸۳۹ ز کال د رنجیت سنګ تر مړینې وروسته، د سېکانو حکومت کمزوری شو او په ۱۸۴۶ز کال یې د انګریزانو په لاس ماته وخوړه. دا وخت په پنجاب کې د انګریزانو سیمه ییز استازی هنري لارنس او د رنجیت سېنګ زوی دلیپ سنګ د پنجاب والي و، خو واک د انګریزانو په لاس کې و. سېکانو په ۱۸۴۶ز کال په لاهور کې له انګریز استازو کارټلنډ او تورن ایډوارډ سره یو داسې تړون لاسلیک کړ، چې له مخې یې بنو د برېټانیایانو تر ولکې لاندې راغی. ایډوارډ له دلیپ سنګ سره یوځای د ۱۸۴۷ز کال په فبروري میاشت کې بنو ته راغی، ځکه هنري لارنس سپارښتنه کړې وه، چې له بنوڅیو او داوړو نه مالیې ورټولې کړي. هغوی د ۱۸۴۷ کال د مارچ پر ۱۵مه بنو ته لاړل او د سفر موخه یې له سېک دربار سره د بنو او وزیرستان تړل و. کله، چې تورن ایډوارډ په بنو کې خپل ځان ټینګ کړ، توچي کلي ته یې لاسونه وغځول. د داوړو له قبیلې نه یې د معلوماتو په موخه هلته سیکان او هندو مذهبیان د جاسوسانو په توګه وګومارل. تورن

ایډوارډ د سیمې د کلیو نفوس، د جنګیالیو، مهماتو او نورو شیزونو په اړه خپل ټول معلومات بشپړ کړل. اوس د ایډوارډ لومړی کار له دلاسه خان سره خبرې اترې وې، خو سره له دې، چې دغه مبارز له ځوانۍ غورځېدلی و، د انګریزانو او سیکانو ملګرتیا یې ونه منله. ایډوارډ وروسته د وزیرستان داوړو ته ورغی، خو په لاره کې یې ولیدل، چې هر کور ځانګړې کلاوې لري او دا کلاوې هره یوه د انګریز پر وړاندې د جګړې سنګر و. ایډوارډ د سیمه ییزو ملکانو او یو شمېر ملایانو په مرسته ۴۰۰ کلاوې ونړولې. دا کلاوې له ۲۵ کلونو راهیسې په بنو کې ولاړې وې. ایډوارډ امر وکړ، چې ملکان دې خپلې کلاوې پخپله په ۱۵ ورځو کې ټیټې کړي. ایډوارد لومړی هغه کلاوې ړنګې کړې، چې لرې پرتې وې، وروسته نور خلک هم اړ شول، چې د کلاوو لوړ دیوالونه ونړوي. هغه دا کار ددې لپاره کاوه، چې دغه کلاوې د انګریزانو پر وړاندې د مقاومت پیاوړي مورچلونه وو. وروسته یې د سیمې سروې وکړه او په کوټکي او بریږه کې یې د کلا او چاوڼۍ لپاره ځای وټاکه. ورپسې یې د بنو ښار هم ورغاوه. له دې مخکې د سیمې اصلي بازار احمدخان و. ایډوارډ دغه ښار ایډوارډ اباد ونوماوه او سیمه ییز هندوان یې پکې میشت کړل، خو دغه نوم د سیمې خلکو ونه مانه.[۲۰]

ایډوارډ د ملک سوهان خان وزیر او یو شمېر نورو ملکانو په مرسته په ګیمبتي کې پوځي مرکز ورغاوه او ده او یو شمېر نورو ملاتړو ملکانو ته یې سړي سر معاش ورکاوه. په مې میاشت کې وین کوراټلسن د ډېره اسماعیل خان حاکم شو او بنو، مروت، عیسی خېل، ټانک، درابن او دیره فتح خان سیمې یې په دیره اسماعیل خان پورې وتړلې.[۲۱] د ۱۸۴۷ کال د فبروري میاشتې په پای کې په ملتان کې د وانزاګینو او انډرسن وژنو د دیوان ملراج په مشرۍ سېک پوځیان را وپارول. ایډوارډ، تورن رنل جورج ټیلر ته دنده وسپارله، چې د دیوان ملراج بلوا کراره کړي. هغه خپل یو سرتېری فتح خان ټوانه د دلیپ ګړ امر وټاکه او پخپله د ملتان د حاکم د مرستې په موخه ملتان ته لاړ. سیکان، چې په دلیپ ګړ کې د ملتان له بلواوو خبر شول، دلته یې د فتح خان ټوانه پر وړاندې پاڅون وکړ. ټوانه لس ورځې له خپلو مسلمانو سرتېرو سره د هغوی پر وړاندې وجنګېد،

خو کله یې، چې غلې دانې او اوبه ختمې شوې، د کلا دروازې یې پرانېستې او په مخامخ جګړه کې ووژل شو. سېکانو په کلا کې ټول توکي چور کړل او څو سیمه ییز مشران یې د بندیانو په توګه له ځانونو سره د جهلم جګړې ته یووړل.

د سکانو افسر رام سنګ کلا میرعلم خان ته پرېښوده. میرعلم (په غالب ګومان په بنو کې د خوست میشتي منګل ټبر یو مشر و) په خوست کې د امیر دوست محمد خان زوی سردار محمد اعظم خان ته پر بنو د برید بلنه ورکړه او بنو د افغان امیر تر واک لاندې راغی. د ۱۸۴۹ز کال د فبروري پر ۲۱مه د ګجرات د سېکانو له ماتې وروسته دغه کلا بېرته د انګریزانو لاس ته ورغله او د محمد اعظم خان ملګري جلا وطنه شول.د ۱۸۴۷ کال په ډسمبر کې، چې سیمه ییز انګریز چارواکی جنرال وین کوټ لنډېټ بنو ته راغی او د مالیې راټولولو چارې یې پیل کړې، د وزیرو لوی ملک سوهان خان د جنرال وین کوټ لنډېټ پر دې چارې نیوکې وکړې او د مالیې له ورکولو یې ډډه وکړه. لنډېټ د ملک سوهان اعتراض د ډسمبر میاشتې پر ۱۱مه د لاهور مرستیال حاکم هربرټ اډوارډز ته ورساوه او هغه د وزیرو د ویرولو په موخه د یوې اعلامیې په ترڅ کې څو داسې ټکي په ډاګه کړل، چې سوهان خان او هلته میشت یو شمېر وزیر یې زړه نازړه منلو ته چمتو کړل. په دې اعلامیه کې، چې د ډسمبر پر ۱۷مه نېټه په بنو او شاوخوا سیمو کې خپره شوه، وزیرو ته یادونه شوې وه، چې د بنوڅیو سیمې یې په زور نیولې، خو اوس دلته د انګریزانو قانون پلی کیږي، ځمکې جریب کیږي او د هغوی اصلي څښتنان به پیژندل کیږي. وزیرو ته په دې اعلامیه کې په ډاګه شوې، چې له هغوی نه په خپله سیمه کې دمګړۍ مالیه نه اخستل کیږي، خو که په بنو کې اوسیږي بیا مکلف دي، چې ددې سیمې قانون ومني. په دې اعلامیه کې یو خبرداری داهم و، چې که څوک مالیې نه ورکوي، ځمکې به ترې اخستل کیږي او له سیمې به شړل کیږي.

انګریزانو د ۱۸۴۹ میلادي کال په مارچ کې د بنو ټولې حکومتي چارې په لاس کې واخستې. دغه مهال د وزیرستان ټولې قبیلې د کابل له حکومت سره تړلې وې. په سیمه کې میشتو وزیرو د انګریزانو پر وړاندې مبارزه جاري وساتله. په بنو کې د مرستیال

کمشنر په توګه د نکلسن له ګومارنې سره مل د انګریزانو پر ضد ولسي مبارزې چټکې شوې. د بنو چاونۍ او ګمبیټي پوځي کمپ هغه دوه مرکزونه وو، چې وخت ناوخت پرې وزیرو او داوړو بریدونه کول. په وزیرستان او ورځېرمه سیمو کې له انګریز سره لومړنۍ مشهوره جګړه په ۱۸۵۰ ز کال پر ګمبیټي کمپ برید و، چې د یوه جګپوړي انګریز منصبوال ډونلډ په ګډون پکې ګڼ پوځیان ووژل شول. په دې جګړه کې ۹۳ مبارزان وژل شوي وو او انګریزانو د خپلو مړو په غچ کې د وزیرو ۱۴۵ کورونه وسوځول.

برېټانیايي ځواکونه په ۱۸۹۴ کال د شمالي وزیرستان خاورې ته ننوتل.

دغو ځواکونو په دې سیمه کې د شمالي وزیرستان ټېرونو ته د ځمکو د وېش او نورو ځمکنیو مسایلو په تړاو یوه کړنلاره و اېستله او دا تر ۱۹۱۰ کال پورې، چې شمالي وزیرستان د یوې بیلې ایجنسۍ په توګه اعلان شو، عملي کېده.

له برېټانیايي هند سره د پنجاب تر الحاق وروسته، د وزیرستان د خلکو او برېټانیايي سرکار ترمنځ لومړنۍ شخړې عمرزیو، دروېش خېلو وزیرو پیل کړې. دغه شخړې د یوه بنوڅي افسر له خوا د وزیرو له قبیلو نه د ځمکې دحاصلاتو پر سر د مالیې د راټولولو له امله پیل شوې. په ۱۸۵۰ ز کال کې د احمدزي وزیرو ۱۵۰۰ تنو جنګیالیو د بنو شمال پلو په ګمبیټي کې د برېټانیايي ځواکونو پر پوستې بریدونه وکړل.[۲۲] په همدې وخت کې عمرزي له مسیدو او وزیرو سره یوځای شول او پر بنو یې د برید لپاره په زرګونو کسان راټول کړل، خو د برېټانیايي ځواکونو له کلکې دفاع سره مخ شول.

په ۱۸۵۱ او ۵۲ کلونو کې هم وزیرو په پرله پسې توګه په ګمبیټي کې هره ورځ د برېټانیا پر پوځي پوستو بریدونه کول. انګریزي چارواکو کوښښ کاوه، چې له سیمه ییزو خلکو سره سولې او جوړجاړي ته ورسیږي، په همدې موخه یې دوی ته د ځمکو او نورو امتیازاتو وړاندیزونه وکړل، خو وزیرو دا هرڅه رد کړل او انګریزان هم اړ شول، چې پر خپلو پوستو د وزیرستاني مبارزانو د بریدونو د مخنیوي لپاره تصفیوي عملیات وکړي. د انګریز له عملیاتو مخکې جنوبي عمرزیو، چې د توچي سیند او ګبر غرونو ترمنځ اوسیږي، د کورمې له لارې یوځل بیا پر برېټانیايي اهدافو بریدونه وکړل. د ۱۸۵۲ ز کال په ډسمبر کې

د بنو مرستیال کمشنر جګړن جان نیکلسن له جوړجاړي نهیلی شو او هوډ یې وکړ، چې د سیمې خلک د زور او ټوپک له لارې د ځان تابع وګرځوي. جان نیکلسن خپل «تنبیهي ځواک» پر دریو ډلګیو ووېشه. لومړی ډلګی د پنجاب دویم پلی ځواک و، چې د ډسمبر پر شلمه نېټه د شپې لس بجې له بنو ووته او د ګمبیټي غابنې پر لور لاړه او پر خپري او ګړنګ په نښه شویو سیمو یې تر سهاره بریدونه وکړل. دلته دواړه کلي له منځه یووړل شول او دویمه ډله د کورمې سیند له لارې له لومړۍ هغې سره یوځای شوه. دوی، چې شمېر یې ۵۵۰ تنه و، د جګړن نیکلسن تر مشرۍ لاندې له لتمبر نه پر خپري او برګنتو ورغلل. دریمه ډلګی، چې ۴۰ سرتېري پکې د پنجاب د سپرو پولیسو او ۴۰۰ پکې د پنجاب پولیسو د شپږم کنډک ګرځند پولیس ول، د خیسوره د شمال او سین غابنې له لارې پر عمرزیو را وګرځېدل، کلي یې ټول وران کړل او څاروي یې له ځانونو سره یووړل. دغه ځواکونه د ډسمبر پر ۲۲مه بېرته د کورمې له لارې بنو ته لاړل. انګریزانو په دغو عملیاتو کې عمرزي سخت وځپل، که څه هم هغوی د عمرزیو د بشپړې تسلیمي ادعا کوي، خو سیمه ییزو قبیلو لا هم پر انګریزانو خپل بریدونه کول.[۲۳]

د ۱۸۵۰ کال په اکتوبر او جون میاشتو کې کابل خېلو وزیرو هم د یو شمېر خټکو په ملګرۍ په بهادرخېلو او نورو سیمو کې د انګریزانو پر میشتو کمپنیو او پوځیانو بریدونه کول. د رسمي شمېرو له مخې، په ۱۸۵۱ ز او وروستیو دوو نورو کلونو کې عمرزیو خپل بریدونه منظم کړل او پر انګریزي پوستو یې ۱۹ ځله شخې وکړې. په دغو شخو او جګړو کې د برېټانیا د سپاره نظام ډېر سرتېري او اسان ووژل شول او یو شمېر وسلې یې د وزیرو لاس ته ورغلې. د ۱۸۵۹ کال د نومبر پر پنځمه د احمدزیو وزیرو د هادي خېلو ښاخ دوو زلمیانو محبت خان او زنګي خان او یوه مداخېل غلام خان د لتمبر او ډومیل ترمنځ په چنغوسي لګډ کې د برېټانیايي ځواکونو د یوې ډلګۍ کپتان« رابرټ ریچارډ مچم » ووژه او په کابل خېلو کې یې پناه واخسته. په ډسمبر میاشت کې انګریز ځواکونو د وژونکو د تعقیب په موخه یو څلور زره کسیز ځواک جوړ کړ او له کوهاټ نه د توی پر لور رهي شول. د ډسمبر پر ۱۹ مه د بنګښو او خټکو د لواګانو سرتېري هم ورسره یوځای شول او

ټول شمېر یې ۵۴۰۰ تنه و. دغه ځواک د ډګرجنرال اېن، بي چمبر لین په مشرۍ د ډسمبر پر شلمه له کورمې سیند پورې وت او په خوست کې یې د افغان چارواکي حسن خان د اجازې په تمه په بلند خېلو کې خیمې ووهلې. بلند خېل دا مهال د افغان حکومت تر ولکې لاندې وو. کابل خېلو خپل د سر سرې او مېږونه ټول د میداني غره ستراتیژیکو نقطو ته خېژولي وو او مورچې یې نیولې وې. ددوی شمېر شاوخوا ۲۰۰۰ تنه اټکل کېده. داسې پرېکړه شوې وه، چې دغه برید د وزیرو مبارزانو له لښکر سره د نورو قبیلو له یوځای کېدو یا د سیمې له تخلیې او تیارې مخکې ترسره شي.د ډسمبر پر ۲۲مه شپږ بجې سهار د سکانو څلورم نمبر پلی نظام، چې له سېکانو تشکیل شوی و، د پنجاب لومړی، دریېم او څلورم پلی نظام د ګنده اوبه پرلور وخوځېدل. مبارزانو د میداني په زخه تنګي کې د انګریز ځواکونو د ورتګ لاره څارله، دوی هلته خپل وسله وال کسان او مدافعان ځای پرځای کړي وو، خو په ګنده اوبه کې یې دفاعي نظام کمزوری و. انګریزي ځواکونه د مبارزانو له سخت مقاومت وروسته اړ وتل، چې د درندې مرګ ژوبلې په زغملو سره بېرته خپل کمپ ته ستانه شي.[24] په دې سیمه کې وزیرو په غره کې مورچې نیولې وې او انګریزانو ته یې ډېر زیان په تیرو او خړیو رسولی و. پر دویمه ورځ انګریزي لښکرې بیا د وژونکو په تعقیب پسې راووتې، د ځواکونو ډېره برخه میداني ته را وګرځېده او زخه ته څېرمه کلي پر لور لاړل. د درناني کلي پر لور له درې پورې وتل او دلته یې شپه تېره کړه. د کابل خېلو ډېر توکي او د هغوی د کورونو وسایل او امکانات یې لوټ کړل. د ډسمبر پر ۲۹مه انګریز ځواکونه د سپین وام پر لور لاړل او له بلندخېلو سره د سیند پر غاړو میشت شول. کابل خېلو له ډېرو شخړو وروسته محبت خان هاتي خېل ور وسپاره او دوی بېرته راستانه شول.

د نوي کال د جنوري میاشتې پر څلورمه دوه ډلګۍ سرتېري او یو غرنۍ ذخیره ځواک له خلکو سره د اړیکو او خبرو اترو د دوام په موخه د کورمې سیند په ښۍ غاړه کې پاتې شول او نور هغه یې ستانه شول.[25] د انګریز ځواکونو پر وړاندې په سیمه کې ډېر مقاومت ونه شو، ځکه ملکانو د خبرو اترو په پایله کې ژمنه کړې وه، چې د وژونکو په

نیولو کې به له دوی سره همکاري کوي. محبت خان، چې د انګریز قوماندان ډګروال راینل ټایلر، د بنو د کمشنر او قبایلي وګړو په مرسته نیول شوی و، وروسته یې په هغه ځای کې پر دار را وځړاوه، چې نوموړي یو انګریز افسر « رابرټ ریچارډ مچم » پکې وژلی و. په شفاهي تاریخ کې یو روایت دادی، چې پاتې دوه مبارزان د انګریز پوځ له بریدونو وروسته له کابل خېلو نه لاړل او د مسیدو په سیمه کې له نورو مبارزانو سره یوځای شول، ځکه وروسته پر ۱۸۶۱کال، چې انګریز له مسیدو سره کوم تړونونه لاسلیک کړي، په هغو کې یې یو شرط دا وړاندې کړی، چې د مسیدو درېواړه ښاخونه (علیزي، بهلول زي او شمن خېل) به د کپتان مچم وژونکو ته پناه نه ورکوي، خو تاریخي اسناد ښیي، چې زنګي خان له مېرمنې او بچیانو سره یوځای د جنګي خان منزي په مشرۍ د مسیدو د یوې قومي جرګې د پرېکړې په پایله کې، له خپلې کورنۍ سره یوځای په مسیدو کې پناه واخسته.[26]

په ۱۸۶۹ کال کې د کورمې تنګی د محمد خېلو وزیرو تر واک لاندې و. دوی له انګریزانو نه په هره برخه کې باج غوښت او د مسیدو او بنوڅیو د سرتېرو په مرسته یې د انګریزانو پر پوستو او اهدافو بریدونه کول. ددوی ستراتیژیک موقعیت او په غرنیو سیمو کې استوګنې له انګریزانو نه د هغوی پر وړاندې د غبرګون فرصت اخستی و.

په ۱۸۷۰ز کال کې د کورمې له تنګي دوه میله لرې د محمدخېلو او مسیدو ډلې د ګنګا په نامه یو هندو د مسیدو سیمې ته وتښتاوه. تښتوونکو ددغه برمته کس د خلاصون په بدل کې له انګریزانو پیسې وغوښتې. قومي جرګو ګټه ونه کړه او انګریزانو د محمد خېلو څلور تنه مشهور کسان ونیول. محمدخېل اړ وتل، چې ګنګا د هغه د تښتونې پر ۱۲مه ورځ انګریزانو ته وسپاري. محمدخېلو پر انګریزي چاونۍ اوبه بندې کړې او د اوبو مخه یې د خپلو ځمکو پر لور وګرځوله. انګریزانو ددوی پر وړاندې غبرګون وښود او بېرته یې اوبه ور وګرځولې. د جون تر ۱۱مې پورې د محمدخېلو ډېری کورنۍ د اوړي بانډو ته لاړې او یوازې دېرش کورنۍ یې پاتې وې. سیمه یېزو خلکو او بنوڅیو داسې فکر کاوه، چې محمدخېل له وخت مخکې د اوړي بانډو ته لاړل او دوی خامخا د انګریزانو پر

ضد د بلوا هوډ لري. د جولای پر لسمه انګریزانو د محمدخېلو سیمې ته خپل ځري واستول او دوه ورځې وروسته یې خبر ور وړ، چې هغوی د کورمې شل کسیزه پوسته نیسي. د محمدامان په مشرۍ د محمدخېلو سرتېري د کورمې له نوې پوستې نه نیم میل لرې د سړک پر دواړو غاړو ځای پرځای شول. دوی په خپل لومړني برید کې د انګریزانو اووه سپاهیان مړه او درې نور ټپیان کړل، وروسته یې وسلې ترې واخستې او د غره پر لور وختل. له دغه برید وروسته، هاتي خېلو او سپېرکي وزیرو ، چې په خپلو کې په دښمنۍ بوخت وو، شخصي شخړې پرېښودې او د محمدخېلو ملاتړ ته یې ودانګل، خو انګریزانو له ځیرکۍ کار واخست او دوی دواړې قبیلې یې بېرته په خپلو کې سره واچولې. هاتي خېلو له خپلو ۸۰۰ مېړو سره د انګریزانو غاړه واخسته او نور وزیر هم د محمد خېلو له ملاتړه لاس اخستنې ته اړ شول. اتمانزیو او احمدزیو وزیرو په پټه ددوی ملاتړ کاوه، ځکه خو دوی تر ډېره وخته په جلاوطنۍ کې د انګریزانو په مخالفه جبهه کې پاتې شول. په بنو او شاوخوا سیمو کې هغوی ته د سیمې او د انګریزانو د تحرکاتو په اړه سیمه ییزو وزیرو او بنوڅیو معلومات ورکول او دوی په خورا تاکتیک د انګریزانو ګټې په نښه کولې.

محمدخېلو او مسیدو په یوه برید کې د بشیر په نامه د هغه ملا پر کور برید وکړ، چې د انګریزانو د پښتو ژبې استاد و او د مرستیال کمشنر په اجازه هلته په چاونۍ کې ورسره اوسېده. په دغه برید کې د ده د کورنۍ پنځه تنه ووژل شول، خو ملا ځان تر کټ لاندې پټ کړی و. د ۱۸۷۱ز کال د سپټمبر پر شلمه محمدخېل له ۱۵ میاشتنۍ جلاوطنۍ وروسته بنو ته را کوز شول او د اووه زره هندي روپیو ناغې او شپږو مشرانو په یرغمل ورکولو سره دوی بېرته خپلې مصادره شوې ځمکې واخستې.[۲۷] ددوی دوه تنه مشران په زندان کې مړه شول او څلور نور یې پر ۱۸۷۲ز کال وایسرای وبښل. له دوی وروسته بیزن خېل او عمرزي وزیر هم ناغه شول. درویش خېل وزیر تر ۱۸۷۸ کال پورې له مسیدو سره د ځمکې پر سر په شخړه کې بوخت وو او انګریز ته یې ډېر ګواښ نه پېښاوه. په افغانستان کې له جګړې سره سم، دلته د توی او بنو ترمنځ انګریزانو یوه لاره پرانېسته،

چې د اتمانزیو او احمدزیو وزیرو پر خپلواکې سیمې وتله. انګریزانو په ژمي کې خپل ډېرې اکمالات او وسلې له همدې لارې انتقالول او په دې چاره کې به یې د وزیرو له اوښانو ګټه پورته کوله. انګریزانو د احمدزي او اتمانزي وزیرو یو شمېر مشرانو ته د دې چارې په بدل کې ۱۰۰۰ هندی کلداري ورکولې. دا چاره تر ۱۸۸۰ کال پورې پرمخ لاړه، خو په همدغه وخت کې د ملامحی الدین ادیکړ په نامه یوه بانفوذه ملا پر انګریزي انتقالاتو دغه لاره تنګه کړه. ادیکړ د خوست اوسېدونکی و، چې د شمالي وزیرستان په داوړو کې اوسېده.

د بنو کورمې یا بنو ټل لاره تر یوڅه وخته له بریدونو سره مل پرانستې وه او انګریزانو پرې خپل اکمالات کول، خو توی ته نږدې د توریو پر کاروان او د یوه پوځي کمپ پر مزدورانو د مسیدو، درویش خېل وزیرو او داوړو له برید وروسته دغه لاره وتړل شوه. څو اوونۍ وروسته، د مې د لومړۍ او دویمې نېټې ترمنځ د شپې له مهاله د درویش خېلو، مسېدو او داوړو یوې دوه سوه کسیزې ډلې په ځېري کې د انګریزانو پر پوځي کمپ برید وکړ. دغه کمپ له توی سیمې اته میله لرې پروت و. ددوی په جنګیالیو کې پنځوس تنه نیزه ویشتونکي او دېرش تنه تورزن وو. د ۱۸۸۰ز کال د جنوري په وروستیو کې د ملا محی الدین ادیکړ کسانو د انګریزانو پر یوه کتار، پر لیبر کمپ، باران کلا او ځېري څوکۍ بېلابېل بریدونه وکړل.[۲۸]

د ۱۸۸۰ کال تر اکتوبر پورې پر کابل خېلو او ملکشي وزیرو د هغوی د جرمونو له امله ډېرې ناغې لګېدلې وې. هغوی انګریز سرکار ته دغه ناغې نه ورکولې. انګریزڅواکونه د اکتوبر پر شلمه نېټه د ډګر جنرال جې جې ایچ ګورډن تر مشرۍ لاندې د کابل خېلو غرونو ته ننوتل. له جنرال ګورډن سره د اتم شاهي ځواک دوه توپخانې، د ۸۵ ډلګي ۲۵۰ سرتېري او د بنګال د سپرو ډلګۍ او پنجاب پلې ډلګۍ پنځه سوه سرتېري ملګري ول. ددغو ځواکونو د عملیاتو هدف دا و، چې په سیمه کې د ملکشي وزیرو سرې او ځاروي له ځانونو سره یوسي او تر هغه یې له ځان سره وساتي، چې د سرکار ناغې ته غاړه کښېږدي. د انګریز ځواکونو له ور رسېدو مخکې ملکشي اکثریت له خپلو ځارویو سره د

غرونو ځوکو ته وتلي وو او مورچې یې نیولې وې. د انګریز ځواکونو پوځیان د شپې تر نهو بجو پاتې او د ملکشي وزیرو په بېلابېلو سیمو کې درې خواوو ته سره خواره شول. دوی ۲۰۰۰ څاروي او ۱۰۹ تنه سیمه ییز وګړي له ځانونو سره واخستل او د مې پر ۲۸مه بېرته توی ته لاړل. وروسته د دواړو خواوو ترمنځ جرګه وشوه او په پایله کې یې ملکشي وزیرو د جرمانې یوه برخه ورکړه.[۲۹]

کپتان پریډي ګیسټ د مسیدو او وزیرو د جګړه ییزو تاکتیکونو په اړه وایي: *«موږ ته امر وشو، چې د نښې ویشتنې ښه تمرین وکړئ، ځکه تاسې د نړۍ له لومړۍ درجه جنګیالي نسل سره جنګیږئ. زموږ جګړه له وزیرو او مسیدو قبیلو سره وه. له دوی سره د وخت تر ټولو خطرناک چړه یي ټوپک وو. موږ د ګنو سرتېرو په وجود کې د چړه یي ټوپکو نښې لیدلې وې. له همدې امله د هرکس په زړه کې له دې وسلې وېره وه. یوځل ۲۲تنه پوځیان د اوبو په لټه پسې ووتل، خو ۱۶تنه یې له وسلو پرته په ترهېدلو څېرو بېر ته راغلل. هغوی ویل، چې په تنګ ګاټي کې پر دوی برید وشو او په یوه وار یې شپږ تنه ترې ووژل. شاته مو، چې وکتل ۱۵ او ۲۰ ښځو په لاسونو کې چړه یي ټوپک نیولي وو».*

درېیم څپرکی

د مشرۍ او مبارزو محور

د وزیرستان تاریخ د مسیدو او وزیرو په ګډو مشریو او مبارزو ولاړ دی.

کله، چې د «مسید» تر مشرتابه لاندې مبارزه پیل شوې، په وزیر میشتو سیمو کې یې پر وړاندې موازي مشرتابه د راپورته کېدو اړتیا نه ده انګیرلې او کله، چې مشرۍ له « وزیرو» سرچینه اخستې، په مسیدو کې یې پر وړاندې د متوازي حرکت هڅه نه ده شوې. په قبیلوي نزاکتونو ولاړ دغه دودیز سیستم په وزیرستان کې د مبارزو د دوه قطبي توب مخه نیولې او د مبارزې په ډګر کې یې د قبیلوي جوړښتونو او سیاسي او مبارزوي دریځ یووالی ساتلی دی.

د شلمې پېړۍ په لومړۍ یوه نیمه لسیزه کې ملا پیونده مسید د ټول وزیرستان د مبارزو سرلاری و، خو د هغه له مرګ ۲۲ کاله وروسته وزیرستان په دې بریالی شو، چې په وزیرو کې د ایپي فقیر په نوم یو بل سرلاری او مخکښ ومومي. د تاریخ په اوږدو کې مسیدو او وزیرو دا ثابته کړې، چې په جګړه ییزو حالاتو کې دوی بې مشره نه پاتې کیږي او په هر دور کې یو نوی کاریزماتیک مشر موندلای شي. له ملا پیونده مسید سره ښی مټ حمزالله وزیر (۷) او له ایپي فقیر سره ښی مټ جنګي ملا مولوي شیرعلي (۸) او خونیاخېل مسید(۹) وو. په ۲۰۰۱ز کال کې په افغانستان کې د طالبانو د نظام تر

نسکورېدو وروسته، د دغه واقعیت تکرار محسوس دی. د طالبانو د ملاتړ لومړنی محور په وزیرو کې و، چې تر ډېره په ملانېک محمد وزیر، حاجي عمر، په وروستیو کې په ملا نذیر او حافظ گل بهادر متمرکز و، خو په وروستیو کلونو کې، چې په وانه او نورو وزیر میشتو سیمو کې د هغوی د ملاتړ رېښې په وچېدو شوې، دغه محور مسید میشتو سیمو ته لاړ او له عبدالله مسید وروسته، بیت الله مسید او حکیم الله مسید یې مشری پرغاړه واخستې. دغه مشری محوره حرکت په وزیرو او مسیدو دواړو قبیلو کې له مذهبي او قومي دواړو محرکاتو سره مل دی. په وزیرستان کې د مذهبي مشرتابه زیرون د پیر روښان، ملا پیونده او ایپي فقیر له دوره د نیک محمد وزیر ، ملانذیر او عبدالله، بیت الله او حکیم الله مسید تر پېره ډېری بهرنی عامل لري او دغه عامل د افغانستان له وضعیت سره تړلی سیاسي او ټولنیز بهیر دی. د وزیرستان د دویمې یا قومي مشرتابه زیرون ډېری په کورنیو عواملو کې لټول کېدای شي. دغه مشري د مسیدو د جنگي خان له پېره، چې کړوسی یې په ۲۱مه پېړۍ کې د بیت الله مسید په څېره کې له امریکا سره جنگېده، په قومي تسلسل رامنځته شوې ده.

د بیت الله مسید میشتې او حافظ گل بهادر وزیر میشتې مشرتابه د وزیرستان په تاریخ کې د یوې درېیمې مشرۍ (د قومي او مذهبي مشرۍ ترکیب) نوی اړخ هم دی، چې تر ټولو قوي او دښمن ننگوونکې مشري گڼل کیږي. انگریزان تر ډېره له داسې دښمن سره مخ وو، چې هغوی یا مذهبي او یا هم قومي اتوریته درلوده، خو د پاکستان او امریکا مخه پر داسې مشرۍ ده، چې هغه د مذهبي او قومي نفوذ ترکیب دی، چې تر ټولو گواښناک او ننگوونکی دی.

«امارت» او «مَلَکِي»

د «امیر» او «امارت» اصطلاحات په وزیرستان کې له شاوخوا څو پېړیو راهیسې دود دي او دغه اصطلاحات د یوویشتمې پېړۍ په دویمه لسیزه کې هم له اسلامي رنگ او صبغې سره مل دي. په پخوانیو زمانو کې د وزیرو او مسیدو د دوو دریو

ښاخونو ستر مشران او ملکان مشخص وو او د همدغو سترو ملکانو له منځه یو تن د نورو په تایید سره د مشر امیر په توگه ټاکل کېده. ددغه امیر تر لاس لاندې به څو تنو وړو امیرانو کار کاوه او هغوی هر یوه له شلو نه تر سلو پورې کسان درلودل، چې په جگړه ییزو حالاتو کې به یې پر مشخصو ځایونو راغونډول.

په ۱۶مه، ۱۹مه او شلمه پېړۍ کې د پیر روښان، ملا پیونده مسید او له هغه راوروسته د ایپي فقیر او د نېک محمد وزیر، بیت الله او حکیم الله مسید، مولوي نذیر او گل بهادر د مشرۍ سیسټم او جگړه ییز فعالیتونه ټول له همدغه دودیز امارتي سیسټم نه په لږ او ډېر توپیر رغېدلي دي.

پیر روښان لومړنی مبارز و، چې د وزیرستان له خاورې راپورته شو او مبارزې یې په پښتني سیمو کې شاوخوا ۱۶۰ کاله وغځېدې. پیر روښان خپله مشري له مذهبي رول لوبونې واخسته او دغه مشري یې د «پیر» او «مرید» پر محور را وڅرخوله. هغه له «تحریر» او «تقریر» وروسته د تورې لاره غوره وگڼله او په لر او بر کې یې مریدانو او پلویانو د مغولو پر وړاندې د مبارزې جنډې پورته کړې. د ملا پیونده په وخت کې د هغه د امارت تشکیلات په شیخانو ولاړ وو. هغه په خپلو پوځي او ملکي تشکیلاتو کې د هرې سیمې لپاره یو شیخ (ملا) ټاکلی و، چې دغه شیخ یا ملا به له ځان سره له شلو نه تر سلو او یا تردې لوړ شمېر طالبان درلودل. پخپله ملا پیونده د مکین په تودوبي کې ۲۰۰۰ طالبان لرل، چې دا ټول په مرکز کې وخت ناوخت راغونډېدونکي شیخان او طالبان وو.

په ۱۹۳۵ز کال، چې په وزیرستان کې ایپي فقیر راپورته شو، په سیمه او نړۍ کې د قادریه طریقې د پلویانو نفوذډېر و. له ایپي فقیر سره په پوځي او ملکي تشکیلاتو کې د امارت او امارتي نظام اصل موجود و، ځکه د هغه د هرې سیمې خلیفه د همغې سیمې امیر و. هر خلیفه ځان ته تشکیل درلود او د خوراک او څښاک په برخه کې تر ډېره په خپلو ځانونو متکي وو، خو د تجهیزاتو او وسلو په برخه کې د امارت مرکزي پرېکړې او مرستې مهمې وې. د پیر روښان مرکز کانیگروم، د ملا پیونده مسید تودوبی، او د ایپي فقیر گورویک و.

د وزیرستان په څېر قبایلي سیمه کې مشري او قومانده تل د یوه کاریزماتیک شخص په لاس کې پاتې شوې او دغه شخص د قوم او مذهب له دریځه غریدلی دی. په پخوا وختونو کې امیر یا د امارت مشر د څلویښتي په نامه ځانګړې ځواک درلود، چې د چټک غبرګون پولیسو او جلب دنده یې ترسره کوله. که چېرې په جګړه ییزو حالاتو کې د امارت د کومې سیمې مسوول، یا لاس لاندې کسانو د امیر حکم نه و پرځای کړی، د څلویښتي له لارې هغوی ناغه کېدل او که مقاومت یې کاوه د کورسوځونې او وژنې واک یې هم درلود. څلویښتي په جګړه ییزو او بیړنیو حالاتو کې د منتظره قطعې او چټک غبرګون او په ځانګړو حالاتو کې د تادیبي او جزایي ځواک رول درلود. په بله وینا، څلوېښتی د وزیرستان په امارتي تشکیلاتو کې د امیر تر څار لاندې یو ډول اجرایه ځواک و . امیر د قضایه ځواک مشري هم پرغاړه درلوده.

د امیر او امارت نظام په لویه کې د ملکۍ د نظام یا ملک مشرۍ محصول دی، ځکه قومي امیر د ملکانو له مینځه غوره کېږي. د امیر د واکونو په ډېرېدو سره، چې د خپلې قبیلې له دایرې وځي او پر ټول وزیرستان او قبایلو متمرکز کېږي، د ملکانو رول ورو ورو له منځه ځي او نوي تشکیلات د یوه نوي شعار، سیستم او شرایطو د تعریف په اډانه کې وضع کېږي. په تېرو دوو پېړیو کې د امارت اوج، چې په مستقیمه او نامستقیمه توګه د کابل له امیرانو سره (له امیر عبدالرحمن خان نیولې تر ملامحمد عمر پورې) تړلې پاتې شوی، د ملکۍ سیستم نڅولی دی. په وزیرستان کې د ملک محوره مشرۍ ځانګړنې تر ډېره د یوه فرد په اقتصادي وضعیت، جرګې مرکې، جرګه یي ځیرکتیا او منطق او استدلال او دغه راز له حکومت او چارواکو سره په نږدې اړیکو کې تعریف کېږي، خو له قومي- مذهبي نفوذه زیږېدلي امیران تر ډېره په خپلو ځانګړو شعارونو، ځانګړنو او جذاب او کاریزماتیک شخصیت د امارت تر مقامه رسیږي. امیر په تېرو څو پېړیو کې له حکومت سره په مخالفه جبهه کې پاتې شوی او ملک د هغوی د ملاتړې جبهې برخه ګرځېدلې ده. همدغه تفاوت د ملک او امیر ترمنځ د کرکې، اختلاف او دښمنۍ لامل دی او موږ وینو، چې په ۲۱مه پېړۍ کې د وزیرستان امیر او امارتي

تشکیلات د ۱۹مې او ۲۰مې پېړۍ په څېر د ملکۍ له سیستم سره په مخالف قطب کې پاتې دي.

دغه استدلال، چې بنسټپالنې او طالبانیزم په پښتني او قبایلي سیمو کې د ملکۍ او مشرۍ دودیز سیستم ته ضربه رسولې، تر یوه بریده سم دی، خو د مشرۍ لپاره د قوم او مذهب له لارې نفوذي هڅې او سیالۍ له تېرو څو پېړیو روانې دي او ددې چارې لامل تر یوه بریده بهرني یا په سیمه کې د سیاست او جغرافیا په تړاو واکمن دریځونه دي. امارت تر شلمې پېړۍ پورې په غوڅ ډول له کابل نه رهبري کېده او ملک محوره سیستم د انګریزانو تر اغیز او ملاتړ لاندې و. د پاکستان په جوړېدو سره په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د امارت ربښې کمزورې شوې، ځکه په لومړي ګام کې په کابل کې د امارت له منځه تګ د هغوی ملاتړ صفر نقطې ته یووړ او په دویم ګام کې د وزیرستانیانو اسلامي داعیې د یوه ظاهرا اسلامي هېواد په رامنځته کېدو سره نور خپل جذابیت له لاسه ورکړی و، خو په مقابل کې د ملکۍ سیستم یوځل بیا په نوي حکومت کې هغه ځای وموند، چې په تېرو پېړیو کې یې د امیر او امارت د نفوذ له امله له لاسه ورکړی و. د پاکستان له جوړېدو وروسته شاوخوا نیمه پېړۍ د ملکۍ سیستم په وزیرستان کې د مشرتابه او د سیمې د کنټرول اصلي محور و، خو په افغانستان کې د شاهي او جمهوري نظام په نسکورېدو او د طالبانو د اسلامي امارت په رامنځته کېدو سره یوځل بیا په وزیرستان کې د امارت وچې ربښې را ژوندۍ شوې.

په ۲۰۱۴ز کال کې موږ د پخوا په څېر یوځل بیا په وزیرستان کې د امارت او امیر په نامه د نویو تشکیلاتو شاهدان یو، چې د القاعدې او افغان طالبانو له شعارونو په اغیز ځان د افغانستان له اسلامي امارت سره تړلی ګڼي. دغه تشکیل کله کله په خپلو لیکو کې د شته بهرنیو جنګیالیو د پاس په موخه د اسلامي خلافت او «نړیوال جهاد» غږ هم پورته کوي، خو په عمل کې د هغوی اهداف او کړنې تر وزیرستان، قبایلي سیمو او افغانستان او پاکستان محدود دي. دغه تشکیل یا نارسمي امارتي نظام په اکثریت قبایلي سیمو کې واکمن دی او په افغانستان کې د اسلامي امارت په تړاو د مبارزو تر

ژوندي پاتې کېدو او په نهایت کې احتمالي امارت ټینگېدو پورې به ژوندی وي. دمگړۍ په افغانستان کې د امارت جوړونې هڅې د پاکستان تر ملاتړ لاندې دي، خو تاریخ ثابته کړې، چې په کابل کې د امارت ټینگښت پښتونخوا، په ځانگړې توگه قبایلي سیمې تر خپل واک او نفوذ لاندې راوستې دي.

انگریزان په ۱۹مه او شلمه پېړۍ کې له کابل سره تر ډېره په دښمنۍ کې پاییدل او د وزیرستان امیران هم دلته له میشت حکومت « برېټانیا» سره په جگړه کې بوخت وو، خو د پاکستان تمرکز پر دې دی، چې د کابل احتمالي امارت تر خپل ملاتړ او نفوذ لاندې وساتي او په وزیرستان کې له شته نارسمي امارتي نظام سره د کابل په مرسته جوړجاړي او بالاخره ددې سیمې د عملي کنټرول هدف ته ورسیږي. له ۲۰۰۱ز کال نه تر ۲۰۱۴ کال پورې د افغان طالبانو او په وزیرستان کې د میشتو طالبانو ترمنځ اړیکي خورا ښه دي، خو پاکستان په دې نه دی بریالی شوی، چې پر افغان طالبانو د خپل نفوذ له لارې دغه ښه اړیکي د ځان په گټه وکاروي. ددې تر ټولو ستر لامل دا کېدای شي، چې امارتیان له یوه دښمن «امریکا» سره په جگړه کې دي او دغه دښمن له کابل او اسلام اباد دواړو سره نږدې اړیکي پالي.

طالبان او پښتون نشنلیزم

په پښتنو کې د مذهبي مشرانو رول څو پېړۍ مخینه لري.

په کابل، کندهار، پېښور او کوټه څلورواړو پښتني محورونو کې ډېرې سیاسي او ټولنیز بهیرونه مذهبي مشرانو، په ځانگړې توگه پیرانو او ملایانو رهبري کړي دي. د خپلواکۍ په ډېرې جگړو کې د مشرۍ توغ همدې دوو طبقو پورته کړی، خو له څو زرینو دورو پرته، د سیاسي لید د نشتوالي له امله د نظام جوړونې او ملت د سیاسي رهبرۍ په برخه کې پاتې راغلي دي. له ۱۸۷۸ز کال نه تر ۱۸۸۰ز کال پورې ملا ادیکړ د وزیرستان په داوړو او وزیرو کې د انگریزانو پر وړاندې ستر سرخوږ و. هغه په داوړو او وزیرو کې خورا محبوبیت درلود او په بریدونو کې یې گڼو طالبانو ونډه درلوده. په۱۸۸۰ او بیا ۱۸۹۴ زکال

کې د انگریزانو لپاره تر ټولو ستر سرخوږ ملا پیونده مسید و، چې د انگریز او ډیورنډ کرښې په مخالفت کې یې د خپلواکۍ ساتنې توغ پورته کړی و. ملا پیونده ته انگریزانو او خلکو د طالبانو بادشاه اصطلاح کاروله. ملا احمدزی وزیر، ملا فضل دین او په ۱۹۳۶ز کال کې ایپي فقیر، ملاشیرعلي خان، ملا فضل دین او ملا دین فقیر بېټنی د خپلواکۍ د غورځنگ هغه مخکښان دي، چې تشکیلات یې له یوې مخې له طالبانو، شیخانو او خلیفه گانو جوړ وو.

د انگریزانو له ماتې وروسته، په ۱۹۴۷ز کال کې پاکستان هم له «پیرانو»، «سجاده نشینانو» او مذهبي رنگارنگۍ سره یوځای منځ ته راغی. مسلملیگ د مشایخو کمېټې بنسټ کېښود او پر یوه شپه په پنجاب کې گڼ کسان د پیرانو په څېرو کې رابښکاره شول.[20] د پیر او ملا تر اغیز لاندې د برېټانیایي هند ټوله مذهبي جغرافیا د پاکستان د نوي هېواد برخه وگرځېده او د سیاسي او حقوقي- هویتي مشروعیت په هدف په گردو ایالتونو کې خانقاوې پراښستل شوې. دغو خانقاوو د هند له وېش مخکې د انگلیسي ستراتیژیستانو او را وروسته د پاکستان د پوځي ستراتیژیستانو په مرسته د مسلملیگ د ځواک، افرادي قوت او نفوذ په برخه کې رغنده رول ولوباوه. د ملا، پیر او طالب هغه قدرت، چې له دې مخکې د افغان امیرانو ملگری و، د نویو بدلونونو په پایله کې لومړی انگریزانو او وروسته د پاکستان حکومت ته په لاس ورغی.

په وزیرستان کې د پیر او ملا لیکلی تاریخ د پیر روښان له روښاني غورځنگ پیلیږي او د ملاپیونده، ایپي فقیر، نیک محمد او بیت الله او حکیم الله مسید په طالباني غورځنگ دریږي. د پیرانو رول، چې ډېرځله له عدم تشدد سره پرتله کیږي، د عثماني خلافت تر ړنگېدو او د دویمې نړیوالې جگړې تر پای ته رسېدو وروسته مخ پر زوال دی. د کمونیزم د اوج او بیا زوال له کلونو راهیسې د منځلاري تصوف ځای سخت دریځې نیولی، ځکه له کمونېستي مخ پر ودې ایډیالوژۍ سره تقابل یوازې په سخت دریځۍ شونی و. پاکستان، سعودي عرب او متحده ایالات هغه مثلث دی، چې له ۱۹۷۰ ز کال راهیسې دغه سیاست پرمخ وړي. پاکستان مذهبي گوندونه او سخت

دریځي د پاکستاني نشنلیزم د تقویې او د هند او افغانستان د ګواښنې او کنټرول لپاره کاروي، خو سعودي عرب دغه ځواک د منځني ختیځ او ایران پر وړاندې او امریکا یې د ترهګرو او ترهګرۍ ضد جګړې په نامه په منځنۍ اسیا او ټوله سیمه کې د خپل نفوذ د پراخولو او د چین او روسیې د اقتصادي او سیاسي نفوذ د محدودولو په برخه کې کاروي.

د پاکستان واکمنو په تېرو شپږو لسیزو کې کوښښ کړی، چې د ظاهري اسلامپالنې او اسلامي ګوندونو له لارې پاکستانی نشنلیزم پیاوړی کړي او په دې برخه کې د اسلام اباد پالیسي جوړوونکي تر ډېره بریالي شوي هم دي. په پاکستان کې د اسلامي ګوندونو خورا نفوذ، چې مشري یې په غوڅ او قصدي ډول د پښتنو په لاس کې ده، دې ته لاره اواره کړې، چې په پښتنو کې پاکستانی نشنلیزم پیاوړی شي او بالاخره د اسلام او پاکستان د ګډو له ترکیبه د اسلام اباد د وېش او تجزیې پر وړاندې یو پوخ دیوال وګرځي. اما ډېری طالبان د اهدافو، اند دود او چلند له مخې له هغو اسلامي ګوندونو او د هغوی د پاکستان پالنې له شعارونو سره متفاوت دي، چې له تېرو شپېتو کلونو راهیسې یې د پاکستان په سیاست او جغرافیایي دفاع کې ټاکونکی رول لوبولی دی. دوی د مذهب په رنګ کې تر ډېره سیاسي عمل کوي، خو د طالبانو ایډیالوژي اسلام دی او دغه ایډیالوژي هغوی له ټولو هغو ډلو سره نږدې کېدو ته هڅوي، چې ورته نظر او عقیده لري.

د پښتنو ټولنیزه، عقیدوي او سیاسي مطالعه دا په ډاګه کوي، چې دغه ولس په هره پېړۍ نیمه کې د مشرۍ بدلون تجربه کړی دی. په ۱۶مه پېړۍ کې پیر او مرید، په ۱۹مه پېړۍ کې ملا، شیخ او طالبان، په شلمه پېړۍ کې امیر او خلیفه ګان او خلافت او پښتونیزم، په ۲۱مه پېړۍ کې جمهوریت، ولسواکي، ملا او طالب او طالبیزم که (ځینې هغه) تر یوه بریده سره ورته مذهبي اصطلاحات دي، په عمل او د مبارزې په ډول او چلند کې متنوع دي. له پیر روښان سره د پښتنو د ویښتابه او مشرتابه فکر و، له ملا پیونده مسید سره د ژوند تر پایه پورې د ډیورنډ کرښې مخالف احساس او عمل موجود

و او ایپي فقیر د خپل ژوند په وروستیو کې عملا د پښتونستان په نامه د یوه بېل هېواد لپاره هلې ځلې کولې. بیت الله، ولي الرحمن، حکیم الله مسید او اوس ددې ډلې نور مشران ډیورنډ کرښه په رسمیت نه پېژني او دې ته د یوې ښکیلاکي کرښې نوم ورکوي.

د ملا پیونده له اسلامي غورځنګ نه، تر ایپي فقیر- پښتون اسلامي غورځنګ او د باچاخان تر خدایي خدمتګارانو پورې د ټولو د مبارزو توغ سور رنګی بیرغ و. د ټولو په مبارزه کې پښتون نشنلیزم موجود دی، خو په ځینو هغو کې د نشنلیزم د شعوري درک او عمل نشتوالي پښتانه یوازې د جګړه ییز ځواک برخه ګرځولي دي. دغه ورته والي ته په پام سره دا شونې ده، چې د پښتنو راتلونکې مشري د ملتپالنې او اسلامپالنې په ګډه بنه کې رامخکې او په تدریج سره یو په بل کې حل شي. په دې توګه به دا وړاندوینه هم بې ځایه نه وي، چې که په کابل کې د اسلام په روح اسلامي امارت جوړېږي، بدن او ملاتړی به یې پښتون نشنلیزم وي او د لرې پښتونخوا پښتانه به هم ددغه امارت یوه برخه ګرځي. د پښتون ملتپالنې له تقویې او ملاتړ پرته په پښتني جغرافیا کې د امارت ټینګښت ناشونی دی.

جنګيالي راټول کړل. انګريز سرکار د دوی له دغو بريدونو تر پوزې راغی او په ۱۸۵۵ او ۱۸۵۷ کلونو کې اعلی کمشنر جان لورينس او بيا په ۱۸۵۹ او ۱۸۶۰ کلونو کې د سرحدي ځواکونو قوماندان ډګرجنرال چمبرلين څو ځله د مسيدو پر وړاندې د غچ اخستونکو بريدونو وړانديزونه وکړل، خو لارډ کنينګ د هغه وخت شرايط د دا ډول بريدونو او عملياتو لپاره وړ ونه ګڼل.[۲۱]

پر ټانک لومړنی ستر برید

د ټانک نوابان، چې له مسيدو سره يې نږدې اړيکي لرل، د انګريزانو د واکمنۍ پر وخت د انګريز سرکار په خدمت کې وو. د ټانک امنيتي چارې د ټانک نواب او انګريزانو په ګډه پرمخ وړې. د ټانک نواب د مسيدو او انګريزانو ترمنځ د روغې جوړې ګڼې هڅې وکړې، خو مسيد جوړجاړي ته ورسره ونه رسېدل.

کله، چې په ټانک او ورڅېرمه سيمو کې د انګريزي پوځ رسوخ او نفوذ مخ پر ډېرېدو و، مسيدو د ځان لپاره ګواښناک وباله او د ۱۸۶۰ کال په مارچ کې يې له درېواړو (بهلول زيو، عليزيو او شمن خېلو) قبيلو درې زره جنګيالي راټول کړل. د منزيو ستر مشر جنګي خان او له هغه سره نور مسيد مشران خبر شوي وو، چې انګريزان د جنرال چمبرلين په مشرۍ کانيګروم او رزمک ته له ټانک، ديره اسماعيل خان او بنو نه پوځيان راولي. د مسيدو د سرتېرو د را غونډېدو خبر ډېر ژر د ټانک په خوله ټانک زام کې د پنجاب پنځم سپاره نظام او د ټانک د نواب غوږ ته ورسېد. نواب د مارچ پر ۱۲مه د قوماندان سعادت خان په مشرۍ خپلې دفاعي ليکې ټينګې کړې او له شاوخوا نورو پوستو او ګاونډيو سيمو يې اس ځغلوونکي او غشي ويشتونکي را غونډ کړل، خو وروسته انګريز ځواکونه هم ورسره يوځای شول. د مارچ پر ۱۳مه مسيدو سرتېرو پر انګريز پلوه ځواکونو بريد وکړ، خو دښمن په تاکتيکي ډول پرشا لاړ او کله، چې سرتېري ميداني سيمې ته کښېوتل، بېرته پرې را تاو شول او درنده مرګ ژوبله يې ور واړوله. په وزيرستان کې جنګېدلی ډګروال *ايچ سي ويلي* په خپلو يادښتونو کې د *سعادت خان* او انګريزانو د

(۱)

مسيد محوره مبارزې

مسيدو د جلال الدين اکبر له وخته په غوالري تنګي کې له تېرېدونکو کاروانونو سره په کال کې دوه ځله جګړې کولې. په مني کې له افغانستان نه راتلونکي ټولې قافلې پر همدې لاره ديره جاتو، پنجاب او د هند نورو سيمو ته تلې او په پسرلي کې به بېرته ستنېدې.

د مسيدو په اړه انګريزان ښه نظر نه لري. حيات محمد خان، ايچ سي ويلي او يوشمېر نورو جنرالانو دوی غله، شوکمار او وژونکي معرفي کړي دي. د دغې بدبينۍ يو ستر لامل دادی، چې انګريز ځواکونو د خپلې واکمنۍ تر پايه پورې د مسيدو په سيمه کې د پښې ټينګولو ځای ونه موند او په سرويکي، چنډولي، وانه، ټانک، رزمک او بنو کې يې پوځي مرکزونه تل د مسيدو سرتېرو تر بريدونو لاندې راتلل.

په ۱۸۶۰ ز کال کې د مسيدو د سرتېرو شمېر ۱۳زره تنه و او د غوالري غاښی يې تل تر واک لاندې و. د ګوملې په سيمه کې هم ډېری کاروانونه او د انګريزانو اکمالاتي لارې مسيدو جنګياليو له منځه وړل. د ۱۸۵۵ کال په مارچ مياشت کې مسيدو د انګريز پوځ يو افسر او ۱۲ تنه سرتېري ووژل او په نومبر کې يې پر ټانک د بريد لپاره درې زره تنه

مړو شمېر یو تن او د ټپیانو ۱۸ تنه ښیي، په داسې حال کې، چې د جګړې په ډګر کې د مسیدو د مړو شمېر ۳۰۰ تنه ښیي.په دې جګړه کې د جنګي خان سلیمي خېل، لوټخان شابي خېل، جلک ملکشي او میراث هیبت خېل په ګډون د مسیدو شپږ ملکان شهیدان شول.[۱]

د چمبرلین له لښکرکشۍ مخکې د ټانک نواب یو شمېر مسیدو ملکانو ته د لښکرکشۍ په تړاو د انګرېزانو اعلامیه ولوسته. په اعلامیه کې یې مسید په سختو بندیزونو او شرایطو ګوابنلي وو. دا وخت په ټانک کې د مسیدو ۱۸۳ ملکان اوسېدل، چې د انګریز سرکار او مسیدو قبیلو ترمنځ یې د سولې او اړیکو د ټینګښت دنده پرمخ وړله. دغو ملکانو انګریزانو ته د مسیدو د ضعف او قوت د ټکو په تړاو معلومات ورکول او هغوی په پوځي عملیاتو کې له دغو معلوماتو ګټه اخسته.[۳۲]

د مسیدو پر ضد د انګریز لشکرکشي

د ټانک جګړې انګریز جنرالان اندېښمن کړل، چې که د مسیدو د بریدونو مخه ونه نیول شي، د ټانک په اړوندو سیمو کې به یې نفوذ ډېر او بیټني به هم ورسره ملګري شي. له دې اخوا بنو په پرله پسې توګه د وزیرو د اتمانزي قبیلې تر بریدونو لاندې و او که ټانک د مسیدو هدف ګرځېده، انګریزان به یې په دوو جبهو کې سخت بوخت کړي

[۱] ـ د ۱۹۱۱ کال د اګست پر ۱۱مه د برېټانیا چاپ پیونیر میل (Pioneer Mail) *ورځپاڼې جنګي خان د مسیدو مشهور قوماندان ګڼلی، چې په ۱۸۶۰ کال د ټانک په جګړه کې د پنجاب له پنځم سپاره ډلګي سره په جګړه کې یې خپل ژوند له لاسه ورکړ. د پوینیر میل په وینا، جنګي خان په دې جګړه کې د مسیدو د یوه ۳۰۰۰ کسیز لښکر قومانده پر غاړه درلوده. د هغه زوی عمرخان، لمسی بادشاه خان او ورپسې قطب خان د مسیدو مشهور مرکچیان وو. عمرخان او بادشاه خان هم څو ځله په ټانک مرګوني بریدونه کړي، چې انګریز یې پر سر انعام هم اېښی و.*

مسیدو تر بادشاه خان وروسته د هغه زوی قطب خان، چې د افغانستان د خپلواکۍ په جګړو کې له خپل تره سره یوځای بوخت و، د مشر په توګه وټاکه.

وای. د ۱۸٦۰ کال په اپریل میاشت کې د سیمې ګورنر جنرال پرېکړه وکړه، چې د مسیدو غرنیو سیمو ته پوځ ولیږي او هلته د وضعیت د کنټرول او پر ټانک او نورو سیمو د مسیدو د بریدونو د مخنیوي لپاره نوي استحکامات او پوځي پوستې ورغوي. ګورنر جنرال ددغه پوځ او عملیاتو مشرۍ ته ډګر جنرال چمبرلین وټاکه.[۳۲] چمبرلین مسیدو ملکانو ته وړاندیز وکړ، چې له دوی سره د سیمې په کنټرول او نورو چارو کې د یوې ناستې د پرېکړو په رڼا کې همکاري وکړي او دوی به ددې همکارۍ په بدل کې په وزیرستان او مسیدمیشتو سیمو کې عملیات نه کوي. مسیدو د انګریز قوماندان پر دغه وړاندیز غوږ ونه ګراوه او د یرغلګر ځواک پر وړاندې یې خپله مبارزه جاري وساتله. هغوی خپلو سیمو ته د چمبرلین تر مشرۍ لاندې د انګریز پوځ ورتګ پر دې سیمه بهرنی یرغل تعبیر کړ او د جګړې لپاره یې تیاری ونیوه. د دغو ځواکونو منظم عملیات د ۱۸٦۰ز کال د اپریل پر ۱٦مه په ټانک کې د ګنو لیواګانو په ګډون تنظیم شول. په دې کې د پنجاب شپږ توپخانې، د پېښور د غرني توپچي څلور توپخانې او د هزاره غرني توپچي درې توپونه شامل ول. په سرتېرو کې ۱۰۸ تنه د لاربنودې ډلګۍ، ۱۳۱ تنه د پنجاب د دریم سپاره نظام، ۱۰۰ تنه د ملتان د سپاره نظام، ٦۰ تنه د لومړۍ امنیتي کمپنۍ، ۴۰۷ تنه د لاربنودي پلي نظام، ۴۲۷ تنه د څلورم سېک پلي نظام، ۳۹۷ تنه د پنجاب د لومړي پلي نظام، ٦۸۴ د پنجاب دویم پلي نظام، ۳۷۳ د دریم پنجاب پلي نظام، ۳۸۱ د څلورم پنجاب پلي نظام، ۴۰۰ د شپږم پنجاب پلي نظام، ۲۰۷ تنه د ۱۴پنجاب پلي نظام او ۴۱۸ د پنجاب د پلي نظام مخکښان او ۴٦۴ او ۳۹۴ تنه د هزاره او د پولیسو د شپږم کنډک پوځیان وو. چمبرلین خپل پوځ په دوو برخو ووېشه، پخپله چمبرلین له درې زرو پوځیانو او توپونو سره شوره ته لاړ او دوه زره نور سرتېري یې د ډګرمن لومسډن ترمشرۍ لاندې د چنډولي په څو کیلومترۍ کې پرېښودل. دغو ځواکونو خپل عملیات د اپریل پر ۱۷مه پیل کړل او لومړۍ پلوسین کڅ ته ننوتل. وروسته یې یوه برخه د شینکي کوټ رنګولو ته وګومارله. په شلمه نېټه انګریزانو غوښتل له مسیدو سره د جوړجاړي خبرې پیل کړي ، خو ګټه یې ونه کړه. مرکزي قومانده او مهم کنډکونه پر شلمه نېټه حیدري کڅ ته

لاړل، چې سیمه او وضعیت له نږدې وڅاري. انګریز پوځ له حیدري کڅ نه د برونډ پر لور لاړ، خو په دې لاره له مبارزانو سره مخ نه شو او د ۲۴مې نېټې پر سهار بېرته پلوسین ته وګرځېد. دلته د ډګرمن لومسډېن تر مشرۍ لاندې شپږتوپخانې، دوه سوه نیزه وېشتونکي او ۱۴۰۰ او ۱۵۰۰ تورزن ول.

د چنډولي مرګونې شپه

د اپریل پر ۲۲مه نېټه د مبارزانو یوه درې زره کسیزه ډله چنډولي ته څېرمه په پلوسین کې د انګریزانو مرکز ته نږدې ورغله.

د وزیرستاني جنګیالیو شاوخوا ۵۰۰ توره وهونکي په توره شپه کمپ ته ننوتل او د دواړو خواوو ترمنځ سخته جګړه ونښته. انګریز جنرالانو په خپلو یادښتونو کې په ډاګه کړې، چې دغو جنګیالیو ددوی د سیکانو د څلورمې ډلګۍ په ځوابي عمل کې له سیمې پښې سپکې کړې. وزیرستاني مبارزانو په دې جګړه کې خورا مېړنتوب وښود او خپل جنګیالي یې د کمپ منځ ته داخل کړل. د ډګروال اېچ سي ویلي په وینا، په دې جګړه کې د انګریزانو ۶۳ سرتېري مړه او ۱۶۶ نور ټپیان شول. د اېچ سي ویلي ۶۳ شمېر یوازې انګریز پوځیان دي، چې د لوییس په ګډون ۹ تنه جګپوړي افسران هم پکې ول، خو په جګړه کې ټول ۷۹۶ پوځیان وژل شوي وو.[۲۴] پر انګریزانو دغه برید دومره مرګونی او ناڅاپي و، چې په لیکو کې یې ګډوډي راغله او مبارزانو ته د جګړې په ترخ کې ګڼ توکي او وسلې په لاس ورغلې، خو وروسته انګریز ځواکونو په خپلو ګورخه او ګایډ پلټن کنډکونو سره ځانونه راټینګ کړل.[۲۵]

انګریزانو تر مې میاشتې پورې پر مسیدو د برید لپاره زړه نه ښه کاوه، ځکه د چنډولي برید یې لیکې ګډې وډې کړې وې. د مې پر څلورمه د مسیدو اووه زره مبارزان په بریړه دره کې سره راغونډ شوي وو او د انګریز پوځ پر مخ یې لاره تړلې وه. په دې غونډه کې د مسیدو د درېواړو ښاخونو سرتېرو ګډون کړی و.

په کانیګروم او انې تنګي کې د جنرال چمبرلین او د مسیدو د ملکانو ترمنځ د سولې په تړاو جرګې او خبرې وشوې، خو پرېکړې ته سره ونه رسېدل. د مې پر دریيمه

انګریز ځواکونه زېړوام ته ورسېدل او هلته یې له مسیدو سره د یوې سوله ییزې حل لارې په تمه خیمې ووهلې. خبرې اترې ګټورې نه وې، ځکه خو انګریز جنرال یوځل بیا د برید پلان طرح کړ. چمبرلین غوښتل، چې دلته د مسیدو او وزیرو پر جنګیالیو له دوو اړخونو برید وکړي. په همدې موخه یې یوه ډله د ډګروال لومسډېن تر مشرۍ لاندې او بله یې د ډګروال ګرین تر مشرۍ لاندې دوو بېلو لوریو ته واستوله. مسیدو په شاوخوا غرونو او لوړو څوکو کې ددوی پر وړاندې پاخه مورچل نیولي وو. انګریزانو په لومړي سر کې مرګ ژوبله نه درلوده، خو کله، چې ښه سیمې ته ننوتل، د مسیدو جنګیالیو پرې ګوزارونه پیل کړل او درنده مرګ ژوبله یې ور واړوله. په دې جګړه کې ۳۰ انګریز پلوه پوځیان مړه شول او ۸۶ نور یې ټپیان شول. دا هغه شمېر دی، چې انګریزان پرې اعتراف کوي. دوی د مې پر پنځمه کانیګرام ته لاړل او د مې تر اتمې نېټې پورې دلته پاتې شول، خو له مسیدو سره یې په هیڅ برخه کې توافق رانغی. په کانیګرام کې ورمړو له انګریز سره ټینګاو نه و کړی، بلکې پوځ ته یې د مالیې ورکولو له لارې خپلې کرونډې او نور شته د یرغلګرو ځواکونو له یلغاره سلامت وساتل. د چمبرلین تر مشرۍ لاندې انګریز ځواکونه د مې پر نهمه نېټه پر سام او کڅې (لادا) را تېر شول او مکین ته ورسېدل. مکین دغه مهال د وزیرستان خورا مشهور او د سوداګرۍ او اقتصاد مهم مرکز و. له دې ځایه افغانستان او نورو سیمو ته وسپنیز توکي لیږدیدل. انګریزانو له چنډولي نه تر مکین پورې د مسیدو په ټولو پرتو سیمو کې د خلکو کورونه، کرونډې، څاروي او ټول شته له منځه یووړل او د مې پر ۱۲مه (په ځینو سرچینو کې پر ۱۸مه) نېټه بېرته بنو ته ستانه شول.[۲۶]

د انګریز جنرالانو او د بنو او ټانک د انګریز واکمنو هدف دا و، چې په دې لښکرکشۍ سره مسید ووېروي، خو د وزیرستان په غرنیو سیمو کې میشت خلک له څو پېړیو راهیسې له دا ډول یرغلونو سره بلد وو. له دغو عملیاتو نه د انګریز بل هدف د سیمې د جغرافیا په اړه پراخه مطالعه وه.

په ۱۸۴۶ز کال، چې د سیکانو او برېتانیایي هند ترمنځ د لاهور تړون لاسلیک شو، تورن ایډوارډ بنو ته راغی او لومړنی ګام یې د وزیرو او داوړو د سیمې، خلکو،

جغرافیا او د وسلو او جنګیالیو د شمېر په تړاو د معلوماتو راغونډول و. د چمبرلین د لشکرکشي یو هدف هم دا و، چې په وزیرستان کې د مسیدو او درویش خېلو وزیرو د ټولو قبیلو میشتځایونه، خېلونه، د سیمې جغرافیا، جنګي ځواک او جګړه ییز تاکتیکونه و ارزوي. په دې جګړه کې د انګریز جنرالانو د ادعاوو برعکس، د مسیدو د وژل شویو سرتېرو شمېر ۲۸۰ تنه و، چې ۱۰۵ د ټانک په خوله کې، ۳۶ په بریړه دره او ۳۹ نور د چنډولي په پلوسین سیمه کې وژل شوي وو.[۲] په جګړه کې یوازې پر یوه شپه په پلوسین کې د انګریز ۵۰۰ سرتېري وژل شوي او په پاتې نورو نښتو کې یې د مړو شمېر ۳۰ او د ټپیانو ۸۶ تنه و. مسیدو ته په دې جګړه کې ډېر زیان رافل، ګورخه او ګایډ پلټن ټوپکو اړولی و.

پر مسیدو کاختي او د سولې جرګه

د ۱۸۶۰ ز کال د دغو یو میاشتنیو عملیاتو په ترځ کې انګریز پوځ د مسیدو اکثریت کښتونه وسوځول، څاروي، کورونه او استوګنځایونه یې له منځه یووړل او دا چارې ددې لامل شوې، چې په مسید میشتو سیمو کې د غلې دانې کاختي راشي. د مسیدو له سیمې نه د کاروانونو پر تګ بندیز ولګېد او په مکین او نورو سیمو کې د وسپنې او نورو کسبونو کاروبار هم ټکنی شو. د مسیدو او وزیرو ټول اقتصاد په کرنه او مالدارۍ ولاړ و، خو دا دواړې برخې د انګریز پوځ د یرغل په پایله کې خورا زیانمنې شوې. پوره یو کال وروسته کاختۍ د سیمې خلک دې ته اړ اېستل، چې له انګریز سرکار سره پر یو لړمسایلو وغږېږي. مبارزان له انګریزانو سره د خبرو اترو مخالف وو، خو یو شمېر ملکانو او با نفوذه اشخاصو هغوی ته قناعت ورکړ، چې سیمه تر قحط لاندې ده او که وضعیت همدغسې دوام ومومي، ډېر خلک به کډوالۍ ته اړ شي.

انګریز لیکوال ډېویس پر مسیدو د بندیزونو په تړاو وایي: « له

---

۲. *یو شمېر سرچینې د پلوسین جګړه کې د مبارزانو تلفات ۸۵ تنه ښیي*

۱۸۴۹ ز کال راهیسې انګریزانو د وزیرستان پر خلکو (مسیدو) د فشار په موخه ټولې لارې ترلې دي. دا، چې د هغوی ځمکې د هغوی د ژوند لپاره کافي نه دي، دا قبایلي خلک به ډېر ژر د مرګ له وېروونکي واقعیت سره مخامخ شي».

په ۱۸۶۱ ز کال دواړه اړخونه دې ته چمتو شول، چې پر ځینو مسایلو ګډ توافق ته ورسیږي. انګریزانو د مسیدو له دریواړو ښاخونو سره جلا جلا تړونونه وکړل او هغوی یې مکلف کړل، چې ددوی پر تاسیسانو او ګټو له بریدونو لاس واخلي. انګریزانو د تړون لپاره پنځه شرطونه وړاندې کړل، چې په هغو کې له مسیدو نه د سولې تضمین اخستل، د هر ښاخ د وګړي جرم پر ټولې قبیلې تطبیقول، مجرمانو ته له پناه ورکولو ډډه کول، د غنیمت مالونو له پیرنې او خوندي کولو مخنیوی او له دریواړو ښاخونو نه د تضمین په توګه د یوه یوه مشر یرغمل ساتل پکې شامل وو. انګریز پر دغه کال د مسیدو له مجبوریت نه خورا ګټه واخسته او ډېر سخت او غیر مدني شرایط یې ورته وضع کړل. په دې شرایطو کې په واړه جرم د اړوند قبیلې د ټول کاروان ضبطول هم شامل وو، چې که د قبیلې غړی یا مجرم به له سیمې ووت، ددوی ټول کاروان به له انګریز سرکار سره ضبط پاتې و. پر دې سربېره له هر قوم سره د جلا تړون له لاسلیکولو د انګریزانو هدف دا و، چې یوخوا د قبیلې پر غړو د اړوندې قبیلې د جرګې او ملکانو کنټرول وي او د جرم په صورت کې یوازې اړوند قبیله او خېل کولای شي مجرم ور وسپاري، بل پلو یې په دغه کار سره د مسیدو د دریو قبیلو ترمنځ یو ډول بېلتون او بې اتفاقي راوستله. دغه مساله وروسته په یو شمېر پیښو کې ثابتیږي، چې انګریز سرکار د کوم جرم په بدل کې د مسیدو پر یوې قبیلې بندیز لګوي، نورې قبیلې یې مرستې ته نه ور دانګي او تر ډېره په ښاخ او قبیلې پورې منحصر پاتې کیږي.[۳۷]

په مسیدو کې یوازینی ښاخ یشنګی و، چې دغه تړون یې ونه مانه، خو د نورو قومونو اکثریت مشران د ۱۸۶۱ ز کال په جون میاشت کې په بنو کې د بنو د مرستیال کمشنر کپټان مزو په مشرۍ له انګریز استازو سره جرګه شول او جلا جلا تړونونه یې

ته اور واچوي، د هغو په بدل کې سرکار واک لري، چې زموږ له کاروانونو لاندې جریمه واخلي:

د وژنې په بدل کې شپږ زره هندي روپۍ، د سخت ټپ په بدل کې، چې غړي پکې ژوبل او له کاره لوېدلي وي، ۲۰۰ روپۍ، د واړه ټپ په بدل کې د ټپ په کچه او د اور اچونې یا کوم بل زیان پر وړاندې د زیانمن توکي په کچه.

شپږمه ماده: په خپل اقرار کې د رښتینولۍ په خاطر د سرکار په خونبه دوه معتبر کسان د یرغمل په توګه، چې یو به یې له کورنۍ سره او بل به په مجرد ډول په ټانک یا بنو کې تر یوه کال پورې سرکار ته ور سپارو. که د حکومت په سیمه کې تر یوه کال پورې څه زیان ورسیږي او د حکومتي سیمې د مال څښتن ته له پورتنیو شرایطو سره سم حق ونه رسیږي، حکومت یا سرکار حق لري، چې یرغمل خوشې کړي، یا نه، خو موږ له وضع شویو شرایطو سره سم ژمنه کړې، چې په خپلو ژمنو به ټینګ درېږو.

دغه پاڼه د اقرارپاڼې په توګه سرکار ته وړاندې کیږي او هیله من یو، چې سرکار زموږ دغه اقرارپاڼه ومني.

د ۱۸۶۱ز کال، د جون ۱۹مه (۱۹ ملکان)

شمن خېلو او بهلولزیو هم په همدې متن اقرارلیکونه ورکړل، خو د ایشنګیو ملک دا وخت په کابل کې و او پرځای یې نورو کسانو لاسلیکونه وکړل. د اقرارلیکونو له مخې انګریزانو له هرښاخ نه دوه دوه تنه د یرغمل په توګه واخستل، چې درې یې په بنو او درې نور په ټانک کې اوسېدل. مجردو کسانو ته انګریزانو د میاشتې ۱۲روپۍ او کور لرونکو ته یې ۱۸ هندي روپۍ تنخواوې ورکولې. پر دغه تړون یو کال نه و تېر شوی، چې د ایشنګي قبیلې ملک(نبي) له کابل نه راغی او د انګریزانو پر وړاندې یې مبارزې پیل کړې. د ملک نبي کسانو ټانک ته نږدې د پنجاب د سرتېرو کنډک شپږتنه ووژل. له دوی سره

لاسلیک کړل. د تړون متن په لاندې ډول و:

«د مسیدو قبیلې د علیزیو ښاخ ملکان، چې دلته راغلي یو غواړو له انګریز سرکار سره د زړه له کومې سوله وکړو، په لاندې ډول اقرار کوو:

لومړۍ ماده: موږ په خپله خونبه دلته حاضر شوي یو او د راتلونکې لپاره له سرکار سره سوله کوو، کړې مو ده او پر هغې اعتراف کوو.

دویمه ماده: که په راتلونکې کې زموږ د قبیلې کوم کس د سرکار خلاف عمل وکړي، سرکار یې له موږ علیزیو پوښتنه کولای شي. د بېلګې په توګه که په ټولو علیزیو کې له انګریز سره یو کس بدي کوي، سرکار یې له ټولو علیزیو پوښتنه او حساب کولای شي. په دې اړه کاروانونه نیولای شي او د همدې اقرارپاڼې نور شرایط پلي کولای شي.

درېیمه: که د بهلول زیو او شمن خېلو ښاخونو کوم کس په سیمه کې جرم ترسره کوي او زموږ سیمې ته پناه راوړي، موږ به د هغه پناه نه منو، مرسته به نه ورسره کوو او غلا کړې مال به یې هم له ځان سره نه ساتو.

څلورمه ماده: که له سرکاري رعیت نه کوم تن د سرکار په سیمه کې جرم کوي او زموږ سیمې ته پناه راوړي، هغه او مال به یې د خپلې سیمې په حدودو کې نه پرېږدو، په تېره بیا د مچم قاتلانو ته به هیڅکله دا اجازه ورنه کړو، چې زموږ سیمې ته راشي. [۳]

پنځمه ماده: موږ د سختې دښمنۍ او وسله والو کسانو د برید او جګړې ضمانت کوو، خو د غلا په اړه دا مسوولیت نه شو اخستی، چې هیڅکله به نه کیږي، اما تر خپل توانه کوښښ کوو، چې دا کار ونه شي. که د سرحد په سیمه کې علیزي کوم زیان ورسوي، لکه وژل، غلا، یا کوم ځای

۳_ د کپتان مچم قاتلان محبت خان، زنګي خان او غلام خان نومېدل، خو حیات افغاني د خواجه هوس، ممریز او دین بارګل په نومونو یاد کړي دي.

فتح خېل (پوتیه خېل) علیزي هم ملګري وو. انګریزانو ته دې اقرار لیکونو ګټه ونه کړه، ځکه مسیدو په سیمه کې د هغوی پر وړاندې وسله والې مبارزې پیل کړې. د ټانک نواب او د هغه ملګري د مسیدو په کنټرولولو کې پاتې راغلل، ځکه په ۱۸۷۲ او ۷۳ ز کلونو کې د مسیدو بېلابېلو قبیلو د انګریزانو خلاف ۱۸۸ بریدونه وکړل.

انګریزان د هغوی د کنټرول لپاره دې ته اړ وتل، چې په خپله اداره کې یو لړ بدلونونه راولي. پر ۱۸۷۳ز کال د ډېره اسماعیل خان مرستیال کمشنر میکاولي (Machaulay) د ټانک له نواب نه واکونه واخستل او د ګومل درې د خوندیتوب لپاره یې په لس زره روپیو ځمکې واخستې. دې چارې او پر ۱۸۷۸ز کال ګومل درې ته د میکاولي سفر مسید د انګریزانو د پرمختګ پر وړاندې لا حساس کړل او د نویو او غچ اخستونکو بریدونو په لټه کې شول.

پر ټانک دویم ستر برید

د ۱۸۷۸ کال د کریسمس مراسم وو، چې مسیدو یوځل بیا پر ټانک د برید په موخه جنګیالي راټول کړل. دوی پوهېدل، چې انګریز ځواکونه په کریسمس مراسمو کې بوخت دي او دا پر دوی د برید لپاره ښه وخت دی. په ښکاره ددې نېټې انتخاب له فرصت نه ګټه اخستل ګڼل کېدای شي، خو اصلي مساله داده، چې هغوی د عیسویانو له مذهبي مراسمو کرکه درلوده او په دې ورځ یې پر هغوی برید ستر جهاد او د جنګي خان د غچ اخستنې لپاره ښه فرصت باله. انګریز ځواکونو واردمخه احتیاطي تدابیر ونیول او په پوله کې یې دوه برابره نوې پوستې واچولې. په ځینو سیمو کې هغوی د خپلو ځواکونو او تجهیزاتو شمېر او کچه درې برابره زیات کړل. د ډګروال ایچ سي ویلي په وینا، د ۱۸۷۹ز کال د جنوري پر لومړۍ نېټه دغه برید د افغان امیر « شیرعلي خان» د پټو استازو له خوا پلان شوی و. په دې وخت کې د افغانستان د امیر شیرعلي خان او انګریزانو ترمنځ اړیکي ترینګلي وو، ځکه برېټانیا د افغانستان په تړاو د پرمختګ پالیسي Forward Policy تصویب کړې وه او په سیمه کې د روسیې او برېټانیا ترمنځ هم

رقابت مخ پر ډېرېدو و. دا، چې انګریز ځواکونو په افغانستان کې خورا مداخله کوله، امیر شېرعلي خان د وزیرستان قبایل د انګریز ځواکونو پر وړاندې جګړو ته هڅول او مرستې یې ورسره کولې.

د جنوري پر لومړۍ نېټه د جنګي خان د زوی عمرخان، ملا حمزالله، متین خان، مشک عالم خان، عظمت خان، یارحق خان، یوباک تر مشرۍ لاندې شاوخوا له ۲۰۰۰ تر ۳۰۰۰ پورې مسید مبارزان له خپلو غرونو را کوز شول او د ټانک پر لوري یې وځغستل.[۲۸] هغوی پر ټانک بازار ور ننوتل او د انګریزانو او د هغوی د پلویانو کورونه او تاسیسات یې ور وسوځول. په دې جګړه کې ۶۵۳ انګریز پلوه کسان او پوځیان او د مسیدو لښکر دېرش تنه سرتېري ووژل شول.

د ملکۍ پر سیستم لومړی وار

کله، چې د عبدالرحمن خېلو او عبدلي مسیدو سرتېرو په ژوب کې جګپوړی انګریز چارواکی (M.Kelly) وواژه، انګریزانو دا خطر محسوس کړ، چې د ژوب- ګومل لاره د سنډیمن سیستم پر وړاندې له ستونزو سره مخامخ کیږي. د مسیدو یو شمېر ملکانو د انګریزانو د ډېر فشار په پایله کې په دیره اسماعیل خان کې د (M.Kelly) وژونکي انګریزانو ته په لاس ورکړل، خو دې مسالې په مسیدو کې د «ملا » او «ملک» تر مشرۍ لاندې یو نوی مخالفتي بهیر را وټوکاوه.

ملکانو ته وخت ناوخته انګریزانو امتیازونه ورکول او دا کار په بلوچستان کې د سنډیمن سیستم له لارې پلی شوی و، خو په وزیرستان کې ملاپیونده دا په سیمه کې د انګریزانو د نفوذ او د وزیرستان د اشغال پیل باله. دا هغه وخت و، چې ملا پیونده د لومړي ځل لپاره په مسیدو کې ځان د یوه با نفوذه شخص په توګه وښود. ملا د ملکانو په لاس انګریز ته د ځو مبارزانو د سپارنې له مسالې نه د انګریز پر ضد د ولسي کرکې او پاڅون او د ملکانو د انزوا په برخه کې ورګټه واخسته. پیونده په لومړي سر کې هغه ملکان مړه او له

سیمې په ټېښته اړ کړل، چې د M.Kelly وژونکي یې انګریزانو ته سپارلي وو. [٤] د ۱۸۸۰ کال په مارچ کې مسید د ملا پیونده تر مشرۍ لاندې د انګریزانو پر خلاف بیا را وپارېدل او په سیمه کې یې د برېټانیا د حکومت پر وړاندې بلواوې پیل کړې. ملا پیونده په سیمه کې د ځان په ملاتړ په زرګونو کسان راټول کړل او د ټانک په ۱۲ کیلومټرۍ کې یې پر انګریز پوستو بریدونه وکړل. دې جګړې انګریز جنرالان په قهر کړل، له ډېره اسماعیل خان نه یې د اپریل پر پنځمه درې توپخانې او درې نیم سوه پوځیان له ځانونو سره واخستل او د ټانک پر لوري لاړل. د مسیدو سرتېري له برید وروسته بېرته خپلو کورونو ته ستانه شوي وو، خو دا، چې په منزۍ، مرتضی، ډېره او ټانک ته ورځېرمه نورو پرتو سیمو کې میشتو بېټنیو د مسیدو د لښکر پرمخ چنډولۍ(جنډوله) او نورې لارې پرانېستې وې، انګریزي پوځیان پر هغوی سخت غوسه وو. انګریزي ځواکونو د غچ اخستنې په موخه پر ګومل برید وکړ، وروسته د خېرګي کوټ له لارې د اپریل پر ۱۲مه چنډولي ته لاړل. دلته یې د مسیدو او یو شمېر بېټنیو ټول دوکانونه ړنګ کړل او بېرته ټانک ته وګرځېدل.

دویمه افغان-انګلیس جګړه او وزیرستان

په ۱۸۷۹ز کال په کابل کې د برېټانیا پر سفارت له برید وروسته، برېټانیایي ځواکونه د کندهار، خیبر او کورمې له لارې افغانستان ته ننوتل او لږ وخت وروسته، د افغانستان او برېټانیا دویمه جګړه ونښته. په دې موده کې وزیرو او مسیدو ښه فرصت وموند، چې په قبایلي سیمو کې د انګریزانو پر وړاندې خپل بریدونه جاري وساتي.

په ۱۸۸۰ کال کې مسیدو، درویش خېلو وزیرو او داوړو د اګست تر میاشتې پورې په بېلابېلو سیمو کې پر انګریزانو ګڼ بریدونه وکړل، ځکه په دې وخت کې برېټانیا پر وزیرستان د لښکرکشۍ زور نه درلود. ډګر جنرال چمبرلین له خپلو زرو سرحدي سرتېرو سره او د انګریز نور ډېرى کنډکونه او توپخانې افغانستان ته لیږل شوي وو. برېټانیا د

---

[٤] ـ ملک کریم خان، چاپیرایي او دوویګر یې ووژل او ملک میر اجل او برامات نظرخېل وتښتېدل.

۱۸۸۰ کال په اګست میاشت کې په افغانستان کې ماته وخوړه او خپل ځواکونه یې بېرته قبایلي سیمو او پېښور ته وغوښتل او یوځل بیا یې دا فرصت وموند، چې د مسیدو غرنیو سیمو ته پوځونه واستوي.

د افغانستان پر لور د پرمختګ پالیسي په پلیتابه کې د انګریزانو تر ناکامۍ یا د افغان- انګلیس له دویمې جګړې وروسته انګریزانو یوځل بیا د وزیرستان پر لوري پام واړاوه. انګریزانو غوښتل خپله Forward Policy، چې د امو تر غاړې یې غځېدن افغان مقاومت شنډ کړی و، د وزیرستان او قبایلي پټارې په اوږدو کې تر ژوب او چمن پورې پلې کړي. په افغان-انګلیس دویمه جګړه کې انګریزانو یوازې په پوځي ډګر کې ماته وخوړه، خو له دې جګړې د انګریزانو تر ټولو ستر سیاسي برى له امیرمحمد یعقوب خان سره د ګندمګ تړون لاسلیکول و. ددغه تړون له مخې، انګریزانو کورمه، خیبر او ګڼې نورې سیمې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. دې چارې عملا برېټانیایي جنرالانو ته دا فرصت ورکړ، چې د یوې لسیزې په ترڅ کې د ډیورنډ تړون له لارې وزیرستان او د قبایلي پټارې پاتې نورې سیمې هم تر واک لاندې راولي. په دې معنا، چې ګندمک تړون د ډیورنډ تړون لپاره د زمینې برابرول و. په ۱۸۸۱ز کال کې برېټانیا هوډ وکړ، چې مسید په زور او جبر تر خپل واک لاندې راولي.

د اپریل پر درېیمه اوونۍ په کانیګرام کې له مسیدو قومي مشرانو سره انګریز جنرالان خبرو ته کښېناستل، د دواړو خواوو پر شرایطو خبرې وشوې، خو پایلې ته ونه رسېدل. د مسیدو څو ښاخونه لا هم له انګریز سره په مبارزه بوخت وو، په ځانګړې توګه د بهلول زي ښاخ ناناخېل قبیله. انګریز غوښتل، چې دغه ښاخ په زور تابع کړي، په همدې موخه یې په ټانک کې د پوځ پر تیارولو لاس پورې کړ. په دې جګړه کې د انګریز ځواکونو قوماندانان ډګر جنرال ټي جي کینیډي او ډګرجنرال جې جې ایچ ګورډن ول. له دوی سره ۷۶۵۸ پوځیان، یو ریزرف کنډک او ۲۰توپخانې مل وې. اصلي ځواک له ټانک نه د خېرګي کوټ له لارې چنډولي ته او دویم ځواک د حیدري کڅ او ترمې چینې له لارې د بروند پر لور لاړ.[۲۹] ځواکونه په خیسوره کې له علیزیو تېر شول او د ناناخېلو

قبیلې په لټه کې شول. بله ډله سرتېري په رزمک کې پاتې شول. دغه ځواکونه پر اتلسمه نېټه بېرته ټانک ته وګرځېدل او ۳۲ تنه پوځیان یې له مسیدو سره په جګړه کې مړه او ټپیان شول.

انګریزانو د مسیدو د ټولو بریدونو محرک د کابل امیر باله، چې له برېټانیا سره ددویمې جګړې په حال کې و، خو دا یوازې یو عامل کېدای شي، ځکه مسیدو ، وزیرو او داوړو د وزیرستان شاوخوا ته د انګریزانو له راتګ سره سم پر دغو ځواکونو خپل بریدونه پیل کړي او د هغوی د واکمنۍ تر پایه پورې یې جاري ساتلي دي. انګریزان د مسیدو او وزیرو په کړاوولو کې د ۱۸۸۱ کال لښکرکشي اغېزناکه بولي، خو د سرحد ایالت لپاره پخواني انګریز اعلی وزیر اولف کارو په «Pathans» کتاب کې پر دې اعتراف کړی، چې مسیدو تر پایه ددوی واکمني ونه منله.

د پرمختګ پالیسۍ په تعقیب، د سنډیمن سیستم له مخې، په ۱۸۸۳ کال کې انګریزانو له خجوري کڅ نه تر ژوب پورې ټولې سیمې سروې کړې. دوی په بلوچستان کې د کلات له خانانو سره تر پرېکړې وروسته، له ګومل نه تر ژوب او پښین پورې د وسپنې پټلۍ د غځولو چارې له نږدې وڅېړلې. د انګریزانو کوښښ داو، چې د ریل پټلۍ په غځونې سره به د مسیدو او وزیرو په سیمه کې ددوی نفوذ پیاوړی شي او تر پښین او کندهار پورې به ددوی د کاروانونو ، لښکرکشیو او نورو مسایلو پر وړاندې خنډ راکم شي.

په لومړي سر کې ددې پروژې پر وړاندې مسیدو او وزیرو سخت مقاومت کاوه، ځکه د کابل امیر عبدالرحمن خان دامهال د اورګاډي پټلۍ د غځېدو پلوی نه و، خو د ۱۸۹۳ کال د اکتوبر پر ۱۲مه د موریتمر ډیورنډ او امیر عبدالرحمن خان ترمنځ د کابل کنوانسیون د ډیورنډ ترون تر لاسلیک کېدو وروسته وزیرستان او د قبایلي پټارې ګڼې سیمې د برېټانیایي هند تر واک لاندې شوې. ددغه ترون په ترڅ کې د وزیرستان برمل سیمه له کرښې پورې غاړه په افغانستان کې پاتې شوه او نورې برخې یې په برېټانیایي هند پورې وتړل شوې. امیر عبدالرحمن خان له دغه ترون وروسته د پښین پر

لور د اورګاډي له غځېدونکې پټلۍ سره مخالفت پرېښود او په وزیرستان کې یې هم خلک د ترون درناوي ته هڅول.

د ډیورنډ ترون له لاسلیک کېدو وروسته د انګریزانو ټول زور او ځواک پر دې و، چې د وزیرستان او قبایلو ټوله سیمه تر خپل واک لاندې راولي.

ډیورنډ ترون؛ د ملا پیونده محرک

کله، چې امیر عبدالرحمن خان د خپل واک د ټینګښت په موخه، ډیورنډ ترون ته غاړه کېښوده، په قبایلي سیمو، په ځانګړې توګه وزیرستان کې یې پر وړاندې سخت غبرګونونه را وپارېدل. په وزیرستان کې ددغه ترون دوه ستر مخالفان ملا پیونده مسید او ملا حمزالله احمدزی وزیر وو. د دوی په لومړنۍ جرګه کې، چې هدف یې له ډیورنډ کرښې سره مبارزه او له افغانستان سره د قبایلي پټارې بېرته نښلول و، د ژوب او وزیرستان ګڼو قومونو او مشرانو ګډون درلود.

د جرګې د پرېکړو پر بنسټ، د مسیدو، وزیرو قومونو مشران او دیني عالمان د ملا پیونده مسید په مشرۍ کابل ته لاړل څو امیر عبدالرحمن خان اړ باسي، چې له ترون نه لاس واخلي او پرېنږدي، چې انګریز د پښتنو پر سیمو واکمن پاتې شي. د کابل په پلاوي کې له ملا پیونده سره حمزالله احمدزی وزیر او ګڼ نور مشران هم ملګري ول. عبدالرحمن خان ددغه پلاوي خبرې ونه اورېدې او پر خپلو پرېکړو ټینګ ولاړ و.

د وانه پر کمپ مرګونی برید

د ډیورنډ ترون تر لاسلیک کېدو وروسته، انګریز سرکار د ۱۸۹۴ کال د اکتوبر پر پنځلسمه د جنوبي وزیرستان مرکز وانه ته په زرګونو سرتېري او توپخانې راوړل او د همدې میاشتې پر ۲۵مه نېټه یې دلته له وزیرو سره خبرې اترې پیل کړې.

ملا پیونده مسید د ډیورنډ ترون او د وانه اشغال سخت خواشینی کړی و او د انګریز خلاف یې وسله وال جهاد پیل کړ. د ملا په مشرۍ د مسیدو او د شکي د وزیرو

لښکر له کانیګروم نه د وانه پر لور لاړ او د نومبر پر دویمه پرېکړه وشوه، چې سرتېري به د جګړ مسید او حمزالله وزیر تر مشرۍ لاندې د شپې په وروستیو کې پر کمپ برید کوي. بروس د ملا پیونده له بریده خبر و او ددفاع لپاره یې بشپړ تیاری نیولی و. هغوی د وانه په کمپ کې سرتېري ډېر کړل، تجهیزات یې دوه برابره کړل او شاوخوا یې امنیتي کمربندونه تقویه کړل.

ملا پیونده خپلو سرتېرو ته له برید مخکې وویل: « که تاسې پر دښمن د برید پرمهال له ډوډۍ خوړلو، نسوار اچونې او دښمن ته له نبکنځلو ډډه وکړه، د پړنګي کارتوس به پر تاسې بې اغیزې وي».

د نومبر پر دویمه سهار پنځه نیمې بجې شاوخوا ۵۰۰ جنګیالیو د جګړ تر مشرۍ لاندې پر کمپ برید وکړ. جنګیالي له څو اړخونو د کمپ داخل ته ننوتل او د کمپ ګڼ اسان او نور سپرلي وړونکي وسایل او تجهیزات یې له منځه یووړل. د سرتېرو پر وړاندې په لومړۍ کربنه کې ګورخه پوځیان وو، ځکه خو یې ګڼ شمېر له تېغ تېر شول.[۴۰] وروسته سرتېرو هلته تړلي اسان او کچرې خوشي کړل او په انګرېز ځواکونو کې یې سخته ګډوډي راوسته.

> *بروس ددې جګړې په اړه وايي: « جنرال تېزنر حکم وکړ، چې ټول پوځیان د خوب پر وخت له ځانونو سره وسلې وساتي. دغه شپه پوځ هم پوره تیاری نیولی و. له موږ نه هیچا هم جامې بدلې نه کړې، ځکه موږ پوهېدو، چې ملا پیونده برید کوي. موږ د خپلو خیمو په شاوخوا کې ټول دفاعي ګامونه واخستل او پوځیان له وسلو سره یوځای ویده شول. تکه توره شپه وه، چې ناڅاپه یوه شیطاني غوغا راپورته شوه او د کمپ پر وړاندې د ډولونو ویروونکي غږونه پورته شول. د لمر تر راختو پورې لاس په لاس جګړه روانه وه. ما له هغو افسرانو نه، چې په دا ډول جګړو کې یې ځانګړې تجربې درلودې، واورېدل، چې دوی له دې مخکې له داسې ترخې تجربې سره نه وو مخ شوي».* [۴۱]

مسیدو سرتېرو په دغه برید کې د اسانو او کچرو په ګډون ۲۶زره روپۍ او ۱۳۷ میله وسلې له ځانونو سره یووړې، خو انګرېز ځواکونو هغوی تعقیب کړل او شمال پلو څو میله لرې یې په لګډ کې را ایسار کړل. په دې ناڅاپي تعقیبي برید کې مسیدو خپل ګڼ سرتېري له لاسه ورکړل. په دې جګړه کې د انګرېزانو د مړو شمېر ۶۳ او د ټپیانو هغه ۱۸۳ تنه و. په جګړه کې ۳۸۰ مسید او وزیر سرتېري مړه او د ملا پیونده د عملیاتي قوماندان جګړ په ګډون ۲۵۰ تنه نور ټپیان وو.

ملا پیونده تر برید وروسته له پېښور زندان نه د خپلو ملګرو پر خلاصون او د مسیدو په سیمه کې د حکومتي فعالیتونو پر بندولو ټینګار درلود. هغه د ډېره اسماعیل خان کمشنر ته لیک ولیږه، چې د مسیدو پر هغو ملکانو باور ونه وکړي، چې په خپلو سیمو کې نفوذ نه لري، خو انګرېزان د دغو سیمو نیولو ته هڅوي.

جرګې او غچ اخستونکي عملیات

د۱۸۹۴ کال د نومبر پر ۱۸مه نېټه د انګرېز ادارې او مسیدو او وزیرو ترمنځ جرګه وشوه، خو پایلې ته سره ونه رسېدل. د همدې میاشتې پر ۲۷مه ملا پیونده مسید په شکي کې یوه لویه جرګه راوغوښته، چې له ۲۰۰۰ تر ۳۰۰۰ کسانو پکې ګډون کړی و. انګرېز ادارې دوی ته د ملکانو له لارې خپل شرایط وړاندې کړي وو او ملا پیونده او د جرګې غړو پرې بحثونه وکړل. قومي مشران بېرته وانه کمپ ته لاړل، خو څه، چې برېټانیایي سرکار غوښتل، هغه یې ترلاسه نه کړل. انګرېزانو پر وانه کمپ د برید په پېښه کې د ګرېړي او عبدلي مسیدو برخه وال مشران جګړ، *پښکی* او *شهیر* غوښتل او ټینګار یې کاوه، چې له کمپ نه ولجه کړې ۱۳۷ میله وسلې، کچرې، اوښان او نور وسایل بېرته ور وسپاري او یا یې حکومت ته بیه ورکړي. هغوی د شکي وزیرو (*د حمزالله وزیر قبیلې ته*) سپارښتنه کړې وه، چې ملا پیونده مسید له خپلې سیمې وباسي.

انګرېزانو د ډسمبر پر دویمه یو ستر ځواک جوړ کړ، چې مشري یې تورن جنرال ویلیم لوکهرټ کوله. په دغه ځواک کې درې کنډکونه وو. په لومړني کنډک کې اصلي

سکورټیان، دویمه سرحدي ډلگۍ، او گورخه لومړۍ ډلگۍ شامل وو.[٤٢]

د دویم کنډک مشري ډگر جنرال ډبلیو،پي سیمونز او د درییمې ډلې مشري ډگروال ایگرټون پر غاړه درلوده. انگریزانو د ملا پیونده او مسیدو پر ضد د جرایمو، بریدونو او بلواوو گڼې دوسیې جوړې کړې وې. د ډسمبر پر ۱۲مه مرکچیانو وویل، چې جرگه له مسیدو سره د انگریزانو پر وضع شویو شرایطو موافقې ته نه ده رسېدلې او هغوی دغو شرایطو ته غاړه نه ږدي.

د ډسمبر پر ١٦مه ویلیم لوکهرټ خپلو ځواکونو ته د لشکرکشۍ یوه کړنلاره خپره کړه، چې لاندې مسایل پکې شامل وو:

- لومړی کنډک به له وانه نه د تیارزې له لارې پر شرونگي کوتل کاڼیگروم ته ځي
- دویم کنډک به له ټانک نه پر چنډولې، ساره راغه او مروبي، مکین ته ځي
- دریيم کنډک به له بنو نه د شکتوی او خیسوره پر لاره ځي، درویش خېل به په منځ کې پرېږدي او رزمک ته به ځان رسوي.
- هر کنډک به د ډسمبر تر ۲۱مې نېټې پورې خپلو اهدافو ته ځانونه رسوي.

له وانه نه یوکنډک پر تیارزې کاڼیگرام ته راغی، د لوکهرټ تر مشرۍ لاندې کنډک له چنډولې نه پر مرغه بند او شیلمنزۍ کڅ او دوه توی تېر شو او د ملا کلي مروبي ته ورسېد. پر دغو ځواکونو هره شپه بریدونه کېدل، خو دا، چې انگریز ان د ملا په نیولو پسې راوتلي ول، هغه له خپلو ملگرو سره یوځای د پرېغل په شمال کې درې ته وتلی و. ملا پیونده انگریزانو ته خبرداری ورکړ، چې که په سیمه کې یې د مسیدو ملکي وگړو ته زیان ورساوه، د وانه د برید او مرگ ژوبلې په څېر پېښنو ته دې انتظار باسي.

دریيم کنډک تر بریدونو لاندې و او دوه ورځې وروسته خپل اصلي هدف رزمک او بیا مکین ته ورسېد. انگریز ځواکونه په دغو عملیاتو کې پر بدر، شکتوی، شیرنه، شینکۍ، تنگي او نورو سیمو وگرځېدل. مسیدو له دغو ځواکونو سره ځای ځای مقاومت وکړ، خو دا، چې د انگریزانو قوت زیات او د وخت په مډرنو وسلو او تجهیزاتو

سمبال وو، د مخامخ سختې جگړې پرېکړه یې ور ونه گڼله. هغوی دا ځل خپل ډېری وسایل له ځانونو سره وړي وو، خو برځونه «ټامکې» او نور استوگنځي یې برېټانیایي ځواکونو ونړول. انگریز ځواکونو په مروبي کې د ملا پیونده د اوبو ژرنده او کور او پر لاره د لنگرخېلو، گرېړیو او نېک زن خیلو کورونه او څاروي ټول له منځه یووړل. په دغو عملیاتو کې انگرایزانو د وانه پر کمپ د برید یو مهم جنگي قوماندان شهیر هم وواژه.[٤٣]

پر ملا پیونده د انگریز بندیزونه

په مسیدو کې د ۱۸۹۴ او ۹۵ کلونو له تصفیوي عملیاتو وروسته انگریزانو پر ملا پیونده یو لړ بندیزونه ولگول. ملا ددغو بندیزونو په پایله کې له ټولو هغو خبرو اترو بې برخې شو، چې د مسیدو او انگریزانو ترمنځ به کېدې. په سیاسي بهیر کې د ملا د بیا حضور لپاره د انگریزانو یو شرط دا و، چې هغه به د ډیورنډ کرښه مني. ملا پیونده له افغان حکومت په ځانگړې توگه د امیر حبیب الله خان له ورور نصرالله خان سره نږدې اړیکي درلودل. پیونده مسید په کابل او خوست کې پټنځایونه درلودل او له همغه ځایه یې د عملیاتو لپاره مرستې ترلاسه کولې. انگریزانو وروسته پر ملا پیونده بندیزونه لرې کړل او ددې لامل یې هم دا باله، چې ملا په خپلو خلکو کې حقیر نه شي، خو حقیقت دادی، چې د انگریزانو بندیزونه ددوی لپاره گټور نه وو، ځکه ملا ورځ تر بلې په کابل متکي کېده او دې مسالې په وزیرستان کې د انگریزانو او ډیورنډ کرښې پر وړاندې دلته میشتې نورې قبیلې هڅولې. انگریزانو کوښښ کاوه، چې ملا پیونده مسید د پیسو او نورو امتیازاتو له لارې د ځان په گټه وکاروي، خو هغه د خپل مرگ تر پایه پورې د ډیورنډ کرښې او انگریز ښکیلاک مخالفت جاري وساته. ملا پیونده د ۱۸۹۵ ز کال په جنوري کې د ډیورنډ کرښې او انگریزانو خلاف د مخالفت او جهاد چیغه په داوړو، مداخېلو وزیرو، سپین وام او تیراه کې هم پورته کړه، خو څه ډول، چې تمه وه، په هغه کچه یې خلکو ملا ونه ترټه. د ملاتړ د نه حصول یو لامل دا و، چې انگریزانو په سیمه کې د هغه پر وړاندې ملکانو ته پیسې ورکولې او هغوی خلک د ملا له ملاتړه را گرځول.

ملا د ۱۸۹۶ کال په جون کې له مروبي نه له خپلو ۱۰۰۰ طالبانو سره یوځای د جهاد په چندو پسې راووت او د رزمک په ممي راغه، توت نري، پایي خېلو، داوړو، شیرنې، مایزر ، خیساره او توري خېلو کې یې چندې راټولې کړې او خلک یې وهڅول، چې د ملکانو او هغو کسانو جنازې ونه کړي، چې له انگریزانو سره کار کوي.

ځنځیري پاڅون

په ۱۸۹۵ز، ۹۶ او ۹۷ او ۹۸کلونو کې برېتانیایي ځواکونو د شمالي وزیرستان په توچي، دته خېلو، کڅه، شوال، خیوي درو او سیمو کې هم عملیات وکړل او دواړو خواوو ته یې مرگ ژوبلې واوښتې. په ۱۸۹۵ ز کال د ډیورنډ کرښې له په نښه کولو وروسته او دغو سیمو ته د پوځیانو له لیږلو سره جوخت، په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د انگریز پر وړاندې خلک لا کرکجن شول. انگریزان په دې لټه کې وو، چې د وانه، رزمک او توچي په څېر ستراتیژیکې سیمې تر خپل واک لاندې راولي او په همدې موخه یې بېلابېلو سیمو ته لښکرکشۍ وکړې. انگریزانو د ډیورنډ کرښې له په نښه کولو وروسته، د ۱۸۹۶ز کال په ډسمبر کې په سرویکي، چنډولي، شوره، توچي، میران شاه، سیدگي، دته خېلو، شیرنې او نورو سیمو کې پوستې او مرکزونه جوړ کړل او دې چارې یوځل بیا د جگړو لمبې تازه کړې.

د ۱۸۹۷ز کال د جون پر لسمه د بر توچي په مایزر کلي کې د مداخېلو وزیرو او انگریزانو ترمنځ نښتې وشوې. دغه جگړه مایزر ته له پوځي بدرگې سره مل د توچي د سیاسي استازي ایچ اې جي(H.A.Gee) پر تگ او هلته د پوستې جوړولو پر سر ونښته. په دغه برید کې د برېتانیا گڼ جگپوړي افسران او پوځیان ووژل شول او گڼ نور یې ټپیان شول. په لومړي سر کې په دې شخړه کې د انگریزانو د مرگ ژوبلې دقیق شمېر نه ښودل کېده، خو وروسته جوته شوه، چې په دې جگړه کې ۲۲ پوځیان، او د هغوی دوه لارښودي وژل شوي دي. په دې جگړه کې د دریو انگریز افسرانو په گډون ۲۴ تنه نور ټپیان وو. په وژل شویو کې د لومړي سېک غونډ انگریز کپتان ډگروال اې سي بوني، کپتان جې، ایف براون او تورن ایچ اې کرویکشنک هم شامل وو. د ډاکټر کاسیډي په گډون درې نور افسران په دې جگړه کې ټپیان شول، چې دوه تنه ترې په وروستیو کې مړه شول.

> د برېتانیایي اشغال هندی تاریخ، شمال لویدیز ایالت کتاب لیکوال وایي: *«د توچي سیاسي افسر گي (H.A. Gee) د جون پر لسمه سهار وختي له دته خېلو وتلی و. هغه ۳۰۰ سک پوځیانو او گڼو نورو*

سرتېرو او توپخانې بدرګه کاوه. هغه د مرکزي قوماندې او پاتې لپاره په شینه کې د یوه ورځای په لټه کې و. وروسته په مایزر کې تم شو. سیاسي افسر او د هغه مسلمانو سرتېرو ته په مایزر کې یوه سیمه ییز ملک ساده خان ډوډۍ کړې وه، خو ماسپښین دوه بجې شاوخوا ۵۰۰ کسانو پر هغوی برید وکړ او هرڅه یې ورګډوډ کړل».

دوی سره له دې، چې د مرستندویه ځواک په ترلاسه کولو سره په شیرنه کې کلاوې او کورونه وسوځول، خو د مبارزانو د مقاومت په پایله کې د دته خېلو پر لور وتښتېدل او ګڼ پوځیان، وسلې او اسان یې له لاسه ورکړل. خدرخېلو شیرنې ته څېرمه د انګریزانو ټپیانو ته کټونه را واېستل او د خپلې انساني خواخوږۍ له مخې یې ټپیانو ته اوبه ورکړې. پوځیان د شپې شاوخوا ۱۲ نیمې بجې خپل کمپ ته ورسېدل. ډګروال بني او کپتان براون له مرګونو ټپونو وروسته د لیږد پر مهال پر سړک مړه شول. انګریزان په دغه برید کې د وزیرو مړي ۹۰ تنه ښیي، چې یو ملک او څلور ملایان هم پکې وو.

انګریز چارواکي په دې اړه وایي: *« د توچي د سیاسي افسر ښاغلي ګي پر بدرګه کوونکو سرتېرو برید، چې له شیرنې نه د مایزر پر لور تللی و، د اتمانزي درویش خېلو وزیرو د مداخېلو ښاخ کار و».*

انګریزان دې تېښتې ته د سرحد ایالت په تاریخ کې د یوه غوره تاکتیکي شاتګ اصطلاح کاروي، خو په حقیقت کې دوی پر هغه ماته سترګې پټوي، چې د وزیرو مبارزانو پر وړاندې یې خوړلې وه. له دغو بریدونو سره سم، په ټولو قبایلي سیمو کې خلک د انګریزانو پر وړاندې پاڅېدل او انګریز ځواکونو هم د عمومي پاڅون د مخنیوي په موخه په مایزر کې سخت چانیز عملیات پیل کړل. انګریزانو په دغو عملیاتو سره دوه کاره وکړل، یو خوا یې په قبایلي سیمو کې د زور پالیسۍ له مخې په لښکرکشیو سره یو شمېر خلک د خپلې واکمنۍ منلو ته اړ اېستل او بل پلو یې له عملیاتو سره جوخت په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې د پوځي او نورو تاسیساتو پر ټینګولو پیل وکړ.

د مسیدو نوي تحرکات او ناغې

د مداخېلو وزیرو له دې نښتو سره پر یوه وخت مسید غلي ول، ځکه هغوی یو خوا د انګریزانو چپاوونو ځپلي وو او د بیا راپورته کېدو او اکمال لپاره د مساعد وخت په لټه کې وو، بل پلو ملا پیونده مسید د خپلې ځانګړې ستراتیژۍ له مخې د یوه وړ فرصت په لټه کې و.

د ۱۸۹۶ز کال په اکتوبر کې، چې ملا پیونده له کابل نه بېرته را وګرځېد په سمبولیک ډول یې د سولې او نظم د ساتلو هڅه کوله، ځکه امیر عبدالرحمن خان ترې همدا ډوله غوښتنه کړې وه. هغه د لومړي ځل لپاره د چنډولي د حوزې له امر غلام محمد سره خبرې وکړې او ټینګار یې وکړ، چې که انګریزان په کنډیوام، خدرخېلو او مداخېلو کې د پوستو جوړونې له پلان تېر نه شي، مسید، وزیر او اپریدي به یې پر وړاندې راپورته شي.

له کابل نه تر راستنېدو وروسته د ملا پیونده جګړه ییزه ستراتیژي پر خبرو اترو او هممهالې جګړې ولاړه و. یو خوا یې له انګریزانو سره د سولې او ټیکاو پر سر خبرې کولې، خو ترڅنګ یې په بېلابېلو برخو کې خپلې دفاعي کرښې، اکمالات او جنګیالي تنظیمول. ملا د لومړي ځل لپاره د دښمن د پرمختګ د مخنیوي په هدف د خیسوره په توروام، برونډ او کوټکي کې کلاوې جوړې کړې، چې دا په حقیقت کې د انګریز ځواکونو د پرمختګ پر وړاندې د ده د جګړه ییز تاکتیک یو نوی اړخ و. پر دې سربېره هغه د خپل ۲۰۰ کسیز لښکر لپاره د استوګنې او خوراک او څښاک ټولې زمینې برابرې کړې. د ملا پیونده او انګریزانو ترمنځ په ۱۸۹۷ کال کې بېلابېل لیکونه تبادله شول. دا چاره د هغه د نوې ستراتیژۍ یوه برخه وه او په دې فرصت کې یې د خپلو جنګیالیو پر راغونډولو او تنظیم کار کاوه. هغه دغه راز هڅه کوله، چې دده او انګریزانو ترمنځ د اړیکو د ترینګلتیا عامل یو شمېر مشخص افسران او ملکان هم په ډاګه کړي. په دغه وخت کې د ملا پیونده عملیاتي قوماندان جګړ په زندان کې و، خو د نورو جبهو قوماندانان یې(میاجي، عمر دین عبدلی، ګل داد عبدالرحمن خېل، ځلمن یشنګی، خالو عبدالرحمن خېل،

سیمي جان او سیلګی) په خپلو دفاعي او یرغلیزو پلانونو بوخت وو.

د سولې خبرې د ملا او انګریزانو دواړو خواوو اړتیا وه، ځکه ملا غوښتل، چې له انګریز سره تر روغې وروسته به پر ده لګېدلي بندیزونه لرې شي او د جګړه ییز ځواک د جلب او جذب په موخه به په ټولو هغو سیمو وګرځي، چې د انګریزانو تر واک لاندې دي او انګریزانو هم غوښتل، چې په مسید میشتو سیمو کې د دوی د پرمختګ اصلي خنډ ملا په پیسو او امتیازونو له جګړې راوګرځوي. د ۱۹۰۰ ز کال د فبروي پر ۲۶مه ملا پیونده او د جنوبي وزیرستان سیاسي افسر ایچ ډي واټسن په چنډولي کې سره وکتل، خو دا، چې د ملا شرایط مسید میشتو سیمو ته د انګریزانو پر نه داخلېدو او په وزیرو کې د نویو پوستو پر نه جوړولو متمرکز وو، دغه خبرې اترې کومې پایلې ته ونه رسېدې.

د ۱۹۰۰ کال د ډسمبر پر لومړۍ نېټه انګریزانو د بریدونو په مقابل کې د ۱۰۰ زره هندي روپیو جریمې اعلان وکړ، خو دې چارې دومره اغیز ونه کړ، ځکه د ۱۹۰۱ کال په جنوري کې د مسیدو بریدونو انګریز دې ته اړ کړ، چې په نومبر کې یوځل بیا د دوی سیمو ته ځواکونه واستوي. انګریز ځواکونو په پټه توګه د نومبر پر ۲۳مه د خیسوره او شوره د مسیدو خلاف تصفیوي او ورانکاري عملیات پیل کړل.[44] د عملیاتو هدف دا و، چې د مسیدو مطلوب کسان ونیسي، د هغوی کورونه او کروندې له منځه یوسي او څاروي او خوراکي توکي یې پوځ په ولجه یوسي. په دغو عملیاتو کې څلورو کنډکونو برخه درلوده، چې په هر کنډک کې له ۹۰۰ تر ۱۲۵۰ پورې پوځیان وو. دوی د دته خېلو، چنډولي، سرویکي او وانه له لارې په مختلفو لارو د مسیدو پر ضد عملیات پیل کړل. ددغو عملیاتو مشري د ډګر جنرال ډیننګ پر غاړه وه، خو مسیدو یې پر وړاندې په خورا میړانه مقاومت کاوه. دویمه برخه عملیات یې د ډسمبر پر ۱۹مه نېټه پیل کړل او له چنډولي نه یې د سرویکي، دوې شینکۍ او سپلې توی لګډ پر لور وغځول. د چنډولي کنډک ، چې ۲۰۵۲ ټوپکوال، ۱۳ نیزه ویشتونکي او څلور توپونه پکې شامل وو، د شینګي کوټ له لارې عمر رغزي، پریدیو او تړې لګډ ته لاړل او پر لاره یې ټولې دفاعي مورچلې، کورونه او کروندې له مینځه یوړل. له سرویکي نه د ډګروال هوګ په مشرۍ

درې کنډکه سرتېري راوتلي وو، چې دوه توپخانې هم ورسره ملې وې. دوی هم د دوې شینکۍ له لارې په شوره، بادشاه خان، نانو نري او سپلېتوی لګډ راووتل. د ډسمبر پر دوه ویشتمه دواړې ډلې سرتېري سره یوځای شول او په دوې شینکۍ یې بریدونه وکړل. دلته د مسیدو ګڼ مبارزان د هغوی مقابلې ته را غونډ شوي وو، خو انګریزانو په توپونو سره د هغوی استوګنځایونه او مورچلې له منځه یووړې او پر ۲۴مه نېټه بېرته چنډولي ته ستانه شول. دغو عملیاتو پر مسیدو اغیز ونه کړ او انګریز ته هم له چنډولي نه د پرله پسې عملیاتو پیلول اسانه و، ځکه مخکې ددوی عملیات له ټانک، بنو او ډېره اسماعیل خان نه تنظیمېدل، خو په دې کلونو کې دوی په وانه او چنډولي کې چونۍ جوړې کړې وې او پوره ځواک یې درلود.

په څلورم ځل اوږدو عملیاتو کې دوی شکتوی، شیرنې او شځه لګډ په نښه کړي وو. په دغو عملیاتو کې دوی بیا یوازې د خلکو کورونه ړنګ کړل او د هغوی څاروي او کروندې یې له منځه یووړل، خو بل محسوس بری یې نه درلود. په همدې کلونو کې انګریزانو د کابل خېلو وزیرو او د ۱۹۱۱ کال په مې کې د هادي خېلو وزیرو پر ضد هم عملیات جاري ساتلي وو.

«د طالبانو بادشاه»

ملا پیونده په وزیرستان کې پوره دوه لسیزې د انګریزانو لپاره سرخوږ و.

انګریزانو هغه د طالبانو بادشاه (King of the Taliban) باله. له ملا سره په هره بدرګه کې له ۱۰۰۰ کم کسان نه ګرځېدل او ، چې لرې سیمو او عملیاتو ته به یې نیت و، له درې تر څلورو زرو طالبانو ورسره ملګرتیا کوله. هغه په مسید میشتو سیمو کې د انګریزانو د پوځي بیا رغونې مخه نیوله او تر ټولو ستر ځواک یې طالبان ول، چې د هر ټولي او ډلې په سر کې به یې یو شیخ و. د ملا پیونده د شیخانو او طالبانو ډوډۍ پر خلکو وه، خو په مروبي کې یې یو لنګر هم ورته پرانېستی و. دغو طالبانو د نن په څېر، په ټولیز ډول خپل خوراک او څښاک له خلکو ورټولاوه او دې چارې د هغوی اکمالات

اسان او مقاومت مداوم کړی و.

هدفي وژنې (Targeted Killings)

د وزیرستان په تاریخ کې د ملا پیونده جګړه ییز تاکتیک ځکه له نورو سره متفاوت دی، چې نوموړي هدفي وژنې (Targeted Killings) او د دښمن لیکو ته د نفوذ هڅې کولې. ملا پیونده د هدفي وژنو ستراتیژي په وزیرستان کې د برېتانیا د پرمختګ پالیسۍ د مخنیوي او د انګریز پوځي او سیاسي فعالیتونو د محدودولو په موخه کاروله. دغه ستراتیژي په تېر کې اسراییلو او اوس یې د بې پیلوټه الوتکو له لارې د طالبانو او القاعدې پر ضد امریکا او دغه راز طالبان او القاعده یې د نورو ډلو او حکومتونو پر ضد کاروي.

د ملا پیونده جګړه ییز تاکتیکونه په وزیرستان کې د انګریزانو د پرمختګ پالیسۍ د مخنیوي لپاره خورا اغېزناک وو. د هغه منظمو غلچکیو بریدونو، یا خرپ او ترپ جګړې او د عملیاتو څرنګتیا انګریزان خورا پرېشانه کړي وو. دی له پیر روښان وروسته د وزیرستان لومړنی کاریزماتیک (Charismatic) مشر و، چې د خپل ځانګړي جذابیت له امله یې د وزیرستان په دودیزه ټولنه کې د خلکو زړونو او فکرونو ته نفوذ کړی و. د ملا پیونده همدغه الګو شخصیت له امله په خلکو کې د هغه یو غیر عادي او استثنایي پلویتوب راټوکېدلی و.

په وزیرستان کې، چې تر ۱۹۱۳ کال پورې ځومره انګریز جګپوړي چارواکي وژل شوي، طراح یې ملا پیونده او د هغه ملګري وو. کله، چې انګریزانو د لارډ کرزن په وړاندیز په وزیرستان کې د سیمه ییزو ملېشو طرح پلې کوله، ملا په دغو ملېشو کې خپل ګڼ شمېر کسان ځای پرځای کړي وو. جګړن ټانوچي(۱۹۰۲)، کپتان وایټ، بریدمن لانګ هارن(۱۹۰۳)، د سویلي وزیرستان سیاسي استازی کپتان باورنګ (۱۹۰۴)، ځایناستی سیاسي استازی ډګرمن ریچارډ هرمېن (۱۹۰۵)، کپتان ډونلډسن (۱۹۰۵)، د شمالي وزیرستان ملېشه قوماندان کپتان نې (۱۹۰۹)، د سرحدي پولیسو قوماندان

کپتان سټرلېنګ (۱۹۱۴) او تورن انډرسن (۱۹۱۴) هغه جګپوړي انګریز افسران وو، چې ډېری یې د ملا پیونده مسید په ژوند او یوځو د هغه تر مړینې وروسته د هدفي وژنو او د جګپوړو منصبوالو د ترور په طرحو کې وژل شوي دي.

دغو بریدونو انګریزانو ته سخته ضربه رسوله، ځکه د هغوی پوځي ستراتیژیستان د جګړه ییز ځواک قوماندانان او د خارګرو ادارو مسوولان په پرله پسې توګه د ملا په تاکتیکي بریدونو کې وژل کېدل. انګریز خارګرو ادارو په دغو وژنو او پلانونو کې د ملا پیونده د افغانستان د جبهې لاس ښکیل باله.

په ملېشه کې د مسیدو د بغاوت هڅې

د لارډ کرزن په وخت کې انګریزانو له مسیدو او وزیرو څخه ملېشې جوړې کړې، چې شمېر یې ۱۷۰۰ تنو ته رسېده. دغو ملېشو یو سوبېدار، یو جمادار او څلور انګریز افسران درلودل، چې په سیمه کې یې د امن او ثبات د خوندیتوب دنده درلوده. ددغو ملېشو یوه برخه د سرویکي په کلا کې اوسېده، چې قوماندان یې ډګرمن ریچارډ هرمن و. ملا پیونده ددې ملېشې سخت مخالف و او انګریزان یې هم ویرول، چې مسید ملېشه سرتېري هروخت ګواښ ورته پېښولای شي. په حقیقت کې د سرویکي او وانه په کمپ کې د ملېشو په لیکو کې د ملا پیونده ګڼ مبارزان ځای پرځای شوي وو. د کپتان بورینګ له وژنې مخکې هغه بورېنګ ته خپل خبرداری ور لېږلی و.

د ۱۹۰۴ ز کال په سپټمبر میاشت کې یوه مسید ملېشه سرتېري (کابل خان عبدالرحمن خېل) د شپې ناوخته په سروېکي کلا کې د سویلي وزیرستان سیاسي استازی (Political Agent) کپتان باورېنګ (Captain Bowring) وواژه.[٤٥] د باورېنګ له وژل کېدو وروسته د ملېشو قوماندان ډګرمن ریچارډ هرمن د جنوبي وزیرستان لنډمهالی پولیټیکل اجنټ وټاکل شو. هرمن پر یوه وخت دوه دندې نه شوای پرمخ وړای، ځکه خو یې پرځای ایولین هاویل (Evelyn Howel) د سویلي وزیرستان د نوي پولیټیکل اجنټ په توګه وانه ته راغی. د باورېنګ له وژل کېدو وروسته انګریزانو په ملېشو کې د مسیدو پر تصفیې لاس پورې کړ او ګڼ هغه سرتېري یې و اېستل، چې

قوي تضمينونه يې نه درلودل.

د ۱۹۰۵ز کال د فبروري پر لسمه نېټه، ايولين هاويل، ډګرمن ريچارډ هرمن او د ملېشو مرستيال قوماندان پلانټ د بېګاه ډوډۍ خوړله، چې ناڅاپه د کوټې د يوې کړکۍ ښيښې ماتې شوې. ترڅو، چې نوي پوليټيکل اجنټ او د ملېشو قوماندان ځانونه دفاع ته چمتو کول، د ملېشې يوه مسيد سرتېري خپله برچه د ډګرمن ريچارډ هرمن تر زړه بوټه ايستې وه.

ايولين هاويل وايي: « د ملېشو مرستيال قوماندان پلانټ راغی او ويې ويل، چې دا سړی (وژونکی) مسيد دی، خو دلته د مسيدو پوره نيم ټولی پروت دی، چې دغه سړي يې هم کېدای شي غړي وي. د توقيفخونې پهره هم دوی کوي. زما په نظر دوی بايد له يوې مخې بې وسلې شي».

د مسيدو د بې وسلې کولو پرېکړه د انګريزانو احتياطي عمل و، ځکه دا احتمال ډېر و، چې په راتلونکي بريد کې نوی سياسي استازی ايولين هاويل په نښه شي. دا وخت د وانه کمپ په توقيف خونه او ډيپوګانو کې ۵۰ مسيدو سرتېرو پهره ورکوله. له دې پرته په بهر کې د مسيدو يو بل ټولی هم موجود و. انګريزانو په خپلو ځانګړو تاکتيکونو سره مسيد له ملېشې و ايستل، خو څو تنو يې له ځانونو سره ټوپک وتښتول. د ريچارډ هرمن د وژونکي «صابرخان شابي خېل» د محاکمې چارې پخپله ايولين هاويل په لاس کې واخستې.

هغه پخپله وايي: « زه يوازينی باصلاحيته قانونپوه وم او خومره مې، چې کولای شوای، په هومره بې رحمۍ مې محکوم کړ. ده پر جرم اعتراف نه کاوه، پر خپل کار يې وياړ کاوه. هغه ويل، چې له درې مياشتو راهيسې دې ورځې ته منتظر و او زړه يې و، چې ټول ووژني».

هاويل وايي، چې دده د اتلولۍ په وياړ په کابل کې يوه سندره هم جوړه شوې وه. کله، چې د هرمن وژونکی اعدام کېده، دار ته له خېژولو نيم ساعت مخکې يې

سترګې توري او ځنې ږمنځ کړې. هاويل وايي، چې دی د ملا پيونده مسيد د کورنۍ نږدې کس و او پلان داسې و، چې دی به ډز کوي او په کمپ کې د مسيدو ميشت ټولی به پر وسله کوټونو او ډيپوګانو بريد کوي او د افسرانو د وژنې ترځنګ به له ځانونو سره وسلې او مهمات وړي.

ايولين هاويل، اولف کارو او د هغوی په تقليد يو شمېر پاکستاني ليکوالان ملا پيونده مسيد وژونکی، ظالم او معامله ګر بولي.

*ايولين هاويل وايي: « ددې سيمې (وزيرستان) ټول حالات په ملا پيونده پورې تړلي وو. هغه په څه حيلو او ټګيو او برګيو ځان په ټولو مسيدو کې مشهور کړی و او تر ټولو قوي او مهم کس و. ده ته ځانګړي امتيازات ورکول کېدل. ده ته يوې سرچينې، چې زه يې نه ښيم، د پيسو بنډلونه ورکول. چابه يې، چې په ډاګه مخالفت کاوه، يو په بل پسې ورکېدل او داسې وخت هم راغی، چې اپوزيسيون يې له منځه لاړ. ده پرځان سړي وژونکي راټول کړي وو. دی د هغوی له اخلاقو او کرکټر نه بې خبره نه و، د هر يوه په برياليتوب کې دده ونډه وه. ده خپله د حکومت پر ضد په ډېرو عملياتو کې برخه اخستې وه او څو ځله اړ وتی و، چې له هېواده بهر وتښتي، خو کله به، چې وريځې له سره واوښتې بېرته به راغی او د سولې خبرې به يې کولې. سکرتر يې هم همدا ډول خبرې کولې، ځکه ملا پخپله لوستی نه و. ده به کله کله پوليټيکل اجنټ ته په پارسي ژبه ادبي ليکونه استول، چې د خپل بادار هيلې او نظرونه به يې پکې منعکس کړي وو. زما په باور دی هېوادپاله سړی و او د لارډ کرزن د ملېشې جوړونې پروژې پر وړاندې ستر خنډ و. هغه د خپلو خلکو دوديزې ازادۍ د ساتلو لپاره تل لارې نيولې، لارې يې ويجاړولې او تيوري يې ظالمانه عمل و. ده به ښکاره په ملېشو کې د چا د ګډون مخالفت نه کاوه، خو نورو ملايانو ته به يې ويل، چې د حکومت د نوکرانو جنازې ونه کړي، په ټېټه يې خپل سړي دې

ته هڅول، چې په ملېشو کې شامل شي...».[٤٦]

هاویل په دغو کرښو کې د یوه داسې انګریز جګپوړي چارواکي په توګه غږېږي، چې په مقابل کې یې ملا پیونده د خپلواکۍ ساتنې او دین ساتنې د مبارزې توغ په لاس کې نیولی و او دی هم د هغه د ترور په لېست کې شامل و. [۵] ایولین هاویل په «میژ» کتاب کې، چې د وزیرستان د هغه وخت پر وضعیت او مسیدو لیکل شوی، وایي: *«له ملا پیونده سره په ناسته پاسته کې هرڅوک دده د کرکټر، شخصیت او وینا تر اغیز لاندې راتلل».*

انګریزانو په بېلابېلو کتابونو (میژ- ایولین هاویل)، (پټان- اولف کارو)، (د وزیرستان پوځي ریوټ- ۱۹۳۵) کې ملا پیونده ته د بانفوذه شخصیت، مضر لارښود او ظالم تیوریسن بېلابېل نومونه کارولي دي.

غڅ اخستونکي عملیات

د ۱۹۱۴ز کال د اپریل په ۱۴مه په ټانک کې مبارزانو د وانه پولیټکل اجنټ جګړن جي ډوډ وواژه. انګریزانو یې تور پر مسیدو پورې کړ او د غڅ اخستونکو عملیاتو په لټه کې شول. دغه مهال د هدفي وژنو او د انګریزانو خلاف د نورو بریدونو مشري د ملا پیونده زوی ملا فضل دین پرغاړه درلوده. هغه د انګریزانو پر وړاندې د پراخو عملیاتو پلوی و، خو یو شمېر ملکان دده په مخالف اړخ کې وو او له انګریز سرکار سره یې اړیکي ښه وو. په اکتوبر میاشت کې د ملا فضل دین اتیا پلویانو د کجوري کڅ او تنایي ترمنځ د انګریزانو پر

[۵]هاویل په دغو کرښو کې د خپل یوه سرسخته دښمن په اړه غږېږي او ژبه به یې خامخا ستوغه وي. هغه په خپلو دې کرښو کې ملا پوونده مسید ته د هېوادپاله خطاب کوي، په داسې حال کې، چې همدا یوه کلیمه دده پر ټولو تورونو او ادعاوو د بطلان کرښه وباسي. ملا پوونده ته د پیسو د بنډلونو ادعا تر ډېره ګونګه ده، خو دا، چې په وروستیو کرښو کې یې د « خپل بادار» د هیلو د انعکاس خبره کړې، په غالب ګومان به هدف د کابل امیر عبدالرحمن خان او سردار نصرالله خان وي.

یوې ډلې برید وکړ او ۱۵ تنو ته یې مرګ ژوبله واړوله. څو ورځې وروسته یې تورمنډو ته نږدې بریدونه وکړل، چې ۱۰ تنه پکې مړه او درې نور ټپیان شول او ۱۳ میله وسلې د مبارزانو لاسونو ته ورغلې.

په دې وختونو کې د مسیدو یو شمېر قبیلې له انګریزانو سره د سولې پلوۍ وې، خو شابي خېلو او عبدالرحمن خېلو له هغوی سره جوړجاړی نه کاوه. فضل دین په دې وختونو کې له لالي پیر، ملا حمزالله وزیر او یو شمېر نورو ځایي او افغان مبارزانو سره یوځای د انګریز خلاف فعالیت کاوه.

په فبروري میاشت کې انګریزانو غوښتل، چې محمدحسن- سپینکی سړک جوړ کړي، خو یو شمېر قبیلو یې مخالفت کاوه. وروسته ملا فضل دین ددغه سړک پر وړاندې خپل مخالفت ډاګیز کړ او ګوابښ یې وکړ، چې پر برېټانیایي ځواکونو به خپل بریدونه ډېر کړي. انګریزانو د جرګې د پرېکړو په تمه پر دغه سړک خپلې چارې وځنډولې، خو قومي جرګه کومې پرېکړې ته ونه رسېده. ملا فضل دین د فبروري پر ۲۶مه په مروبي کې څوسوه شابي خېل او عبدلي ملاتړي سره راغونډ کړل او د همدې میاشتې پر ۲۷مه سپلېټوی او یوه ورځ وروسته بروند ته ورسېدل. په مارچ میاشت کې ګڼ شمېر ناناخېل ورسره یوځای شول، چې د انګریزانو پر وړاندې تل په لومړۍ کرښه کې جنګېدل. په بروند کې له دوی سره د شکي د حمزالله وزیر ملګري هم یوځای شول او شمېر یې ۱۵۰۰ تنو ته ورسېد. ملا فضل دین او ملګرو یې کوښښ وکړ، چې د منزیو ملکان هم له ځانونو سره د انګریز خلاف جهاد کې ملګري کړي، خو پر ځینو مسالو د اختلاف له امله په دې چاره کې بریالي نه شول. انګریزانو پر وخت خبر ترلاسه کړ، چې په بروند کې د ملا فضل دین او حمزالله شاوخوا ۱۵۰۰ تنه مبارزان پر دوی د برید تیاری نیسي. دوی سرویکي ته د جنوبي وزیرستان له ملیشو نه ۷۰ تنه ور واستول او په دې سیمه کې یې خپل سرتېري ۲۵۰ تنو ته ډېر کړل. د مارچ پر لومړۍ نېټه له مرکز سره ددوی د پوستې د ټلګراف اړیکي پرې شول، خو په څو ورځو کې یې د تنايي، سرویکي ترمنځ د درګې اوبه له لارې اړیکي بېرته ټینګ کړل. د بروند له لښکر سره ۱۵۰۰ بهلولزي هم یوځای شول او شمېر یې درې

زرو تنو ته لوړ شو. د سرویکي د ګریسي سر پوسته د کونډې غره په لوړ ځای له سنګرونو سره مل جوړه وه او انګریزي پوځیانو په خپل کم شمېر سره د پوستې او برځ د نیولو او له منځه وړو مخه نیولای شوای، خو پر وړاندې یې مبارزان په غلچکیو او ډله ییزو بریدونو کې خورا چټک ول.[۴۷]

مسیدو او وزیرو د مارچ پر لومړۍ نېټه د شپې دوه بجې پر پوسته ډزې پیل کړې. فضل دین په لومړي برید کې ۱۵۰ کسان پر پوستې ور وخېژول، دوی د پوستې په نیولو کې پاتې راغلل، خو په دویم برید کې د ګریسي سر پوستې ته په رسېدو بریالي شول. دوی د سرویکي په کلا کې انګریز ځواکونه محاصره کړل. د انګریزي پوځیانو قوماندان ایف ایل هوغز و، خو دی او ۱۹ نور ملګري یې په دې جګړه کې مړه او ۱۰ نور ټپیان شول او مبارزانو ګنې وسلې او نور توکي ترې ولجه کړل. د جنوبي وزیرستان د ملېشې قوماندان له خپلو ۱۵۰ ملېشو سره یوځای د مارچ پر درییمه له وانه نه د خپلو ملګرو په ملاتړ راووت. له ټانک نه هم ددوی مرستې ته یو کنډک راوخوځېد او د مارچ پر نهمه سرویکي ته راغی. دوی تر بروند پورې د فضل دین په مبارزانو پسې لټه وکړه، خو له ډېر مقاومت سره مخ نه شول. انګریز ځواکونو پر لاره کورونه او کروندې وسوځول، د مارچ پر یوولسمه بېرته کجوري کڅ ته را وګرځېدل او دلته د اپریل تر درییمې پورې پاتې شول. دوی هوډ درلود، چې ټانک ته لاړ شي، خو په غوالري نري کې یې پر وړاندې مبارزانو لاره نیولې وه. انګریز ځواکونو د اپریل پر ۹مه خپل لورى له خجوري کڅ نه د نیلي کڅ پر لور وګرځاوه، خو لږ مزل یې نه و کړی، چې تر بریدونو لاندې راغلل او ۱۸ تنه مړه او دوه ټپیان یې ورکړل.

د ۱۹۱۷ ز کال په مې میاشت کې مبارزانو په تیارزه، نیلي کڅ او شیرنې لګډ کې پر کاروانونو، پوستو او د وانه پر پوځي کمپ ګڼ بریدونه وکړل. په دغو بریدونو کې انګریزانو د افغان امیر حبیب الله خان لاس ښکېل باله، خو واقعیت دادی، چې امیر انګریز پلوه سیاست درلود، اما ورور یې د ترکیې او جرمنیانو په لارښوونه د وزیرستان له مجاهدینو سره مرستې کولې. د ۱۹۱۷ ز کال د مې پر ۳۱مه ملک موسی خان مسید د

توت نري پر کلا برید وکړ او ۶۰ میله ټوپک او ۱۲۰ زره کارتوس یې په غنیمت یووړل. په همدې کال په ټانک زام، نیلي کڅ، غوالیري نري، تیارزه، سرویکي، نانو، خیسوره او ګنو نورو سیمو کې شخې شولانګې وشوې. د جون په میاشت کې انګریزانود الوتکو تر سیوري لاندې یوځل بیا د مسیدو پر ضد لښکرې واېستې او د جون له ۱۲مې نېټې یې د اګست تر ۱۷مې پورې په ټانک زام، شهیر، حیدري کڅ، سرویکي، قمردین کلي، نانو، برونډ او نورو سیمو کې مانورې وکړې.

په نانو کې انګریزان د منزیو د مشر کتب خان کلي ته لاړل، ځکه دغه کلی مبارزانو د خپل مرکز په توګه کاراوه. کتب خان له افغان امیر سره نږدې اړیکي درلودل. د انګریزي ځواکونو قوماندان تورن جنرال باینن د جون میاشتې پر ۲۱مه نېټه پر نانو کلي د برید پلان طرح کړ. دغه مهال د مسیدو ۳۰۰ سرتېرو په شاوخوا غرونو کې سنګرونه نیولي وو. د انګریزانو شپږم کنډک، نیپال رجمنټ، ګورخه او مهندرادال کنډکونه پر بېلابېلو لارو واستول شول او ۵۵ رایفل کنډک د ریزرف په توګه وساتل شو. د نانو په غانبي کې د دواړو خواوو ترمنځ سختې نښتې وشوې او د مبارزانو په لومړني وار کې د ګورخه رایفل شپږم کنډک جګپوړی افسر تورن هارتي له پښو وغورځېد. له دوی سره په عملیاتو کې الوتکې هم ملګرې وې او د مبارزانو سنګرونه به یې له توپخانې سره یوځای په نښه کول. د انګریزانو دوو غرنیو توپخانو د ماسپښین تر دوو بجو پورې ټول کلی په کنډوالو واړاوه. انګریز ځواکونه پاوکم پنځه بجې د ۱۲ پوځیانو په وژل کېدو او ۴۰ نورو په ټپي کېدو سره بېرته خپل مرکز ته لاړل.

د جون پر ۲۳مه درېیم کنډک شاه سلیم مېله او کلی ونړول او څه یې، چې پرمخ ور تلل اور یې ور اچاوه. د انګریزانو د ادعا له مخې ددوی پر وړاندې په ټولو خواوو کې څلور زره تنه را غونډ شوي وو. د جون پر ۲۴مه دوی د عباس خېلو، ورزه، منزیو، نانوخېلو او غازي کوټ کلي تر اور لاندې ونیول او بیا یې ټول په کنډوالو بدل کړل. د مچي خېلو یو شمېر برخونه یې هم په توپو او چاودېدونکو توکو والوزول. له دې سره همهال انګریز هوایي ځواک په کانیګروم کې پر کلیو بمبارۍ وکړې او په مکین او مروبي

کې یې د ملا فضل دین او د هغه د ملګرو د لټون په ترځ کې ګڼې ورانکارۍ وکړې.

دغو بمباریو او عملیاتو مسید سخت وځپل او کتب خان ته د کابل د امیر مرستې هم پر وخت را ونه رسېدې. پر امیر له ډېر وخته تور و، چې د مسیدو پټه مرسته کوي. د جون پر ۲۳مه د هند نایب السلطنه د افغان امیر یو لیک ترلاسه کړ، چې د انګریز لیکوالو په وینا له متن او لهجې یې داسې برېښېدل، چې هغه هڅه کوله ددغو نارامیو پراختیا وڅیري. انګریزانو د جګړن جي ډوډ په وژنه کې عبدالرحمن خېل ښکیل ګڼل او له هغوی یې د وژونکو، ولجه کړو وسلو او پر غمل شویو کسانو د بېرته سپارنې غوښتنې کولې. انګریز پوځیانو د جون پر ۲۷مه د سپین رغزي له پرېښودو مخکې د ۵۴ سېک کنډک ۲۵۰ پوځیانو ته دنده وسپارله، چې د بروند کمپ په شاوخوا کې د اوبو ټول کانالونه له منځه یوسي. ددغه کار هدف د بهلولزیو مسیدو تر فشار لاندې راوستل و، ځکه د هغوی یو شمېر قبیلو له انګریزانو سره سولې ته غاړه نه کېښوده.

له دغو ټولو ورانکاریو او وحشتونو وروسته، بالاخره د اګست پر لسمه په سرویکي کې د مسیدو او انګریز سرکار ترمنځ درې زره کسیزه جرګه جوړه شوه، چې د برېټانیایي ځواکونو قوماندان جنرال باینن او د وزیرستان ریزیډینټ جان ډونلډ پکې ګډون درلود. د جرګې د پرېکړو له مخې دواړو خواوو ټول بندیان او یرغمل شوي کسان خوشي کړل او مسیدو د ۳۰۰ زره روپیو په ارزښت د ۲۰۸ حکومتي او ۸۳ ملېشه یي ټوپکو د ورکړې ژمنې وکړې، خو په دې کې ۴۰ ټوپک د بېرمل پر وزیرو پلورل شوي وو او ۱۹ ټوپک افغانستان ته وړل شوي وو. دوی د انګریزانو دغه شرط بشپړ عملي نه کړ، خو یوځه ولجه شوې وسلې یې بېرته ور وسپارلې. له جرګې وروسته انګریزانو د مسیدو له سیمو نه خپل ځواکونه چونیو او مرکزونو ته ولېږل او پر دوی د سوداګرۍ او تګ او راتګ ټولې لارې بېرته پرانېستل شوې.

د وزیرستان د تصفیې هڅې

له افغان-انګریز دریېمې جګړې وروسته له ۱۹۱۹ نه تر ۱۹۲۰کال پورې په

وزیرستان کې برېټانیایي او هندي ځواکونو د وزیرستان ځانګړي، خو ځپونکي عملیات ترسره کړل.

په ۱۹۱۷ کال، چې برېټانیایي ځواکونه په نړیواله جګړه کې بوخت شول، مسیدو د انګریزانو پر وړاندې خپلې مبارزې چټکې کړې او وروسته په ۱۹۱۹ کال کې ، چې د افغان- انګریز دریېمه جګړه ونښته، وزیرو او مسیدو له دغه فرصت نه ګټه واخسته او د انګریزانو خلاف یې خپلې مبارزې جاري وساتلې. د ۱۹۱۹ کال تر نومبر پورې هغوی په سلګونو تنه وژلي او ګڼ نور یې ټپیان کړي وو. د امان الله خان او انګریزانو ترمنځ د راولپنډۍ له ناانډوله تړون وروسته د وزیرستان خلک د انګریزانو وحشتونو ته یوازې پاتې شول. انګریزانو له هغوی نه د غچ اخستنې په موخه په وزیرستان کې تصفیوي عملیات پیل کړل. هغوی د افغان- انګریز دریېمې جګړې له پای ته رسېدو سره سم په وزیرستان کې پر مسیدو او وزیرو نوي شرطونه کېښودل او ګواښ یې وکړ، چې که ددوی د سرک جوړونې او نورو پوځي استحکاماتو پر وړاندې خنډ پیښ کړي، له بریدونو او بمباریو سره به مخ شي.

د ۱۹۱۹ز کال د نومبر پر دریمه انګریزانو په شمالي او جنوبي وزیرستان کې د وزیرو او مسیدو پر ضد مرګوني عملیات پیل کړل. انګریز افسرانو په لومړۍ لښکرکشۍ کې د شمالي وزیرستان د وزیرو پر وړاندې د دته خېلو ځواکونو او د مسیدو پر وړاندې د دیره جاتو ځواکونو ته د تصفیوي او تعرضي عملیاتو دنده وسپارله. په سر کې دوه پلي ټولي او ۴۳کنډک د ډګر جنرال ګوین توماس تر مشرۍ او ۶۷ کنډک د ډګر جنرال لوکاس تر مشرۍ لاندې او یو شمېر نور ضمیمي ځواکونه د تورنجنرال اې سکین تر مشرۍ لاندې تنظیم شول، چې په وزیرستان کې عملیات پرمخ بوځي. د وزیرستان پاتې برخه ځواکونه د ارتباطاتو د نظام پر بیا رغونې وګومارل شول. دغو ځواکونو له بنو او ټانک نه تر وزیرستان پورې د ارتباطاتو د ټینګښت پر چارو د ګومارل شویو کسانو د امنیت دنده پرغاړه درلوده. د ارتباطاتو دغه ملاتړې لارې شاوخوا ۳۵۰ میله کېدې.[۴۸]

د نومبر پر ۱۲مه له توچي نه ۱۴زره او ۹۰۸ سرتېري، افسران، تعقیبي کسان او

د هغوی د تجهیزاتو او وسایلو د انتقال لپاره ۱۳۳۸۲اسان او نور څاروي په دریو بېلو کتارونو کې د دته خېلو پر لور لاړل او په ۱۴مه لومړی کتار دته خېلو، دویم دیگان او درېیم بویه ته ورسېد. دوی وزیرو ته خبرداری ورکړ، چې که شرایطو ته یې غاړه کینږدي د ځمکې او هوا له لارې به په نبنه شي. تورنجنرال کلایمو د نومبر پر ۱۷مه دته خېلو ته ورسېد او له وزیرو سره یې جرگه وکړه. جرگې، چې ټول تمرکز یې پر مداخېلو او په کیتو کې پر دوو نورو ښاخونو و، د انگریزانو یو شمېر شرایط ومنل، خو مسیدو په خیرگي کې د نومبر د ۱۱مې نېټې په جرگه کې ددوی ټول شرایط رد کړل.

د ډسمبر پر ۱۱مه انگریزانو له چنډولي نه یو نیم میل لرې سپینکي رغزي ته خپل دوه کنډکونه او توپخانې واستولې، چې هلته د سړک جوړونې د چارو امنیت وساتي. پر دوی مبارزانو له بېلابېلو اړخونو ډزې وکړې او دویم بریدمن ډوگلاس، یو هندی افسر، دوه پوځیان ووژل شول او یو هندی افسر او ۱۸ پوځیان یې ټپیان شول. دوی د ډسمبر پر ۱۲مه او ۱۳مه پر سړک خپلې چارې جاري وساتلې. په دې دریو ورځو کې انگریزي ځواکونو ټول ۴۶ پوځیان له لاسه ورکړل.له دې مخکې دوی ټوله میاشت د مسیدو کلي بمباري کړل او د شپې عملیات یې وکړل، خو د مسیدو مقاومت یې ونه ځپلای شوای. دغو عملیاتو انگریزانو ته دا گټه ورسوله، چې د مسیدو اکثریت خلک په غرونو کې ځای پرځای شي او د ستر لښکر د جوړولو پرځای په وړو وړو ډلو ووېشل شي. د انگریزانو پوځي ستراتیژي په دې متمرکزه وه، چې په هره سیمه کې له عملیاتو مخکې د سیمې اصلي قوت د هوایي ځواک له لارې وځپي، هغوی غرونو ته پورته شي او کورونه، کروندې یې وروسته له ځېلمې له منځه یوسي. د نومبر له ۲۵مې تر ۲۹مې دغو ځواکونو ته درې نورې برېستو (Bristo)جنگي الوتکې ورکړل شوې او د مسیدو پر کلیو یې د ورځې ۱۰ زره پونډه بمونه غورځول. دوی یوازې د کانې گروم پر کلیو ۱۶زره ټنه بمونه وغورځول. د انگریزانو افسران او د هغوی رپوټونه تصدیقوي، چې د توچي د بمباریو برعکس مسیدو ددغو بمباریو پر وړاندې نه یوازې دا، چې ځانونه تسلیم نه کړل، بلکې پر انگریزي ځواکونو یې خپل بریدونه جاري وساتل. د انگریزانو د دغو درندو بمباریو هدف د

هغو برځورو کلاوو له منځه وړل و، چې ددوی توپخانې او وړو بمونو پرې اغیز نه کاوه.

انگریزانو دغه عملیات په ژمي کې پیل کړل، خو دوی په ټولو ژمنیو جامو او امکاناتو سمبال وو، اما د مسیدو او ورمړو مبارزان او د هغوی کورنۍ په غرونو او شاوخوا نورو کلیو کې په سختو سړو کې پایېدل. د یرغلگرو ځواکونو پر وړاندې د مسیدو او ورمړو ټول سرتېري ۱۶۰۰۰ تنه وو، چې اته زره یې په پرمختللو ټوپکو سمبال وو. دغه راز ۷۰۰۰ وزیر وو، چې ۳۰۰۰ تنو یې پرمختللي ټوپک درلودل. له دې لښکر نه شاوخوا ۳۵۰۰ داسې کسان وو، چې د انگریزانو پر وړاندې یې هروخت مورچې نیولې وې. د انگریز افسرانو په وینا، دوی ته دا وخت له خوست نه مرستې رسېدې او په خپل ټول تاریخ کې یې تر ټولو ښې وسلې ترلاسه کړې وې.

د ۱۹۲۰ز کال د فبروري پر اوومه په مروبي کې ۸۰۰۰ مسید او وزیر سره راټول شول. په دوی کې افغان منصبوال شاه دوله خان هم و، چې توپې او پرمختللې وسلې ورسره وې. د وانه وزیرو تر دې وخته د انگریزانو شرایط نه وو منلي او له مسیدو سره یوځای کېدل. د توچي وزیرو که څه هم د انگریزانو شرایطو ته غاړه اېښې وه، خو له مسیدو سره یې د خپلو مبارزانو د یوځای کېدو مخه نه شوای نیولای، یا یې نه غوښتل، چې مخه یې ونیسي.

د ډسمبر پر اووه لسمه د دیره جاتو او بنو انگریز کنډکونه له خیرگي نه د چنډولي پر لور وخوځېدل. په همدې ورځ ماسپښین مسیدو مبارزانو ددوی پر یوه کنډک برید وکړ او ۳۴کسانو ته یې مرگ ژوبله واړوله. په دې جگړه کې اته مسید سرتېري مړه او ۱۲ نور ټپیان شول. د ډسمبر پر ۱۷مه نېټه د مسیدو دوه زره تنه مبارزان په مندنه کڅ کې سره راغونډ شول او په شهیر کې د وانه ۱۰۰۰ وزیر دې ته منتظر وو، چې د دیره جاتو د کنډکونو پر وړاندې له مسیدو سره یوځای شي. دغه برېتانیایي ځواکونه د تورن جنرال انډریو سکین تر مشرۍ لاندې پلوسین او نورو سیمو ته روان ول، چې په مندنه کې د مسیدو یوه لښکر برید پرې وکړ، ۹۵ کسان یې ور ووژل او ۱۴۰ نور یې ټپیان کړل. مسیدو ته په دې جگړه کې ۱۴۱ بېلابېل ټوپک په لاس ورغلل. په دې جگړه کې د مسیدو ۱۳

مبارزان مړه او ۴۰ نور ټپیان شول.[۴۹]

د ډسمبر پر۲۲مه انګریز ځواکونو د هوایي ځواک په ملتیا سره د مندنې غر ونیو. په داسې حال کې، چې انګریز ځواکونو په غره کې خپله پوسته ټینګوله د مسیدو یوې ډلې پرې له بلې خوا ناڅاپي برید وکړ او زیاته کچه وسلې، لاسي بمونه او نور تجهیزات یې ترې ونیول. انګریز ځواکونه ددې ماتې لامل د خپلو سرتېرو کم ظرفیتي او ناسمه روزنه ګڼي، خو دا هغه وخت و، چې مسیدو د افغان انګلیس درېیمې او نړیوالې جګړې په اوږدو کې ګڼې وسلې ترلاسه کړې وې او ډېرې نورې وسلې یې له انګریزانو نه په غنیمت نیولې وې.

د انګریزانو یوازینی تفوق د هغوی الوتکې او پر ځمکه شوبلې او نور پوځي ګاډي وو، چې مسید او د هغوی مورچلې او کورونه یې په نښه کول. د انګریزانو دې ناکامۍ د هغوی قوماندانان کلیمو او سکین سخت نهیلي کړل او د زهرجن ګاز غوښتنه یې وکړه، خو دا، چې دوی په دې جګړه کې ګاز و کاراوه او که نه، انګریز جنرالان وايي، چې مرکزي قومانداني د دوی دغه غوښتنه ونه منله. له دې ماتې وروسته، کلیمو خپل قوماندان ته امر ورکړ، چې په سیمه کې یرغلیز عملیات وکړي. په دې جګړه کې مسیدو هم خپل ۵۰ تنه مبارزان او یو شمېر دودیزې وسلې له لاسه ورکړې او دوی په دې لټه کې وو، چې د وژل شویو سرتېرو تشه ډکه کړي.

د ډسمبر تر ۲۸مې پورې د دواړو خواوو ترمنځ په تور غره او نورو بېلابېلو سیمو کې څو شخړې وشوې، خو د ډسمبر پر ۲۹مه تورنجنرال کلایمو چنډولي ته د شاوخوا مسیدو د ملکانو یوه جرګه وغوښته. د مکین عبدلیو په دې جرګه کې ګډون ونه کړ، ځکه دوی خپل شرایط لرل. انګریزانو له مسیدو نه د ولجه کړو وسلو د سپارنې او ناغې غوښتنې وکړې، خو دغه غوښتنې یې ونه منل شوې. انګریزانو په همدې وختونو کې د مندنې پر غونډۍ کار د ډسمبر تر ۲۵مې جاري وساته. کوټکي ته څېرمه یو شمېر مسید مبارزان د څېر غونډۍ په شاوخوا کې تاوېدل، خو انګریزي الوتکو د برید مجال نه ورکاوه. د مندنې غره د پوستې چارې په سبا بشپړې شوې او دوی دغه پوسته په خپل واک کې

واخسته.

د وزیرستان د ځواکونو قوماندان جنرال کلیمو Climoد ۱۹۱۹ کال جګړې په اړه وايي:

« ماهرانه جګړه او د ډېرو ډسپلین د سرحد په جګړه کې دوه مهم څیزونه دي. دغه خلک پر خپل ټوپک ایمان نه لري او نه د خپل ملاتړ په موخه د توپخانې، الوتکو او لیوي ټوپکو مرستې ته په تمه دي».

جنرال کلیمو ددې جګړې په اړه په خپل یوه رپوټ کې په ډاګه کړې ده، چې یو خوا له مسیدو سره د هغوی په ستراتیژیکو غرنیو سیمو کې جګړه کول سخت و او بل پلو هغوی په دې پوهېدلي وو، چې ګرانبیه وسلې او مرمۍ یې هدر لاړې نه شي. هغوی خورا تاکتیکي جګړه کوله او له هدف پرته یې پر بل څه ډزې نه کولې. مسیدو په دغو کلونو کې د جګړې بشپړ تاکتیک زده کړی و. هغوی لومړی د کاروان پر لومړیو او وروستیو موټرو اور بلاوه او وروسته سرک ته را کوزېدل او په چړو او برچو سره یې د دښمن کار ور خلاصاوه. د مسیدو پوځي قوماندانانو په یوځلي خپل سرتېري سړک ته نه کوزول، بلکې د ناڅاپي پېښو د مخنیوي په موخه یې په ستراتیژیکو نقطو کې ملاتړې ډلګۍ ځای پرځای کولې.

د ډسمبر پر ۲۹مه له جرګې وروسته، د انګریزي ځواکونو یو کنډک له پلوسین نه د کوټکي پر لور لاړ، چې تر رسېدو پورې پرې څو ځایه بریدونه وشول. دغه کنډک د جنوري تر اوومې په کوټکي کې و. په دې وخت کې دوی له چنډولي نه تر کوټکي پورې د ټولې لارې امنیتي چارې په لاس کې واخستې او د نورو کاروانونو لپاره یې لارې پرانېستې. په کوټکي کې میشتو ځواکونو د کاروانونو د لارې پرانېستلو او پرمختګ په موخه د کوټکي سویلي سیمې هم تر خپلې ولکې لاندې راوستې. ددوی یوبل ځواک (۴\۳۹) ګروال رایفل په سپین غره کې خپلې مورچې ټینګولې، خو د ۱۱ او درې بجو ترمنځ پرې درې ځله بریدونه وشول. د شپې درې او ۱۵ بجې دوی خپل مړي او ټپیان ور غونډول او د

کمپ پر لور شاته کېدل، چې د مسیدو بې شمېره مبارزان پرې ورغلل او د دواړو خواوو ترمنځ سختې نښتې پیل شوې. کله، چې گروال رایفل له سیمې نه وتل، مسیدو له یوې لوړې نقطې پر رامنډې کړې، خو بریدمن کیني له لسو پوځیانو سره یوځای پسې راوگرځېد او د هغوی د تگ لاره یې پرانېسته. په دغه برید کې د دوو انگریزي افسرانو په گډون ۳۵ پوځیان ووژل شول، خو د مبارزانو ۷۷ تنه هم پکې مړه او ټپیان شول. دغه متقابل برید په انگریزي ځواکونو کې روحیه را وټوکوله او دا یې د مبارزانو لپاره یو درس باله. په همدې وخت کې د اهې تنگي په شاوخوا کې د مبارزانو یو بل لښکر سره راغونډېده، چې ځلال خېل او هیبت خېل هم پکې وو. دوی د شزه کلي له خوا، چې ددوی کورنۍ هلته کډه شوې وې، د برید هوډ درلود. انگریزانو د جنوري پر پنځمه د خپلو پیکټونو د تقویې لپاره سیمې ته ۴۳ کنډک واستاوه، خو دغه پیکټونه مبارزانو ونیول او دوی بېرته خپل مرکز ته ستانه شول. د جنوري پر شپږمه له پلوسین نه خوځېدلی ۶۷ کنډک کوټکي ته ورسېد.[50]

د انگریزي ځواکونو بل هدف د اهې تنگي نیول و. دغه تنگی اتیا متره اوږد او ۳۰ متره پلن دی. د اهې له تنگي تېرېدل د انگریزانو لپاره خورا سخت تمام شول، ځکه د جنوري پر اوومه دوی کوښښ کاوه، چې د کاروان د تېرېدو لپاره د تنگي لوړې څوکې ونیسي، خو په دغه تاکتیک کې یې شاوخوا ۱۷۰ پوځیان له لاسه ورکړل. مبارزانو د تنگي په کیڼ اړخ کې پر داسې ځایونو مورچل نیولي وو، چې د سیند بلې غاړې ته یې انگریزي ځواکونه په اسانۍ تر برید لاندې راوستل. انگریز جنرالانو د جگو سیمو د نیولو لپاره د زېړوام پر لور د یوه ځانگړي ځواک بېړنی پلان وسنجاوه. د پلان له مخې، د کوټکي ۶۹ کنډک د جنوري پر نهمه گهیځ اته بجې د سیند پر بل اړخ ورغی او ۴۳کنډک د زېړوام په سویل ختیز کې پر نوي پیکټ چارې پیل کړې. پر پیکټ جوړونې چارې گړندۍ شوې او گاریزیون هم غرمه ۱۱بجې له خپلو زیرمو سره پر همدې لور وخوځېد. مبارزانو پر دوی سخته شخه ولگوله او ددوی د څو ساعتونو خوارۍ یې ټولې په اوبو لاهو کړې، دوی له درندې مرگ ژوبلې وروسته بېرته وگرځېدل. ددښمن ځواکونو ته له غوړلم کڅ نه د ۶۷

کنډک مرستې ور رسېدلې وې، خو ځای یې ونه نیو او ماسپښین درې بجې یې بېرته پښې واېستې. د مبارزانو په مرگونو بریدونو کې انگریزي ځواکونو لارې ورکې کړې، مبارزانو یې پر زیرمتونونو برید وکړ او ډېر توکي او وسایل یې ترې په ولجه یووړل. په دغه برید کې د یوه انگریز افسر په گډون ۱۸ پوځیان مړه او ۴۰ نور ټپیان شول. په ټپیانو کې هم څلور انگریز افسران وو. په دویم برید کې هم ددوی ۲۵ تنه مړه او ۸۴ نور ټپیان شول او پاتې پوځیان بېرته د خپل کمپ پر لور وتښتېدل. په همدې ورځ (۹\۲) گورخه ځواک له چنډولي نه د کوټکي پر لور راغی او دوه نورې ډلې له ۴۳ کنډک سره د سیمې په تخلیه کې په مرسته وگومارل شوې.[51]

په زېړوام کې، چې د پیکټ جوړونې چارې ناکامې شوې، تورنجنرال سکین پرېکړه وکړه، چې نور د اهې تنگي په نیولو کې ځنډ کول وړ نه دي. د ډگر جنرال گوین توماس تر مشرۍ لاندې ۴۳ کنډک ته امر وشو، چې له کوټکي نه گهیځ پنځه بجې را وخوځېږي او د جنوري پر ۱۱مه ۷:۱۵ بجې د تنگي په لویدیز اړخ کې ځای پرځای شي. د ډگر جنرال لوکاس تر مشرۍ لاندې ۶۷ کنډک پټېیلې وه، چې په شپه کې د سپین غر له لارې پر تنگي ورشي. دوی د یوځه مرگ ژوبلې په ورکولو سره په دې بریالي شول، چې د تنگي خولې ته ورسیږي، خو دا د جگړې پای نه و. انگریزانو ددې تنگي پر سر، چې مسیدو ته یې د لښکرکشۍ پرمخ لاره پرانېستله، ۱۵ افسران او ۲۵۰ پوځیان له لاسه ورکړل. جنرال کلیو او سکین پخپله پر دې اعتراف کړی، چې په دې جگړه کې مسیدو ډېر ښه تاکتیک غوره کړی و او د جگړه ییز تاکتیک د پیاوړتیا ترڅنگ یې په خورا بې باکۍ او زړورتیا سره مقاومت کاوه.

د جنوري پر ۱۵مه د اهې تنگی د انگریزانو لاس ته ورغی، خو انگریزانو له دې جگړې ترخې تجربې یووړې. ۶۷ کنډک وروسته د زېړ وام په لویدیز کې د اهې کمپ په نامه مرکز ورغاوه. د اهې تنگي له عملیاتو وروسته مسیدو داسې فکر کاوه، چې په شزه کلي کې به ددوی خلاف انگریزان عملیات کوي. په همدې موخه ددوی، د واڼه او توچي د وزیرو یو ستر لښکر په شزه او شل منزي کڅ کې سره راغونډ شوی و، چې د

انگرېز ځواکونو د عملیاتو مخه ونیسي. د جنوري پر ۱۲مه انگرېزي ځواکونو شاوخوا سیمې او سیندغاړې تر خپل کنټرول لاندې راوستې او د ٦٧ کنډک پرمختگ ته یې لاره پرانېسته. په اتې تنگي کې له دوی سره گڼ نور ځواکونه او ډلې یوځای شوې، خو د غرمې په وخت کې پرې د اتې تنگي له کیڼ اړخه برید وشو، چې شپږو تنو ته یې مرگ ژوبله واړوله. جنرال سکین، چې د مهمو سیمو د کنټرول پلان یې درلود، اساخان کمپ ورغاوه، مبارزانو په څلورو او پنځو بریدونو کې ددوی گڼ کسان ووژل. په دغو بریدونو کې ددوی ټول ۹ برېټانیایي افسران او ۳٦۵ هندي پوځیان مړه او ټپیان شول.له انگرېزانو سره په دغو عملیاتو کې شاهي هوایي ځواک بشپړه ملتیا کوله. مسیدو په دغو عملیاتو کې د انگرېزانو دوه الوتکې وویشتې او د هغوی د کنټرول په سیمه کې وغورځېدې.

انگرېزي ځواکونه د خپلو لیکو د رغونې، اکمالاتو، ستراتیژیکو نقطو د تشخیص او نیولو او دغه راز نورو اهدافو په خاطر د جنوري تر ۲۷مې پورې د ساړه راغه په کمپ کې پاتې شول. انگرېزانو د ۱۹۱۹ز کال د ډسمبر له ۲۹مې نه د ۱۹۲۰ کال د جنوري تر شلمې پورې پوځي تعرضي عملیات په دې موخه پیل کړي وو، چې د مسیدو د مقاومت ځواک وځپي او د انگرېز سرکار پر وړاندې یې سر پورته کولو ته پرې نه ږدي. مبارزانو د ۱۹۱۹ کال د ډسمبر له ۲۹مې نه د ۱۹۲۰ کال د جنوري تر شلمې پورې له انگرېزانو سره شاوخوا شل داسې جگړې وکړې، چې د هغوی له یوه زیات کنډکونه پکې ښکیل ول.

په وانه او مسیدو کې د افغانستان د نامنظمو ځواکونو قوماندان شاه دوله خان مسیدو او وزیرو ته خپلې وسلې په واک کې ورکولې، چې د دیره جاتو د ځواکونو پر ضد یې وکاروي. هغه دغه راز پر وزیرو وړې وسلې او د هغو مهمات هم وېشل. شاه دوله د وزیرستان خلک خوست ته په تگ هڅول، چې له افغان چارواکو سره خپلې غوښتنې شریکې کړي. له دوی سره حاجي عبدالرازق او ملا لالا پیر هم ملگري وو، چې توپخانې او پرمختللې وسلې یې درلودې. د جنوري پر شلمه د مسیدو یو لښکر او د شکي وزیر احمدوام ته راوتلي وو. انگرېز سرکار د دوی د ماتولو لپاره د جنرال لوکاس په مشرۍ

احمد وام، سرویک، کرکنې او سرکي غره ته خپل ځواکونه واستول. د دواړو خواوو ترمنځ نښتې وشوې او انگرېزانو ته درنده مرگ ژوبله واوښته. د جنرال موسی خان او ملا فضل دین په مشرۍ ۱۲۰۰ شابي خېلو او عبدلیو پر بریړي تنگي د برید لپاره تیاری نیوه. انگرېزانو ددغه برید د مخنیوي لپاره د جنرال لوکاس او گوین توماس تر مشرۍ لاندې د بریړي تنگي پر لور خپل ځواکونه واستول.[52]

د جنوري پر ۲۹مه د مسیدو له لښکر سره د شاه دوله خان په مشرۍ د وزیرو لښکر او دوه توپخانې یوځای شوې. دغه توپې د لومړي ځل لپاره د انگرېزانو خلاف په شینکوړ[6] کې وکارول شوې او دوه زره متره لرې هدف یې ویشت. انگرېزانو د سختو بارانونو له امله خپل موټر او ټرانسپورټ نه شوای کارولای او عملیات یې د فبروري تر لومړۍ نېټې وځنډول. د شاه دوله، ملا لالا پیر او حاجي عبدالرازق تر مشرۍ لاندې ۱٦۰۰ وزیر له مسیدو سره یوځای شول او په دوه توی او بنگي ویاله کې یې په بېلابېلو ډلو کې ځای پرځای کړل.

د بریړي تنگي جوړښت داسې و، چې ټول په لنډو ونو او بوټو پوښلی و او پټنځي او سنگر جوړول پکې اسانه، خو ددښمن موندل پکې سخت وو. له الوتکو هم ددوی دقیق ځای په نښه کول ناشوني و. تنگی د ژور او تنگ جوړښت له امله د کتارونو د په نښه کولو لپاره ښه پټگن و. د لښکر اصلي مرکز شینکوړ و او ددې سیمې او احمدوام ترمنځ په پرتو کلیو کې ټول د مسیدو او وزیرو مبارزان ځای پرځای شوي وو. تورنجنرال سکین پتېیلې وه، چې خپل لومړنی ټولی سرتېري د شپې له تیارو نه په گټې اخستنې د تنگي پر لور ورسوي. دغه ټولی د فبروري پر لومړۍ نېټه له خپل کمپ نه وخوځېد. دوی د تنگي په ښی غاړه کې او بل ټولی او توپخانې د سیند په کیڼ اړخ کې د بنگي ویالې او اکاخېلو پر لور ځای پرځای شول. په همدغه وخت کې یو شمېر مبارزانو پر دوی برید وکړ او د اکاخېلو کلی یې ونیو. انگرېزان له دې سیمې وتښتېدل. د برېټانیا

٦- *دېرې ته څېرمه د کاوړ په نامه سیمه شته، خو د شین کوړ د نامه دقیقه ښه مې ونه مونده.*

شاهي ځواکونو ځارګرو الوتکو د مبارزانو د تحرکاتو څار کاوه. هغوی پلیو ځواکونو ته پر وخت اطلاعات ورکول او پخپله یې هم پر مبارزانو بمبارۍ کولې.

د مکین پر لور لښکرکشۍ

انګریزانو خپل ځواکونه د فبروري پر ۱۶مه په پیاژه رغزي کې سره غونډ کړل او یوځه نور ټولي یې پر دوه توی ور خوشي کړل. دوی په همدغه ترځ کې د شابي خېلو او عبدلیو د ځپلو لپاره د کانیګروم او مکین پر لور د پرمختګ تیاری نیوه.

انګریزانو مسیدو ته خبرداری ورکړ، چې ترڅو په جرګې کې پردوی لګول شوې ناغې او مشخص شمېر ټوپکې ورنه کړل شي، د کانیګروم، لادا او مکین پر لور به ددوی ځپونکي عملیات جاري وي. مسیدو دوی ته یو شمېر ټوپک ور کړي وو، خو دغه ټوپک له کاره غورځېدلي او د ترمیم وړ نه وو. دوی ګواښ وکړ، چې د مسیدو مېنې به له یوې مخې ونړوي.

د فبروري پر ۱۵مه ددوی ځواکونه له پیاژې نه د کانیګروم، لادا او مکین پر لور وخوځېدل. ددوی د امنیت ساتنې لپاره د ګوین توماس په مشرۍ ځواکونو دوه توی او یو شمېر نورې سیمې ټینګې کړې. اصلي کنډک د ډګروال ډي.ایم واټ تر مشرۍ لاندې د دوه توی تنګي پر لور وخوځېد. انګریزي ځواکونو غوښتل، چې د مروبي او کڅې پر لور کمپ وغځوي. مروبی د پیاژې رغزي له کمپ نه لویدیز پلو څلور کیلومتره لرې پروت و. تودې چینې ته پر لار مبارزانو پر دوی بریدونه وکړل او د پرمختګ پرځای یې په رغزي کې، چې له تودې چینې څو سوه متره او له مکین نه دوه میله لرې پروت دی، د لنډ وخت لپاره دمه وکړه. د فبروري پر ۱۷مه ددوی دایمي جزایي قطعات او څاروي له بار کوزولو وروسته بېرته د پیاژې کڅې پر لور وخوځېدل. ماسپښین دوه بجې شاوخوا ۵۰ مسیدو سرتېرو د ۳\۴ ګورخه رایفلو پر هغې ډلې برید وکړ، چې په یوه ړنګ کلي کې یې د سون لپاره لرګي ټولول. له برید وورسته هغوی په یوه کلي کې مورچې ونیوې او سخت وجنګېدل. په دې جګړه کې د انګریزانو لس پوځیان مړه او ۳۷ نور ټپیان شول. په ۲۲مه

نېټه دوی د درې توی پر لور یو شمېر سرتېري واستول، چې د درې توی په سویل ختیز او د مکین په ختیز کې میشتو کلیو سره خبرې وکړي. وروسته انګریز ځواکونو سپلېټ سر ونیوه او دلته یې د پوستې پر جوړولو پیل وکړ. دوی په دې جګړو کې ۳۴ پوځیان له لاسه ورکړل او ۲۸ نور یې ټپیان شول. د ځواک اصلي برخه د تورنجنرال لوکاس تر قوماندې لاندې وه، چې په سیمه کې یې د مبارزانو کلي ورانول. پر دوی له شاوخوا کورونو او دیوالونو سختې ډزې وشوې او مازیګر درې نیمې بجې له دې ځایه ووتل. دوی په دغو تخریبي عملیاتو کې ۱۷ برځورې کلاوې، یو شمېر استنادي دیوالونه او ۱۶۰ کورونه ړنګ کړل. په دغو عملیاتو کې ددوی ۲۷ پوځیان مړه او ۶۳ نور ټپیان شول.

د فبروري پر ۲۱مه د بهلولزي مسیدو عمر خېل ښاخ، چې د درې توی په ښۍ غاړه اوسیږي، انګریزانو ته خپل استازي واستول، چې دوی چمتو دي له انګریزانو ولجه کړي ۱۲ ټوپک بېرته ور وسپاري. تورنجنرال کلایمو ددوی د استازي وړاندیز ومانه. له دې سره هممهاله یې د عمرخېلو د ازموینې او په مکین دره کې د یو شمېر برځونو د له منځه وړو لپاره سپلیت سر ته څو جزایي قطعات واستول. دوی دغه برځورې کلاوې د توپو په ډزو ړنګې کړې.

په همدې ورځ په مروبي کې د ملا فضل دین او د هغه د پلار ملا پیونده مسید کلی هم انګریزانو له خاورې سره برابر کړی و. دا هغه کلی و، چې د انګریزي افسرانو د ترور ډېری طرحې دلته جوړېدې او د مبارزانو د عملیاتو مرکزي قومانده هم له دې ځایه ور کول کېده. د فبروري پر ۲۳مه د درې توی په کیڼ اړخ کې د مکین پر کلیو یوځل بیا انګریزانو عملیات وکړل. وروسته یې ټولو کورونو ته اور واچاوه او په توپو یې له منځه یووړل. په دغو عملیاتو کې د انګریزانو پنځه پوځیان ووژل شول او اووه نور یې ټپیان شول. په دوو نورو ورځو کې یې هم د کورونو او کلیو د ړنګولو چارې جاري وساتلې. په ۲۷مه نېټه انګریز ورانکارو د پاس درې توی او دشکي لګډ پر وړاندې خنډ برخ له ۴۷۰۰متره فاصلې څخه د توپ په لسو مرمیو وویشت. په راتلونکو ورځو کې انګریزي ورانکارو ځواکونو د عمر خېلو له کوټونو او مېلو (مېنو) پرته، نوې ټولې مېلې(مېنې)، برځونه او کوټونه، چې

شمېر یې ۵۱ برخونو او ۴۵۰ کورونو ته رسېده، له خاورو سره برابر کړل. د کورونو د ورانولو په وخت کې مبارزانو له دوی سره سخت مقاومت کاوه او په څو ورځو کې د دوی تر ۲۰۰ ډېر پوځیان وژل شوي وو او یوازې ۲۰ پوځیان په وروستیو دوو ورځو کې ووژل شول. انګرېزانو غوښتل، چې د مارچ پر لومړۍ نېټه له مکین نه ووځي او د پیاژې او کانیګروم پر لور لاړ شي. د فبروری پر ۲۹مه ددوی یو شمېر ځواکونه له مکین نه ووتل او د مارچ پر لومړۍ نېټه یې نور ځواکونه هم له مکین، مروبي او دوه توی او درې توی نه د پیاژې پر لور وخوځېدل. په لاره کې پر دوی څو ځایه بریدونه وشول او شپږ پنجابي پوځیان یې یرغمل شول، خو دا، چې هغوی مسلمانان وو، مسیدو بېرته پرېښودل.

د جنرال ګوین توماس تر مشرۍ لاندې ځواکونه د بدرتوی پر لور وخوځېدل، چې پر کانیګروم د لشکر کشۍ لپاره وضعیت وڅاري. د فبروري پر ۲۹مه، چې انګریز ځواکونه په توده چینه کې وو، د مسیدو یو شمېر ملکان انګرېزانو ته ورغلل، چې د کانیګروم له تخریبولو لاس واخلي. دوی تیاری وښود، چې ۱۰۳ حکومتي، ۱۱۳ د کانیګروم ساخت ټوپک او ۲۴زره روپۍ به انګرېزانو ته وسپاري، خو ملکان په خپلو هڅو کې بریالي نه شول، ځکه ډېری ټوپک یا پلورل شوي وو، یا چېرته تر خاورې لاندې شوي وو او ډېر نور دې ته تیار نه وو، چې انګرېزانو ته ولجه کړي ټوپک بېرته وسپاري.

د مارچ پر دریمه د کانیګروم پر لور انګریزي ځواکونو خپل پرمختګ پیل کړ. پر دوی پر لاره له څو اړخونو ډزې وشوې، خو ستر لښکر یې پر وړاندې راټول نه شو. شاه دوله خان او حاجي عبدالرازق له خپلو توپونو سره یوځای شکې ته لاړل. انګریز ځواکونو لادا ته نږدې په کېنټونو کې واړول، خو ژوي او اوښان یې د اکمالاتو د بشپړاوي لپاره بېرته پیاژې ته ولېږل. د مارچ پر څلورمه او پنځمه یو شمېر پوځیانو له پیوزار کلي سره د تنګي پر سړک کار وکړ او یو شمېر نور یې د لادا پر لور وخوځېدل.

یوه ورځ وروسته د دیره جاتو د کنډک ثابت قطعات د کانیګروم پر لور لاړل. دغو ځواکونو له کانیګروم نه اته سوه متره لرې ختیز پلو یوه نوې لاره و اېسته. د لارې په اوږدو کې پر دوی ورو ورو ډلو بریدونه کول، خو دا، چې د هغوی نښې خورا دقیقې وې، د

ښار تر شمال لویدیز پورې یې ۱۳ تنه ووژل شول.

کانیګروم د مسیدو په سیمه کې یوازینۍ دوه ژبې سیمه ده، چې مسید او ورمړ ګډ پکې اوسیږي. دا سیمه د مکین په څېر د مسیدو یو اقتصادي مرکز ګڼل کیږي، چې پخوا وسلې او نور وسپنیز توکي پکې جوړېدل. دلته په هغو کلونو کې شاوخوا زر کوره او پنځه برخونه ودان وو. څو ورځې وروسته د ورمړو یو پلاوی د انګرېزانو کمپ ته ورغی او په ډاګه یې کړه، چې د مسیدو ملکان د ټوپکو په راټولولو کې پاتې راغلل، خو هغوی داسې هیڅ هوډ نه لري، چې په سیمه کې انګرېزانو ته سرخوږ جوړ کړي.

انګرېزانو له چنډولي نه تر مکین پورې د مسیدو د کورونو او برخونو د نړولو په سیاست نه یوازې دا، چې هغوی سولې او خبرو ته تیار نه کړل، بلکې دغه سیاست په قبیلو کې د انګرېزانو پر وړاندې د غچ لمبې را وپارولې. د کانیګروم په لښکرکشۍ کې دوی په خپلو پوځي تاکتیکونو کې بدلون راوست او دلته شته کورونه او برخونه یې ونه نړول. په اپریل میاشت کې انګرېزانو د بر بدر توی پر کلي د برید هوډ وکړ، ځکه ددې سیمې خلکو پر انګریزي ګټو او مرکزونو بریدونه کول او خپلې سیمې ته یې د انګریزي ځواکونو ورتګ ناشونی باله. د اپریل پر شپږمه ددوی د ځواکونو یوه برخه د بدر توی، منوڅلي او سیني تیژې پر لور لاړل. په منوڅلي کې یې دوه برخونه او په سینی تیژه کې یې څو کلي ونړول. دلته یې له مبارزانو سره په نښتو کې دوه پوځیان له لاسه ورکړل. په بله ورځ ګیګاخېلو ته د عبدالرحمن خېلو په مبارزانو پسې ورغلل، ځکه هغوی په بېلابېلو سیمو کې د انګرېزانو پر وړاندې مقاومت کاوه. په دې جګړو کې د انګرېزانو ۱۰ تنه مړه او ۲۹ نور ټپیان شول. انګریز ځواکونو تر دغو عملیاتو وروسته د لادا کمپ ته خپل نور ځواکونه واستول او دغه کمپ یې خپل دایمي پوځي مرکز وټاکه.

د هوایي ځواک پراخ استعمال

له ۱۹۲۰ کال وروسته، چې انګریز د افغانستان له اړخه ډاډمن شوی و او لومړنۍ نړیواله جګړه هم پای ته رسېدلې وه، وزیرستان د انګرېزانو د څېړنکو او تصفیوي

عملیاتو شاهد و. له ۱۹۱۹ ز کال نه تر ۱۹۲۳ کال پورې د مسیدو او وزیرو سیمې په پرله پسې توګه تر بمبارۍ لاندې راغلې.

د ۱۹۲۲ز کال د مارچ پر ۱۲مه انګریزانو پر ځلال خېلو (زالول خېلو) سختې بمبارۍ وکړې او ټول کلي یې له منځه یوړ. د اپریل پر څلورمه مبارزانو د وانه پر خاصه دارو د کلابندۍ په موخه برید وکړ، خو په غچ اخستونکي برید کې پرې د انګریزانو الوتکې راپورته شوې او د اپریل له اوومې یې تر لسمې نیټې پورې بمونه او مردکي پرې وورول. د اپریل پر ۲۴مه د موسی خان په مشرۍ د عبدلیو مسیدو له ۳۰۰تر ۴۰۰ پورې سرتېرو په جنجل سیمه کې پر انګریزي ځواکونو ناڅاپي برید وکړ، چې پنځه انګریز افسران پکې مړه او ټپیان شول. ددوی له ځواکونو لارې ورکې شوې او له لادا او ساره راغه نه نور تازه دمه مرستندوی ځواکونه ورغلل. په دغه برید کې انګریزانو خپل ۱۰ پوځیان له لاسه ورکړل او ۳۷ نور یې ټپیان شول.[۵۲] وزیرو په اپریل میاشت کې یوځل بیا خپلې مبارزې پیل کړې، ځکه د کابل د خبرو اترو بهیر پایله ورنه کړه. هغوی انګریزانو ته د وسلو سپارل بند کړل، خو وروسته یې د سپټمبر پر لسمه له انګریزانو سره روغه وکړه. د وزیرو نویو تاکتیکي جګړو له انګریزانو نه د خبرو اترو او معاملې کولو واک واخست او په بېلابېلو سیمو کې د هغوی د لښکرو تر برید لاندې راغلل. په مې میاشت کې وزیرو په توچي، باران پوسټ، سپین ورسک او درګۍ اوبه کې د انګریزانو پر بېلابېلو ډلو او کتارونو بریدونه وکړل. د جولای پر ۱٦مه له شهیر تنګي یو کتار تېرېده، چې مبارزانو پرې برید وکړ، خو له چګمالي او حیدري کڅ نه مرستندویه ځواکونه ور ورسېدل او له محاصرې یې وژغوره.

په اګست کې عبدالرحمن خېلو لادا ته نږدې د انګریزانو پر یوه مرکز برید کړی و، چې د همدې میاشتې په ۱۱مه پرې انګریزانو تر اوو ورځو بمبارۍ وکړې. په همدې میاشت کې موسی خان د افغان حکومت په غوښتنه وسله وال فعالیت پرېښود او د سپټمبر پر پنځمه کابل ته لاړ. د هغه له تګ سره سم عبدلي مسیدو د سپټمبر پر ۲۷مه د یوې قومي جرګې د پرېکړې له مخې له انګریزانو سره اوربند وکړ، خو په ډسمبر میاشت کې د ملک موسی خان مبارزانو یوځل بیا د سړک جوړونې څو انجنیران او د تورن ډکسن

په نامه یو افسر ووژل. انګریزانو له عبدلي مسیدو نه د مبارزانو د ورسپارنې غوښتنه وکړه، خو هغوی ټه وکړه او انګریز هوایي ځواک په یوه غچ اخستونکي برید کې پر عبدلي، ځلال خېلو، ګوري خېلو او ګرېرپو پوره ۴۲ ورځې بمبارۍ وکړې. د ۱۹۲۴ ز کال د فبروري پر لومړۍ نېټه انګریزانو د عبدلي مسیدو خلاف له لادا نه د پیاژې پر لور ځواک ولېږه او دوه ورځې وروسته د ملا پیونده مسید کلي مروبي ته ورسېد. له دوی سره پر لاره د جنرال میتي سن تر مشرۍ لاندې دویم ځواک هم یوځای شو او تودې چینې ته وخوځېدل. د فبروري پر څلورمه له رزمک نه هم یو کنډک ورغی او د اوو ورځو په بمبارۍ کې یې عبدلي، لالي خېل، بندخېل او یو شمېر نور کلي له خاورو سره برابر کړل. د ۱۹۲۴ز کال په اګست او ډسمبر کې انګریزانو د شابي خېلو پر استوني ښاخ بمونه او مردکي وغورځول، خو د بمبارۍ په ترځ کې ترې مبارزانو یوه الوتکه را وغورځوله. په مارچ میاشت کې انګریز شاهي هوایي ځواک د څلورو ورځو لپاره پر شکي او دانا سیمو او په اپریل او جولای کې پر توچي خېلو او کوز شکتوی او د ۱۹۲۵ ز کال په فبروري کې پر احمد وام او عمر رغزي بمبارۍ وکړې.[۵۴] په ۱۹۲۴ کال کې په کوټکي، مستونګ لګډ، پیاژه، دوه توی، ساره راغه، رزمک، منزۍ پوستې، سرویکي او ګومل کې مبارزانو د انګریزانو پر مرکزونو، افسرانو او کتارونو بریدونه وکړل او ګڼې مرګ ژوبلې یې ور واړولې. د افغانستان د خپلواکۍ له جګړو را ټوکېدلي پاڅون انګریزان دې ته متوجه کړل، چې په خپلو جګړه ییزو تاکتیکونو او پوځي تشکیلاتو کې بدلون راولي، ځکه پوره یو کال دوی په دې بریالي نه شول، چې د مسیدو مقاومت وځپي. په ۱۹۲۴کال کې انګریز سیاسي ادارې د پخوانیو سکاوټ ځواکونو پرځای نوې ملېشه ځواکونه جوړ کړل. د نوي پلان له مخې توچي سکاوټ د شمالي وزیرستان په ملیشه او د جنوبي وزیرستان سکاوټ د جنوبي وزیرستان په ملیشا بدل او تر تشکیلاتي بدلون او سازماني جوړښت وروسته سکاوټیانو ته نوې دندې وسپارل شوې.

د ۱۹۲۵ز کال په اوړي کې له لوګر، غزني او وردګو څخه یو شمېر عبدالرحمن خېل، چې افغانستان ته کډوال شوي وو، وزیرستان ته د جګړو لپاره را کوز شول. انګریزان

له دوی نه ډېر په تنګ وو او په ټانک کې یې له ټولو بهلولزیو سره جرګې مرکې وکړې. انګرېزانو پر دوی ټول بندیزونه لرې کړل او لونګی یې ورته ومنلې. په جنوري کې د مسیدو څو کسانو له منزی او سپلې توی نه څو تنه هندوان برمته کړل او د فبروري پر شلمه د ګومل پر پوسته برید وشو. د مارچ پر نهمه یوځل بیا انګرېزانو د عبدالرحمن خېلو پر ضد عملیات پیل کړل. درې لګډ، سپلې توی او ګنې نورې سیمې یې تر اور لاندې ونیوې. د مارچ پر دېرشمه پر مریسیو بمباری وشوې. په اپریل کې د سرېلې خلکو له یو شمېر عبدالرحمن خېلو سره مرستې کولې، خو انګرېزانو د اپریل پر ۱۲مه هغوی ته خبرداری ورکړ او بریدونه یې پرې وکړل. په همدې وخت کې یو شمېر انګریز دښمنه کورنۍ په بروند کې اوسېدې او عبدالرحمن خېلو غوښتل، چې بدر لګډ او له هغه ځایه افغانستان ته لاړ شي. په همدې ورځ د عبدالرحمن خېلو یو شمېر استازو انګرېزانو ته وړاندیز وکړ، چې پر سپلې توی بمباري ودروي. د وزیرستان ریزیډنټ د دوی وړاندیز ومانه، خو په جرګه کې کومې پرېکړې ته سره ونه رسېدل او د سرېلې په ګډون یوځل بیا پر سپلې توی بمباری وشوې. دوی ته ۲۴ساعته وخت ورکړل شو، چې له انګرېزانو سره کومې پرېکړې ته ورسېږي، خو هغوی له سپلې توی نه بدرته لاړل. دوی لا پړاره وو، چې انګریزي الوتکو پرې بمباری وکړې او بېرته یې سپلې توی او بروند ته ځانونه و اېستل. دوی پرېکړه کړې وه، چې که له انګرېزانو سره جوړجاړي ته ونه رسېږي، له بمباریو د خلاصون په موخه به د خیساره له لارې افغانستان ته ځي. د اپریل پر ۲۳مه او ۲۸مه د عبدالرحمن خېلو انګریز دښمنه او له انګرېزانو سره په سوله کې پاییدونکو قبیلو په سرویکي او چنډولي کې دوه جرګې وکړې او د دوه اړخیزو شرایطو په ترڅ کې پرې بمباری ودرېدې.[۵۵]

د ۱۹۳۰ ز کال د جولای پر شپږمه نېټه د رمضان خان مسید سرتېري د ساره راغه پر کلا را تاو شول او د توپو او ټوپکو ډزې یې پرې پیل کړې. دوی د خوځک او ډنډر رغزي پوستې وسوځولې او په ټانک زام کې یې د اوبوتالاب له منځه یوور. د رمضان بل ورور سادې خان د جولای پر اوومه د ۱۵۰۰ مبارزانو په ملتیا د اېې تنګي پوسته وسوځوله او ګڼ پوځیان یې پکې مړه او ژوبل کړل.

(۲)

وزیر محوره مبارزې

په وزیرستان کې د خپلواکۍ مبارزو د مشرۍ دویم ځلانده پړاو له وزیرو پیلیږي، چې په شلمه پېړۍ کې یې د انګریز سیاسي او پوځي ختې واېستې.

د انګرېزانو پر وړاندې وزیر محوره مبارزې د ۱۹۳۵ کال په فبروري کې توري خېلو وزیرو پیل کړې. په ښکاره د هغوی د پاڅون لامل د چاند بي بي مساله ګڼل کیږي، خو اصلي لامل یې په دې سیمه کې د یوه پوځي کمپ جوړېدل او د خیساره پر لور د سړک غځول و. انګرېزانو د فبروري په نیمایي کې توري خېلو ته خپل پوځیان راوستل او دې چارې د خلکو کرکې را وپارولې.

انګریز حکومت د چاند بي بي له مسالې نه د خپلې فاروډ پالیسي لپاره ګټه پورته کوله، ځکه هغوی پر یوې داسې سیمې واک چلاوه، چې اکثریت یې مسلمانان وو، خو د چاند بي بي پر پېښه ناراضه افراد یو وړوکی هندو- سک لږه کی و. انګرېزانو فکر نه کاوه، چې د چاند بي بي د مسالې او پرمختګ پالیسي پر وړاندې به یې له ملا

پیونده مسید وروسته، د فقیر په جامه کې یو بل کس(حاجي میرزاعلي خان) راپورته کیږي. هغوی له آیپي فقیر نه ځکه د خطر احساس نه کاوه، چې ډېری توري خېلو او داوړو د حکومتي دندو او نوکریو له لارې له انګریزانو پیسې او امتیازات ترلاسه کول. دغو قبیلو له دې مخکې د انګریز سبسایډۍ یوځه برخه په پټه توګه مبارزانو ته ورکوله او په دې توګه یې هم ځان ژغوره او هم به یې د هغوی مالي اړخ ټینګاوه.

د «اسلام بي بي» پېښه

د ۱۹۳۶ ز کال د مارچ پر پنځمه د رام کوري په نوم یوې هندوې اسلام راوړ او د بنو له یوه اوسېدونکي سید امیر نورعلي شاه سره یې واده وکړ. د رام کوري نوم په نورجهان واوښت، خو د هغې تره (هرنام داس) او مور (منسه دیوي) په ډومیل حوزه (تاڼه) کې پر نوموړو د جبري واده دوسیه جوړه کړه. د رام کوري مور او تره استدلال کاوه، چې جینۍ بالغه نه ده او نور علي شاه په زور ځان ته واده کړې ده. د محکمې لومړنۍ پرېکړه د نورعلي شاه په ګټه وه، خو هندوانو وروسته شورغږ وکړ او منسه دیوي رپوټ ورکړ، چې دا کونډه ده او لور یې له جنډوخېلو نه نورعلي شاه په زور وړې ده. د بنو د هغه وخت مرستیال کمشنر جګړن ایولي کوب د نورعلي شاه کورنۍ ته خبر ورکړ، چې نورجهان خپلې مور ته وسپاري. نورعلي شاه غوښتل نورجهان د ګمبیتي او سپین وام له لارې افغانستان ته واړوي، خو دا، چې ددوی پر هوډ او سفر انګریزان خبر شوي وو، یوه مسلمان سي آی ډي انسپکټر (د جنایي څېړنو مدیر) عطاالله خان له دغه سفره را وګرځول. دوی د ټانک له لارې شام ته د یوه هندو په ټکسي کې روان ول، چې د غوریوالې تاڼې(امنیتي حوزې) په سیمه کې له پېژندنې وروسته ونیول شول. نورجهان د حوزې د امر (تاڼه دار) د نوم پوښتنې په ځواب کې ځان اسلام بي بي وښود، چې وروسته په همدې نامه مشهوره شوه.[56]

د محکمې په وروستي پړاو کې ګومارل شوي هندو ډاکټر اعلان وکړ، چې اسلام بي بي د بلوغ پړاو ته شپږ میاشتې وخت لري او واده یې له وخت مخکې شوی دی. د

بنو کمشنر، چې محکمه او قانون هم دده په لاس کې وو، اسلام بي بي د کور او مېړه پرځای له سِک ډاکټر شمندرشاه سېنګ سره ولېږله. د جګړن کوب دې احمقانه پرېکړې د بنو او وزیرستان خلک را وپارول او پر حکومتي دفترونو او ادارو یې بریدونه وکړل. انګریزانو په ښار کې ګرځبندیز ولګاوه او د وضعیت د کنټرول په موخه یې اسلام بي بي مسلمان ملک تاج علي خان ته وسپارله، خو وروسته یې په پټه د یوه هندو سوداګر بګي له لارې د هند هوښیار پور ته واستوله. نور علي شاه د هرېپور له زندان نه تر خوشي کېدو وروسته، خورا زهیر و، خو وروسته ورک شو او بیا چا ونه لید.

ولسي غبرګون

هوښیارپور ته د اسلام بي بي لېږدونې په بنو او شمالي وزیرستان کې سخت غبرګونونه را وپارول. د ۱۹۳۶ز کال د اپریل پر ۱۱مه د بنوڅیو، وزیرو او داوړو مشران په توچي کې سره راغونډ شول او د انګریزانو د محکمې د پرېکړې خلاف یې غونډه او ویناوې وکړې. د ملا پیونده نږدې ملګري قاضي محمد نظیف او یو شمېر نورو مشرانو له ایپي فقیر وغوښتل، چې د اسلام بي بي د بېرته راستنولو د مبارزې مشري پرغاړه واخلي. په پیل کې ایپي فقیر دې مشرۍ ته زړه نه ښه کاوه، خو وروسته یې د مذهبي او قومي مشرانو غوښتنې ته لبیک ووایه او د ۱۹۳۶ز کال د اپرېل پر ۱۹مه یې په ملک اژدر کې یوه ستره جرګه وغوښته.[57]

د توچي د عالمانو او قومي مشرانو د جرګې د فتوا او پرېکړو له مخې، ایپي فقیر سملاسي پر بنو له برېده ډډه وکړه او د خپلو مبارزو د پیل لپاره یې لومړی د قبایلو او افغانستان له مذهبي او قومي مشرانو سره خبرې وکړې او بیا یې په شکتوی، نیتاسي او خیساره کې د لښکر د راټولولو چارې پیل کړې. جرګه والو پرېکړه کړې وه، چې په وسلو او تجهیزاتو له سمبالښت وروسته به د انګریز پر خلاف غلچکی وسله واله مبارزه پیلوي.

ایپي فقیر له نایب سالار موسی خان مسید، نایب سالار رمضان خان مسید، شهزاده فضل دین مسید، پیرملاخان، انګورخان، دلباز خان احمدزي وزیر، د بېټنیو له

فقیر، د سوات له میاګل، د دیر او باجوړ له نوابانو، کربوغې ملا، د جلال اباد له نقیب او د نورو سیمو له قومي او مذهبي مشرانو سره تر سلا مشورو وروسته د انګریز پر خلاف د مبارزو مشري پرغاړه واخسته. د اپرېل تر نولسمې پورې دده د لښکر شمېر تر څلورو زرو ډېر و او د ملک اژدر په جرګه کې د رزمک، مکین، لادا، میرانشاه، دته خېلو، بنو، کرېې او نورو سیمو مشرانو ګډون کړی و. په نیتاسي کې د جهادي مرکز له رغونې سره جوخت هغه د انګریزانو خلاف د جهاد په ملاتړ ویناوې پیل کړې.[58]

ایپي فقیر ته د انګریزانو خبرداری

د ملک اژدر له جرګې وروسته د انګریز خلاف د جهاد اعلان، انګریزان د ایپي فقیر د فعالیتونو پر وړاندې څک کړل. د شمالي وزیرستان سیاسي استازي او د بنو کمشنر جګړن ایولي کوب ایپي فقیر ته د توري خېلو وزیرو یو پلاوی واستاوه، چې د انګریز سرکار خلاف له فعالیتونو یې را وګرځوي. انګریزانو ګواښ وکړ، چې که ایپي فقیر له خپل هوډه ونه ګرځي، ځمکه به پرې سره تبې وګرځوي.

فقیر د انګریزانو د خبرداریو او ګواښونو پروا ونه ساتله او هغوی هم د ورانکاري (ننني ترهګر) او سولې دښمن په نامه وپېژاند او د هغه د نیولو هلې ځلې یې پیل کړې. په اپریل میاشت کې انګریزانو د الوتکو له لارې د لښکر خورولو ګواښپاڼې خپرې کړې، خو د ایپي لښکرې تیت او خورې نه شوې. د اپریل پر ۲۳مه هغوی د ایپي فقیر او هغه د دوو ملګرو کورونه وران کړل، خو فقیر په خړ څادر کې ددوی د سترګو پر وړاندې له کلي ووت او خیساره ته لاړ.

انګریزانو د فقیر داوړ ملاتړي تر فشار لاندې راوستل، چې که د هغه ننګه پرې نه ږدي په خاسه دار ځواکونو او سوداګریزو تړونونو کې به یې برخې کړي. د داوړو لښکریان له دغو ګواښونو وروسته د ایپي فقیر له څنګه جلا شول او بېرته خپلو سیمو ته لاړل، خو انګریزانو هغوی کرار پرېښنبودل، ځکه د اپریل پر ۲۶مه یې په توچي کې ګڼ دغه کسان ونیول او د جولای تر وروستیو پورې یې په زندان کې وساتل. په جون کې یې ۱۲زره

هندي روپۍ ناغه کړل. د خیساره توري خېلو وزیرو د ایپي له ننګې ډډه وکړه او هغه یې په ډګر پرېښنبود.

انګریز قوماندان جان کولریج وایي: « کله، چې داوړ د اسلام بي بي پر مساله له راتېول شوي لښکره ووتل او یوازې یې پرېښنبود، ده داوړو ته په بېلتون او توري خېلو وزیرو ته دده د ننګې نه کولو له امله ښیراوې وکړې».

د شمالي وزیرستان سیاسي استازي او انګریز افسرانو د خیساره وزیر ګوانښل، چې که د ایپي فقیر ملا وتړي، د مرګ ملایکې(الوتکې) به پسې والوزوي. په مې میاشت کې ایپي فقیر هوډ کړی و، چې خوست او بېرمل ته لاړ شي او خپله مبارزه له هغو سیمو پیل کړي، خو توري خېلو او د خیساره د نورو سیمو خلکو په مېلمستیاوو راتم کړ. ایپي فقیر ورو ورو په سیمه کې نوي پلویان وموندل. وروسته ګرېوم ته لاړ او تر سپتمبر پورې په ګرېوم، شام او شکتوي کې اوسېده. هغه دلته له ملا فضل دین او دین فقیر بېټني سره وکتل او وروسته رزمک (دین درګۍ) ته لاړ. لږ وخت تېر نه و، چې د خپلې قبیلې په نواتي بېرته خیساره ته لاړ او په کرکڼه کې یې د انګریزانو پر ضد مبارزې پیل کړې.

جنرال کولریج وایي: « د ۱۹۳٦ زکال د مې پر ۱۱مه (ایپي فقیر) د زرېنې توري خېلو په بلنه د کوز خیسوره پر سیند بیچي بشکۍ (کرکنې) ته لاړ ، هلته یې کور او جومات جوړ کړل او د (انګریزانو پرضد) د ستونزې جوړونې لپاره یې متې ونغښتې».

ایپي فقیر د اسلام بي بي او په لاهور کې مسلمانانو ته د شهید ګنج جومات د بېرته سپارنې غوښتنې کولې. د نومبر میاشتې په دویمه لسیزه کې د وزیرستان سیاسي استازي کربکټن له خپل مرستیال ار، این بیټلي سره تر سلا مشورې وروسته نایب پولیټیکل افسر محمد نوازخان ته دنده وسپارله، چې د ایپي فقیر د لښکر او وسلو او تجهیزاتو په اړه معلومات غونډ کړي. نوازخان په خپل رپوټ کې ایپي فقیر تش لاسی، د ولس له ملاتړه بې برخې او د څو شیخانو په دایره کې ایسار کس وباله. ددغه رپوټ نچوړ د وزیرستان ریزیډنټ ته ورکړل شو او په پایله کې یې پر خیسوره د برید تابیاوې ونیول شوې.

د ایپي فقیر لومړنی برې

په خیساره کې ایپي فقیر څه د خپلو ویناوو او د څه د پښتني ننګ له مخې، د خپلې قبیلې او توري خېلو وزیرو ملاتړ وموند. انګریزانو له توري خېلو په مکرر ډول له سیمې د ایپي فقیر د اېستنې غوښتنې کولې، خو هغوی په دې چاره کې ځانونه بې وسه ګڼل. انګریزانو د ۱۹۳٦ز کال په نومبر میاشت کې پرېکړه وکړه، چې خیساره ته د رزمک او توچي دوه ټولي سرتېري واستوي. د انګریزانو د لښکرکشۍ هدف له سیمې نه د ایپي فقیر اېستل، نیول او د سیمې خلکو ته د خپل زور او ځواک ښودل و. د نومبر پر ۲۵مه لومړۍ ټولۍ د ډګرمن اېس مارشل په مشرۍ له ډامډېل څخه د خیساره سیند پر غاړه د بیچي کڅکۍ پر لور وخوځېد. له ډګرمن ایس مارشل سره لومړۍ او ګورخه دوه کنډکونه، یوه سپکه انګریزي او دوه هندۍ غرنۍ توپخانې او ګڼ نور سرتېري او سپاره ځواکونه مل وو. د ټوچي یا میرعلې ټولی پر کټیري او غونډه تیره لګډ پورې وت او ترڅو، چې تلپکان سیمې ته رسېده، د دواړو خواوو ترمنځ سختې نښتې وشوې.

انګریز قوماندان سي ایچ ټریچ په خپل یوه یادښت کې وایي، چې « ایپي فقیر مسلمانانو (خپلو ملاتړو) ته ویل، چې له مرمیو او بمونو به خوندي وي او که څوک ووېشتل شي عقیده یې کمزورې ده».

هغه په دغه پیغام سره خپل مبارزان هم مبارزې ته هڅول او هم یې د انګریزانو د بمبارۍ او مرګونو بریدونو پر وړاندې د ځان ساتنې سپارښتنه ورته کوله.

د رزمک ټولۍ، چې زیړ پیزې ته ورسېد، مبارزانو پرې ډزې پیل کړې. د کتار د تېربدو پر لاره مبارزانو د غره له لوړو تیږې او کاږې ارتېرلي وو او کله، چې د انګریز ځواکونو لار اېستونکې ډلې د لارې د پاکولو چارې پیل کړې، د مبارزانو په بریدونو کې یې سخته مرګ ژوبله وزغمله. راجپوت کنډک او سېک رسالې ته ایپي فقیر لیک ولېږه، چې ددوی اصلي جګړه له انګریزانو سره ده او دوی باید پرمخ ورنه شي، خو هغوی غوږ پرې ونه ګراوه، ځکه ویل یې: « موږ د ایپي فقیر نوکران نه یو، موږ د هند د برېټانیایي واکمن نوکران یو». دوی په سیمه کې روږدي نه وو، ځکه خو یې د ایپي فقیر له مبارزانو سره په جګړه

کې له مړو ډیرې جوړې شوې. د رزمک ټولی په زیرپیزي سیمه کې له مبارزانو سره ونښت او له ګنې مرګ ژوبلې ورسته بیچې کڅکۍ ته ورسېد. پر انګریزانو شپه واوښته او ګڼ کسان یې په اخ و ډب کې ورک او د ونو او کاڼو تر شا پټ ول. دوی خپل سرتېري د شپېلکو او څراغونو په رڼاوو راټولول، خو له هر څراغ او شپیلکې سره به پر دوی هم ډزې کېدې.

د توچي ټولی، چې پروبین هارس یې په سر کې و، د جلیر لګډ له لارې د موساکۍ او حسن خېلو پر لور رهي و. غرمه لس بجې ددوی پر څارونکې ډله ډزې وشوې او وروسته ټولی تر سختو بریدونو لاندې راغی. پوځیانو د ځان ساتنې او محاصرې د ماتولو په موخه الوتکې وغوښتې او د هغو د بمبارۍ په پایله کې د سرتېرو په رګونو کې وینې وچلېدې. په دې نښته کې ددوی د دوو انګریز افسرانو په ګډون ګڼ پوځیان مړه او ټپیان شول. له سختې مرګ ژوبلې او زیان ګالنې وروسته هغوی تر کټیري لګډ واوښتل او د جلیر لګډ شمالي غاړې ته تېر شول. سپوږمی او وریځ دواړه ددوی پر سر ګرځېدل او کتار یې له ورایه په ښه کېدای شواې. له جلیر لګډ نه، چې تېرېده یوځل بیا د مبارزانو تر بریدونو لاندې راغی او د سر او پای برخې یې سره جلا شوې. وروسته اسمان وریځو وپوښه او باد او وور (باران) نیزونه راوستل، چې دوی یې لا پسې خوار کړل. د ایپي فقیر مبارزانو دا له دوی سره د خدای(ج) غیبي مرسته ګڼله او د دښمن پر وړاندې یې روحیې لا اوچتې شوې.[59]

د نومبر پر ۲٦مه ګهیځ هغوی خپل ورک شوي کاړتوس او نورې وسلې لټولې، خو هیڅ شی یې ونه موندل. دغه ټولی د نومبر پر ۲۷مه له برې او لاسته راوړنې پرته بېرته میرعلې ته وګرځېد. په دې دوه ورځنۍ جګړه کې د دوو انګریز افسرانو جګړن سیکومبي رایف او جګړن ټینډلر په ګډون ۱۳۳ پوځیان مړه او ۱۰۷ تنه نور ټپیان شول. د مبارزانو د سر زیان ۴۱ تنه او ټپیان یې ۳۲ تنه وو. د خیساره په لومړ ی جګړه کې انګریزانو خپلې ګڼې وسلې، مرمۍ، اسان، کچرې او د خوراک او پوښاک ګڼ نور توکي له لاسه ورکړل او ایپي فقیر له دې جګړې وروسته ځانګړی نوم او شهرت ومونده.

د وزیرستان انگریز ریزیډنټ او سیاسي استازي، مرستیال سیاسي افسر محمد نوازخان له دې امله له وزیرستان نه وشاړه، چې د ایپي فقیر او د هغه د وسله والو مبارزانو په اړه یې ناسم رپوټ ورکړی و. دې جگړې په وزیرستان او ټول سرحد ایالت کې د انگریزانو پوځي اتوریته ونړوله او د جبران لپاره یې پر خیساره د دویمې لښکرکشۍ تیاری نیوه. انگریز افسرانو د خپل باور او رعب د بیا احیاء او په نورو سیمو کې د احتمالي پاڅونونو د مخنیوي لپاره پر خیساره نوي عملیات طرح کړل. ددغو عملیاتو طراح او قوماندان جنرال کولریج و. هغه ته له راولپنډۍ نه د ټانکونو ټولی او دوه غرنۍ توپخانې را واستول شوې. هغه هوډ درلود، چې له میرعلي تر خیساره او توچي کمپ پورې دوه سړکونه وغځوي او پر خلکو د فشار په موخه د خیساره په شاوخوا کې د ایپي فقیر د ملاتړو کورونه، بازارونه او د کرکیلې ځمکې له منځه یوسي.[٦٠]

کولریج او د هغه تر قوماندې لاندې د انجنیرانو ډلې د نومبر پر ۳۰مه د میرعلي- خیساره د سړک جوړونې چارې پیل کړې او هوایي ځواک ته دنده سپارل شوې وه، چې خلکو ته د بمباریو خبرداری ورسوي. انگریزانو په روژه کې د ایپي فقیر د سرتېرو او پلویانو کورونه او مېنې له منځه یووړل او پر کلیو یې پرله پسې بمبارۍ وکړې. هغوی له بنو او نورو ښارونو څخه د خیساره پر لور د خوراکي او نورو توکو پر لېږد بندیز لگولی و او هممهال یې د ډسمبر پر ۱۵مه په زخه کې د ایپي فقیر کور ونړاوه او په شیخ محمد زیارت او ډاکۍ کې یې پر کلیو بمبارۍ وکړې. د انگریزانو د وحشت په ډېرېدو سره مسید، احمدزي وزیر، څدراڼ، بېټني او نورې پښتني قبیلې هم د ایپي فقیر په ننگه ودرېدې. د ډسمبر تر ۲۲مې پورې انگریزي ځواکونو د کورونو نړولو ته دوام ورکړ او په ترڅ کې یې د توري خېلو وزیرو ملکان ایپي فقیر ته ور ولېږل، چې له جگړې لاس واخلي، خو هغه په خپلو شرایطو ټینگ ولاړ و.[٦١]

د ډسمبر پر ۲۲مه د ایپي فقیر پلویانو، د جگړن ولیم تر مشرۍ لاندې د پنجاب رجمنټ پر پوځیانو برید وکړ او گڼ کسان یې ور ووژل. انگریزانو پوره درې او درې نیم ساعته بمبارۍ وکړې، خو خپل سرتېري یې ونه ژغورلای شول. د رزمک ټولي دغه برخه د

ډمډېل پر لور روانه وه، چې په زیرپیزي سیمه کې تر برید لاندې راغله، خو ځانونه یې ډمډېل ته ورسول. په دې جگړه کې د انگریز افسر جگړن ویلیم په گډون ۴۱ پوځیان او ۲۱ سرتېري ووژل شول او ۳۴ نور انگریز پلوه پوځیان ټپیان شول. په همدې ورځ زرینې توري خېلو په بیچه کڅکۍ کې پر پوځي مرکز برید وکړ،خو انگریز هوایي ځواک د خیساره په گډون د مسیدو او مداخېلو وزیرو مشخصې سیمې تر هوایي ځار لاندې راوستې وې او نښتې محسوسه پایله نه درلوده.

جنرال کولریج په کوز خیساره کې پر مبارزانو فشار راوړ، چې سیمه پرېږدي. له دې سره جوخت د توري خېلو د غلي کولو او یوه نوي سړک د جوړولو چارې پیل شوې. کولریج د ایپي فقیر او د هغه د مبارزانو په ماتولو کې پاتې راغی او د یو شمېر قومي مشرانو له لارې یې د ډسمبر پر ۲۹مه د یوې جرگې په ترڅ کې لنډمهالی اوربند وکړ. له اوربند نه د هغه یو هدف د سړک جوړونې د چارو گړندیتوب و. ایپي فقیر دغه مهال د مسیدو په سیمه شکتوی کې اوسېده، خو وروسته بېرته ارسلاکوټ ته لاړ. دی له انگریزانو سره د جنوري پر پنځمه د کېدونکې جبري جرگې مخالف و، ځکه پوهېده، چې انگریزان له سیمې وځي او ځان ته د ختې پوزه جوړوي.

ایپي فقیر ته دغه مهال له پکتیا، بنو، مسیدو، داوړو او نورو سیمو مرستې راتلې. جنرال کولریج وروسته پوه شو، چې په خیساره کې پاتې کېدل گټور نه دي. د ۱۹۳۷ز کال د جنوري پر پنځمه انگریزانو د توري خېلو او مسیدو یوه جرگه وغوښته او د خپلو شرایطو په اعلان سره یې ځواکونه د بنو پر لور واېستل، خو پر شرایطو یې چا غوږ ونه گراوه.

انگریزانو د ۱۹۳۶ز کال د ډسمبر له ۳۱مې نه د ۱۹۳۷ز کال د جنوري تر ځلورمې پورې ځلور ورځې په پرله پسې توگه د ایپي فقیر پر استوگنځي ارسلکوټ بمبارۍ وکړې. ایپي فقیر د بمباریو په وخت کې په ارسلکوټ کې نه و. په بوبلۍ او ډاکۍ کې د ایپي فقیر پلویانو مرکزونه جوړ کړي وو او انگریزانو د هغوی په سر توري خېل تر فشار لاندې راوستل. دوی شاوخوا تر یوې میاشتې پورې په ارسلکوټ، زیړ پیزي، ډاگۍ، جلیر

او شاوخوا نورو سیمو کې بمبارۍ او تصفیوي عملیات وکړل.[۶۲]

د جنوري له ۱۸مې نه تر فبروري پورې په وزیرستان کې شخړې کمې وې، ځکه انگریزانو او توري خېلو د جنوري پر ۱۵مه په یوه جرگه کې په دې پرېکړه کړې وه، چې له بوبلۍ نه تر بیچې کڅکۍ پورې به خلک د ایپي فقیر مبارزانو ته ځای نه ورکوي. په دې جرگه کې انگریزانو پر توري خېلو ناغې کېښودې، خو پوځیان بېرته د رزمک او بنو پر لور وخوځېدل. انگریزانو- مسیدو، داوړو او مداخېلو وزیرو ته هم خبرداري ورکړل، چې د ایپي فقیر له ملاتړه لاس واخلي.[۶۳]

په فبروري میاشت کې وضعیت یوځل بیا کړکېچن شو، ځکه انگریز سرکار بنو او راولپنډۍ ته د خپلو ځواکونو له لېږلو لاس واخست او له ایبټ اباد او نورو سیمو یې یوه لوا غرنۍ توپخانې او ټانکونه وزیرستان ته را وغوښتل. ایپي فقیر خپلو پلویانو ته یوځل بیا د جگړو د تودولو سپارښتنې وکړې. د فقیر د جهاد له اعلان سره مبارزانو دوه پوځي افسران کپټان کیوغ او بریډمن ار اېن بیټي ووژل. کپټان کیوغ له لادا نه چنډولي ته په موټر کې روان و، چې برید پرې وشو او د ژورو ټپونو له امله پر سبا ومړ. دده په وژنه کې د مکین عمرخېل مسید پړه وگڼل شول او ۱۲۰ خاسه دار یې ونیول شول. انگریز سیاسي استازي بارنې بارنیس ساړه راغه ته د مسیدو جرگه ور وبلله او ۷۵ زره روپۍ ناغه یې پرې کېښوده، خو مسیدو نه یوازې دا، چې دا پیسې ورنه کړې، بلکې وزیرو یې پر پله پل کېښود او د شمالي وزیرستان مرستیال سیاسي استازی ار.اېن. بیټي یې وواژه. بیټي د فبروري پر اوومه خاسه دارو ته د تنخوا ورکولو په موخه له میرانشاه نه پر دته خېلو د رزمک پر لور په موټر کې سفر کاوه، چې د غلنۍ په سیمه کې د مبارزانو تر برید لاندې راغی، دی ځای پرځای مړ شو او تنخواوې او وسلې ترې مبارزانو په غنیمت یووړې. وروسته د انگریزانو او مداخېلو وزیرو ترمنځ جرگې وشوې، خو وزیرو وژونکي ور ونه سپارل. انگریزانو په غبرگون کې په خپلو شپږو الوتکو د کڼې مداخېلو پر دوو کلیو سترکلي او اځړو ۱۵۳ساعته بمبارۍ وکړې. په دې وختونو کې د انگریزانو خلاف د ډیورنډ کرښې په دواړو خواوو کې کرکې مخ پر ډېرېدو شوې او د خروټو او سلیمان خېلو یوه لښکر د فبروري پر ۱۷مه د

گلجان خروټي تر مشرۍ لاندې د وانه په اوبه سر سیمه کې پر انگریزي کتار برید وکړ او درنده مرگ ژوبله یې ور واړوله.[۶۴]

د ۱۹۳۷ز کال د فبروري پر ۲۲مه ایپي فقیر د اختر د لمانځه په خطبه کې خلک د انگریز پر خلاف جهاد ته وبلل او ورپسې د جمعې په لمانځه کې یې په حکومت کې په دندو بوخت کسان د دندو په پرېښودو وگواښل. هغه اعلان وکړ، چې که څوک له انگریزانو سره دندې پرې نه ږدي، جنازې به یې څوک نه کوي. د مارچ پر څلورمه ایپي فقیر د ملایانو د فتوا پر بنسټ، د ټولو هغو ملکانو او خاسه دارو د جنازو پر لمانځه بندیز ولگاوه، چې لا هم د انگریزي حکومت په چوپړ کې وو.[۶۵] ایپي فقیر خپلو مبارزانو ته په بنو، ډېره اسماعیل خان، ټانک او نورو سیمو کې د بریدونو سپارښتنې وکړې او د انگریزانو کاروانونه نور پر لارو له بریدونو خوندي نه وو. انگریزانو وزیرستان ته نور پوځیان واستول او ارسلکوټ یې د هوا له لارې محاصره کړ. مبارزانو یې په غبرگون کې د ډامډیل پر پوسته برید وکړ او گڼ کسان یې پکې مړه او ټپیان کړل. مبارزانو د مارچ پر ۲۹مه له ایبټ اباد نه راغلې لوا، چې د منزۍ او ډبرې پر لور روانه وه، په اسد خېلو کې وډزوله او گڼ کسان یې ترې مړه او ټپیان کړل. انگریز پوځیان د ایپي فقیر د پلویانو له بریدونو په تنگ شول او د اپریل پر پنځمه یې په میرانشاه کې د وزیرو یوې جرگې ته خپل شرطونه او بندیزونه اعلان کړل. له همدې سره جوخت یې پر ارسلکوټ او د اپریل پر لسمه پر دته خېلو تر شپږو ورځو بمبارۍ وکړې. د انگریزانو له دغو بمباریو او بندیزونو یو هدف دا و، چې په شهیر تنگي کې د ایپي فقیر او ملک خونیاخېل مسید د بریدونو مخه ونیسي. ایپي فقیر پر ارسلکوټ د بریدونو په وخت کې ساړه راغه ته تللی و.

د شهیر بریالی پېټگن

شهیر تنگی، چې په شهور سره مشهور دی، د ټانک- وانه پر لویه لار پروت دی. ختیځ ته یې چگمالای او لویدیځ اړخ ته یې سپلې توی پروت دی. دلته د دښمن لپاره ښه کمین نیول کېده. دې سیمې ته د ایپي فقیر او خونیاخېل مسید سرتېري له شکتوی نه

راغلي وو. د انګرېزانو کتار د بریدمن هوپکینز تر مشرۍ لاندې د ۱۹۳۷ز کال د اپرېل پر ۹مه له منزۍ نه د وانې پر لور رهي شو. په دغه کتار کې ۶۵لارۍ، څلور زغره وال ګاډي، امبولانس، بګۍ او ګڼ پوځي تجهیزات لېږدول کېدل.[66] ددوی پر سر دپاسه الوتکې ګرځېدې. کتار، چې له چګمالي کوزېده، د خونیاخېل سرتېرو پرې برید وکړ او په ۱۵ دقیقو کې یې په داسې وضعیت اخته کړل، چې د تېښتې او ځان پټونې لارې یې ترې ورکې کړې. د شوبلو ماشیندارو یې پاس د غره د څوکو سرتېري نه شوای په نښه کولای او له سړکه ووتې. د کتار د سر څلورم او پنځم او وروستي نور موټر په ټایرونو کې وېشتل شوي وو او مخکې تګ یې نه شوای کولای. د نورو موټرو پر مخ سړک تړلی و او سرتېرو ته بنه فرصت و، چې هرڅه ترې په ولجه یوسي. د کتار طبي مسوول تورن اېن.اېم ډوراني د ډزبندۍ غږ وکړ، خو دی هم د مبارزانو په مرمیو ډډ را ولوېد. د کتار مشر بریدمن هوپکینز له دریو ګاډو سره له تنګي نه د سپلې توی پر لور پښې سپکې کړې. دده له تګ سره مل سیمې ته له منزۍ، چنډولي، سرویکي او میرانشاه نه مرستندویه ځواکونه او یوه الوتکه راغلل. مرستیال پولیټیکل لوییس سیمې ته په بس موټر کې ملکان راوستل، چې مبارزان ډزبندۍ ته وهڅوي، خو کله، چې مبارزانو یو ملک پر ټېر وویشت، نورو یې موټر پرځای پرېښود او له سیمې یې پښې سپکې کړې. الوتکو لا هم د مبارزانو مورچلې بمباري کولې، خو د جنوبي وزیرستان، چنډولي او سرویکي نه راغلو ځواکونو هم مبارزان مات نه کړای شول. مبارزانو یوه الوتکه وویشتله او په بیړه په چګمالي کې کښېناسته. په جګړه کې د بریدمن ارل، بریدمن هایند، بریدمن فرانس، بریدمن سکاټ، جګړن پالمر، کپټان کورټني او کپټان ډوراني په ګډون ۱۹ تنه مړه او ګڼ شمېر نور ټپیان شول.

د جنوبي وزیرستان مرستیال سیاسي استازی لوییس د شهیر له یو شمېر ملکانو سره په الوتکه کې په خونیاخېل پسې ګرځېده، خو ویې نه موند. د شهیر تنګي له پېښې وروسته د وزیرستان ریزیډنټ د اپرېل پر ۱۷مه د چګمالي له ځلال خېلو سره جرګه وکړه، ځکه برید ددوی په سیمه کې شوی و او خونیاخېل او نور مسید مبارزان یې ترې غوښتل. د اپرېل پر ۲۲مه د وزیرستان سیمه ییز واکمن (ریزیډنټ) له عبدالرحمن خېلو

سره هم جرګه وکړه او ۱۲تنه یې ترې یرغمل بوتلل.[67]

د شهیر تنګي له برید وروسته انګرېزانو د مې پر ۱۵مه له راولپنډۍ نه تازه دمه سرتېري وغوښتل، خو پر وړاندې یې جګړې لا هم چټکې او پراخې شوې. توري خېلو د سپین وام کلا محاصره کړه، د میرعلي او ټل سړک یې بند او په تبۍ نري کې یې پر انګرېزي اهدافو بریدونه وکړل. د عمرخېلو مولوي شیرعلي خان مسید(۷)د اپرېل پر ۱۷مه د تیارزې پر کلا برید وکړ او تر محاصرې لاندې یې راوسته. د هغه سرتېرو د وانې او لادا ترمنځ ټیلیفوني ستنې له منځه یووړې. انګرېزانو پر عمرخېلو او د مولوي شیرعلي خان پر سمځو د اپرېل له اوومې نه تر ۱۹مې پورې بمبارۍ وکړې او ټول کلی یې په کنډواله بدل کړ. مبارزانو په همدې وخت کې د الیګزاندر پر پوسته او تجوړي تانې بریدونه وکړل. هغوی د جنرال جان کولریج په مشرۍ په خیساره، سپین وام، دته خېلو، سپېلګې، کتیري لګډ، بویه او نورو سیمو لښکرکشۍ وکړې او د مبارزانو له مقاومت سره مخ شول. کولریج کوښښ کاوه، چې مبارزان له غرونو څخه سمې ته راوباسي او بیا یې وځپي، خو دغه ناکاره تاکتیک یې له دې مخکې هم ازمویلی و.

جنرال ایلیټ په دې اړه وایي: «جنرال کولریج باید په دې پوه وای، چې دی له داسې جنګیالیو سره مخ دی، چې له ده ډېر د جګړې په چل پوهیږي. دی په دې نه پوهېده، چې ایپي فقیر د میرعلي په څېر سیمو ته د سرتېرو استولو مرګوني تېروتنه نه کوي، خو جنرال کولریج په خپل خوړه سپور و».

کولریج له ۱۰ زره پوځیانو او جنرال اې.اېف هارټلي له څلورو زرو ژوېو او ۶۰۰ پوځیانو سره د ارسلکوټ مخه ونیوله. دوی له دوسلې نه تر ارسلکوټ پورې د سړک غځونې پلان هم درلود. دوی د مې پر شپږمه د دوسلې کلا ته ورسېدل. په خیساره، شکتوی، سره مېله، شام او ګرېوم کې ددوی پر وړاندې تر ۳۰۰۰ ډېر سرتېري مبارزان را غونډ شول. دوی د ایشه او رزمک ترمنځ انګریز ځواکونو ته لارې ونیوې او په سیمه کې یې د انګرېزانو پر لور تللې ویالې رنګې او په ځینو کې یې تیزاب وشیندل. د انګرېزانو د څه

باندې لس زره پوځيانو لپاره په يوه کلا کې اوسېدل ستونزمن وو، ځکه د ځنباک ستونزې مخ پر ډېرېدو وې. وروسته دوه ځايه شول او يوه برخه يې د دوسلې کلي ته ځېرمه میشته شوه. پر دغو پوځيانو د مې د اتمې نېټې په غرمه ۱۱ بجو مبارزانو مرګوني بريدونه وکړل او هغوی يې اړ کړل، چې بېرته د دوسلې کلا ته لاړ شي. په دغه بريد کې له دوی نه شل تنه ووژل شول او ګڼ نور ټپيان شول. مبارزانو د رزمک پر لوا هم بريد وکړ او دوا‌ړو خواوو ته درنده مرګ ژوبله واوښته. مبارزانو په سره مېله کې ځانونه ټينګ کړل او له څلورو زرو سرتېرو څخه يې يوه برخه په رزمک کمر، شام ډاګ او نورو سيمو کې ځای پرځای کړل.[۶۸]

تر ټولو خندوونکی وضعيت د دوسلي کلا د پوځيانو و.

دوی د ۱۹۳۷ز کال د مې پر ۱۲مه په ابلنکي خطرناکې لارې شام ته رهي شول. جورج لامين او پرينډرګسټ ددغو ځواکونو مشري کوله. د دوی يو شمېر کسانو د مزريو ځپلی پښو کړې وې، چې د شپې په مزل کې يې مبارزان کړپ او کړوپ ونه اورې. دوی له ځانونو سره ۷۲۰ هغه کچرې هم واخستې، چې غږ يې نه اېست او په پټه خوله مزل يې کاوه. په غابښي کې لاره ډېره خرابه، تيرې ښويې او تېرې وې. ډېرې ټولې په ونو، بوټو او تېرو تيرو او کمرونو پوښلې وې او کچرې پکې ښوييدې او لاندې به خوړه ته رسېدې. کچرو دراندہ بارونه هم ليږدول، ځکه خو به يې، چې پښې وښوييدې، له رغړېدو سره به يې ټول تنګی بغارو ونيو.[۶۹]

پرينډرګسټ، چې وروسته د جان کنينګهم په پېر کې د جاپان جګړې ته د تلونکو مسيدو او نورو قبايلو د يوې ډلګی قوماندان و، وايي، چې د ګهيځ په خړه کې پر دوی له څو خواوو بريدونه وشول او د ډګروال کيز په مشری د سيکانو کنډک له ويرې بيخي سره غونج شوی و. انګريز پوځيان له درندې مرګ ژوبلې وروسته له ابلنکي غابښي ووتل او د مې پر ۱۷مه ګريوم ته ورسېدل. په ګريوم کې دوی له رزلی او باران او د مبارزانو له بريدونو دواړو سره مخ وو. د رزمک لوا تر اوږده مزل او شخړو وروسته ارسلکوټ ته ورسېده او هلته يې د ايپي فقير کور د هوايي او ځمکني ځواک په مرسته له منځه يووړ. د ايپي فقير

مبارزانو له نورو سره دا تفاوت درلود، چې تاکتيکي جګړه يې کوله او يو تاکتيک يې ددښمن په پوځي يونيفورم کې جګړه کول و. پر ګريوم کمپ، چې د مې پر ۲۲مه کومو سرتېرو بريد وکړ، ټولو د ټوچي سکاوټ په څېر خړ کالي اغوستي وو. په شام او ګريوم کې د انګريزي ځواکونو له خوربېدو سره يوځای د مې پر شلمه شپه ايپي فقير له ارسلکوټ نه د ملک خونياخېل د استوګنځي بونه منزه پرلور وتلی و.

مبارزانو په همدې ورځو کې په دته خېلو کلا، تيتاخېل، پيزو، تجوړې، پاسل کلي او ګريوم کې پر انګريزي ځواکونو او د هغوی پر پوستو بريدونه وکړل. د جون پر لومړۍ نېټه انګريزانو د عمر تيتاخېلو پښې په غبرګون کې د بېټنيو کوټ ته ځېرمه پر څلورو سيمو او د دين فقير پر کور بمبارۍ وکړې او بيا يې په ځمکنيو ځواکونو تصفيه کړې. له دې وروسته يې د مسيدو پر سيمو لښکر کشۍ وکړې، خو د محمد امير کلي، ګچ خوا او تودې چينې په سيمو کې يې مبارزانو پر وړاندې مقاومت وکړ. انګريزانو د جولای پر لسمه او ۱۱مه د مسيدو ملکان په ساړه راغه کې يوې جرګې ته وبلل او د وروستي وضعيت په اړه يې له هغوی سره خبرې وکړې. انګريزانو د مسيدو د څلورو مشهورو مشرانو ملک خونياخېل، ملک موسی خان، مولوی شيرعلي خان او ملا فضل دين نظرونه معلومول. ملا فضل دين په دې وختونو کې غلی و او ملک موسی خان په ډاګه ويلي و، چې افغان حکومت له انګريزانو سره ښه اړيکي لري او دی دغه مهال د جګړې په جبهه کې نه دی، خو ملک خونياخېل خپل برخليک په ايپي فقير پورې تړلی و او مولوي شيرعلي خان نه يوازې دا، چې جرګې ته ورنغی بلکې په اسمان منزه کې يې د انګريزانو پر يوه پوسته بريد وکړ او ۱۶ تنه يې ترې مړه او ټپيان کړل. حکومت ددې پېښې پړه د کانيګروم او مردار لګډ پر خلکو واچوله، خو هغوی د مبارزانو په مخنيوي کې خپله بې وسي وښوده.[۷۰]

ايپي فقير په دې وختونو کې د ارسلکوټ او منډوام ترمنځ پټ ګرځېده او د شکتوی لګډ او رزمک ترمنځ يې ګڼ مبارزان استوګن وو. انګريزانو غوښتل، چې ايپي فقير ژوندی ونيسي او په همدې موخه له ګريوم نه والادين او لکنو سيمو ته لاړل. دوی د

۱۹۳۷ز کال د جون پر ۱۹مه د سویلي وزیرستان ملیشې هم له چنډولي د پیزو او بنو پر لار په پټه توګه دوسلي ته یووړې او هلته په رزمک نري کې د توچي ملیشې هم ورسره یوځای شوې. د جون پر شلمه ګړیوم ته لاړې او پر سبا یې شکتوی لګډ او ارسلکوټ سیمې محاصره کړې، خو ایپي فقیر له سیمې وتلی و.[۷۱]

انګریزانو په سویلي وزیرستان کې د امنیت ټینګښت او د مسیدو او وزیرو د کنټرول په موخه غوښتل د رزمک او وانه ترمنځ لاره، چې د مسیدو پر سیمو تېرېږي،د بنو او رزمک د ځواکونو او اکمالاتي کتارونو پرمخ پرانیزي. په همدې موخه یې ځلوېښتې، منځلي، توروام او بر بدر ته او بل پلو له وانه نه سرویکي، شپانه رغزي، او تیارزې ته د ځواکونو د لیږلو پرېکړه وکړه. د جون پر ۲۳مه په شرونګي نري کې د ملا شیرعلي خان سرتېرو پرې برید وکړ او د دواړو خواوو د قوماندانانو په ګډون ګڼ کسان ووژل شول. د بنو او رزمک ځواکونه توروام ته پر لاره په بدر کې د مبارزانو تر برید لاندې راغلل، خو انګریز ځواکونو ځانونه تر توروام ورسول. له دې پېښې وروسته د جون پر لومړۍ نېټه د ملا شېرعلي خان سرتېرو د ټیټني پل په سیمه او ترخه لګډ کې له انګریزانو سره نښتې وکړې.

د جولای پر اتمه او نهمه نېټه انګریزانو مکین ته څېرمه د رازین کلي پر ځلال خېلو مسیدو بمبارۍ وکړې او په سپین وام کې یې د ملک ګلاجان او ګاګو کورونه ړنګ کړل. افغان حکومت هڅه کوله، چې د ایپي فقیر او انګریزانو ترمنځ سوله راولي او هغه له جګړې لاس واخلي. په دې برخه کې یې د کربوغې له فقیر نه مرسته وغوښته، خو ایپي فقیر، خونیاخېل او ملا شېرعلي خان له جګړو لاس وانخست او په سویلي او شمالي وزیرستان کې یې د انګریزانو پر ضد خپلې مبارزې لا چټکې کړې. ایپي فقیر د انګریزانو د بمباریو له امله د شابي خېلو مسیدو پرې کړي سر سیمې ته لاړ. ددې سیمې موقعیت داسې و، چې دمسیدو، وزیرو، داوړو او بېټنیو ټولو ورتګ ورته اسان و او بل پلو د انګریز ځواکونو له عملیاتو او هوایي بمباریو خوندي و. ده له دې ځایه خیساره، شوال، شکي، وانه او نورو سیمو کې خلک د انګریز خلاف جګړې ته هڅول. په همدغه وخت کې ده د بېټنیو فقیر د خپل اعلی قوماندان په توګه وټاکه. انګریزانو ددوی پر ضد په کرکڼوام او پرې

کړي سر کې عملیات او بمبارۍ وکړې. دغه بمبارۍ د اګست پر دریيمه وشوې او بیا ایپي فقیر مندیچ ته لاړ.

د افغان حکومت د منځګړتوب هڅې

انګریزان د ایپي فقیر د مسیدو او وزیرو سرتېرو له بریدونو تر سپړمو رسېدلي وو. دوی له افغان حکومت نه مرسته وغوښته، چې پر ایپي فقیر د خپل شته نفوذ له لارې هغه سولې ته وهڅوي.

افغان حکومت ددې چارې لپاره نایب سالار ملک موسی خان مسید د منځګړي په توګه وټاکه. موسی خان دغه مهال د انګریزانو پر وړاندې په جګړو کې فعال رول نه درلود، خو له افغانستان نه د ور تلونکو سرتېرو ډوډۍ او نور سمبالښت دده پر غاړه و. ایپي فقیر د موسی خان د جرګې بلنه ومنله او له رزمک نه شپږ میله سویل پلو د عبدلیو مسیدو سیمې مندیچ ته لاړ. دې جرګې ته د مسیدو، توري خېلو او احمدزیو وزیرو قومي مشران هم غوښتل شوي وو. انګریزانو د قومي مشرانو د پاڅون له وېرې د جرګې مخالفت وکړ، خو موسی خان د اګست پر ۱٦مه په منې سیمه کې یوه بله جرګه راوغوښته، چې شاوخوا شپږو زرو کسانو پکې ګډون درلود. په جرګه کې پرېکړه وشوه، چې انګریزان به د خلکو په دیني او عقیدوي چارو کې له مداخلې لاس اخلي، اسلام بي بي به بېرته راګرځوي، د سړکونو غځول به بندوي او د مسیدو په ګډون له هغو سیمو به خپل پوځیان وباسي، چې مخکې پکې انګریز سرکار چاونۍ او مرکزونه نه درلودل. دوی خپلې پرېکړې افغان حکومت ته هم واستولې، چې په پلیتابه کې یې ددوی غاړه واخلي. په دې جرګه کې ملا فضل دین د ایپي فقیر د شرطونو ننګه وکړه او هغه ته یې د انګریزانو پر ضد د مبارزې په تړاو ژمنې ورکړې. موسی خان له ځان سره د لومړي وزیر محمد هاشم خان د سپارښتنې پر بنسټ رسمي مکتوب راوړی و. (د مکتوب متن په ضمیمو کې وګورئ).

په دې جرګه کې د مسیدو او وزیرو پر ګڼو مشرانو سربېره، سادي خان شمن

خېل، عبدالله خان مداخېل وزير او ګڼو نورو مشرانو ګډون کړی و.

د اګست پر ۲۴مه جنرال کولريج په سوېلي او شمالي وزيرستان (ميرانشاه) کې د مسيدو او وزيرو جرګو ته اعلان وکړ، چې انګرېز ځواکونه په وزيرستان کې پاتې کېږي او د سړکونو د غځولو چارې به هم روانې وي. مسيدو ته وويل شول، چې ددوی يو شمېر سيمې به په خوندي سيمو (Protacted Areas) کې راځي او اېف سي ار قانون به پکې پلی کېږي. د مسيدو پر درېواړو ښاخونو او عمر خېلو يې ناغې هم کېښودې. وزيرو او داوړو ته يې هم په همدې ډول مسالې ډاګيزې کړې. د اګست پر ۱۷مه يې د بېټنيو جرګه هم وغوښته او پر دوی يې د بنديزونو ترڅنګ، د اګست له دېرشمې نه د سپټمبر تر ۲۳مې پورې په دريو وقفو کې سختې بمبارۍ وکړې. انګرېزانو د برمته شويو هندوانو خلاصون غوښت، چې وروسته بېټنيو خوشي کړل.

انګرېزانو په مسيدو او وزيرو کې د سړک غځونې چارې جاري وساتلې او چا يې، چې پر وړاندې خنډ جوړاوه، د خونياخېلو او غيمبکي په څېر يې ۱۱ او ۱۲ ټبې بمونه پرې غورځول. مولوي شېرعلي خان له منې نه تر ستنېدو وروسته د بر بدر په لسوندي کې اوسېده او له همدې ځايه يې په وزيرستان او له وزيرستان نه بهر سيمو کې عمليات پلانول. د سپټمبر پر شپږمه د هغه سرتېرو د ډېره اسماعيل خان ولسوالۍ په چودوان کلي کې پر انګرېز پلوه هندوانو، پر اوومه او اتمه په بدر لګډ، تور وام، شرونګي، ترې ژور، شولام، شکي او څلوېښتي کې د خاسه دارو پر پوستو بريدونه وکړل. جنرال کولريج په همدې ورځو کې د يو شمېر سيمو د بمباردولو پرېکړه وکړه. هغه د سپټمبر په ۱۱مه او ۱۲مه د رزمک پوځ د تودې چينې او لادا پر لور وليږه او د سپټمبر پر نهمه او لسمه يې پر لسوندي بمبارۍ وکړې. انګرېز ځواکونو په اسمان منزه او بر بدر او د ساړه راغه په سرنه کې پر کليو بريدونه وکړل او د سپټمبر پر ۱۶مه يې د ملک خونياخېل او د هغه د ملګرو پر کورونو بمبارۍ وکړې.

انګرېزانو، چې د ايپي فقير شرايطو ته غاړه کېښوده، له منديچ نه د غيمبکۍ پر لور لاړ. د فقير د سپارښتنو پر بنسټ، په ګڼو کليو کې زلميانو له خاسه دارو سره نوکرۍ

پرېښودې. انګرېزانو د سپټمبر پر ۱۶مه په غيمبکۍ بمبارۍ وکړې او وزيرو ته يې خبرداری ورکړ، چې که د ايپي فقير او د هغه د ملګرو مخه ونه نيسي ددوی پر ضد به عمليات وشي.

د مولوي شيرعلي خان او ايپي فقير پلويانو په سپټمبر کې په سپين کمر، ماموسر، سره دار، ممي راغه، سرويکي، پاکې لوټې، انځر نري او تبۍ نري کې له انګرېزانو سره نښتې وکړې. دا وخت د هغوی شاهي ځواک پر سپلې توی لګډ او په غيمبکي کې د ايپي فقير پر استوګنځي بمبارۍ وکړې، خو چاته پکې مرګ ژوبله ونه اوښته. د همدې مياشتې پر ۱۸مه د انګرېزانو ګزمې پر ميرانشاه، بويې، توت نري، لکۍ ميدان، ډمډيل، جلير لګډ، بيچې کڅکۍ، پوست لګډ، شکتوی لګډ او مندوام وګرځېدې او بيا کوز شکتوی ته لاړې، خو په کوز شکتوی کې دوه ځلې له مبارزانو سره په شخړه واوښتې. په اپريل کې په درګۍ سر، ونې سر، ګنډيري لګډ او نورو سيمو کې د دواړو خواوو ترمنځ وړې نښتې وشوې.

د ملا شيرعلي خان سرتېرو کوښښ کاوه، چې درګۍ سر د توپ کارونې لپاره په خپل واک کې وساتي، خو د انګرېزانو په سترګو کې د ۱۹۳۶ز کال د شهير تنګي پېښه غړېده او نه يې غوښتل مبارزان پر لوړو نقطو حاکم شي. د ۱۹۳۸ز کال په اپريل کې د سوېلي وزيرستان سياسي استازي پوځيانو ته خبر ورکړ، چې له سپلې توی نه څلور ميله لرې په درګۍ سر کې مبارزان سره راغونډيږي. د اپريل پر ۱۴مه د تورن ايان ډيور او بريدمن پيپ الډرمن په مشرۍ شپږ ټولي له سرويکي څخه او پنځه نور ټولي د جګړن ووډز، تورن بابنګټن او بريدمن ټيګريو تر مشرۍ لاندې د درګۍ سر پر لور وخوځېدل. د تورن ايان ډيور ټوليو درګۍ سر ونيو، خو پنځه نور ټولي د مبارزانو د سخت مقاومت په پايله کې له درندې مرګ ژوبلې وروسته بېرته مرکز ته لاړل. وروسته لومړنۍ ټولۍ هم د مبارزانو په دويم بريد کې ددرګۍ سر په ساتلو کې بريالۍ نه شو او د قوماندان ډيور په ګډون يې ګڼ کسان له لاسه ورکړل. انګرېز ځواکونو ته وروسته هوايي مرسته او کارتوس را ورسېدل او د درګۍ سر يې بېرته ونيو. د ملا شېرعلي خان سرتېرو خپل جوړ کړی توپ د

جولای پر ۱۱مه په ممي راغه کې وکاراوه. دوی په شپږ سوه مترو کې ترکی مورچل په نښه کړ او ۱۴مرمۍ یې پرې وار کړې. وروسته، چې دوی د کوټکي پر لور تلل انګریزي پوځیان یې په لټون پسې ووتل. ددوارو خواوو ترمنځ په ونې سر کې سختې نښتې وشوې او انګریز ځواکونو ته درنده مرګ ژوبله واوښته. دوی د ساړه راغه پر کلا د برید هوډ درلود. له چنډولي او ساړه راغه څخه د ونې سر پر لور د بریدمن جیمبز او بیټل لوییس او پیپ الډرمن په مشرۍ ځواکونو د تګ هدف هم پر ساړه راغه د ملا شېرعلي خان د برید مخنیوی و. مبارزانو دلته یوه الوتکه هم وویشته ، چې په بیړه په چنډولي کې کښېناسته.

دا وخت د ایپي فقیر مرکز په خړه کې و، چې د مداخېلو وزیرو سیمه ده.[۷۲]

دلته د افغانستان او نورو سیمو مبارزانو وخت ناوخته پناه اخېسته او د زمرک خان ځدراڼ په مشرۍ له افغان حکومت ناراضه مبارزان هم دلته میشتېدل. شاهي ځواکونو په جولای کې د ایپي فقیر دغه مرکز بمباري کړ او د ۱۹۳۸ز کال د جولای پر ۱۳مه یې دې سیمې ته پلي ځواکونه واستول. دوی، چې خرسین ته ورسېدل، څو کورونه یې رنګ کړل، پر سبا په دوو بېلو لارو سره بېل شول. د رزمک لوا له اتو ټولیو سره د اې ډبلیو ویلیمز په مشرۍ د مزدک پونګه پر لور او دویمه برخه ۱۳مه پلې لوا د باب ینګمټن په مشرۍ ووته. دوی پر لاره بلد نه وو او د پیچومو له امله یې کچرې ښوییېدې. مبارزانو پر لاره ماینونه ورته اېښي وو ، خو وروسته ګرد او توپان هم لاروکي کړل. مبارزانو د تنګي په مهمو نقطو کې ځایونه نیولي وو. دې ټولو عواملو ددوی د خړې عملیات له ناکامۍ سره مخ کړي وو. دوی ته ماینونه د کابل یوه افغان طالب جوړول، چې وروسته په بنو کې انګریزانو پر دار راوځړاوه. د باب ینګمټن پر لوا په یوه پیچومي کې برید وشو، ځکه خو یې مخکې او شاته د تګ لارې بندې شوې. دوی په دې ورځ د تنګي لوړو څوکو ته په ختلو بریالي نه شول، شپه یې همدلته تېره کړه او پر سبا د سکاوټ سرتېرو په ملتیا وژګې ته لاړل.

پر بنو برید، نړیوال شهرت

بنو هغه ځای و، چې وزیرستان ترې کنټرولېده.

ایپي فقیر پر بنو د برید لپاره له ډېر وخت راهیسې تیاری نیوه. د اسلام بي بي په تړاو د بنو د محکمې غیرعادلانه پرېکړې بنوڅي، وزیر، مسید او نور مبارزان سخت قهرولي وو. د ۱۹۳۸ز کال د جولای پر ۲۳مه د ملا شېرعلي خان ۲۰۰ تنو مبارزانو پر بنو برید وکړ او تر څو ساعتونو پورې ټول ښار ددوی په لاس کې و. په برید کې اووه برېټانیایي مامورین ووژل شول او یو شمېر هټۍ وسوځول شوې.

په دغه برید کې مبارزانو ته هم مرګ ژوبله واوښته او ۲۰ تنه ترې انګریزي ځواکونو ژوندي ونیول. دغه برید د انګریزانو پوځي اتوریته ونګوله او ګڼو هندوانو له بنو څخه کډې وکړې. یو شمېر سرچینې ددغه برید سمبالوونکی مهردل خټک ګڼي، چې د بنو احمدزي وزیرو یې ملاتړ کاوه. وروسته انګریزانو په ګیمبتي کې پر دوی ځپونکي عملیات وکړل.[۷۳]

د بریدونو او بمباریو دوام

د ۱۹۳۸ز کال په ډسمبر کې ایپي فقیر له موسی نیکه نه په راستېدو سره مچه مداخېلو ته لاړ او انګریزانو پرې سختې بمبارۍ وکړې. له بمباریو نه مداخېل ډېر په ستونزه کې وو. ایپي فقیر وروسته په تارموره کې میشت شو، خو دلته یې هم په کراره پرېښښود او لټکې، مستوۍ او په مې میاشت کې خړې ته لاړ. ایپي فقیر دغه مهال له مداخېلو او توري خېلو وزیرو ډېر نهیلی و او په مسیدو کې یې د انګریز خلاف هلې ځلې کولې. توري خېل او مداخېل وزیر ملامت هم نه وو، ځکه دده په ورتګ سره به انګریزانو ددوی پر کلیو او کورونو بمبارۍ کولې. انګریزانو د ۱۹۳۹ز کال د مارچ پر ۱۶مه پر شکتوی برید او په فبروري کې پر مداخېلو بمبارۍ وکړې. د ډسمبر پر درېیمه ټانک ته نږدې د یوه انګریز تورن (Duggle) له برمته کولو وروسته انګریز الوتکو پر شابي خېلو بمبارۍ پیل کړې او د ۱۹۴۰ز کال تر جنوري روانې وې.

په ۱۹۴۰ز کال کې د مسیدو او وزیرو په ګڼو سیمو کې جګړې وشوې.

د همدغه کال د اګست پر شپږمه د تورن بلیز ریډرفورډ تر مشرۍ لاندې پوځیان د ټپي کلي پر ښي او کیڼ لوري را تاو شول، خو، چې شاوخوا وزیرو د مبارزانو په ملاتړ پر انګریز ځواکونو را وځغستل، له سیمې یې پښې سپکې کړې. په دې جګړه کې وزیرو سرتېرو انګریز افسر تورن رسل ځای پرځای وواژه. له دې پېښې وروسته انګریزانو د مې له ۲۵مې نه د ۱۹۴۱ز کال د سپټمبر تر ۳۰مې پورې په اسدخېلو، سین تیرې، ټیکري سر، کلندرې سر او دته خېلو کې ځو سختې جګړې وکړې.

په سین تیره کې انګریزانو غوښتل، چې د رزمک او وانه په لواګانو د عبدلي مسیدو کورونه ونړوي. د رزمک لوا، چې تودې چینې ته رسېده، د مبارزانو تر برید لاندې راغله. کله، چې د لوا قوماندان ووژل شو، پوځیان بېرته د رزمک پر لور په تېښته ول، خو بیا هم د مبارزانو تر بریدونو لاندې راغلل. د ډسمبر پر څلورمه او شپږمه الوتکو پر سین تیرې بمباري وکړه او پوځیان په دویمه ورځ د تودې چینې کمپ ته ورسېدل. په دغه برید کې د انګریزانو د رزمک لوا تر سلو ډېر پوځیان ووژل شول. د ۱۹۴۰ز کال په جولای کې ایپي فقیر د بېرمل په مرغه کې اوسېده، خو وروسته د مولوي شیرعلي خان او نورو مسیدو په غوښتنه د نومبر په وروستیو کې مکین ته لاړ. دده په راتګ سره د مبارزانو بریدونه چټک شول او پر تیارزې کلا (۳۰نومبر)، لادې کلا، شکرکوټ، ختې کلي، درپه خېلو، سپین وام، رزمک نري، نرۍ ویالې، بویه کلا، ابلنکي، خړ کمر، منزه غره، ژام چینې، سپیرې غر، سپین میدان، سرویکي- وانه سړک، خمتې غره، شکتوی، ډمډیل، زیړ غره او ګڼو نورو سیمو کې مبارزانو پر انګریزي ځواکونو بریدونه وکړل او په یو شمېر مواردو کې پر دوی بمبارۍ وشوې. د ۱۹۴۱ز کال په جون کې شابي خېلو د جنوبي وزیرستان سیاسي استازی ډونلډو وتښتاوه او واړه شکتوی ته یې یوړ. ډونلډ ۱۲ ورځې وروسته د شپږ زره روپیو په بدل کې خوشی شو، خو شاهي الوتکو ددوی سیمې سختې بمبارۍ کړې او دوه الوتکې یې د سرتېرو په بریدونو کې را وغورځېدې. په دې پېښه سیاسي استازي ځان په تومانچه وواژه، ځکه ویل کیږي ده له شابي خېلو سره ژمنه کړې

وه، چې له خلاصون وروسته به پرې بمبارۍ او عملیات نه کیږي. په همدغه کال او بیا پر ۱۹۴۷ز کال د پاکستان تر رامنځته کېدو پورې د انګریزانو پر خلاف په وزیرستان کې د مسیدو او وزیرو جګړې روانې وې. جنرال ایلیټ له ۱۹۳٦نه تر ۱۹۳۹ز کال پورې وضعیت په اړه وایي:

«که څه هم د وزیرستان بغاوت له ۱۹۳٦ز کال نه تر ۱۹۳۹ز کال پورې تر ډېره ځپل شوی و، خو حکومت پر سویلي سیمو بشپړ کنټرول نه درلود. په وانه او رزمک کې پوځ او سړکونه خوندي نه وو. پوځ یوازې له وسله وال کاروان سره یوځای سفر کولای شوای. د پوځ د پلي کنډک پرځای په کلیو کې عملیات او بمبارۍ هوایي ځواک پرمخ وړل. تر دوو کلونو په پرله پسې توګه هوایي بمبارۍ کېدې. حکومت د پیلوټانو د روغې ستنېدا لپاره ستر انعامونه ټاکلي وو. په ۱۹۴۴ز او ۴۵کلونو کې د برما جګړې لپاره د مسیدو له سیمې نه دوه ټولي جوړ شول. په دوی کې ډېری مسید د ملېشو پخواني سرتېري وو. په ۱۹۳۹ز کال کې حکومت له رزمک او وانه نه د پوځ پر ایستلو او د ملېشو پر تجهیز غور وکړ، خو د امنیتي ملحوظاتو له مخې دا چاره وځنډېده. په ۱۹۳۷ز کال کې د ټول کال په عملیاتو کې سکاوټیان له خپلو پوستو بهر په شام میدان او نورو سیمو کې د سړکونو د خوندیتوب او په شکتوی کې د قبیلو د محاصرې په دنده وګومارل شول. پر ۱۹۴۴ز کال د جنرال ټکر تر مشرۍ لاندې د سرحد دفاعي کمېټې له سیاسي او پوځي افسرانو د هغوی ژبنۍ او لیکنې رایې واخستې او وروسته یې لاندې وړاندیزونه وکړل:

- *سکاوټیونو ته زیاتې وسلې، واړه توپونه او ټانکونه ورکړل شي*
- *هغوی ته د ازادو قبایلو سیمو د یوه سیمه ییز پوځ درجه ورکړای شي.*

- *ددوی د سمبالښت لپاره دوه جګړنان وګومارل شي، چې يو به په کوټه کې د بلوچستان ملېشې او بل به په پېښور کې سرحدي ملېشې سمبالوي.*
- *او پوځي چاونۍ له ازادو سيمو لرې شي*

د سرحد (اوسنی پښتونخوا) والي جورج کنينګهم وړانديز وکړ، چې په وزيرستان کې د ۱۹۱۹ز کال تر حدودو، يوازې په وانه، ميرانشاه او چنډولي کې ملېشې پوستې پرېښودل شي او له هغه وروسته کلونو کې جوړې شوې پوستې خاسه دارو ته وسپارل شي». [۷۴]

د ۱۹۴۷ز کال د اګست پر ۱۴مه د پاکستان په نامه يو نوی هېواد وټوکېد او وزيرستان هم ددغه هېواد تر قلمرو لاندې راغی. ايپي فقير د ډيورنډ کرښې مخالف و او د پاکستان له رامنځته کېدو سره يې څه بدلون ونه ليد، ځکه په وزيرستان کې پوځ او سياسي استازي د انګريزانو وو او پر دفترونو د برېتانيا بيرغ رپېده. قانون، سياست او نظام هرڅه ددوی په لاس کې وو او ډيورنډ کرښه او د پښتنو بېلتون په خپل حال پاتې شو. هغه به ويل: «د ډيورنډ کرښه شپېته ګزه ده، چې ۳۵ ګزه تورخم او ۲۵ګزه سپين بولدک دی او نوره کرښه نشته». هغه د پاکستان له حکومت سره هم مخالفت وکړ او د مرګ تر پايه يې ونه مانه.

د ۱۹۴۷ په اکتوبر او د ۱۹۴۸ز کال په مارچ کې ايپي فقير کابل ته دوه ځله خپل پلاوي واستول او په ګورويک کې يې د پښتونستان لپاره عملي چارې پيل کړې. ظهيرالدين رمضاني د پښتونستان د خپلواکۍ غوښتنې شعار د پراختيا په موخه له ګورويک مرکز نه د ازاد پښتونستان په نامه يوه اوونيزه خپروله.

د ۱۹۵۰ز کال د جنوري مياشتې په دويمه اوونۍ کې د وزيرستان، بنو، اکوړيو، کورمې او نورو پښتنو سيمو ټبرونو د پښتونستان د ملي اساميلې د وزيرستان څانګې او مشر د ټاکنې په تړاو جرګه وکړه او ايپي فقير يې د خپل رييس په توګه وټاکه. نوي امير له

پاکستان نه وغوښتل، چې له وزيرستان او نورو پښتني سيمو خپل ځواکونه وباسي. هغه د ۱۹۵۲ز کال د مې پر ۲۸مه (د ۱۳۳۱ل کال د جوزا اتمه) د پښتونستان په جرګه کې د يوه پرېکړه ليک له لارې د پښتونستان رسمي اعلان وکړ. په دې جرګه کې د لر او بر ګڼو پښتنو مشرانو او د وزيرو او مسيدو تر ۱۰ زرو پورې کسانو ګډون کړی و. د جرګې په پرېکړه ليک کې د منځني پښتونستان (وزيرستان، کورمه، بنو او نورې سيمې)، شمالي پښتونستان (تيرا، مومند ايجنسی، اورکزی ايجنسی، باجوړ او نورو سيمو) او جنوبي پښتونستان (کوټې او اړوند سيمو) مشرانو، د ايالتي حکومتونو رييسانو او د چترال شهزاده پر نړيوالو غږ وکړ، چې پښتونستان په رسميت وپېژني. دوی پاکستان ته ګوتڅنډنه وکړه، چې د پښتونستان په خاوره کې له لاسوهنې ډډه وکړي، زندانيان يې ور خوشي کړي او که دا کار نه کوي د پښتونستان ملت به يې پر وړاندې زور او د ځواک استعمال ته اړ وځي. دا وخت د منځني پښتونستان د حکومت رييس ايپي فقير او د ايالتي ملي شورا رييس ظهير الدين رمضانی مسيد و. د قضا (سترې محکمې) رييس يې مولوي محمد ظاهر خان، د کورنيو چارو امير (ايالتي وزير) مولوي وارث خان او د بهرنيو چارو امير (وزير) حبيب الرحمن خان و. اورنګزيب مسيد د مسيدو د اعلي قوماندانۍ د مرستيال په توګه دنده ترسره کوله او په ګورويک کې د پښتونستان پر مرکزي ګارډ هم کار کېده. احمدزي، اتمانزي وزيرو ، سيدګيو او داوړو هم خپلې پوځي اعلی قوماندانۍ درلودې.[۷۵]

د منځني پښتونستان د ګورويک په جرګه کې ايپي فقير حاجي ميرزا علي خان، عبدالله خان مداخېل وزير، فرقه مشر شاه بهرام مسيد، ظهيرالدين رمضاني، ملا شير علي خان جنګي مسيد، زمانخان داوړ، فرقه مشر دلبازخان احمدزي وزير، د جنوبي پښتونستان د ايالتي حکومت رييس محمد ايوب خان، د شمالي پښتونستان د تيرا څانګې د ملي محلي شورا رييس او د اپريديو مشر حاجي نوردل خان او ملک ولي خان کوکي خېل اپريدي، د مومندو څانګې د ملي محلي شورا رييس محمد شعيب خان، د اورکزيو څانګې رييس زرغون شاه خان، د چترال شهزاده ابحيات خان، د چترال د

صدراعظم دل ارام خان زوی محمد عثمان خان او ګڼو نورو مشرانو ګډون کړی و.

(د جرګې پرېکړه لیک په ضمیمو کې وګورئ).

د پښتونستان غورځنګ په ګورویک کې په زرګونو کسان ورجذب کړل، خو دې چارې د پاکستان حکومت د ایپي فقیر پر وړاندې غبرګون ته وهڅاوه. پاکستاني الوتکو د ۱۹۴۸ز کال د جون پر ۲۹مه په داوړو، په جولای کې په خدرخېلو، د ۱۹۴۹کال د فبروري پر لومړۍ په ملک اژدر زیارت، د جون پر ۱۲مه په مغلګي، د ۱۹۵۰کال د جولای پر ۲۶مه په واڼه، د سپتمبر پر نهمه په مکین، د اکتوبر پر دریمه په دانا او شولام کې د پښتونستان پر ملاتړو غونډو بمبارۍ وکړې او ګڼو کسانو ته یې مرګ ژوبلې واړولې. د ګورویک د غونډې پرمهال هم پر ګورویک مرکز پاکستانۍ الوتکې ګرځېدې، خو د بمبارۍ لپاره یې فرصت ونه موند.

خلورم څپرکی

د استخباراتي جګړې منځی

د لومړۍ او دویمې نړیوالې جګړې په ترڅ کې برېټانیا، روسیې، جرمني او ایټالیا ټولو وزیرستان، یو بل ته د ضربې رسونې، یا په بله وینا د هند نیمې لویې وچې د واکمنۍ په موخه د خپلو استخباراتي هڅو ډګر ګرځولی و.

وزیرستان هغه وخت د برېټانیا د خوږ ګوتې حیثیت درلود، چې نه یې غوڅولای شوای او نه یې د رغېدن هیله درلوده. د بلشویکي روسیې او وروسته د جرمنیانو د پرمختګ د مخنیوي لپاره برېټانیا ته افغانستان له ستراتیژیک لحاظه خورا مهم و. له افغانستان سره لومړۍ او دویمه جګړه په واقعیت کې له سند نه د افغانستان پر لور د سرحدي پولو رانږدې کول و. په دې دواړو جګړو کې افغانانو په ښکاره برې ترلاسه کړې، خو له بده مرغه تریخ واقعیت دادی، چې افغانستان په دغو جګړو کې د خپلې خاورې یوه ستره برخه له لاسه ورکړې ده.

انګریزي څارګري

په ۱۸۷۸ز کال د برېټانیا په ټولو پوځي درستیزوالیو کې استخباراتي څانګې پرانېستل شوې، چې په لومړي سر کې دریو افسرانو او د هغوی دوو مرستیالانو پرمخ وړې، خو په ۱۸۹۲ز کال کې دغه شمېر پنځو افسرانو او د هغوی څلورو مرستیالانو ته

لوړ شو. په ۱۹۰۳ز کال کې ددغو څانګو مشرۍ ته یو ډګر جنرال راغی، چې ټوله څانګه یې تنظیموله. کله، چې په ۱۹۱۲ او ۱۳ کلونو کې په هند کې د برېټانیایي پوځ په منځ کې لوړ اصلاحات پیل شول، د (MO3) په نامه یې یوه نوې څانګه پرانېسته.دې څانګې د پوځي عملیاتو او عمومي کارکوونکو ریاست درلود، چې د ډګرجنرال په مشرۍ د پوځي عملیاتو عمومي ریاست ته به یې رپوټ ورکاوه.[۷۶] دې څانګې څلور نور ښاخونه درلودل، چې پر سرحد ایالت او قبایلي سیمو، افغانستان، او روسي ترکستان یې فعالیتونه را څرخېدل. پنځم ښاخ یې پر ځانګړو محرمانه چارو تمرکز درلود. ټول کارکوونکي یې ۱۵ افسرانو او ۱۰ کارکوونکو ته رسېدل.دغه استخباراتي څانګې تر ۱۹۴۷ز کال پورې فعالې وې او له اړتیا سره سم یې د کارکوونکو شمېر ډېرېده. په افغانستان او قبایلي سیمو کې د برېټانیا ډیپلوماتیکو مرکزونو او ډیپلوماتانو د سیاسي فعالیتونو ترڅنګ استخباراتي فعالیتونه هم درلودل. پولیټیکل اجنټان د برېټانیا د څارګرو ادارو په بشپړ خدمت کې وو او په افغانستان کې د برېټانیا، روسیې او جرمني سفارتونه او سوداګریز او نور مراکز عملا د استخباراتي جګړو مرکزونه وو.

د انګریزانو څارګري په افغانستان، برېټانیایي هند او روسي ترکستان کې خورا پیاوړې وه. د جرمني او ایټالیایي څارګرو د پراشوټي عملیاتو او وسلو د انتقال درېي پرله پسې هڅې د انګریز څارګرۍ ځیرکتیا شنډې کړې. د شلمې پېړۍ په څلوېښتمو کلونو کې د جاپان هڅې هم د انګریز څارګرۍ له خوا له ماتې سره مخ شوې.

د ۱۹۴۰ کال په وروستیو کې جاپان په برېټانیایي هند کې قونسلګري درلوده او خورا ځیرکو جاسوسانو یې پکې کار کاوه. د جرمني ابوېر څارګرې ادارې کوښښ کاوه، چې له جاپانیانو سره یوه تفاهم ته ورسیږي، ځکه دوی تر دې وخته له انګریزانو سره په مستقیمه جګړه کې ښکیل نه ول او جرمنیانو ته یې معلومات ورکولای شول. وروسته جوته شوه، چې جاپانیانو هغوی ته د برېټانیایي ځواکونو د استحکاماتو او ځواکونو په تړاو معلومات ورکړي وو او په کابل کې یې خپل شارژدافیر ایواساکي د انګریزانو د پوځي استحکاماتو او بولان لارې د ارزونې په موخه د بلوچستان کویټې ته لېږلی و. انګریزانو د

جاپان او جرمني څارګرو (استخباراتو) اړیکې، د شوروي د کمینټرن او قبایلو اړیکې او د جرمني او ایپي فقیر اړیکې ټول له نږدې څارل او له څو مواردو پرته یې د هغوی ډېرې هڅې شنډې کړې وې.

بل پلو جرمنیانو د ترکیې د اسلامي خلافت غورځنګ د پلویانو او یو شمېر افغان واکمنو په مرسته کوښښ کاوه، چې په وزیرستان کې د انګریزانو پر وړاندې د وزیرستان او قبایلي سیمو پښتانه را وپاروي. جاپان او ایټالیا د دویمې نړیوالې جګړې په وخت کې پر داسې پلانونو کار کاوه، چې په وزیرستان کې د وزیرو او مسیدو د مبارزو په هڅونې او پیاوړتیا سره په هند کې انګریزان بوخت وساتي او اروپایي جبهو ته ونه رسیږي. افغانستان په دې لوبه کې تر یوه بریده ښکیل و، خو د برېټانیایي هند پرله پسې ګواښونو او په قبایلي سیمو کې د کابل واکمنو او انګریزانو پر وړاندې عمومي پاڅون، دا مجال نه ورکاوه، چې ددغو لوبو اصلي برخه وګرځي.

د جرمني د پوځي څارګرۍ ډلې مشر سکارپن نیدر مایر او د ډیپلوماتیکې ډلې مشر ورنرپن هنتیګ په کابل کې پر دې کار کاوه، چې په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې د خپلو ترکي متحدانو په همکاري د انګریزانو پر وړاندې خلک را پاڅوي. په ۱۹۱۴ کال د انګریزانو پر وړاندې د مکې د والي غالب بای په حکم د عبدالرحیم لاهوري د اسلامي خلافت فتوا په قبایلي سیمو او د وزیرستان په توچي کې د وزیرو مبارزې چټکې کړې. جرمنیان وروسته د انګریزانو په فشار افغان امیر له کابل نه وشړل، خو سکارپن نیدر مایر د چین له لارې له وزیرستان سره خپل اړیکي ساتل.[۷۷]

د قلي خان انګریز پلوه شبکه

انګریزانو له یو شمېر معاش خورو ملایانو نه د کابل حکومت، بلشویکي روسیې او وروسته جرمني او ایټالیا پر وړاندې د یوې وسیلې په توګه کار اخست. هغوی د بلشویکانو د مخ پر ودې فعالیتونو د مخنیوي په موخه د ۱۹۳۹ز کال په اګست کې د قلي خان تر مشرۍ لاندې د ملایانو یوه شبکه جوړه کړه . انګریزانو د قلي خان او

سوات لومړي وزیر حضرت علي د سوات، بونیر، مردان او رانیزیو ملایانو ته پیسې ورکولې، چې سړي سر ۱۵ هندي روپۍ وې. د اشنغر او دوابې ملایانو ته لس روپۍ ورکول کېدې. د کوهاټ ملایانو ته مرستیال کمشنر شیخ محبوب علي پیسې ورکولې او د بنو د ملایانو معاشونه نواب ظفرعلي خان او تاج علی خان ورکول.[۷۸] د دیره اسماعیل خان ملایانو (د اماخېلو فقیر، پیر موسی زي او پیر زکوړي) ته مرستیال کمشنر محمد اسلم پیسې ورکولې. هغوی ته سړي سر ۲۰۰ هندي روپۍ ورکول کېدې. د خیبر اپریدیو او د اسمار ملایانو ته سیاسي استازي بیکن او مولوي برکت الله پیسې ورکولې او دوی د جرمني او ایټالیا ترڅنګ د کانګرس پر ضد هم تبلیغات کول. کنینګهم وایي، چې د ایپي فقیر د خپلولو لپاره دوی هغه ته د شوې فقیر، اماخېلو فقیر، کربوغې ملا او حاجي اخوندزاده په لاس لیکونه ور ولېږل، خو فقیر د انګریزانو خلاف له خپلو بریدونو لاس وانخست.[۷۹]

د انګریزانو له سره، چې د شوروي یرغل ویره ووته، هغوی د قلي خان او د هغه د ملایانو له لارې د جرمني او ایټالیا پر ضد تبلیغات پیل کړل. د قلي خان (انګریزانو) دې شبکې په کابل، سرحد ایالت او د هند په نورو سیمو کې څانګې درلودې او د انګریزانو له سیاستونو او سپارښتنو سره سم فعالیتونه یې کول. د روسیې د څارګرو ادارو ارشیفي اسناد ښیي، چې دې شبکې د ایپي فقیر پر وړاندې د ملا فضل دین[۷] په ګډون د وزیرستان څو ملایان او په مومندو کې د ۵۰ زره هندي روپیو کلنۍ سبسایډۍ په بدل کې د ترنګریو حاجي زوی پاچاګل او ملک پنجګل ور خپل کړي وو، خو په دې برخه کې

[۷]_د ملا فضل دین د مبارزو سرېښت یو لامل د نادرخان واکمنېدل و او بل له ایپي فقیر سره یې د پڅې همکارۍ لامل دا کېدای شي، چې توري خېلو وزیرو د ۱۹۱۳ ز کال په نومبر کې د وزیرو او مسیدو د شخړو د حل په تړاو د ملا پوونده په نوښت د رزمک په جرګه کې له هغه سره وړ چلند نه و کړی او وروسته یې د هغه له پلویانو سره په شخړو کې دده د تره زوی فقیر او شپږو شیخانو په ګډون ۳۴ تنه مسید ووژل. په دې پېښه کې له وزیرو هم ۱۵تنه وژل شوي وو، خو ملا پوونده هغوی له غچ اخستونکو بریدونو را وګرځول. دا پېښه د ملا له مرګ (۱۹۱۳، د نومبر دویمه) نه درې میاشتې مخکې شوې وه.

ملامروت له لارې د سرحد له جمعیت العلماء سره اړیکې ټینګ کړل او وروسته یې د روسانو او جرمنیانو پر وړاندې د معاش خورو ملایانو شمېر تر ۵۹ تنو ورسېد.

د سرحد ایالت د هغه وخت والي جورج کنینګهم وایي: « قلي خان د ملا مروت له لارې د سرحد جمعیت العلماء له مشرانو او په هند کې د هغوی له ملاتړو سره اړیکې ټینګ کړل. دوی په منبر او غونډو کې د روسانو او جرمنیانو خلاف ویناوې او لیکنې کولې. دوی ټولو ته د ملا مروت په لاس پیسې ورکول کېدې».

دغو ملایانو ته داسې پیغام ورکول کېده، چې انګریزان اهل کتاب دي، خو بلشویکي روسان خدای او کتاب نه مني او له هغوی سره باید په ګډه مبارزه وشي. یادو ملایانو د انګریزانو تر اغیز لاندې خلک په شعوري یا غیر شعوري ډول د هغوی په لیکو کې خدمت او ګومارنې ته هم هڅول.

کنینګهم په خپلو یادښتونو کې وایي: « ما د سرحد د جمعیت العلماء مشران په دې راضي کړل، چې په وزیرستان کې د ایپي فقیر لیدو ته لاړ شي او ورته ووایي، چې تراوسه یې د انګریز خلاف جګړه جهاد و، خو اوس انګریزان پخپله له جرمني او ایټالیا سره په جګړه کې ښکیل دي او ایپي فقیر دې په دې ورځو کې د انګریزانو خلاف جګړه ودروي، ځکه هغوی د کفر خلاف جګړه کې ښکیل دي او دا هم په یو نه یو ډول د اسلام خدمت دی».

ایپي فقیر او نورو مبارزانو د سرحد د جمعیت العلماء د پلاویو درناوی کاوه، خو په دې نه پوهېدل، چې ددوی تر شا د انګریزانو ملاتړ او هڅونې دي. له وړو ملایانو سره انګریز چارواکو د سیمې د ملکانو او نوابانو له لارې اړیکې ټینګول، خو د منځنۍ کچې ملایان له مرستیال کمشنرانو او ستر او مشهور ملایان پخپله له والي سره په اړیکه کې وو. کننګهم وایي، چې د شیرپاو غلام حیدر د رځړ، کوټ، ترناو، تنګي، اتمانزیو، پړانګ، عمرزیو او چارسدې له ملایانو سره اړیکې ټینګول. دوی ته د میاشتې ۴۰ او پنځوس هندي روپۍ ورکول کېدې او په څلورو میاشتو کې ترې کاري رپوټونه غوښتل کېدل. د نوښار او پېښور (مشخصو) ملایانو ته د میاشتې ۱۵ روپۍ ورکول کېدې. د

يې کره سند او شواهد نه دي وړاندې کړي. د فضل دين په اړه دا ادعا هم شوې، چې له ايپي فقير سره مخالف و. پر دې سربېره د سرحد والي جورج کنينگهم په خپلو يادښتونو کې د پورتنيو دريو کسانو او د وزيرستان د هيڅ داسې ملا نوم نه دی ياد کړی، چې له انگريزانو يې د قلي خان د شبکې له لارې پيسې اخستې وي .

په قبايلو کې د روسي خارگرو نفوذ

افغانستان د ۱۹۱۹ او ۲۱ کلونو په ترڅ کې د برېټانيا پر وړاندې د سترې جگړې توان نه درلود، خو د وزيرستان او نورو قبايلي سيمو خلکو ته يې وسلې او امکانات ورکول.

د ۱۹۱۹ کال په ډسمبر کې د شوروي اتحاد د ډيپلوماسۍ مسووليت په هند کې د انگريزانو ځپل او له قبايلي سيمو نه د يوه چاودېدونکي کپسول (Detonator Capsule) په توگه کار اخستل و. دغه مسووليت د روسيې استازي براوين پر غاړه درلود. روسانو په دې وختونو کې غوښتل، چې په جلال اباد، کندهار، غزني او کابې گروم کې «پټې کونسلگرۍ»[۸] پرانيزي او له امان الله خان نه قبايلي سيمو ته د وسلو د ټرانزيټ اجازه واخلي. افغان حکومت په افغانستان او قبايلي سيمو کې د بلشويکانو له نفوذ، د انگريزانو له غبرگون او په روسي وسلو د قبايلي وگړو له سمبالښت نه وېرېده، ځکه د کابل امير يې هم گواښلای شوای.

د افغان- انگريز له درېيمې جگړې وروسته امان الله خان او د هغه ملگرو کوښښ کاوه، چې د برېټانيايي هند د پرمختگ پر وړاندې قبايلي سيمې د يوه پوخ ديوال په څېر وکاروي او په همدې موخه نادرخان د قبايلي سيمو او وزيرستان مبارزانو ته پټې وسلې او مالي مرستې ورکولې. د ۱۹۲۰ کال په مارچ کې د افغان حکومت او شوروي اتحاد ترمنځ د برېټانيايي هند پر لور د گډ بريد په اړه خبرې وشوې، خو د روسيې

۸- د روسي ليکوال تيخانوف په وينا، په روسي ارشيفونو کې همدا ډول ليکل شوی.

ژمنې او مرستې په هغه حد کې نه وې، چې د انگريزانو پر وړاندې د يوې نوې جگړې پروژه پرې پرمخ لاړه شي. امان الله خان په اپريل مياشت کې له انگريزانو سره د ښه گاونډېتوب پر سر خبرې پيل کړې او اعلان يې وکړ، چې افغانستان د روسيې او شوروي اتحاد ترمنځ نه راځي او د ناپييلتوب سياست خپلوي.[۸۰]

وروسته د بلشويکانو سياست داو، چې په افغانستان او هند کې د کمينټرن (د بلشويکانو کمونېستي انټرناسيونال) خارگري اداري فعاليت په منځنۍ اسيا کې د انگريز دريځ کمزوری کوي. شوروي اتحاد د برېټانيايي هند پر وړاندې د يوه انقلابي مرکز په لټه کې و او دغه مرکز له وزيرستان پرته بل ځای نه و. هغوی په ۱۹۲۰ کال د منځنۍ اسيا او هند لپاره په تاشکند کې د ترکستان دفتر پرانېست. ددغه دفتر پټې غير رسمي برخې په افغانستان او هند کې استخباراتي چارې تنظيمولې. هغوی په قبايلي سيمو کې د خلکو د پارونې لپاره يوه پوځي څانگه جوړه کړه، چې جذب کېدونکو کسانو ته پکې په قبايلي سيمو کې د کارېدونکو ټولو وسلو(توپچي، هوايي، سپاره نظام، پلي ويشتونکو او انجنيرۍ) زده کړې ورکول کېدې. په دې څانگه کې ډېری له هند نه کډوال شوي مسلمانان، قبايلي وگړي او د ترکستان مسلمان افسران جذب شول، چې په شپږو مياشتو کې به وزيرستان او قبايلي سيمو ته استول کيږي.

د هند د کمونست گوند لومړی شمېره کارت د وزيرستان او خيبر د مرستيال کمشنر وراره عبدالقيوم دولت خېل اخستی و. هغه د پولنډ له جبهې نه په بېړه را غوښتل شوی و، څو د هند د انقلابي کمېټې چارې پرمخ بوځي. په تاشکند کې روسي خارگرۍ د لومړي ځل لپاره د قبايلي سيمو له هغو وگړو سره خبرې وکړې، چې د انگريزانو پر وړاندې د مرستې ټولولو په هدف تللي وو. د ۱۹۲۰ کال په پای کې له وزيرستان نه د سليم خان په مستعار نامه يو کس(اکبرشاه) ورغی. اکبرشاه غوښتل، چې د وزيرو او مسيدو د مبارزو د چټکتيا لپاره د ولاديمير ايليچ لېنين مرسته ترلاسه کړي، خو په مسکو کې د کمينټرن او شوروي مشرانو د هغه غوښتنې رد کړې.[۸۱]

د ۱۹۲۰ کال په نومبر کې د عبدالحق او محمد اقبال په نومونو دوه کسان د

قبایلي سیمې له یو شمېر استازو سره تاشکند ته لاړل. هغوی ته زر تزاري کرونسه او د ۲۵ زره هندي روپیو په ارزښت د سپینو زرو افغاني سکې ورکړل شوې. په کابل کې د شوروي د سفارت او ترکستان کمینټرن اسناد ښیي، چې هغوی ته په باجوړ کې د فعالیت دنده ورکړل شوې وه، ځکه کمینټرن په باجوړ کې خپل پټ دفتر پرانېستی و. عبدالحق د نومبر پر ۲۹مه په کابل کې له افغان چارواکو سره خبرې وکړې او ټولې پېسې یې له خپلو نورو ملګرو پټې کړې او په داسې حال کې، چې له اطلاعاتو سره یوځای انګریزي چارواکو ته روان و، د افغان حکومت امنیتي ځواکونو لاس ته ورغی. هغه همیلټن ته په خپل لیک کې لیکلي و، چې له مهمو او ارزښتناکو معلوماتو سره ور روان دی. روسان دغه وخت وپوهېدل، چې نوموړی د انګریزانو جاسوس و. روسانو په دې برخه کې ګڼې نورې هڅې هم وکړې، خو قبایلي وګړو خپل ټول اطلاعات له افغان چارواکو سره شریکول او د هغوی له اجازې پرته یې فعالیت نه کاوه. د روسیې اسناد ښیي، کله چې د ۱۹۲۱ز کال په اوړي کې په قبایلي سیمو کې وچکالۍ خلک سخت وځپل، د روسیې د ترکستان دفتر (په کابل کې د شوروي استازي راسکلنیف له لارې) په وزیرستان کې د عبدالرزاق د فعالیتونو د پراختیا په هدف، نوموړي ته د ۱۵۰۰۰ روبلو په ارزښت د سرو زرو سکې ولېږلې.[۸۲]

د افغانستان حکومت شوروي ته اجازه نه ورکوله، چې له افغان خاورې قبایلي سیمو ته وسلې ټرانزیټ کړي. دې چارې روسان دې ته اړ اېستل، چې د پامیر(چترال- باجوړ) په څېر له پټو لارو خپلې اجنډاوې پرمخ بوځي. دلته د میشتو اسماعیلي وګړو اړیکي له افغان امیر سره ټینګ وو. د چترال خانانو انګریزانو ته د ۱۹۲۲ کال د نومبر پر ۱۱مه او ۲۳مه د ترکستان دفتر دوه ډلې وسپارلې او په دې توګه د کمنټرن او ترکستان دفتر هڅې شنډې شوې.

د ۱۹۲۲ کال په وروستیو کې، چې په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې د انګریزانو د پرمختګ پالیسۍ پر وړاندې د خلکو مبارزې تودې شوې، انګریزانو پر وزیرو او مسیدو سخت عملیات او بمبارۍ وکړې. دې مسالې د افغانستان او انګریزانو اړیکي

ترینګلي کړل. بلشویکي مشرانو له دغه فرصت نه د ګټې اخستې په هدف یوځل بیا په قبایلي سیمو کې د نفوذ او د خلکو د پارونې په تړاو خپلې هڅې ګړندۍ کړې. په کابل کې د شوروي استازي راسکلنیکف په دې لټه کې و، چې د درېیمګړو له لارې له قبایلي وګړو سره مرستې وکړي او هغوی د انګریزانو پر وړاندې وپاروي. انګریزانو د شوروي اتحاد ټولې ځارګرې کړنې څارلې او لارډ کرزن د ۱۹۲۳ کال د مې پر اتمه په بهرنیو اړیکو کې د روسیې د خلکو د کمشنرۍ مرستیال م. لیتوینف ته داسې اسناد ورکړل، چې په قبایلي سیمو کې یې د روسیې له مداخلې پرده پورته کوله. په دې کې یو داسې سند هم و، چې د ۱۹۲۳ کال د فبروري پر ۲۱مه شوروي استازي راسکلنیکف مسکو ته استولی و: « زه په دې لګیا یم، چې له وزیرستان سره ۳۰۰ رویل (ټوپک) او ۱۰ صندوقه کارتوس مرسته وکړم».

دغو پرله پسې ناکامیو شوروي اتحاد دې ته اړ کړ، چې په قبایلي سیمو کې د هند د انقلابي مرکز له رامنځته کولو او د قبایلي وګړو له بیړنۍ پارونې لاس واخلي.

د امان الله خان پر ضد په خوست او جنوبي سمت کې د خلکو پاڅون هغه دې ته اړ کړ، چې له روسي او جرمني پیلوټانو نه د هغوی د ځپنې لپاره مرسته وغواړي. دې چارې روسیې ته دا فرصت ورکړ، چې په برېتانیایي هند کې د نفوذ لپاره د افغانستان له خاورې ګټه واخلي. افغان حکومت د کمینټرن پر جاسوسانو سترګې پټې کړې او هغوی نور له باکو نه په افغانستان او قبایلي سیمو کې خپلې چارې تنظیمولې. په ۱۹۲۵ کې هغوی په کندهار کې د قبایلي سیمو نامنظمه تشکیلاتو کار پیل کړ، چې په پام کې وه د هرات او میمنې له لارې وسلې ور واستوي. دغه تشکیلات باید لومړی بلوچستان او بیا د ژوب- ګومل له لارې وزیرستان ته تللي وای. روسان دې ته چمتو وو، چې پر قبایلي وګړو ددوی وسلې د افغانستان دفاع وزارت ووېشي، خو په افغانستان کې وروستیو بدلونونو د روسي ځارګرو چارې ټکنې کړې.

جرمني ځارګر « شامي پیر »

په ۱۹۳۸ کال کې د وزیرستان عملیاتو په نړیواله کچه غبرګونونه را وپارول.

په وزیرستان کې د انګریزانو پر وحشیانه بمباریو او پوځي عملیاتو اروپایي هېوادونو سختې نیوکې وکړې او په جرمني کې، چې په برېتانیایي هند کې د دویمې نړیوالې جګړې پر درشل د انګریزانو لپاره د سرخوږ پیدا کولو په لټه کې و، په دې اړه لا ډېرې غوغاوې را پورته شوې. د جرمني نازیانو غوښتل، چې په قبایلي سیمو کې د انګریزانو پر وړاندې د مسیدو او وزیرو مبارزې لا چټکې شي او انګریزان په دې سیمه کې ښکیل پاتې شي.

په ۱۹۳۷ز کال د ملتونو اتحادیې (Nations Union) د وزیرستان د وضعیت په اړه ځانګړې ناستې وکړې او برېتانیا ژمنه وکړه، چې په وزیرستان کې به د ملکي مرګ ژوبلې د مخنیوي لپاره نور پر ملکي سیمو بمباري نه کوي. له دې ټولو سره سره، په وزیرستان کې د اپیي فقیر او مولوي شیرعلي خان مسید بریدونو د برېتانیا پوځي اتوریته ننګولې وه او په نړیواله کچه یې د اروپایي هېوادونو په ځانګړې توګه، جرمني او ایټالیا پام ور اړولی و.[۸۳]

په ۱۹۳۸ کال کې جرمني او ایټالیا پلان درلود، چې په وزیرستان کې اپیي فقیر ته وسلې واستوي او د انګریزانو پر وړاندې غلچکي بریدونه په مرګونو او جبهه یي جګړو واړوي. جرمني د لومړي ځل لپاره په افغانستان کې د ځارګرو عملیاتو پلان جوړ کړ او ددغه پلان مشري یې د بهرنیو چارو وزارت د منځني ختیځ دفتر مسوول هینټیګ ته وسپارله. هغه له دې مخکې په ۱۹۱۵ او ۱۶ کلونو کې هم افغانستان ته راغلی و او په چین کې یې د وزیرستان مبارزان د انګریز خلاف جګړو ته هڅول. نیدیر مایر هینتیګ له خپل ځري محمد سعدي ګیلاني سره اړیکي ټینګ کړل. په وزیرستان کې د فقیر اپیي مبارزان ډېری د قادریه طریقې پیروان وو او سعدي ګیلاني هم هلته خلکو د شامي پیر په نامه پېژانده. دی د امان اللّٰه خان ملګری او تره یې د بیت المقدس لوی مفتي و، چې په ۱۹۲۰ کلونو کې یې له جاپان، ایټالیا او جرمني سره نږدې اړیکي درلودل.

د جرمني د ځارګرو ادارو د پلان له مخې د شامي پیر دنده په کابل کې د امان

اللّٰه خان د بیا واک ته رسېدو لپاره د وزیرستان او قبایلي سیمو د وګړو راپورته کول و. هغوی پوهېدل، چې یو خوا د وزیرستان خلک (پر ژمنو د نه درېدو) او سلیمان خېل(د مالیې لوړېدو) له امله د نادري کورنۍ خلاف دي او بل پلو د امان اللّٰه خان پلویان هم، چې له انګریزانو سره په جګړه کې دي، د هغه بېرته راتګ ته لېوال دي.

هینیتیګ د ټانک له نواب سره هوکړه وکړه، چې د سود له مخې به شامي پیر ته پیسې ورکوي، خو دا، چې د ټانک نواب د انګریزانو نږدې سړی و، په دې چلوټه کې د انګریزانو له لاس درلودو انکار نه شي کېدای. د ۱۹۳۸ کال په لومړیو کې شامي پیر له انګریزانو نه د ویزې تر ترلاسه کولو وروسته، وزیرستان ته لاړ او په خلکو کې یې خورا تود هرکلی وشو.[۸۴]

شامي پیر د ۱۹۳۸ کال د جون پر ۱۵مه په کانیګروم کې د مسیدو او وزیرو جرګه راوغوښته او د ظاهرشاه د نسکورلو په اړه یې له خلکو سره خبرې وکړې. له شامي پیر سره دا وخت د سروزرو یونیم ټن سکې وې او پر خلکو یې د کابل حکومت خلاف د پاڅون په موخه وېشلې. په لږ وخت کې هغه د ظاهرشاه خلاف پنځه زره کسان راغونډ کړل، خو اپیي فقیر یې ملاتړ ونه کړ، ځکه هغه پوهېده، چې د شامي پیر او ځارګرو ادارو هدف بل څه دی.

د افغانستان لومړي وزیر هاشم خان، چې د وزیرو او مسیدو له لښکرو ډېر وېرېده، له جرمني نه خپل سفیر اللّٰه نواز خان راوغوښت، خو جرمني هغه د الوتکې د تخنیکي ستونزو په پلمه اووه ورځې په بغداد کې ایسار کړ. ظاهرشاه خپل ټول مخور وزیرو، مسیدو، مومندو، شینوارو او سلیمان خېلو ته واستول، خو ګټه یې ونه کړه، بالاخره یې انګریزانو ته خبرداری ورکړ، چې که د شامي پیر مخه ونه نیسي، دوی به له برېتانیایي هند سره خپل ډیپلوماتیک اړیکي وشلوي. دغه ګواښ انګریزان دې ته اړ اېستل، چې د شامي پیر جنګیالي محاصره کړي او د جون پر ۲۴مه نېټه د مسیدو او وزیرو مورچلې بمباري کړي.[۸۵]

انګریزانو شامي پیر ته له جګړې د لاس اخستنې په بدل کې ۲۵ زره پونډه ورکړل

او په جولای میاشت کې یې په یوه ځانګړې الوتکه کې بغداد ته ولیږه. په برېټانیا کې د هند وزیر له وایسرای او انګریز چارواکو وغوښتل، چې له ایپي فقیر سره هم ورته جوړجاړي ته ورسیږي، خو وایسرای یې په ځواب کې ولیکل:

« له ایپي فقیر سره د شامي پیر په څېر سودا نه کیږي، ځکه هغه نه یوازې زموږ ملګرتیا نه کوي، بلکې څوک یې په پیسو هم نه شي اخستلای. ...څوک به وي، چې ما له دغه سرکښ ملا نه وژغوري!».

د افغانستان حکومت د شامي پیر توطیې پړه پر انګریزانو اچوله، خو انګریز چارواکي اولف کارو په دې پېښه کې جرمنی او د سرحد ایالت والي جورج کنینګهم ایټالیا ښکیله بلله. جرمني د شامي پیر له لارې په خپل هدف کې بریالی نه شو، خو د افغانستان او برېټانیایي هند اړیکي یې ترینګلي کړل او انګریزان یې دې ته هم اړ ایستل، چې افغانستان ته وسلې او الوتکې او هر کال پنځه میلیونه هندي روپۍ ورکړي.

د جرمني تر ټولو ستر پلان داو، چې په قبایلي سیمو کې د اړودوړ له لارې برېټانیا په دویمه نړیواله جګړه کې د هندي سرچینو له کارونې را وګرځوي او خپلې وسلې، پوځیان او الوتکې په قبایلي سیمو کې مصروفې وساتي. هټلر په دې باور و، چې امان الله خان په هند، کراچۍ، لاهور او پښتني سیمو کې د جهادي لاربنود نوم خپل کړی او د هغه د پلویانو «جهادي یون» په ټول برېټانیایي هند کې د انګریزانو پر وړاندې د اور لمبې راپورته کولای شي.

له دې پېښې وروسته د جرمني د بهرنیو چارو وزیر فن ریبنتروپ، نیدر مایر هینتیګ په افغانستان کې د جرمني سفیر په توګه وټاکه. له دې وروسته هغوی په دې لټه کې ول، چې د امان الله خان په بېرته راتګ کې د روسیې همکاری ترلاسه کړي، خو دغه هڅې یې د مسکو او برلین ترمنځ د نباوریو او پر «ابویر» کېدونکو عملیاتو د انګریزانو د خبرېدو له امله ناکامې شوې.

ایپي فقیر او جرمني- ایټالیایي څارګري

د هند د ملي کانګرس پخواني رییس سوبهاس چندرا بوس د ۱۹۴۱ کال د اپریل په لومړیو کې په جرمني کې د ایپي فقیر د وسله وال ملاتړ طرح وړاندې کړه. هغه په خپله طرح کې وړاندیز کړی و، چې وزیرستان ته باید جرمني روزونکي واستول شي او د یوه راډیویي سټېشن او چاپخونې له لارې د ایپي فقیر په ګټه تبلیغات وشي. چندرابوس او په کابل کې د ایټالیا سفیر پترو کواروني په بیړه په کابل کې د ظاهرشاه پرځای د امان الله خان د راتګ پلان درلود او په وزیرستان، قبایلي سیمو او هند کې یې د انګریزانو خلاف د پاڅونونو وړاندیزونه درلودل.[۸۶]

د ۱۹۴۱ز کال د مې پر ۱۳مه د ایټالیا دیکټاتور لومړي وزیر مسولیني او د جرمني د بهرنیو چارو وزیر واخیم فون ریبنتروپ د وزیرستان په تړاو د دواړو هېوادونو د همکارۍ پر سر خبرې وکړې.[۸۷] موسولیني په دې ناسته کې اعلان وکړ، چې ایټالیا له ایپي فقیر سره اړیکي ټینګ کړي او غواړي هغه ته مرستې ورکړي او د انګریزانو پر وړاندې یې لا وپاروي. له دې ناستې وروسته ایټالیا د ایپي فقیر د ملاتړ په موخه شپږ میلیونه لیرې او جرمني یو میلیون مارک او د ابویر(د جرمني څارګرې اداري) دوه تنه کارکوونکي بېل کړل. د ۱۹۴۱ کال په فبروري کې ایټالیایانو او جرمنیانو ایپي فقیر ته ۳۰۰ زره افغانۍ واستولې او په مارچ کې دوه ایټالیایان د وزیرستان ګورویک ته لاړل او ایپي فقیر ته یې ۳۰۰ زره هندي روپۍ، دوه ټوپک او د هغو کارتوس وسپارل. د انګریزانو د استخباراتي سرچینو په وینا، دغه دوه ایټالیایي څري (اشیري او د هغه ملګری) د ایران له لارې وزیرستان ته تللي وو. فقیر ایپي د انګریزانو خلاف د مبارزې د دوام لپاره پیسو ته اړتیا درلوده او دا دده سیاسي نبوغ و، چې د برېټانیا او جرمني- ایټالیا خپلمنځي سیالي یې د وزیرستان د خپلواکۍ لپاره کاروله. له ایپي فقیر سره د اړیکو مسوول د افغانستان د لومړي وزیر هاشم خان ځانګړی ډاکټر او د جرمني د ځانګړي امنیت سازمان څری «کورټ بریکمن» و. دده هڅې ځکه ناکامې شوې، چې د ایپي فقیر په نامه ترې له وزیرستان نه هر ورتلونکی کس پیسې اخستې.

ایټالیایی خارګر په وزیرستان کې

د ۱۹۴۱ز کال په جون کې د جرمني دوه ځري مانفرد اوبردورفرو او ډاکټر فرد براندت کابل ته په دې موخه راغلل، چې د ایټالیا د سفارت په مرسته په وزیرستان کې له ایپي فقیر سره وګوري.

هغوی وزیرستان ته د تګ لپاره په کابل کې د ایټالیا له سفیر کواروني نه مرسته وغوښته او هغه هم د خپلو ځرو بهارت رام تلوار او د افغانستان د خارګرې ادارې غړي شیرافضل خان په مرسته د بنو له لارې وزیرستان ته د جرمني جاسوسانو د سفر لارې چارې وڅیړلې.

د ایټالیا سفیر د ۱۹۴۱ز کال د جون پر ۱۲مه خپل مستشار «اینریک انځلیوتي» د پښتنو په جامه کې وزیرستان ته ولیږه. د ایپي فقیر او د ایټالیا د سفیر ترمنځ د اړیکو مزي په ارګون کې د مرغې وزیر او د ایپي فقیر خلیفه ګل حبیب او په کابل کې پیلوټ ګلات میر (غلام عمر پیلوټ) ټینګ کړي وو.[۸۸]

د ایټالیا د سفارت مستشار انځلیوتي د غزني له لارې ارګون (باباجي چینه) او پیرکوټي، مرغې ته لاړ او د ګل حبیب په پلرني کور کې له تم کېدو وروسته پر لواړې وزیرستان ته لاړ. دوی (عبدالحبیب تحویلدار(۱۰)، ګل حبیب او انځلیوتي) په مزدک غره کې د وزیر تېي په کور کې له ایپي فقیر سره وکتل. په دې ناسته کې انځلیوتي ایپي فقیر ته وړاندیز کړی و، چې جرمنی او ایټالیا چمتو دي دده پنځوس زره کسیز غلچکی ځواک په وسلو تجهیز کړي او د هوایي ځواک لپاره د الوتکو خدمات ورکړي. دوی په مزدک غره کې له ایپي فقیر سره دوه شپې وکړې.

ایټالیایي ځري ته ایپي فقیر وویل: « ځمکنی جګړې موږ پخپله کولای شو، خو هوایي ملاتړ ته اړتیا لرو. د الوتکو استعمال به زموږ په لاس کې وي، یوازې پیلوټان به ستاسې وي». ایټالیایي ځري وپوښتل: « تاسې به تېل څنګه پیدا کوئ؟». ده ورته وویل: « له موږ سره ددغه لالټین تېل نشته، د الوتکو لپاره به یې له کومه کړو». ایپي فقیر د جرمني الوتکو د کښېناستو لپاره د لواړې سیمې یو پراخ ډګر ور ښودلی و. ده له جرمن-

ایټالیایي ځواکونو سره د علماوو شورا تر نظر پوښتنې وروسته، پر لاندې درېو شرطونو په ګډه جګړه توافق کړی و :

- د انګریزانو خلاف جګړه کې به واک او قومانده زموږ وي
- زموږ بیرغ او اسلامي نښان به بېل وي
- د مسلمانانو په سیمو کې به جرمنی هیڅ تصرف نه شي کولای

دغه درې تنه پر دریيمه ورځ د لواړې او ګیانې له لارې ارګون، ګردېز، د لوګر محمد اغې او بیا کابل ته راغلل. انځلیوتي په جولای میاشت کې کابل ته ورسېد او داسې ویل کیږي، چې له ایپي فقیر سره یې د برېټانیایي ځواکونو پر یوې پوستې د برید په عملیاتو کې ګډون هم کړی و.

د روسیې خاګرې ادارې ارشیفونه وایي، چې انځلیوتي او ایپي فقیر په دې ناسته کې د انګریزانو پر ضد د مبارزې چټکولو لپاره هوکړه وکړه، چې جرمني او ایټالیا به د وزیرستان د مبارزانو مشر ته ۱۲نیم زره پونډه مرسته ورکوي او د پاڅونونو په ډېرېدو سره به یې کچه ۷۵ زره سټرلینګ پونډو ته رسیږي. پر دې سربېره ایپي فقیر له هغوی غوښتنه وکړه، چې وسلې ور ولیږي، خو وسلې به له الوتکې نه ور غورځوي. جرمنیانو ایپي فقیر ته د افغانستان له لارې وسلې استولې. افغانستان ته دا وسلې د جرمني مشهور جاسوس اېف وېنګر قاچاق کولې. هغه دغه وسلې د ترکیې او ایران له لارې افغانستان ته را رسولې.

له انځلیوتي سره تلونکي دوه جرمني خارګر «مانفرد اوبردورفرو او ډاکټر فرد براندت» په جون کې په ګردیز کې ونیول شول او بېرته کابل ته واستول شول. افغان حکومت د انځلیوتي د نیولو لپاره ۱۵۰ زره افغانۍ اعلان کړې وې او د ارګون د ملېشو غونډمشر اکبرجان ته لومړي وزیر محمد هاشم خان دنده سپارلې وه، چې انځلیوتي او جرمني خارګر ونیسي.

پر شوروي د جرمني له برید سره هممهال، د جرمني د خارګرې ادارې (ابویر) د ۱۱مې ورانکارې ډلې مشر د ۱۹۴۱ کال د جون پر ۲۴مه په کابل کې د جرمني سفارت

ته امر وکړ، چې په وزیرستان کې اوربلوونکي عملیات(Firebug Operations)پیل کړي. جرمني څارګرې اداري خپلو دوو ځريو (اوبردورفر او ډاکټر فرد براندت) ته سپارښتنه وکړه، چې ایپي فقیر ته وسلې او پیسې ورسوي. له دې سره هممهال باید هغوی وزیرستان ته تللي وای او هلته یې په سپټمبر میاشت کې پر هند د جرمني پوځیانو له برید سره سم، له ایپي فقیر سره یوځای پړانګ عملیات کړي وای. په کابل کې جرمنیان وزیرستان ته د تګ په حال کې وو او د بنو یوه افغان ډګروال میرصاحب خان یې همکاري کوله. انګریزان او شورویان وزیرستان ته د جرمني جاسوسانو پر تګ خبر وو، ځکه په اوربلوونکو عملیاتو کې داسې کسان شامل وو، چې د افغان حکومت او انګریزانو جاسوسان وو.[89]

جرمنیانو ایپي فقیر ته له برلین نه انګریزي ټوپک، لاسي بمونه، د زغره والو ګاډو ضد وسلې او د الوتکو ضد توغندي غوښتي وو، خو دا، چې جرمني جاسوسان او د هغوی وزیرستاني بدرګه وال د لوګر په پل علم کې ونیول شول، ایپي فقیر ته دغه وسلې ونه رسېدې. له دوی نه څو تومانچې، کارتوس، درې سوه زره افغانۍ، څه باندې لس زره هندي روپۍ او د قبایلي سیمو نقشې ترلاسه شوې. په دې پېښه کې یو جرمنی ځری اوبردورفرو ووژل شو او وروسته په کابل کې امنیتي ځواکونو ګڼ وزیر او مسید ونیول.[90]

د جرمني د پوځي اطلاعاتو سازمان (ابویر) په وزیرستان کې د اوربلوونکو عملیاتو تر ناکامي وروسته د پړانګ عملیاتو پلي کېدل غوښتل. هغوی اوس له ایپي فقیر سره د مستقیمو اړیکو په لټه کې وو. انګریزانو خپل استخبارات دومره څک کړي وو، چې په کابل او هرات کې به جرمنیانو د ایپي فقیر لپاره بانکنوټونه په سکو بدلول، هغوی ترې خبرېدل. فقیر ته باید د پرېکړې له مخې په میاشت کې ۲۵ زره پونډه ور رسېدلي وای. د ۱۹۴۱زکال په اګست کې جرمنیانو د وزیرستان په لواړه سیمه کې یو داسې ډګر وموند، چې د کوندور الوتکو د کښېناستو لپاره ور و. بهارت رام کوښښ کاوه، چې د هوایي ډګر د جوړونې لپاره له فقیر ایپي سره اړیکې ونیسي. په کابل کې جرمني جاسوس راسموس هغه ته طلا، پیسې، فیشنګ اچوونکي او د هغو دېرش کار توس ورکړل، چې

د الوتکو د ورتګ پر وخت به یې دوی هوا ته خوشې کوي او الوتکو ته به هوایي ډګر جوتیږي. انګریزانو په کابل کې د جرمني څارګرۍ د فعالیتونو په غبرګون کې پر افغان حکومت بندیزونه ولګول او لومړی وزیر هاشم خان یې هم له افغانستان نه د جرمني او ایټالیایي جاسوسانو پر اېستلو فکرکولو ته اړ اېست. د اکتوبر پر ۳۰مه او ۳۱مه هغوی له کابل نه و اېستل شول. جرمنیانو د مسکو په ویرماخت سیمه کې له ماتې وروسته پرېکړه وکړه، چې وزیرستان ته خپل کوماندویان ونه لیږي. دغه راز کومې پیسې او امکانات، چې د پړانګ عملیاتو لپاره په پام کې نیول شوي وو، هغه بل ځای ته بېل شول.

د ۱۹۴۲ز کال په جنوري کې جرمنیانو د ایران په ختیز کې شاوخوا سل تنه ورانکاري له الوتکې را کوز کړل، چې په وزیرستان کې ایپي فقیر ته لاړ شي او له بلوچستان نه ځغېدلې پټلۍ والوزوي، خو فقیر تر هر کار مخکې له هغوی نه پیسې غوښتې او ایټالیایي سفیر کوارونې پیسې نه درلودې. وروسته جرمني کوارونې ته ۳۰۰ زره افغانۍ ورکړې، چې ویل کیږي هغوی ایپي فقیر ته ولیږلې، خو جرمني پراشوټستان له ورانکارۍ مخکې بریټانیایي څارګرو نیولي وو او ایپي فقیر هم د اورګاډي پټلۍ د الوزولو پلان پلی نه کړ. د جرمني څارګرۍ جاسوس بهارت رام په باجوړ کې د ماځوتي په نامه سازمان چارې پیل کړې وې. د اپریل په دویمه لسیزه کې جرمنیان په دې بریالي شول، چې له ایپي فقیر سره مستقیم اړیکي ټینګ کړي.[91] د ایپي فقیر استازو په کابل کې له جرمنیانو نه د وسلو غوښتنې کولې، ځکه ددوی د جنګیالیو شمېر ډېر و او په سرحدي سیمو کې پرمختللې او کار ور وسلې نه پیدا کېدې.

جرمني څارګر راسموس ایپي فقیر ته په یوه لیک کې لیکلي وو:

« په شته وضع کې مو، چې تر څو له تاسې سره هوایي اړیکي نه وي ټینګ کړي، د جګړه ییزو چارو لپاره اړتیا ور مرستې نه شو درسره کولای. زموږ په باور تر هغه وخت بریدونو ته اړتیا نه لیدل کیږي. نبه داده، چې خپل ټول زور د قبایلو په یووالي واچوو. تاسې باید خپل ځواکونه زموږ د

ښتینې مرستې تر رسېدو پورې خوندي کړئ. دا کار هله کېدای شي، چې جبهه تاسې ته نږدې وي. د یوې سترې جگړې لپاره باید چمتو شئ. په دغو ځواکونو باید په خپل ټاکلي وخت کې پر انگریزانو بریدونه وکړو او دخدای په مرسته یې وځپو».

د ۱۹۴۲ز کال د مې پر ۲۵مه افغان حکومت د برېټانیا په غوښتنه په کابل کې د جرمني او ایټالیا شاوخوا سل جاسوسان ونیول.[۹۲] په دې کې هغه پنځوس زره افغانۍ هم ضبط شوې، چې یوه ایټالیایي جاسوس (غلام عمرخان پیلوټ) باید ایپي فقیر ته رسولې وای. دې نیونو له ایپي فقیر سره د جرمني او ایټالیا اړیکي تر جولای میاشتې وځنډول. جرمني ددې چارې په غبرگون کې ایپي فقیر ته د افغان اردو د زړو وسلو د پېرنې پر سر له کابل سره پیل کړې خبرې بندې کړې، خو وروسته یې د خپلو پورونو په بدل کې غوښتل، چې دغه وسلې وزیرستان ته ولېږي. پر دې سربېره جاپانیانو هم هوډ درلود، چې د الوتکو له لارې په وزیرستان کې وسلې وغورځوي. وروسته په افغان حکومت کې هم د جرمنیانو ملگري پیدا شول او له ایپي فقیر سره د هغوی اړیکې او مرستې بیا پیل شوې او هغه هم د دته خپلو پوځي کمپ کلابندي اوږده کړه. انگریزانو د فقیر په مرکزونو بمبارۍ وکړې او په خوست کې یې پر یوې سیمې په بمبارۍ سره شاوخوا ۵۰ زره تنه د ځان دښمنان کړل. ایپي فقیر له کابل سره ښه اړیکي درلودل او د افغان چارواکو له غوښتنې پرته یې د پاځون کوونکو مرستې ته زړه نه ښه کاوه، خو هغوی ته یې ژمنې ورکړې، چې پر خپل وخت به د انگریز پر ضد گامونه اخلي.

تبلیغاتي جگړه: وزیرستان ژغ

پر افغان خاوره د انگریز الوتکو بمبارۍ جرمني او ایټالیا ته دا فرصت ورکړ، چې د تبلیغاتو له لارې په قبایلي سیمو او پښتنو کې د برېټانیا پر وړاندې غبرگونونه را وپاروي. د ۱۹۴۲ز کال د اگست پر لومړۍ نېټه د هغوی «همالیا» راډیو د افغانستان او قبایلي

سیمو په تړاو خپرونې پیل کړې. پر دې سربېره د ازاد هند غورځنگ په جرمني کې دوه راډیوگانې درلودې، چې یوې یې د وزیرستان غږ په نامه د وزیرو او مسیدو لپاره خپرونې کولې. دې راډیو په قبایلي سیمو او وزیرستان کې د انگریزانو پر ضد تبلیغات کول او خلک یې د هغوی پر وړاندې جگړې ته هڅول.

د ۱۹۴۲ز کال د اگست پر ۲۲مه د بیت المقدس لوی مفتي سید حسین گیلاني د ایټالیا غږ راډیو له لارې په یوه وینا کې د برېټانیایي هند مسلمانان د انگریز پر وړاندې د ایپي فقیر ملاتړ ته راوبلل. راډیو چلوونکو د وزیرستان او قبایلي سیمو خلکو ته ژمنې ورکولې، چې که جرمنیان او ایټالیایان هند ونیسي، دوی ته به د سند سیند په غاړو کې پراخې او د کرکیلې وړ ځمکې ورکړي.

په کابل کې د جرمني ځارگرې ادارې سیمه ییز رییس ویتځیل په همدې میاشتو کې د ایپي فقیر د ۵۰ زره جنگیالیو د اعاشې او اباتې لپاره د میاشتې ۱۲نیم زره مرمۍ، وسلې، یو میلیون روپۍ، ۲۵زره د سپینو زرو سکې او دوه سوه کیلوگرامه سره زر وغوښتل. هغوی دغه راز د ایپي فقیر استازو ته ژمنه ورکړه، چې د الوتکو له لارې به په وزیرستان کې ددوی جبهو ته توپونه ور ولېږدوي، خو په قفقاز او ستالینگراد کې د جرمني ځواکونو له ماتې وروسته وزیرستان او ایپي فقیر ته د هوایي او مالي مرستو د رسونې دغه پروژې ناکامې شوې او جرمنیانو پر هند له برید نه لاس واخست. د ۱۹۴۲ز کال په مني کې جرمنیانو د ایپي فقیر مبارزانو ته د لومړي ځل لپاره ځو صندوقه وسلې را وغورځولې، خو د نورو مرستو پته یې ونه لگېده. دې وسلو د فقیر لاسونه ډک کړل او د دته خپلو کمپ محاصره یې ټینگه کړه. انگریزانو دغه محاصره په سپټمبر میاشت کې د اوو ټانکونو او درې الوتکو په له لاسه ورکولو ماته کړه. جرمنیانو په وروستیو کې غوښتل، چې د ماځوته سازمان له لارې وزیرستان ته درې زره هندي مسلمان جنگیالي واستوي، خو په جگړه کې له پرله پسې ناکامیو وروسته په افغانستان او سیمه کې د هغوی استخباراتي شبکې هم یو په بل پسې شنډې او له منځه لاړې.

له ۱۹۱۴ز کال نه تر ۱۹۴۲ او ۴۳ کلونو پورې، چې په وزیرستان کې د برېټانیا،

جرمني، ایټالیا او شوروي د څارګرو تر منځ رواني او فزیکي جګړې رواني وې، ایپي فقیر او د وزیرستان نورو مبارزو مشرانو داسې سیاست خپل کړی و، چې د نورو له مالي او پوځي امکاناتو نه د خپل اصلي دښمن پر ضد کار واخلي او مبارزان او د عقیدې او خپلواکۍ ساتې مبارزه یې د نورو د خپلمنځي سیالیو، یا د نورو د اهدافو د پلیتابه قرباني ونه ګرځي. دغه سیاست د ایپي فقیر او د هغه د ملګرو د سیاسي ځیرکۍ او د خپلواکۍ او دین ساتې په تړاو د هغوی د ژمنتیا ښکارندویي کوي.

قبایل د جاپان په جبهه کې

د استخباراتي جګړې په درشل او په ۱۹۴۱ز کال کې د جاپان او جرمني له ګواښونو سره مل، برېټانیایي جنرالانو غوښتل، چې له قبایلي سیمو نه د نړیوالې جګړې ډګر ته یو نوی او مقاوم ځواک واستوي.

د ډسمبر په وروستیو کې دوی له افغانستان سره پټې هوکړې ته ورسېدل او د ۱۹۴۲ کال په فبروري کې شاه محمودخان په یوه جرګه کې د انګریزانو په پنځه میلیونه هندي روپیو سره قومي مشران دې ته اړ کړل، چې په برېټانیایي پوځ کې د پښتنو له ګومارنې سره مخالفت ونه کړي. وروسته په مارچ او اپریل کې دوی (انګریزانو او افغان حکومت) په جلال اباد او پېښور کې دوه نورې جرګې وکړې او د پښتنو ملکانو ټولې غوښتنې یې ومنلې.

له دې جرګو وروسته انګریزانو د اپریدیو، موندو، یوسفزیو او نورو پښتنو له منځه د سرتېرو د ګومارنې چارې پیل کړې. د سرحد والي جورج کنینګهم ددغه پلان طراح و. د کنینګهم ددغه ګام اصلي هدف د جاپان پر وړاندې په هند کې د خپلې جبهې پیاوړي کول او له قبایلي سیمو او وزیرستان نه د جګړې پیز ځواک اېستل و. کنینګهم ددې چارې لپاره د وزیرستان سکاوټ پخوانی افسر جي ایچ پرینډرګاسټ (G.H. Prendergast) له نوي ډیلي نه پېښور ته وغوښت او دنده یې ور وسپارله، چې شپږ سوه مسید، د تیرا او خیبر ځلور سوه اپریدي او له مومندو نه ځلور سوه مومند راغونډ کړي. د

پرینډرګاسټ لپاره د مسیدو راغونډول جنجالي کار و، ځکه هغوی له دې مخکې په بلوچ غونډ (Baloch Regiment) کې د خپلو افسرانو امرونه نه منل او کله، چې ډېر ترې په عذاب شول ټول افسران یې ور ووژل. انګریزانو دې سرتېرو ته ویل، چې جاپانیان د خدای دښمنان دي او دوی له هغوی سره جهاد ته بیایي. کنینګهم پرینډر ګاسټ ته لارښوونه وکړه، چې په کلیمه ښکلی شوی بیرغ په لاس کې ورکړي او د همدغه بیرغ تر سیوري لاندې یې د جګړې ډګر ته بوځي. دغه بیرغ پخپله جورج کنینګهم له یوه شنه بخمل نه په هندو خیاط جوړ کړی و او له ټولو یې پرې لوړه اخسته. انګریزانو پر مسیدو او نورو قبایلي سرتېرو باور نه درلود او د نویو ټوپکو پرځای یې د قبایلي سیمو د کمپنیو جوړ ټوپک ورکړل. انګریزانو دغه ټوپک په ادم خېلو درې او کانیګروم کې وپېرل.[۹۲]

پرینډرګاسټ له مسیدو نه ۵۰۰، له اپریدیو ۲۵۰ او له مومندو هم ۲۵۰ تنه راټول کړای شول، چې شمېر یې ۱۰۰۰ تنو ته رسېده. دوی لومړی اټک ته څېرمه مانسا سیمې ته لاړل او د ۱۹۴۲ز کال په اګست کې ویزاګرام، اندرا پردیش، جنوبي بیهار او اړیسه ته لاړل. وروسته یې د بنګال خلیج په ختیزه غاړه کې ویزګا ته ولیږدول. دوی غوښتل، چې دلته د جاپانیانو پوځ په قبایلي زلمیانو شاته وتمبوي، خو له دوی سره نوې وسلې نه وې او قوماندان یې نه غوښتل، چې په کمزورو وسلو وجنګیږي. دغه سرتېري وروسته چیټاګانګ او برما ته نږدې کالادام ته لاړل. قبایلي سرتېرو په کالادام کې پر خپل قوماندان ټینګار وکړ، چې پوځي پرمختللې وسلې ورکړي، خو دوی نه ورکولې او بالاخره هغوی له جګړې انکار وکړ او بېرته پېښور ته راغلل.

په دغو وختونو کې په قبایلي سیمو او افغانستان کې جاپان هم خپل استخباراتي فعالیتونه پیل کړي وو او د هند په سرحد کې یې د پښتنو جنګیالیو لپاره یو پښتون قوماندان ګومارلی و. کله، چې جرمنیان په قبایلي سیمو کې په څارګریزو فعالیتونو کې مات شول، ګردې چارې یې جاپانیانو ته وسپارلې، خو هغوی هم په خپلو عملیاتو کې بریالي نه وو. له دې مخکې، چې کوم اپریدي اروپایي هېوادونو ته تللي وو، هغوی د مخابرې په مسلک کې ډېر بریالي وو.

پنځم څپرکی

انګلیسي مرمۍ او روپۍ

(پوځي او ملکي سیاست)

په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د انګریزانو پوځي او ملکي طرحې او سیستمونه د هغوی د ګټو په دفاع او خوندیتوب کې وضع کېدل. د انګریز قوانین او لایحې یوازې د هغوی د پرمختګ پالیسي تقویتي او بشپړوونکی اړخ و.

د انګریزانو ملکي سیاست د هغوی د پوځي سیاستونو په خدمت کې و. انګریز پوځي او ملکي سیاستوالو په ۱۸۴۳ او ۱۸۴۹ ز کلونو کې له خپل اداري نظام سره د سند او پنجاب له یوځای کولو وروسته، په سیمه کې د یوې ټینګې پولې لپاره ستراتیژیکې نقطې غوښتې. دې مسالې په هغوی کې د پرمختګ او ټرلې پولې دوه بېلې ایډیاوې را وټوکولې. په سند کې واکمنو انګریز پوځي او سیاسي ستراتیژیستانو د افغانستان پر لور د پرمختګ پالیسۍ پلوی کاوه، خو په پنجاب کې واکمنو انګریزانو د سند سیند یا ډیورنډ تر کرښې پورې د ټرلې پولې او ثابتې پالیسۍ سیاست درلود. د پنجاب واکمن لارډ لارنس په دې باور و، چې د سند سیند ددوی محکمه پوله کېدای شي، خو لارډ کینګ دغه پوله د افغانستان پر لور په مخکې سیمو کې غوښته. هغوی د

عدم مداخلې (Non-interference) پالیسۍ تعقیب نه کړې او په سرحد او قبایلو کې یې د تورن جان جاکوب د پرمختګ پالیسي (Forward Policy) په مخ کې ونیوله. ددې پالیسۍ اصلي هدف هرات، کندهار او ورپسې پېښور او هند ته د ناپلیون او شوروي د پرمختګ مخنیوی و. دوی په کوټه کې د سنډیمن سیستم هم د همدې لپاره پرمخ یووړ، چې د برېتانیایي هند لپاره له کوټې او بولان نه تر خیبر او وزیرستان پورې یوه محکمه پوله ورغوي. د لارډ کنګ او جان لارنس په څېر انګریز سیاستوال ددغه سیاست مخالف وو، خو د سرهنري راولنسن په څېر نورو تر کوټې او کورمې پورې د انګریزانو د نفوذي سیاستونو ملاتړ کاوه. دغه سیاست په وروستیو کې تعقیب شو او رابرټ سنډیمن او لارډ رابرټ په دې بریالي شول، چې د پرمختګ پالیسۍ په پلیتابه کې ټاکونکی رول ولوبوي. هغوی په دې باور وو، چې د برېتانیا د نفوذ سیمه باید په قبایلي سیمو کې پیاوړې شي او ګټې یې سره شریکې شي، چې د هر بهرني ګواښ پر وړاندې به هغوی اړوځي، چې د برېتانیایي هند په ننګه ودرېږي. لارډ رابرټ لنډ قبایلي سیمې بې څښتنه (No man Lands) بللې او سیاست یې هم پر دې متمرکز و، چې په قبایلي سیمو کې له تدریج سره مل پرمخ لاړ شي.

له ۱۸۴۹ ز نه تر ۱۸۹۴ ز کال پورې برېتانیایي ځواکونو ددغې پالیسۍ د تعمیل پاشلې هڅې کولې، خو له ۱۸۹۵ نه تر ۱۹۲۳ او له ۱۹۲۳ نه تر ۱۹۴۷ پورې دوی د پرمختګ او نوي پرمختګ پالیسۍ تعمیلوونکي وو. دوی په همدې وختونو کې وزیرستان ته پوځي ځواکونه واستول او د نوې پرمختګ پالیسۍ له مخې یې په قبایلي سیمو کې د خپلو استحکاماتو پر ټینګولو لاس پورې کړ. د برېتانیایي جنرالانو او ستراتیژستانو لپاره په قبایلي سیمو کې څلور مسالې پر وړاندې پرتې وې، چې له مخې یې باید دوی قبایلي وګړي تر خپل واک او مدیریت لاندې راوستي وای:

- *ستراتیژیک مسایل (حایل سیمه، د افغانستان او برېتانیایي هند اړیکې، د افغانستان او هند پر لور د روسیې او وروسته د جرمني او ایټالیا نفوذ او د برید وېره)*
- *سیمه ییزې او ملاتړې سرچینې*

- *عقیدوي او فرهنګي مسایل*
- *او د ټولنپوهنې لید*

انګریزانو د لومړۍ افغان- انګریز جګړې پرمهال د افغانستان او هند پر لور د روسي یرغل ګواښ نه انګیره، خو قبایلي سیمې او وزیرستان ددوی پر وړاندې د ګواښ او مقاومت پوټانسیل و. د قبایلي سیمو وګړي په فرهنګي، توکمیز او عقیدوي لحاظ له کابل سره تړلي وو او هره شیبه دا احتمال و، چې د انګریزانو پر وړاندې د خپلواکۍ کارت وکاروي. انګریزانو په پیل کې له مسیدو سره د ټانک د نواب له لارې اړیکي ټینګول، خو په وروستیو کې یې په سیمه کې داسې ملکان ومونډل، چې له دوی سره یې په اداري چارو او د قبیلوي اړیکو په ټینګښت کې مرسته کوله. په ۱۸۷۸ز کال کې هغوی د سرحدي جرایمو لایحه وضع کړه، چې د تبنتونې، بریدونو او نورو جرمونو په تړاو یې د فرد پرځای قبیلې په نښه کولې.

له ۱۸۴۹ ز کال نه تر ۱۸۹۳ کال پورې د وزیرستان اداري چارې له بنو او ټانک نه تنظیمیدې. دوی د ډېره اسماعیل خان ولسوالۍ تر اداري لاندې وو، چې مشري یې یوه مرستیال کمشنر کوله. دغه کمشنر په خپل وار سره د دیره جاتو کمشنر ته رپوټ ورکاوه او هغه په لاهور کې د پنجاب حکومت ته ځواب ویونکی و او د لاهور حکومت په خپل وار په هند کې د برېټانیایي حکومت د بهرنیو چارو وزارت تر واک لاندې و. وروسته په واټه او توچي کې انګریزانو سیمه ییزې اداري جوړې کړې او سیمه ییز استازي یې وګومارل. انګریزان، چې د پرمختګ په سیاست کې پاتې راغلل، په ۱۹۰۰۱ کال کې نایب السلطنه لارډ جورج کرزن اړ شو، چې د پښتونخوا یو شمېر سیمې له پنجاب نه بېلې کړي او د شمال لویدیز ایالت په نامه یو بېل ایالت جوړ کړي. د سرحد لومړنی لوی کمشنر سرهارلوډ ډین شو، چې د هند برېټانیایي حکومت ته ځواب ویونکی و، خو قبایلي سیمې د اوس په څېر له مرکزه کنټرولېدې. کرزن د « کلي سوی د کلي په سپي ووهه» وینا په مصداق، په سرحد او قبایلي سیمو کې پوځي تشکیلات له منځه یووړل او د انګریز افسرانو ترمشرۍ لاندې یې د سیمه ییزو وګړو نوي ملیشایي تشکیلات جوړ

کړل. دغو تشکیلاتو له برېټانیایي ځواکونو سره د عملیاتو او رغونې په چارو کې مرسته کوله او د سیاسي استازي له خوا یې چارې کنټرولېدې. کرزن د مسیدو پر وړاندې یوه نوې پالیسي خپله کړه او غوښتل یې ملا پیونده د یولړ امتیازاتو په بدل کې له جګړې او مقاومت را وګرځوي.

د افغانستان پر لور د انګریزانو د پرمختګ سیاست د برېټانیا او روسیې د ۱۹۰۷ کال د کنوانسیون له مخې ودرېد او د نوې پرمختګ پالیسي په بڼه په قبایلي سیمو کې د انګریز واکمنۍ پر ټینګښت متمرکز شو. د هند وایسرای د ۱۸۹۹ز کال د جون په میاشت کې په یوه وینا کې اعلان وکړ، چې په نږدې وختونو کې به د وزیرستان غرنۍ سیمې ددوی تر بشپړ واک لاندې راشي.

> *هغه وایي: « ...دا خبره حتمي ده، چې د وخت په تېرېدو سره به تر ډیورنډ کرښې پورې ټول وزیرستان ګام پرګام زموږ تر کنټرول لاندې راشي. د نړۍ هیڅ پالیسي ددې کار مخه نه شي نیولای او نه یې پر وړاندې خنډ ګرځي. هیله من یم، چې دغه کار د برېټانیایي پوځ له مرستې او فشار پرته پرمخ بوځم».*[۹۴]

انګریزانو د ۱۹۱۹ کال له جګړو وروسته په خپلو پوځي تشکیلاتو کې یوځل بیا تغییرات راوستل او په ډېرو هغو سیمو کې، چې پوځي چاونۍ او مرکزونه نه ول، هلته یې هم خپل ځواکونه ځای پرځای کړل، خو سره له دې، چې هوایي او ځمکنیو ځواکونو یې په بشپړه توګه ملتیا کوله او په میلیونونو پونډه لګښت کېده، له ۱۸۹۵ نه تر ۱۹۰۱ پورې د روسیې او له ۱۹۲۳ نه تر ۱۹۴۷ کلونو پورې د جرمني نفوذ او یرغل پر وړاندې په خپله پرمختګ او نوې پرمختګ پالیسي کې په دې بریالي نه شول، چې وزیرستان او دلته میشتې قبیلې تر بشپړ واک او کنټرول لاندې راولي.[۹۵]

د تړلي سرحد پالیسۍ له مخې انګریزانو په داسې میکانیزم کار کاوه، چې د قبیلو په محصورولو او محکومولو سره د هند په نیمه لویه وچه کې خپل واک خوندي وساتي او په دویمه هغه (پرمختګ) کې یې د واک د سیمې پراختیا غوښته. انګریزانو

خپل ټول قوانین او سیستم د خپلو ګټو او پراختیا غوښتنې په سیاست کې تعریفول او دغه سیاست ددې لامل شو، چې په وزیرستان او قبایلو کې یې خلک پر وړاندې پراخ غبرګون وښيي. هغوی د ځارویو د شپول په څېر ټرلې سیمه کې را ایسار شوي وو او له هیڅا سره یې د اړیکو حق نه درلود، خو له بهره هر ډول مجرمانو او جنایتکارانو ته په دې سیمه کې د پټېدو او اوسېدو حق و. په وره خبره د سزا لپاره لښکرکشۍ، د بازار بندښت، اقتصادي بندیزونه، پر ځمکو او کرکیلو بندیز، د کورونو او کلیو ورانول هغه څه دي، چې انګریز او په راوروسته کې پاکستان حکومت دواړو ترې د قبایلو د رام کولو په موخه ګټه اخستې ده.

پر ۱۸۷۲ز کال د سرحد د جرایمو قانون (Frontier Crimes Regulation) په تصویب سره له خکو مدني ازادۍ او حقوق واخستل شول. دغه قانون واک مشخصو ملکانو ته وسپاره او ډېرې غیر مدني تګلارې یې وضع کړې. دغه قانون تر انګریزانو وروسته د پاکستان حکومت هم په قبایلي سیمو کې په همغه شدت پلی کوي. انګریزان د پرمختګ پالیسي د ازموینښت پړاو او د ټرلي سرحد پالیسي د پرځاینښت یا تطبیق پړاو بولي. په لومړۍ هغه کې یې سیمې په زور ونیولې او په دویم هغه کې یې په زور او جبر تر خپل قانون لاندې راوستې. درایزلي په ۱۸۷۴ ز کال کې د افغانستان پر لور د پرمختګ پالیسي پرمخ وړله او په همدې موخه یې په وزیرستان او قبایلي سیمو کې لشکرکشۍ وکړې. لردلیټن په ۱۸۷۶ کال کې د روسیې د ګواښ په پلمه غوښتل، چې په هرات او کندهار کې دفاعي کرښې ورغوي. هغوی د سند پوله ټینګه نه ګڼله او د خپل پوځي دکتورین له مخې یې هوډ درلود، چې ستراتیژیکه پوله تر امو او هندوکش پورې د یوه علمي سرحد په توګه وغځوي.

«سنډېمن» او «د روپۍ سیاست»

پر افغانستان له برید مخکې انګریزانو د افغانستان دفاعي کرښې (قبایلي

سیمې) له خپلې اصلي خاورې نه په بېلابېلو (لاهور، ګندمک او ډیورنډ) تړونونو جلا او تر خپل واک لاندې راوستې. پر هغوی یې مالیې کمې کړې او د روپۍ سیاست «Money policy» تر نامه لاندې یې مشخصو ملکانو ته ځانګړي امتیازونه ومنل.

ددغه سیاست بنسټګر د پنجاب کمیسیون منصبوال رابرټ سنډیمن و، چې له ۱۸٦٦ز کال راهیسې یې په بلوچستان کې کار کاوه. هغه د پنجاب ایالتي اداري په ملاتړ په بولان، کاکړو او کوټه کې د برېټانیا پښې ټینګې کړې او له سیمه ییزو قبایلو یې جګړه ییز ځواکونه جوړ کړل. د سنډیمن سیاست کار ورکړ او د لومړي ځل لپاره په ۱۸۷٦ کال انګریز ځواکونو د بولان له لارې د خپلو کاروانونو د تګ راتګ امکان وموند. په همدغه کال د کلات خان له کاله د سل زره هندي روپیو په بدل کې برېټانیا ته اجازه ورکړه، چې کوټې ته د اورګاډي پټلۍ او ټلګراف تار وغځوي.

هغه د بولان نورې سیمې هم ور خپلې کړې او په خیبر او کورمه کې یې هم خلک بې پرېتوب ته وهڅول. هغه په بلوچستان کې د چاوڼیو او پوځي قرارګاوو جوړول د فارورډ پالیسۍ مهم ټکی باله، ځکه انګریز په دغه کار سره په دې لټه کې و، چې د اباسین پر لور د روسیې د پرمختګ مخه ډب کړي. له ګندمګ تړون او د کلات له خانانو سره تر هوکړې وروسته، خیبر، کورمه، پښین، لورالایي، کوټه او تر بولان پورې ګردې سیمې انګریزانو تر خپل واک لاندې راوستې. په دویمه افغان- انګریز جګړه کې انګریزانو د سنډیمن له تړون نه ډېرې ګټې وکړې، ځکه پر دې ټوله لاره هغوی له مزاحمت سره مخ نه شول او پای دا، چې امیرمحمد یعقوب خان د لرې پښتونخوا ګڼې سیمې پر انګریزانو خرڅې کړې. ګندمګ تړون انګریزانو ته دا مجال ورکړ، چې په نیول شویو او هغو سیمو کې خپلې پښې ټینګې کړي،چې وروسته یې د ډیورنډ تړون له لارې له برېټانیایي هند سره ونښلولې.

افغان امیر عبدالرحمن خان د انګریزانو د پرمختګ سیاست اندېښمن کړی و او په ۱۸۹۲ کال کې یې خپلو سرتېرو ته امر وکړ، چې په چترال، باجوړ او وزیرستان کې پر خلکو افغان تذکرې ووېشي. انګریزانو وزیرستان له لاسه نه ورکاوه، ځکه له دې سره جوخت یې

کورمه هم له لاسه ورکوله. عبدالرحمن خان د هند د نایب السلطنه لارنس دون د ضرب الاجل په پایله کې دې ته اړوت، چې خپل ځواکونه له چترال، باجوړ او وزیرستان نه وباسي او وریسې د ډیورنډ کرغیړن تړون هم لاسلیک کړي. په ۱۸۹۷ کال کې د هند نایب السلطنه د یوې کرنلارې له مخې په ډاګه کړه، چې دوی د خپل علمي سرحد (امو سیند) پر لور د پرمختګ لاره پرانستې ده، خو د ډیورنډ تړون پر وړاندې په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې پراخ پاڅونونه وشول او عبدالرحمن خان هم له دې امله، چې په تړون کې د مومندو د سیمې پر سر انګریزانو له خپلې هوکړې سرغړونې وکړې، قبایلي وګړو ته د اتیا زرو میلو په شاوخوا کې وسلې ورکړې. انګریزانو دغه پاڅونونه په سختو پوځي عملیاتو سره غلي کړل، خو په وزیرستان کې یې دوام وکړ. د انګریزانو د زور سیاستونو کار ورنه کړ او بالاخره په ۱۹۰۰۱ کال د هند نوي نایب السلطنه لارډ کرزن له قبایلي سیمو ځواکونه و ایستل او د پېښور په مرکزیت یې شمال لویدیز سرحدي ایالت جوړ کړ، چې اوس خیبر پښتونخوا یادیږي. قبایلي سیمې د ملېشه ځواکونو په درلودو سره پر پنځو ایجنسیو ووېشل شوې، چې اوس یې شمېر اوو ایجنسیو ته رسیږي.

سنډیمن سیستم په وزیرستان کې

انګریزانو د پرمختګ پالیسي په خدمت کې د سنډیمن (Sandmen) او داخلي کنټرول (Control From within) سیستمونه هم پرمخ وړل. سنډیمن پالیسي په سوله ییز نفوذ ولاړه وه. ددغه سیستم هدف په هره سیمه کې د یوې قرارګاه پر جوړاوي، بانفوذه خېرو ته په امتیاز ورکولو، د قوانینو پر وضع کولو او د قومي مشرانو له لارې له خلکو سره پر اړیکو متمرکز و. ددې پالیسۍ هدف د بېلابېلو لارو نښلول او پرانېستل و، چې له ښکیلاک سره مل اقتصادي اړخ یې درلود. انګریزانو په دغه سیستم سره غوښتل په ټولو سیمو کې ستراتیژیکي نقطې تر ولکې لاندې راولي او د ارتباطي کرښو له لارې یې سره وتړي. سنډیمن سیستم عملا د پرمختګ پالیسۍ په خدمت کې و. سنډیمن غوښتل بلوچستان د ژوب له اړخه د اورګاډي په پټلۍ له وزیرستان سره

ونښلوي او خپل سیستم په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې هم پلی کړي.

له سنډیمن مخکې میکاولي غوښتل، چې ګومل له ژوب سره ونښلوي.

دغه سیستم د بلوچستان په مشخصو سیمو کې بریالی و، خو په وزیرستان کې یې چاپیریالي شرایط، دودیز قبایلي سیستم او نور مسایل د پلي کېدا پر وړاندې خنډ ول. کله، چې پر ۱۸۸۹ز کال ډګروال سي اي بروس وزیرستان ته راغی، لومړنی هدف یې په دې سیمه کې د سنډیمن په څېر سیستم پلي کول و. سره له دې، چې سنډیمن او بروس خلکو ته ښې ډېرې پیسې ورکړې، خو د ګومل لاره تر پایه په اصلي بڼه له ژوب سره ونه نښلېده. بروس په دې باور و، چې د کویټې او کلات په سیمو کې پلي شوي پرنسیپونه په وزیرستان کې هم د پلي کېدو وړ دي.

مسید د ډیورنډ کرښې له غځېدو وروسته د برېټانیا تر واک لاندې سیمو کې راغلل او برېټانیایي جنرالانو غوښتل، چې دلته هم نامستقیمې واکمنۍ عملي شي. په بلوچستان کې د نامستقیمې واکمنۍ یا حاکمیت سیستم ځکه کار ورکړ، چې د بلوڅانو او د بلوڅانو د خوی تر اغیز لاندې نرم چلنده کاکړو او مندوخېلو یې پر وړاندې اوږدمهالی مقاومت ونه کړ، خو په وزیرستان کې خلک وسله وال وو او دغه سیستم یې د خپلې ازادۍ پر وړاندې ګواښ باله. په بلوچستان کې یې د بریالیتوب بل لامل ملاتړی ځواک و، چې د هغه په زور یې پر خلکو د ملکانو او خانانو پرېکړې منلې. بروس د همدغه سیستم له مخې د واڼه د کنټرول هوډ درلود. ملا پیونده مسید هغه ته د یوه لیک په ترڅ کې خبرداری ورکړ، چې له واڼه نه لاس پر سر شي او د مسیدو سیمې ته پوځ ونه لیږي. بروس پر ملکانو متکي و او دده پر ګواښ یې غوږ ونه ګراوه او ملا پیونده مسید هم د واڼه پر کمپ د ۳۰۰۰ کسانو په ملتیا برید وکړ. دا د سنډیمن سیستم او په وزیرستان کې د انګریزي ځواکونو د ځای پرځای کېدو پر وړاندې د مسیدو او وزیرو لومړنی ستر برید او غبرګون و.[۹۶]

په سنډیمن سیستم کې ډېر واک ملکانو ته ورکړل شوی و او هغوی د انګریز او عام ولس ترمنځ د پله په توګه رول لوباوه. په وزیرستان کې د سنډیمن سیستم د ناکامېدو

یو لامل له دغه سیستم سره د ملایانو حساسیت هم و. د ملکانو د رول او د روپۍ په سیاست د هغوی د پېرنې په چټکېدو سره ملایان او مذهبي مشران حاشیې ته لاړل او همدا لامل و، چې ملا پیونده مسید یې هم پر ضد شدیده مبارزه کوله. دلته یو بل محسوس توپیر داو، چې بلوڅان عموماً د خپلو خانانو (لکه د کلات خانان) تر سخت اغیز لاندې وي، خو په مسیدو او وزیرو کې مشر او ملک تر یوه ځانګړي حد پورې محدود واک او صلاحیت لري او دا ستونزمنه ده، چې ټولې قبیلې دې پر یوه یا څو ملکانو راغونډې شي او یا ټول ملکان دې په یوه خوله واوسي. دا، چې سنډیمن سیستم په غوڅ ډول د برېټانیا د پرمختګ پالیسي او حکومتي پیاوړتیا په خدمت کې و، د خلکو د ژوندانه په ښه والي او د قانون واکمنۍ یا ټولنیز پرمختګ او عدالت په برخه کې یې هیڅ رول نه درلود. په دې معنا، چې د انګریز واکمنو اکثریت سیاستونه او پالیسۍ د هغوی د اقتدار د غځونې او دوام په موخه وضع شوي او پر کومو سیمو، چې دوی واک چلاوه، د هغو د بهبود لپاره یې هیڅ طرح او پلان نه درلود.

هغه قبیلوي نظام، چې په وزیرستان او ورځېرمه نورو قبایلي سیمو کې حاکم و، له دې پالیسۍ سره لا پیاوړی شو، ځکه د پالیسۍ تمرکز پر ټولنیز پرمختګ نه و. همدا اوس، چې قبایلي سیمې او بلوچستان لا هم د ژوند د ادامې په بحران کې ښکیل دي، لامل یې په همغو پالیسیو کې لټول کېدای شي، چې انګریزانو یې بنسټ اېښی او پاکستان ادامه ورکړې ده. انګریزانو په خپلو ستراتیژیو کې د پښتنو پر نالوستي توب تمرکز کاوه او هغوی یې له مدرنو زده کړو بې برخې ساتل، ځکه په دې ډول به هغوی کې د ویښتابه او ملي بیدارۍ انګیزې را ټوکېدې. کله، چې د باچاخان د ښوونځي جوړونې بهیر ته پښتنو هرکلی ووایه، انګریزانو پرې بندیزونه ولګول او په یو شمېر مواردو کې یې شرخوښي کسان دې ته وهڅول، چې ښوونځي له منځه یوسي. دغه سیاست په لرو او برو پښتنو کې نن هم په همغه بڼه پرمخ روان دی.

د بروس له تګ وروسته مېرک د ډېره اسماعیل خان د نوي کمشنر په توګه راغی. ده د ۱۹۰۰ز کال په جولای کې د پنجاب حکومت ته ولیکل، چې دوی د کرکې په

دایره کې حرکت کوي، ځکه ملکان په مسیدو کې له سترګو لوېدلي او د مسید میشتو سیمو په تړاو د هغوی رول پیکه شوی دی. هغه وړاندیز وکړ، چې د ملکانو پرځای ټولو مسیدو ته امتیازات ورکړل شي او د افرادو پرځای له مسیدو سره د ټولنیز مسوولیت له مخې عمل وشي. پر دغه وړاندیز په سمله کې لارډ کرزن د پنجاب والي ینګ، د پنجاب د سرحدي ځواکونو قوماندان جنرال ایجرټن او مېرک په دوو ناستو کې خبرې وکړې. هغوی د مېرک وړاندیز ومانه، خو ددې طرحې له پلیتابه مخکې یې له مسیدو نه د ٦۰ زره روپیو ناغې راټولولو شرط کېښود.[۹۷]

په اکتوبر میاشت کې مسیدو سرتېرو په ګومل کې د پوځي پولیسو پر مرکز برید وکړ او د بریدمن نینسي (Nensy)په ګډون یې څلور پوځیان ووژل. مرک د وژونکو د محاکمې او له مسیدو د ناغې اخستلو په موخه د نومبر پر اوومه په ټانک کې د مسیدو ملکانو جرګه راوغوښته او ملا پیونده ته یې د نومبر تر ۲۵مې پورې ضرب الاجل ورکړ، خو ملا یې پر ضرب الاجل غوږ ونه ګراوه.

انګریز سرکار د ډسمبر له لومړۍ نېټې څخه د مارچ تر لسمې پورې د مسیدو سیمې محاصره کړې او د هغوی ټول امتیازات یې بندل کړل. له محاصرې او بندیزونو سره سره، مسیدو په ډېره، ګومل او ژوب کې خپل بریدونه جاري وساتل. انګریزانو په مکین، سپلې توی، شهیر او شکتوی کې عملیات وکړل او مسیدو ته یې دوه نیم سوه زره روپۍ زیان واړاوه. د ۱۹۰۲ز کال د مارچ پر ۱٦مه دواړې خواوې خبرو ته کېښناستې.

> د سرحد ایالت چیف کمشنر ډین د مارچ پر ۲۷مه د برېټانیایي هند حکومت ته ولیکل، چې مسید په بندیزونو او محاصرې نه ماتېږي: « *له داسې قبیلې، چې خپل ټول وخت یې په لوټ او بې ګناوندیانو په ظلم تېر کړی، دا هیله ناسمه ده، چې په محاصرې او بندیزونو به سولې ته غاړه کېږدي. د مسیدو قبیلې یوازینی حل پوځي زور دی*».

دا وخت کرزن هم په همدې باور و، خو مېرک فکر کاوه، چې مسید په پیسو او امتیازونو ور خپلولای شي.

هغه د نومبر پر ۱۵مه نېټه له ۶۱زره روپیو کلني امتیاز څخه ۵۴زره روپۍ مسیدو ته او پاتې نورې خپلو وفادارو ملکانو ته ورکړې. ده په مسیدو کې د سولې ټینګښت لپاره له دوه سوه مسیدو زلمیانو د یوه څلويښتي څواک بنسټ هم کېښود. میرک له مسیدو سره د یوې لویې جرګې له لارې په پارلماني بڼه خبرې کول غوښتل، خو دې مسالې انګریزان دې پایلې ته ورسول، چې دا ډول لویې جرګې سملاسي پایلې نه شي ورکولای ، ځکه هر کس انفرادي نظر ورکوي او د نظرونو د وحدت په موخه باید جرګه څو ورځې وغځیږي.

د مېرک پالیسۍ نه یوازې دا، چې په مسیدو کې ټیکاو نه راوست، بلکې وضعیت لا هم له کنټروله ووت. د هغه پر بدلونونو درې میاشتې نه وې اوښتې، چې د وانه سیاسي استازي جانسټن د مسیدو لپاره نوې لارې را واېستې. د هغه په باور، د امتیازاتو د وېش په نوي سیستم سره د حکومت او ملکانو ترمنځ اړیکي کمزوري شوي او د مسیدو له زرګونو وسله والو کسانو جوړېدونکې جرګې بې ګټې او امنیت ته ګواښناکې دي. هغه وړاندیز وکړ، چې ملکانو ته ۹ زره روپۍ نورې هم زیاتې شي. د سرحد ایالت چیف کمشنر ډین دده وړاندیز ومانه.

د ۱۹۰۳ز کال په فبروري کې جانسټن په چنډولې کې د مسیدو یوه ستره جرګه وغوښته، چې ملا پیونده مسید هم پکې ګډون درلود. په جرګه کې پرېکړه وشوه، چې ملکان به د مسیدو استازي وي او ۱۶زره روپۍ امتیازات به ورکول کیږي. دغه راز درې مسید قبیلو ته هم په کال کې د ۵۴ زره روپۍ امتیازاتو پر ورکولو همغږي راغله. ملا پیونده په ښکاره د جرګې له پرېکړې او نورو امتیازونو سره مخالفت ونه ښود، خو واک ته د ملکانو د بېرته راتګ پر چاره راضي نه و.[۹۸]

له دې بېلابېلو سیستمونو او پالیسیو ښکاري، چې انګریزانو په وزیرستان او قبايلي سیمو کې یوازې پر خپل پوځي حضور او د افغانستان پر لور په پرمختګ غور کاوه. د هرې زړې پالیسۍ او سیستم له منځه وړل او د نویو هغو معرفي کول پر حکومتولۍ منفي اغیز پرېباسي، خو انګریزانو په دې سیمه کې د حکومتولۍ پرځای د

خپل نفوذ لپاره کار کاوه او دا که د قبایلي دودونو د تقویې له لارې کېده او که د سیستم او پالیسۍ د بدلون او یا هم زور او لشکرکشۍ له لارې، دوی ترې دریغ نه دی کړی. په وزیرستان کې دانګریزانو ډېر تمرکز د معاش خورو ملکانو له لارې د قبیلو پر کنټرول، جرمي څرنګتیاوو، تر ملاتړ لاندې سیمو (Protected Areas)، د کلي او قبیلې پر مسوولیت مشخصولو او د «یاغیګری» پر مخنیوي و. هغوی په دې باور ول، چې د سیمې طبیعي سرچینې او عواید باید د قبیلو او سیمو پر رغونه ونه لګیږي، ځکه د خلکو په ټولنیز پرمختګ، د سیاسي شعور په وده او سواد زده کړې سره یې په سیمه کې د خپلې واکمنۍ لمر ډوب لیده. البته په وروستیو کې یو شمېر انګریز استازو د بیا رغونې او خیر ښېګنې پر سیاست ټینګار درلود. انګریزانو ټول لګښت ملکانو ته په ځانګړو امتیاز ورکولو(Allowance)، خاصه دار څواکونو، د پوځي عملیاتو او ارتباطاتو لپاره پر سړک جوړولو، پخو پوځي کلاوو او پوځي تصفیوي عملیاتو کاوه، چې پایلې یې تر ډېره منفي وې.

ډګروال سي اي بروس په وزیرستان کې د خپلې ستراتیژۍ په اړه وایي: « د هرې پالیسۍ ستر ازموینښت او برې د خلکو او قبیلو لپاره د فرصتونو په رامنځته کولو او خیر ښېګڼه کې دی. د پالیسۍ بنسټ د قبیلې موجوده اډانه او د هغوی دودونه دي. په دې برخه کې تر ټولو اغیزناک رول د ملکانو دی او د هغوی له مرستې پرته هیڅ کار شونی نه دی».

د ملکانو په برخه کې د بروس خبرې پرځای دي، ځکه انګریزانو د ځانګړو امتیازونو او د روپۍ سیاست له مخې هغوی او هغوی خپلې قبیلې یرغمل کړې وې.

بروس وایي: « د مدیریت بنسټ د ولسوالۍ افسر او د قبیلوې جوړښت او تنظیم هغه ملک دی. هغه پالیسي، چې دوی (ملکان) کمزوري کوي، هغه د قانون بنسټ کمزوری کوي».

انګریز د روپۍ سیاست او ملکانو د پیرنې له فرصتونو نه په سیمه کې د خپل

نفوذ لپاره ګټه پورته کوله. کله، چې انګريزانو په سيمه کې پښنې ټينګې کړې، د خپلو ملاتړو ملايانو امتيازات يې ورقطع کړل، خو وروسته، چې د شوروي اتحاد او جرمني ځارګرې ادارې فعالې شوې، نور اجير ملايان يې پيدا کړل.

د انګريز د پرمختګ دويمه پاليسي

د ۱۹۲۱ز کال د نومبر پر ۲۲مه برېټانيا او افغانستان تر ۱۱مياشتنۍ خبرو وروسته د ډيورنډ کرښې پر سر هوکړې ته ورسېدل، خو انګريزانو په وزيرستان او قبايلي سيمو کې د ځپونکو عملياتو په تړاو خپلې کړې ژمنې پلې نه کړې.

د نومبر د ۲۲مې تړون په ۱۱مه ماده کې راغلي و:

« دواړه اړخونه به د ډيورنډ کرښې د دواړو خواوو قبايلو پر وړاندې په درناوي ولاړ اړيکي ساتي او دواړې خواوې به په قبايلو کې د نظم په موخه د جدي پوځي ګامونو په تړاو يو بل ته خبر ورکوي».

په دې کتنه کې د انګريز پلاوي رييس هنري دابس د افغانستان د بهرنيو چارو وزير محمود طرزي ته يو بل تضميني ليک هم ورکړی و. امان الله خان د وزيرستان او قبايلي سيمو خلکو ته تر دريو کلونو پورې د انګريزانو پر وړاندې د مبارزې نه کولو سپارښتنه وکړه، خو دا ټينګار يې هم وکړ، چې که انګريزان له خپلو ژمنو غاړه وغړوي، د راتلونکې پرېکړې لپاره به د لر او بر دويمه جرګه را وغواړي.[۹۹]

د ۱۹۲۱ز کال د تړون پر بنسټ انګريزانو خپلې کړې ژمنې پرځای نه کړې او يوځل بيا د دواړو خواو ترمنځ اړيکي ترينګلي شول. د انګريزانو او افغان حکومت ترمنځ د اړيکو د ترينګلتيا يو لامل دا و، چې افغان حکومت قبايلي سيمې ازادې او د پخوا په څېر د يوه حايل په توګه غوښتې، خو انګريزانو کوښښ کاوه، چې د نوي پرمختګ پاليسي (New Forward Policy)له مخې يادې سيمې تر خپل بشپړ واک او کنټرول لاندې راولي. د نوې پاليسي اصلي تمرکز پر وزيرستان او خيبر و، ځکه دغه دوه سيمې په ټولو قبايلي سيمو کې د پاڅونونو سرچينې وې.

د سرحد ايالت نوي قوماندان جنرال ميغي په ۱۹۲۱ کال د وزيرو او مسيدو او نورو قبايلي سيمو د پاڅونونو د ځپنې په موخه د خيبر او وزيرستان د نيولو او هلته د خپلو ځواکونو د ميشتونې يو نوی پلان طرح کړ، چې د انګريزانو د نوې پرمختګ پاليسۍ ښکارندوی و. په دغه پلان او وړانديز کې د هغه لومړی کار په قبايلي سيمو کې د انګريز واکمنۍ ټينګښت او د يرغلونو د مخنيوي په هدف په رزمک او د مسيدو د کنټرول په خاطر په وانه کې د سترو پوځي مرکزونو جوړول وو. په دې توګه انګريزانو ټولې ستراتيژيکې سيمې تر ځار لاندې راوستی شواى او بل پلو يې د ځنځيري سړکونو په غځولو سره د مرستې رسونې چارې او د بيړني وضعيت کنټرول تنظيمولای شواى.[۱۰۰]

د ميغي پلان وړانديز کاوه، چې:

- *په وزيرستان او نورو قبايلي سيمو کې د بريدونود مخنيوي په خاطر يو ستر خوځند ځواک ځای پرځای شي.*
- *د سترېرو د مانورو او عملياتو د توان لوړاوي په هدف د لارو شبکه پراخه شي.*
- *له سترېرو سره په تعامل، د پوليسو شمېر ډېر شي.*
- *د قبايلو يرغمل استازي د شرطونو تر پلي کېدو پورې په هندي زندانونو کې وساتل شي.*
- *قبايل په هند کې د هغوی د ګټو له لارې تر کنټرول لاندې راشي. سوداګريزې چارې، کاروانونه او په بنو او نورو سيمو کې د هغوی ځمکې پر هغوی د فشار په توګه وکارېږي.*
- *د ډيورنډ کرښې او اداري پولو په امنيت کې ډېر رول هوايي ځواک ته ورکړل شي.*
- *او يو شمېر سرکښو او بانفوذه کسانو ته امتيازونه ورکړل شي او له کورنيو سره يې يوځای له وزيرستان نه بهر په ځمکو ونازوي.*

د جنرال ميغي په پلان کې وړانديز شوی و، چې د وزيرستان او قبايلي سيمو د

خلکو د کنټرول لپاره ډېرې الوتکې او زغره وال ګاډي ورکړل شي او هغوی تر سختې محاصرې او لوږې لاندې د انګریز حکومت منلو ته اړ اېستل شي. په مرګ د محکومیت، محاصرې او لوږې تاکتیک دوی له دې مخکې هم په وار وار کارولی او د سختې کاختی په مقابل کې هغوی اړ شوي، چې خپلې وسلې ښکیلاکي حکومت ته وسپاري او بندیزونه پرې لرې کړي.

د ۱۹۲۲ کال په لومړیو کې ددغه وړاندیز په تصویب سره د افغانستان او برېټانیایي هند د نوې پولې د ټینګښت عملي چارې پیل شوې. انګریزانو د نیو فارورډ پالیسۍ له مخې د ډیورنډ تر کرښې پورې په ټولو سیمو (وانه، رزمک، میرانشاه او خیبر) کې د پرمختګ او ځان ټینګونې پراخې هڅې پیل کړې. د رزمک پوځي کمپ جوړونې او په هغه کې د ۱۰ زره سرتېرو ځای پرځای کولو یوځل بیا مسید را وپارول. د ۱۹۲۳ کال له جنوري نه تر مارچ میاشتې پورې د انګریزانو او مسیدو او وزیرو ترمنځ ګڼې شخې وشوې. هغوی په مکین او ورڅېرمه نورو سیمو کې سختې بمبارۍ وکړې، خو د خلکو مبارزې په ټپه ونه درېدې. هغوی په وزیرستان کې د ۷۲ څورلکو تر چتر لاندې د بنو- میرانشاه او رزمک- چنډولي لارو د جوړونې چارې پیل او د ۱۹۲۳ کال تر پایه یې بشپړې کړې. په دې موده کې دوی په وانه، رزمک او میرانشاه کې هم د خپلو پوځي مرکزونو ودانیزې چارې سرته ورسولې. د وانه، میرانشاه او رزمک کمپونه یې خورا ټینګ او په امنیتي لحاظ داسې خوندي کړل، چې مسید او وزیر مبارزان د کمپونو داخل ته لاره ونه کړای شي. د رزمک او وانه دواړو کمپونو هوایي ملاتړ له ټانک او میرانشاه هوایي ډګرونو تنظیم شو. انګریزانو له اداري حوزو نه د بریدونو د مخنیوي په هدف د انګریز افسرانو تر مشرۍ لاندې د سیمه ییزو خلکو له جلب او جذب نه د سکاوټونو او خاصه دارو په نامه نوي مرستندویه پوځي تشکیلات اعلان کړل. ددوی ټول شمېر ۷۲۸۵ تنه و، چې ډېری یې په وزیرستان کې ځای پرځای شول. انګریزانو نویو تشکیلاتو ته مسید او اپریدي ونه نیول، ځکه دوی په ډېرو پېښو کې خپل افسران وژلي وو او د افغان- انګریز دریېمې جګړې په ترڅ کې یې د ټوپک میلې پر انګریز پلوه ځواکونو ور اړولې وې. انګریز ځواکونو په قبایلي

سیمو کې د خپلو پښو د ټینګولو لپاره ملکانو ته خورا ډېرې پیسې ورکړې او په دې توګه یې په بېلابېلو قبیلو کې پلویان او د پر وخت اطلاعاتو د انتقال کانالونه وموندل.

د انګریزانو نوې فارورډ پالیسۍ د افغانستان او برېټانیا ترمنځ اړیکي ترینګلي کړل او د ۱۹۲۳ کال د جنوري پر ۱۳مه افغان حکومت په وزیرستان کې د انګریزانو پر نوي سیاست نیوکې وکړې او دلته یې د بمباریو د ژر بندیدلو غوښتنې وکړې. امان الله خان د انګریز ددغه سیاست پر وړاندې په متقابل عمل لاس پورې کړ او قبایلي وګړو ته یې د جلال اباد په جرګه کې د انګریز خلاف د مرستې ژمنې ورکړې. پر دې سربېره هغه په وزیرستان کې د خاصه دارو ځانګړې ډلې جوړې کړې.

د افغانستان او برېټانیا د اړیکو له ترینګلتیا سره سره، انګریزانو په وزیرستان کې خپلې چارې جاري وساتلې او د مسیدو کلي یې له خاورو سره برابر کړل. د انګریز هوایي ځواک ۷۲ الوتکو د ۱۹۲۵ کال د اپریل په وروستیو کې د ۵۷ ورځو لپاره مسید میشتې سیمې بمبارولې.

هغوی د سیمې د کرارولو لپاره ډېر خلک د وزیرستان او قبایلي سیمو له حوزې بهر واېستل او په نورو سیمو کې یې د ناقلانو په توګه ځمکې ورکړې، هغه سیاست، چې د پاکستان حکومت یې یوه پېړۍ وروسته هم تجربه کوي، خو دغه سیاست هغه وخت هم ناکام و، ځکه په خلکو کې د خپلوۍ او قوم او قبیلې رشتې همغسې قوي وې او نن هم ناکام دی، ځکه له وزیرستان نه د مسیدو په جبري مهاجرت سره نه یوازې دا، چې ټوله پښتونخوا ناامنه شوې، بلکې دغه نارامي د پاکستان سترو سوداګریزو ښارونو کراچۍ، اسلام اباد او لاهور ته هم رسېدلې ده.

انګریزانو د خپل ستراتیژیک پلان له مخې د وزیرستان لرې پرتو سیمو ته د ۱۰۰ کیلومتري سړکونو پر جوړونې کار کاوه او هوډ یې درلود، چې د وزیرستان له لارې افغانستان ته د اورګاډي پټلۍ وغځوي. هغوی نړیوال اقتصادي ناورین لیده او په سیمه کې یې د خپل واک د ټینګښت لپاره د خلکو بې وسلې کول او د مالیې اخستل حتمي ګڼل. برېټانیایي ځواکونو په دې پالیسۍ سره په لنډمهالې توګه په وزیرستان کې نسبي

ارامي راوستله، خو وروسته په قبايلي سيمو کې د ميشتو وګړو او د هغوی د ناقلو ملکانو ترمنځ اړيکي دومره کمزوري شول، چې د قبيلو په کنټرول کې يې خپل رول له لاسه ورکړ. نن هم، چې له وزيرستان نه کومې کورنۍ ناقلې شوې، ملکانو يې په وزيرستان کې له ميشتو خلکو سره اړيکي له لاسه ورکړي او په خپل قوم او قبيله کې پخوانی نفوذ ور پاتې نه دی.

شپږم څپرکی

د سياسي قبلې بدلون

د لومړۍ هجري پېړۍ په وروستيو او د دويمې هغې په لومړيو کې په هند کې ګڼ پښتانه ميشت وو. هند ته د پښتنو د تګ اصلي لاملونه تر اوسه نه دي په ډاګه شوي، خو د کرلاڼيو پښتنو سيمې (توچي، ګومل او دغه راز خيبر) هغه لارې وې، چې د هند پر لور په ډېرو لښکرکشيو کې «د برياليتوب کلي»په توګه کارېدلې دي.

د لودي پښتنو له وخت نه تر مغولو، غزنوي او دراني واکمنو پورې په ډېرو لښکرو کې د جګړې اصلي ځواک د اوسنيو قبايلي سيمو له کرلاڼي او غلجي پښتنو جوړېده. د پښتنو يوهستره برخه په همدې لښکرکشيو کې د هند په بېلابېلو سيمو کې پاتې شوه او يو شمېر کسان يې د خپل زړورتوب او جنګاورتوب له امله په هند کې د بېلابېلو واکمنو له خوا د نوابانو او جاګيردارانو په توګه وګومارل شول. وروسته د پښتنو دغه خورې ورې کتلې سره يوځای شوې او په هند کې يې د حکومت واګې ترلاسه کړې.

تاريخ مرصع په هند کې د ستر پښتون واکمن بهلول لودي له خولې وايي:

«په خپل ملک کنبې عمر په حسرت او فقر تيروي، غواړم چې دوی له وطن را طلب کړم او منصب جاګير په هندوستان کې ورکړم چه له تنګي او له تنګ خرڅي خلاص

شي او زه هم به په قوت او په مدد د دوی په خپلو غلیمانو غالب دست شم، وارو په فکر د بهلول افرین ووې... بېشماره پښتانه له کوهستانه د روه په ملازمت د سلطان راغلل».

د هند پر لور د پښتنو د کډوالۍ څو لاملونه کېدای شي :

- *په هند کې د واکمنو پښتنو د سیاست او جګړې اړتیاوې*
- *په هند کې د پښتنو پراخه واکمني، چې د قبایلي سیمو او پښتونخوا ظرفیتونه یې ور جذب کړل.*
- *په قبایلي او غریبو سیمو کې د خلکو کمزوری او په کورنیو دودیزو سرچینو تړلی اقتصاد او د کرکیلې لپاره د ځمکې او لازمو اوبو نشتوالی*
- *په قبایلي سیمو کې د نفوس چاودون او قبیلوي پراختیا غوښتنې.* (ډېرې قبیلې، چې پراخې او زورورې شوې د نورو وړو قبیلو ځمکې یې ونیولې. د بېلګې په توګه په وزیرستان کې وزیرو د بنو پر لور مخه وکړه او مسیدو ورمړ او بېټني دې ته اړ کړل، چې له خپلو سیمو پر شا لاړ شي).

پښتنو په هند کې د مغولو تر واکمنېدو پورې د ډیلي پر لور د سیاسي-اقتصادي نقل مکان پر بنسټ ډېر تمایل درلود، خو کله، چې د مغولي نظام په پیاوړتیا سره هلته پښتانه واکمن کمزوري شول، ددوی اړیکي د اقتصادي نقل مکان (Economic Relocation) پر ځای د صادراتو او وارداتو پر اصل ولاړې سوداګرۍ ته واوښتل. د سیاسي او پوځي اړتیاوو پر بنسټ د اقتصادي نقل مکان مساله د بهلول لودي له نقل قول نه ښه را برسېره کېږي.

د غزنوي محمود او احمدشاه بابا په مهالپېرونو کې یوځل بیا په هند کې د پښتنو واکمنۍ راژوندۍ شوې، خو دا، چې داخل د واک او ټولواک مرکز غزني او کندهار وو، دغه اړیکي او په اقتصادي او پوځي شرایطو ولاړ «نقل مکان» ورو ورو کمزوری شو او د انګریزانو په واکمنۍ او د پاکستان په رامنځته کېدو سره د لاهور او کراچۍ پر لور لاړ. د پاکستان د جوړېدو له وخته تر اوسه د ستراتیژیکو او جیوپولیټیکي اړتیاوو له مخې اقتصادي نقل مکان څه باندې څلور میلیونه پښتانه د کراچۍ پر لور

لېږدولي دي. دغه نقل مکان د قومي جوړښتونو او سیاسي ملاتړي پوټانسیل له پلوه په سند کې د مهاجر قومي غورځنګ (MQM) د بېلتونپالنې د ټولو هڅو مخه ډب کړې ده. لکه څنګه، چې پښتانه په تېرو پېړیو کې په شعوري یا غیر شعوري ډول د بېلابېلو امپراتوریو د سیاستونو او قدرت ملاتړي او دفاعي ځواک ګرځېدلی، په اوس مهال کې هم ترې د همغه ځواک په توګه کاراخستل کېږي.

هند ته د پښتنو له نقل مکان سره سره، د هغوی دودیزه سیاسي قبله کندهار او کابل وو، خو په ۱۹مه او شلمه پېړۍ کې انګریزانو په شعوري ډول په دې کار وکړ، چې د پښتنو مخه د دودیزې سیاسي قبلې « کابل» پرځای د پېښور محوره سیاسي- وګړنې پوټانسیل په مرسته د نوې قبلې لاهور(په اوس وخت کې اسلام اباد) پر لور واړوي.

په افغانستان کې تېر ډېری حکومتونه له پېښوره اغېزمن دي. له شاه شجاع نه نیولې تر ، نادرخان (یحی خېلو کورنۍ) مجاهدینو او طالبانو پورې ډېری افغان واکمنان د پېښور محوره سیاسي- وګړنې پوټانسیل په مرسته واک ته رسېدلي دي. دغه سیاسي- تاریخي شالید ته په پام سره، پاکستان تل دا جرات کړی، چې په افغانستان کې د اسلام اباد تر اغیز لاندې څوک واک ته ورسوي.

انګریزانو د تاریخ خلاف عمل وکړ، ځکه پښتانه په تاریخي لحاظ د هندوانو تر واکمنۍ لاندې نه دي راغلي، بلکې هند تل د پښتنو تر واک لاندې راغلی دی. هغوی په شعوري ډول کوښښ وکړ، چې د پښتنو تاریخي، سیاسي، اقتصادي او فرهنګي اړیکي په ډیلي او پنجاب پورې وتړي. په سیاسي او اقتصادي لحاظ له پنجاب (اوسمهال لاهور او اسلام اباد) سره د پښتنو د وصل اصلي هدف دا و، چې د کابل او سرحدي پښتنو ترمنځ تاریخي- سیاسي رېښې وشلېږي او خلک په نوې جغرافیا کې یو نوی هویت ومومي. په وروستیو کلونو کې، چې پاکستان منځ ته راغی، یوه نوې سیاسي تیوري هم منځ ته راغله، چې که د قومي نفوذ او اغیز مساله را پورته کېږي بر اقلیت پښتون باید د لر اکثریت پښتون تر واک لاندې وي، خو دا، چې دغه تیوري د پښتنو د یوه بېل هېواد د رامنځته کېدو او د پاکستان د ټوټه کېدو لامل ګرځي، پاکستاني

ستراتیژیستان به یې د پلیتابه هڅې ونه کړي.

برېټانیا د پښتنو ترمنځ د بېلتون په سیاست کې تر ډېره بریالی وه، ځکه په پښتنو سیمو کې د کانګرس او مسلملیګ نفوذ د سیاست او واک محور پر لاهور او ډیلي را وڅرخاوه. پیښور محوره پښتنو (باچاخان) او د افغانستان پاچا امان الله خان له انګریزانو نه د خپلواکۍ اخستنې په هڅو کې د سیاست او جغرافیا اصلي تنستې له لاسه ورکړې او د خپلواکۍ اخستنې د ناسم تعریف له مخې مو د خپلو نیمګړتیاوو پایلې د هند نیمې لویې وچې د وېش په وخت کې ولیدې. د امان الله خان د خپلواکۍ اخستنې نیمګړي اقدام او په هند پورې د پښتنو د سیاسي برخلیک تړنې هڅو پښتانه په څلورو بېلو ټوټو (افغانستان، بلوچستان، سرحد او قبایلو) کې بې برخلیکه پرېښودل.

وزیرستان دغه مهال د ټول برېټانیایي هند د مبارزو د ثقل مرکز و. څومره، چې وزیرستان او قبایلي سیمې تر کندهار وروسته د افغانستان د سیاست او جغرافیا په جګړو کې د ثقل دویم مرکز و، د هغه دوه برابره یې دا توان درلود، چې د پنجاب، لاهور او نوي ډیلي د ولسي مقاومت سرې سپرغۍ په اور بدلې کړي. وزیرستان خپل دغه ځواک په اوسمهالي پېر کې هم ثابت کړی، ځکه لا هم له کابل نه تر لاهور او کراچۍ پورې د یوویشتمې پېړۍ د پښتون مقاومت د ثقل مرکز دی.

انګریزانو د شلمې پېړۍ په دویمه او دریيمه لسیزه کې خپل ټول پوځي امکانات پر وزیرستان او قبایلي سیمو متمرکز کړي وو، ځکه یو خوا دا سیمه د برېټانیایي هند او افغانستان، روسیې او محور هېوادونو (ایټالیا، جرمني او ...) ترمنځ له خورا سخت مقاومت سره مل حایل و، له بله اړخه په دې سیمه کې د وخت درې مهمو استخباراتي شبکو (کمینټرن، ابویر او ایټالیایي څارګرو) پراخ فعالیت درلود. دغه مسایل ددې لامل ګرځېدلي وو، چې برېټانیا خپل ډېری اقتصادي او پوځي سرچینې (په میلیونونو پونډه، وسلې او جګړه ییز ځواک) پر وزیرستان او نورو قبایلي سیمو ولګوي، په داسې حال کې، چې ددې سیمو له نښتمنو خلکو د مالیې اخستل هم په لوی لاس ځان ته غم کټل و.

انګریزانو د نن په څېر دې ټولو مسالو ته په پام سره، په سرحد کې د پښتون

نشنلیزم د بیدارۍ سیاسي مبارزې او د پوهې او پرمختګ فردي فعالیتونه تر سخت څار او کنټرول لاندې راوستي وو.

په پښتنو کې د یووالي ستر محرکات اسلام، پښتو، پښتونولي، پښتني جغرافیا او پښتون نشنلیزم دی. څومره، چې پښتانه له خپلې جغرافیا، قومي جوړښتونو، ژبې او ټولنیزو ارونو او معیارونو لرې پاتې شوي، پرمختګ یې کړی، خو له خپلو همژبو سره یې د پیوستون روحیه کمزورې شوې او په نهایت کې یې د پردیو پر وړاندې د مقاومت زور هم اوبه شوی دی. د انګریزانو سیاست د پښتنو پر یوه مخلوط فرهنګ او د قبیلوي جوړښتونو ترمنځ په تفریق او تربګنۍ ولاړ و. هغوی قبیلوي جوړښتونه له اختلافاتو سره مل ژوندي ساتل.

د الفنستون او اولف کارو په تاریخ سپړنه کې ټول کوښښ په دې دی، چې د درانیو او غلجیو، د سلیمان د غرو او اباسین د غرو ترمنځ اختلاف او بېلتون ثابت کړي. هغوی په خپل شاوخوا سلن کلن حکومت کې دا هڅه کوله، چې د پښتون او افغان، پښتون او پټان، پشتو ،پختو- پښتو، لویدیزو او ختیزو افغانانو، کړلاڼي او نورو پښتنو په نومونو په پښتني نفوس او جغرافیا کې یو داسې بېلتون راولي، چې پښتون د کابل او لاهور له ګټو سره سم په دوو بېلو محورونو ووېشي.

د ۱۹۱۹ز کال په فبروري کې د امیر حبیب الله خان له وژل کېدو وروسته، د هغه زوی امان الله خان د پاچاهی، خپلواکۍ او په مې میاشت کې له انګریزانو سره د درېیمې افغان- انگریز جګړې اعلان وکړ. افغان ځواکونو د پکتیا، چترال، خیبر او کندهار له استقامتونو پر انګریزانو بریدونه پیل کړل.

انګریزانو د ۱۹۱۹ز کال په مې کې د افغانستان سیاسي وضع او د پوځ تحرکات له نږدې څارل. دغه مهال د دیره جاتو، بنو او سویلي او شمالي وزیرستان د انګریزي ځواکونو عمومي قوماندان تورن جنرال ووډیاټ و. د مې پر ۲۱مه جنرال نادرخان له خپلو ځواکونو سره یوځای د خوست له لارې د توچي او وانه پر لور د بریدونو تیاری نیوه. د وانه او توچي ملېشاوو د سیاسي او اداري پولو پر خوندي کولو او ټینګښت کار کاوه، خو وضعیت دومره ژر تغییر وکړ، چې له بنو نه یې د جنرال ووډیاټ د ځواکونو مرستې ترلاسه نه کړای شوې. د جنرال ووډیاټ ځواکونو یو خوا د افغان او مسیدو او وزیرو د لښکرو پر وړاندې د مقاومت توان نه درلود او بل خوا په توچي او وانه کې وزیر او مسید له افغان ځواکونو سره د مخکینۍ همغږۍ پر بنسټ، د ډېرو پوستو پر نیولو بریالي شوي وو. انګریزانو، چې کله په ګومل، توچي او وانه کې د مسیدو او وزیرو قومونو مقاومت او په انګریز ملېشه وو کې د پښتنو سرتېرو له خوا د افغان ځواکونو د هرکلي پیښې ولیدې، د برېټانیایي هند د نورو سیمو پر لور یې پېښې سپکې کړې.

نادرخان د مې پر ۲۳مه د متون له لارې له درې زرو کسانو سره په کیتو او توچي شمالي وزیرستان ته راغی. د مې پر ۲۴مه د بنو د ۶۵مې لوا قوماندان ډګر جنرال لوکاس غوښتل، چې د برتوچي د ملېشو ګاریزیون او سیمه ییزې قبیلې دردونې ته د ورتلونکو سرتېرو تر ورتګ پورې دفاع ته وهڅوي. په همدې وخت کې دوی ته خبر ورسېد، چې جنرال نادرخان د ټل او میرانشاه پر لور پرمختګ کوي. د شمال لویدیز ایالت د سرحدي ځواکونو عمومي قوماندان امر وکړ، چې ځواکونه زر دردونې ته وګرځي او دلته د افغان ځواکونو د پرمختګ مخه ونیسي. له دغه حکم وروسته ډګر جنرال لوکاس د برتوچي پوستو د تخلیې امر وکړ. دوی د مې پر ۲۵مه خپلې پوستې تخلیه کړې. د انګریز د

اووم څپرکی

د «تخت ګټنې» جګړې

د افغانستان د خپلواکۍ له جګړې او د جهاد تر اعلان وروسته، د برېټانیایي هند مسلمانانو، د اسلامي خلافت پلویانو، خدایي خدمتګارانو، د وزیرستان او نورو قبایلي سیمو خلکو امان الله خان ته د ناجي او د اسلام د بادشاه په سترګه کتل.

کله، چې امان الله خان د سقاوي اړودوړ په پایله کې له واک نه لرې شو، د هند پر مسلمانانو او د وزیرستان او قبایلي سیمو پر خلکو یې خورا بدې اغیزې وکړې. په لاهور، کراچۍ او نورو سیمو کې خلکو د امان الله خان د بېرته راتګ غوښتنې کولې او په وزیرستان کې عملاً د هغه د مرستې لپاره خلکو بسپنې راټولولې.

د زلمي پاچا په ننګه

په اروپا کې د لومړۍ نړیوالې جګړې له پیلېدو سره سم په افغانستان کې د انګریز ضد جګړې پلویان موندل. په جګړه کې د برېټانیا پر ضد د ترکیې ګډون په کابل او برېټانیایي هند کې د اسلامي خلافت او له برېټانیا سره په جګړه کې ښکیلې ډلې او مبارزان هم د خپلواکۍ ساتنې جګړې ته وهڅول. امان الله خان او د امیر حبیب الله خان ورور نایب السلطنه نصرالله خان د هغو کسانو په ډله کې وو، چې د لومړۍ نړیوالې جګړې په درشل کې یې د انګریزانو پر ضد د جګړې پلویتوب کاوه.

منظمو ځواکونو وړې ډلې دته خېلو، توت نري او شپانه خیساره ته لاړې. د ټېښتې په ترڅ کې یې ګرانبیه توکي له ځانونو سره واخستل او پاتې څیزونو ته یې اور واچاوه. د ملېشو ګاریزیونونه او نور ځواکونه محمد خېلو ته وتښتېدل. دوی خپل پوځیان له بویه پوستې هم و اېستل او پوسته یې یوه سیمه ییز داوړ قومي مشر ته وسپارله. د پوستو د سوځونې او تخلیې خبر د اور په څېر په وزیرو کې په خپرېدو و. وزیرو د غچ اخستنې ښه موقع موندنه او په بویه او محمد خېلو کې تر راغونډېدو وروسته یې بویه پوسته ونیوله. په محمد خېلو کې راغونډې شوې ملېشې د دردونې پر لور وخوځېدې، خو په ملېشو کې اکثریت کسان له افغان ځواکونو سره د جګړې پلویان نه وو او د شپې په اوږدو کې ترې شاوخوا ۱۵۰ تنه له وسلو سره یوځای لاړل.

د مې پر ۲۴مه د نادرخان ځواکونه د کیتو له سپینکي لښتي واوښتل او د سپین وام مخه یې ونیوله. په شمالي وزیرستان کې د مې پر ۲۵مه انګریزانو خپل پوځیان او تجهیزات د بر توچي له پوستې، شیوې کلا او سپین وام نه و اېستل او د تېښتې پرمهال یې سپین وام کلا ته اور واچاوه، وروسته کلا د جګړن دادمحمد اورکزي او جګړن عبدالقیوم ځواکونو تر خپل واک لاندې راوسته.[۱۰۱]

انګریز پوځیان شیره تله او د مې پر ۲۵مه ایدکو ته وتښتېدل، خو سپاره سرتېري یې د خجوري پر لور لاړل. د انګریزانو شاوخوا ۱۸ ملېشه سرتېري او د هغوی منصبوال ایدکو ته پر لار له افغان ځواکونو سره یوځای شول او د دته خېلو، توت نري، شپانه خیساره کلاوې هم افغان او سیمه ییزو مبارزانو ونیولې. ملېشه یوه ورځ وروسته په میرانشاه کې خپل مرکز ته لاړه. د بنو د ٦۷مې لوا قوماندان تصمیم ونیوه، چې د برتوچي پوستې نه خپل پوځیان وباسي، خو پوستې د تخلیې پرځای افغان ځواکونو او قبایلي لښکرو ته تسلیم شوې.

د سپین وام او شیوې پوستې په تخلیه کولو انګریز افسران پښېمان وو، ځکه دا له ایدکو نه په ۲۱ او ۲۹ میله واټن نږدې پرتې وې. دلته پر دې لار د اوبو هیڅ سرچینه او داسې پټنځای یا مرستندویه پوسته نه وه، چې ملیشه ځواکونه ترې د شاتګ او ماتې، یا

له سپین وام نه د تعقیب په صورت کې مرسته واخلي. دوی په سختو حالاتو کې د ملېشو د مرستې لپاره له خجوري کڅ نه د کیتو پر لور د ډګروال بي بي الیووډ تر مشرۍ لاندې ځواک واستاوه. د برتوچي له نیولو وروسته مداخېل، منظرخېل او خدرخېل وزیر، بر داوړ او د مسیدو یو ستر لښکر د میرانشاه په شاوخوا کې د ملېشو پر مرکز د برید په موخه سره راغونډ شول. د قبایلي لښکرو او افغان ځواکونو یووالي په میرانشاه کې د انګریزانو او د هغوی د هندي او ځایي ملېشو وضعیت کړکېچن کړ. د شمالي وزیرستان په ملېشو کې شاملو قوماندانانو او سرتېرو ته له خوست نه داسې لیکونه راغلل، چې د انګریز ځواکونو لیکې پرېږدي او له افغان ځواکونو سره یوځای له وزیرستان نه د برېټانیايي ځواکونو د اېستلو په جګړه کې برخه واخلي. د اړیکو د پراختیا په پایله کې شاوخوا ۶۰۰ وزیر له ملېشو نه د جلا کېدو په لټه کې شول، خو خټک سرتېري انګریزانو ته وفاداره پاتې شول. ددوی ترمنځ په کلا کې شخړې وشوې او د جمعه دار غیور ترین په مشرۍ وزیرو د شپې په اوږدو کې د کلا په قراولخانه کې سوري وکړل او له وسلو او مهماتو سره یوځای د افغان ځواکونو لیکو ته ورغلل. د اړیدیو سرتېري هم له افغان ځواکونو سره یوځای شول او د مې پر ۲۶مه انګریزانو خپل پوځیان میرانشاه ته سره ور غونډ کړل. د شمالي وزیرستان سیاسي استازي تورن ارګیریټ په خپلو ځواکونو کې د وزیرستان سرتېري وړ ونه ګڼل، ځکه هره شیبه یې د انګریزانو خلاف کرکې ډېرېدې. ارګیریټ وزیر له کلا نه و اېستل او ددفاع چارې یې هندي ځواکونو ته وسپارلې.[۱۰۲]

د میرانشاه کلا محاصرې پنځه ورځې وخت واخست.

مبارزانو شاوخوا ټولې پوستې ونیولې. د مې پر ۲۶مه او ۲۷مه شپه د لر توچي پوستې او سیدګي پوسته تر بریدونو لاندې راغلې او د ټل، سور کمر، ایشه(اوښه)، خجوري او شینکي پوستې له مهماتو سره یوځای په کنډوالو بدلې شوې. د مې پر ۲۷مه د انګریزانو یوه څارونکې الوتکه، چې له کوهاټ نه د دردونې پر لور د لښکرو د څارګرۍ لپاره را الوتې وه، مبارزانو وغورځوله. انګریزانو د خپل هوایي ځواک د اعتبار خوندي کولو په موخه د جون پر دویمه په توچي کې پر کلیو بمبارۍ وکړې.[۱۰۳]

په جنوبي وزیرستان کې تورن جنرال ایس ایچ کلایمو هم له ورته وضعیت سره مخ و. دلته ۱۶زره مسیدو او اووه زره وزیرو د نادرخان له ورتګ مخکې خپلې سوبې پیل کړې وې. د مسیدو مبارزانو د انګریزانو ټولې مخابراتي لارې وشلولې او ګڼې چاونۍ او پوستې یې ونیولې.

د وانه کمپ په ۱۸سوه کسیزه ملېشه کې دغه وخت د اتو انګریز او ۳۷ پښتنو افسرانو تر قوماندې لاندې ۲۳۰ وزیر، ۳۵۰ خټک، ۹۰ یوسفزي، ۶۰ بېټني، ۷۸۰ اپریدي، ۱۳۰ اورکزي، ۹۰ ګډون او ۹۰ شیراني سرتېري په دنده بوخت وو، خو د شمالي وزیرستان ملېشو ته په پام سره، پر دوی د انګریزانو پوره باور نه و.

د مې پر ۲۱مه افغان ځواکونه د موسی نیکه له لارې د وانه پر لور د پرمختګ په حال کې وو. دغه وخت د جنوبي وزیرستان د ملېشو قوماندان تورن جې ایچ روسېل و. سیاسي استازی تورن سي جي کروستوایټ په سرویکي کې د مسیدو یو شمېر ملکانو ته د لونګۍ او امتیازاتو پر وېش بوخت و. چیف کمشنر، سیاسي استازي او د ملېشو قوماندان ته سپارښتنې کړې وې، چې د پیسو په زور قومي مشران د افغان ځواکونو له ملاتړه را وګرځوي. د مې پر ۲۵مه د جنوبي وزیرستان سیاسي استازی او پوځي جنرالان د توچي له تخلیې خبر شوي وو او د افغان ځواکونو او مسیدو او وزیرو د ډېرېدونکو بریدونو پر وړاندې یې د مقاومت تاب نه درلود.

د مې پر ۲۶مه مسیدو او وزیرو د وانه پر کمپ برید وکړ. انګریزانو خپل یو شمېر ځواکونه مابنام شپږ بجې د تیارې په خپرېدو سره د خجوري کڅ او ژوب پر لوري واپستل او پاتې نور یې پر مرتضی متمرکز کړل. کپتان اېچ ار ټرېل، او بریډمن ار اي هونټ، اې ار بارکر، په همدې مابنام له خپلو اویا سرتېرو سره له وانه کمپ نه د تورې تیرې پر لار کرب کوټ ته ووتل. کپتان ټرېل او بریډمن هونټ غوښتل، چې ګاریزیون پرېږدي او تنایي ته ځان وباسي. بریډمن بارکر د خجوري کڅ، مغلکوټ او ژوب پر لور لاړ. د شپې اووه نیمې بجې تورن روسېل د کمپ پښتنو افسرانو ته خبر ورکړ، چې یو یو له کمپ نه ووځي. دوی بیګاه پاوکم لس بجې د تورن جنرال اېچ روسېل، کپتان سي تي برن هورداک،

بریډمن سي اېس لیز، تورن اون او بریډمن اي جي مککورستي تر مشرۍ لاندې د توی خولې پوستې پر لور ووتل، خو د توی خوله په غاښې کې انګریز افسرانو ولیدل، چې یو اپریدی او وزیر نشته او ټول ترې پر لاره بېل شوي دي. له دوی سره یوازې سل تنه هندي پوځیان پاتې وو، خو دوی خپل مزل جاري وساته او د مې پر ۲۷مه سهار اووه بجې د توی خولې پوستې ته ورسېدل. دلته پر دوی له ختیزې خوا مبارزانو ډزې وکړې، ځکه ددوی د ملاتړ لپاره په پوسته کې هیڅوک هم نه و. روسېل پرېکړه وکړه، چې د مغل کوټ پر لور خپل مزل جاري وساتي. دوی له سختې ګرمۍ او د وزیرو د بېلابېلو مبارزو ډلو له بریدونو سره مخ وو. پرلاره ددوی ډېر ملګري په جګړه کې ووژل شول او ډار، لوږې او تندې یې روحیې ځپلې وې. روسېل او تر قوماندې لاندې سرتېرو یې مغلکوټ پوسته د سیاسي استازي په لارښوونه پرېښوده او د مې پر ۳۰مه د میرعلي خېلو پر لور وخوځېدل. په مغولکوټ کې د مبارزانو د سختو او پرله پسې بریدونو په پایله کې کپتان سي ټي برن هورداک، کپتان اېچ ار ټرېل، کپتان اې ایف ریلي، بریډمن سي اېس لیز او بریډمن اي جي مککروستي ووژل شول او تورن روسېل او بریډمن ار اې هونټ ټپیان شول. کپتان ریلي او ځانګړی مرستیال کمشنر خان بهادرمحمدیارخان مغل کوټ ته تر رسېدو مخکې وژل شوي وو. د دوی مړګ ژوبله ۴۰ تنو ته ورسېده او یوه برخه یې د منې خوا، سنډېمن کمپ او شیرانیو پر لور وتښتېده.[۱۰٤]

د جنوبي وزیرستان له ملېشو نه یوازې ۶۰۰ تنه پاتې وو، چې هغوی هم ځانونه مرتضی او ټانک ته رسولي وو. له دوی نه ۱۱۰۰ تنه بېل شوي وو . ۱۱۹۰ رایفل ټوپک، ۵۰ مسکیټ او د ۳۰۳ ټوپکو ۷۰۰ زره کارتوس یې له ځانونو سره وړي وو. ځینې رپوټونه وايي، چې د مې پر ۲۶مه مسیدو او وزیرو د وانه پر کمپ له برید وروسته د شپږو توپونو په ګډون ۱۱۹۰ مارټیني هنري۳۰۳ ټوپک، یو میلیون کارتوس، دوربینونه او نور توکي ترلاسه کړل، خو دا روښانه نه ده، چې دغه وسلې له لومړنیو هغو بېلې وې او که همغه د غنیمت په توګه شمېرل شوي دي.

د ملا فضل دین مبارزانو ګرنۍ او خیرګي کلاوې محاصره کړې او د ارتباطي مزو

تر غوڅولو وروسته يې د ٦۰۰۰ مبارزانو په ملاتړ د چنړولي کلا تر محاصرې لاندې راوسته. انګريزانو په سيدګي او چنړولي کې خپل ځواکونه تقويه کړل. د مې پر ۲۹مه د ډګر جنرال پي جي ميلز په مشرۍ انګريز ځواکونو په خيرګي کې خپلې پښې ټينګې کړې او د چنړولي، ګرنۍ ، مانجي او نورو سيمو محاصرې يې ماتې کړې. مسيدو او شيرانيو سرتېرو د مرتضی، ګومل، مانجي او زرکاني پوستې تر پرله پسې بريدونو لاندې راوستې.[۱۰۵] د اګست پر اتمه د موسی خان مسيد تر مشرۍ لاندې ۲۰۰ عبدليو سرتېرو د سيدګي او شينکۍ ترمنځ د پنجاب د ۸۴کنډک پر سرتېرو مرګونی بريد وکړ او د يوه افسر په ګډون يې شل تنه ترې ووژل.

د انګريزانو خلاف دغه جګړې د ملا فضل دين، ملک موسی خان مسيد، رمضان خان مسيد، جرنېل ملک بهادردين لنګرخېل، حمزالله احمدزي وزير، زرخان او زرين وزير په مشرۍ ترسره کېدې.

افغان او قبايلي سرتېري د مې پر ۲۸مه له سپين وام نه د ټل پر لور وخوځېدل. د مې پر ۳۱مه نادرخان د ټل کلا ونيوله او له کوهاټ نه، چې د کلا د بېرته نيولو په هوډ د ډګر جنرال ار ايچ ډاير په مشرۍ کوم پوځ راخوځېدلی و، پر لاره د ببرک خان ځدراڼ له څلور زره کسيز ځواک سره مخ شو.[۱۰٦]

وزيرستاني مبارزان او افغان ځواکونه او قومي لښکرې د پرمختګ په حال کې وو، خو د جون پر دريمه د دواړو خواوو ترمنځ اوربند وشو او جګړه ودرېده. له اوربند وروسته لاسليکولو وروسته انګريزانو يو شمېر کلاوې بېرته ونيولې او په دته خېلو، ميرانشاه، ټل، توچي، انغر کلي، ټوغري کلي، کجوري او ايپي کليو کې يې ګڼ کورونه وسوځول او پر قبيلو او پرګنو يې د افغان ځواکونو د ملاتړ له امله درندې ناغې کېښودې.

مسيدو او وزيرو د انګريز خلاف د بنو په هوايي ډګر، کجوري ، شينکي تنګي، سيدګي، ګمبيلې تنګي، مانجي، ګرنۍ او نورو سيمو کې تر اوږدې مودې پورې شخې شولانګې وکړې. د وانې کلا د اګست مياشتې تر اتمې نېټې پورې د مسيدو او وزيرو په لاس کې وه. افغان مبارزان لالا پير، عبدالرزاق، شاه دوله خان له مسيدو سره يوځای د

انګريز پر خلاف په جګړو بوخت ول. له شاه دوله خان سره ۳۰۰ تنه مبارزان او څو توپونه وو او په وانه، سرويکي، کانيګروم(شوره)، ګومل او نورو سيمو کې يې مسيد د انګريزانو پر ضد مبارزې ته هڅول. په نومبر مياشت کې انګريزانو پر مسيدو مرګونې مياشتنۍ بمبارۍ وکړې او په زرګونو پونډه بمونه يې پر کليو او جبهو را وغورځول.

نادرخان په اکتوبر کې د وزيرو او مسيدو مشران متون ته وغوښتل او بيا يې په کابل کې له افغان پاچا امان الله خان سره وکتل. امان الله خان د انګريز خلاف د وزيرو او مسيدو د سربښندنو ستاينې وکړې او هر مشر ته يې ۳۰۰ روپۍ، اعزازي رتبې او ځمکې ورکړې او سرتېرو ته يې سرې ۱۰۰ روپۍ ورکړې. دوی د نومبر په لومړيو کې بېرته وزيرستان ته راغلل ، خو يو شمېر يې په افغانستان کې پاتې شول. د افغان انګريز په دريمه جګړه کې مسيدو پر انګريزانو سل ستر او په لسګونو واړه بريدونه کړي وو، چې د سر او مال درونډ زيان يې ور اړولی و. د شمالي وزيرستان وزيرو ۵۰ ستر او په لسګونو واړه او د وانې وزيرو ۳۲ ستر او ګڼ واړه بريدونه کړي وو.[۱۰۷]

سقاو ضد پاڅون

د حبيب الله کلکاني په لاس د امان الله خان د واکمنۍ تر نسکورېدو وروسته، تر ډېر وخت پورې د پخواني پاچا هڅې پر دې متمرکزې وې، چې د کندهار او شاوخوا سيمو جنګيالي د تخت ګټنې جګړې ته وهڅوي.

امان الله خان د خپل وخت د کورنيو چارو وزير عبدالاحد مايار ، شاه دوله خان او ملا عبدالرزاق او ده جرنېل يارمحمد مرياني ته دنده سپارلې وه، چې د مسيدو او وزيرو سيمو ته د جهاد فرمانونه ورسوي. امان الله خان د۱۹۲۹ کال په اپرېل (د ۱۳۰۸ز کال د غويي مياشتې په پيل) کې له کندهاره د غزني پر لور حرکت کاوه او د مسيدو او وزيرو لښکرې هم بايد په همدې وخت کې غزني ته رسېدلې وای. د ۱۳۰۸ کال د حمل پر ۲۸مه (د اپريل ۱٦مه) دغه فرمانونه دوزيرستان غړوبه، وانه او شکي سيمو ته ورسېدل. د غويي پر لومړۍ (اپريل۲۰مه) نېټه د مسيدو او وزيرو شاوخوا ٦۵۰۰ تنه مبارزان له

وسلو سره يوځای د وانه د خوجلخېلو په جومات کې د ملا فضل دين او ملا حمزالله احمدزي وزير تر مشرۍ لاندې سره راغونډ شول او تر پرېکړو وروسته د خپلو ځانګړو مشرانو تر مشرۍ لاندې د غزني پر لور روان شول. دغه لښکر د غويي پر درېيمه د ارګون کلا د محاصرې په موخه ارګون ته ورسېد. غونډ مشر عبدالغياث کوهدامنی دا مهال د ارګون پوځي کلا قوماندان و.[۱۰۸]

د مسيدو او وزيرو لښکرو قوماندانانو پر دې پوځي کلا د بريد پلان طرح کړ، خو مخکې له دې، چې دوی پر کلا بريد وکړي، لښکريان خبر شول، چې د امان الله خان لښکرو ماته کړې او بېرته کندهار ته ستون شوی دی. وزير او مسيد د امان الله خان د لښکرو له ماتې وروسته، بېرته وزيرستان ته وګرځېدل.

امان الله خان هومره مالي امکانات نه درلودل، چې د خپلو مبارزانو او جګړې لګښتونه ترې وکړي، خو د هغه تر تګ وروسته، نادرخان په دې بريالی شو، چې د امان الله خان له پلويانو نه ګټې مرستې ترلاسه کړي.

نادرخان د ۱۹۲۹ ز کال د مې پر ۲۳مه له فرانسې نه پېښور ته راغی او په قبايلو او وزيرستان کې يې د اماني تخت ګټنې تر شعار لاندې د غفارخان په مشرۍ د خدايي خدمتګارانو او د ملا فضل دين په مشرۍ د ملا پيونده د غورځنګ او نورو خلکو د ملاتړ ترلاسه کولو هڅې پيل کړې. نادر په مارچ مياشت کې جنوبي ته لاړ او په خلکو کې يې د سقاوي اړودوړ خلاف د راپورته کېدو هلې ځلې پيل کړې.

د کابل يا پښتون واک د ژغورنې په جګړه بيز پلان کې نادرخان د جګړې اصلي رول مسيدو او وزيرو ته ورکړی و، ځکه هغوی هم ښې وسلې درلودې او هم يې له انګريزانو سره په پرله پسې جګړه کې پوځي تاکتيکونه بريالي وو.

مسيدو او وزيرو ته ددې رول سپارنې يو لامل دا هم و، چې د لښکر غوځ اکثريت دوی و او ټول په خپلو وسلو او تجهيزاتو سمبال وو. هغوی له خپلو ۹۰ زرو جنګياليو څخه شاوخوا ۴۵۰۰ جنګيالي راغونډ کړل، چې د کابل د تخت ګټنې لپاره يې کفايت کاوه. د مسيدو او وزيرو لښکر د ۱۹۲۹ز کال په مې او د ۱۳۰۸ل کال د غويي په

وروستيو کې[۹] له وزيرستان نه وخوځېد او د جوزا پر لومړۍ نېټه يې د ارګون پوځي کلا، چې قوماندانې يې د غونډمشر عبدالغياث خان او کنډکمشر سيد حسن خان په لاسونو کې وه، محاصره کړه. دغه مهال پر دې کلا د سقاو د زوی بيرغ رپېده. غونډمشر د وزيرو او مسيدو خبرداري ته پام ونه کړ او سرتېرو هم سهار پنځه بجې پر کلا بريدونه پيل کړل. ۱۹ ورځې وروسته کلا مسيدو او وزيرو ته ونيوله او ټولې وسلې او مهمات هم ددوی لاسونو ته ورغلل. د مسيدو او وزيرو لښکرمشرانو نادرخان ته د ارګون د کلا خبر ورکړ. دغه لښکر پر لاره د کوچيانو او د سقاو د ملاتړو د شته والي له امله د هغوی تر کوچېدو پورې وځنډېد، ځکه نه يې غوښتل، چې په خپل منځ کې يې وينې سره توی شي. د ۱۹۲۹ کال د اګست پر ۱۸مه دوی په ماما زيارت کې د يوې غونډې په ترڅ کې پرېکړه وکړه، چې د ارګون کلا وسلې به له ځان سره اخلي. د خوست په خټيز کې د مسيدو او وزيرو له مبارزانو سره د تڼيو مبارزان هم يوځای شول. دلته د سقاو يو شمېر پلويانو ددوی پر وړاندې ستونزې پېښولې، خو ۱۲ ورځې وروسته ۷۱ منګل او د زمرک ځدراڼ په مشرۍ اتيا ځدراڼ هم له دوی سره ملګري شول. وزيرستاني لښکر د خوست ښار ونيو او د خوست د چاونۍ وسلې يې ترلاسه کړې. په بنګي باغ کې د غونډمشر قاضي عبدالله شمل په مشرۍ شاوخوا ۳۰۰۰ جنګياليو ددوی پر لښکر ډزې وکړې او په دې توګه د دواړو اړخونو ترمنځ درې ورځې جګړه روانه وه، خو په پای کې د سقاو پلويانو ماته وکړه او لښکرې يې خورې شوې. نادرخان او ورونه يې د عليخيلو په سفري کې ميشت ول او په څمکنيو کې يې د سقاو پلويانو پوره څلور مياشتې د پرمختګ مخه ډب کړې وه. د مسيدو، داوړو، تڼيو او وزيرو لښکرو دغه خنډ له مخې لرې کړ او په علي خېلو کې له نادرخان سره يوځای شول. د ۱۹۲۹ز کال د سپټمبر پر ۲۵مه نادرخان او د

---

[۹]ـ د دوی د سترو او وړو ډلو مشران شهزاده ملا فضل دين، ملک موسی خان مسيد، جرنېل يارمحمد مريانې، ملک ډانډې مداخېل وزير، فرقه مشر انګورخان وزير، فرقه مشر دلبازخان وزير، فرقه مشر ملک شودي خېل داوړ، فرقه مشر اميرخان نازي خېل، جرنېل علي بات خان، مزرکی (دادک) لنګرخېل او کرنېل سادي خان وو.

وزیرستان مشرانو سره وکتل. د همدې میاشتې پر ۲۸مه په جرګه کې پرېکړه وشوه، چې د ځدرانو، منګلو او ځاځیو لښکر به بېل، د مسیدو، وزیرو، داوړو او تنیو به بېل وي او نادرخان به د کابل تر نیولو پورې په ځاځیو کې وي او شاه ولي خان به له دوی سره ملګری وي. د سپټمبر پر لومړۍ نېټه وزیرستاني مبارزان د دوبندي او کابل پر لور لاړل. په دوبندي کې شاه ولیخان ددوی هرکلی ووایه او بیا د شترګردن له لارې خوشي ته لاړل. د ۱۳۰۸ کال د تلې پر اتمه (د ۱۹۲۹کال د سپټمبر پر ۲۹مه) د وزیرو او مسیدو ۱۲۰۰ تنه مبارزان د لوګر د واغجان تنګي پر لور وخوځېدل. په دغه لښکر کې د وزیرو او مسیدو شمېر ۴۵۰۰ تنه ، د تنیو ۹۰ تنه، د داوړو جنګیالي ۲۰۰ تنه، د منګلو ۷۰، د ځدرانو۸۰، د ځاځیو او ګردیز ۴۰۰ او د سلیمانخېلو۳۰۰ تنه جنګیالي وو.[۱۰۹]

یوه ورځ وروسته د محمدعمرخان ناصري (سورجرنېل) او پردل خان سقاو پلوه ځواکونو سره ونښتل. په دې جګړه کې واغجان تنګی او۵۰۰ سقاویان ونیول شول او ګڼ نور یې مړه او ټپیان شول. له وزیرو او مسیدو نه دلته ۲۰ تنه ووژل شول. هغوی وروسته د زرغون ښار پر لور لاړل، خو په همدې وخت کې سقاویان بېرته واغجان تنګي ته ورغلي وو. وزیرو او مسیدو د تلې پر ۱۱مه نېټه د محمد اغې ولسوالۍ له نیولو وروسته واغجان تنګی بېرته ونیو او په زرغون ښار کې محمدګل خان مومند هم له دوی سره یوځای شو. پر ۱۴مه نېټه احمدزي کوچیان د محمدګل خان مومند تر مشرۍ لاندې د موسهي له لارې او وزیر، مسید، داوړ او تنې د چار اسیاب له لارې د کابل خولې ته ورسېدل او د سقاوي ځواکونو او دوی ترمنځ سختې جګړې پیل شوې. شاه ولیخان له خپلو ملګرو سره چهلستون ته رسېدلی و. وزیرستاني مبارزانو بیني حصار، لاهورۍ دروازه، بالاحصار او شاوخوا سیمې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او د میزان پر ۱۷مه (اکتوبر اتمه) یې پر ارګ د برید لپاره ځانونه چمتو کول. شاه ولیخان د شیر دروازې د غره د نیولو پر سر یو میلیون افغانۍ او د ارګ نیونې لپاره ۷۰۰ میلیونه افغانۍ جایزې ټاکلې وې. وزیرو او مسیدو پر دې غره دوه ورځې جګړې وکړې او بالاخره د اکتوبر پر اتمه نېټه ددوی لاس ته ورغی.

حبیب الله کلکاني پر همدې ورځ خپلو جنګیالیو ته د ښار پرېښودو اعلان وکړ او ۴۰۰ ځانګړو ساتونکو ته یې د ارګ د دفاع مسوولیت وسپاره. وزیرو او مسیدو سهار وختي د ارګ دیوالونو ته ځانونه رسولي وو. د سقاو شاهي ځواک هم سخت مقاومت کاوه او د خیرخانې له خوا پردل له شپږو زرو جنګیالیو سره د ارګ پر لور رهي و. ۱۲۰۰ مسید او وزیر د هغوی پر وړاندې ودرېدل او له کابل نه یې د پردل خان له مړي سره یوځای وتلو ته اړ کړل.

د میزان پر ۱۹مه (د اکتوبر پر ۱۰مه) د نورالمشایخ مجددي ورور اغاګل مجددي له خپلو نورو ملګرو سره یوځای د سقاو د زوی د تسلیمۍ او امن غوښتنې پیغام راوړ. شاه ولیخان او شاه محمودخان اود هغوی نورو ملګرو ددغه پیغام منلو ته غاړه کېښوده، خو مسیدو او وزیرو د کلکاني د اعدام غوښتنه کوله. وروسته دوی هم په ارګ کې د هغوی د ایسارو ښځینه او نارینه بندیانو د خلاصون په موخه خپله غوښتنه بېرته واخسته. حبیب الله کلکانی د ارګ د شمالي دروازې له لارې د کوهدامن پر لور وتښتېد او ارګ ته د وزیرو او مسیدو لښکرې ننوتې. د ارګ ساتنې مسوولان سلطان خان او امین خان وزیر وو. [۱۰]د کابل په جګړه کې د مسیدو او وزیرو ۲۰۰ مبارزان ووژل شول او پنځوس نور ټپیان شول. د ۱۳۰۸ز کال د میزان پر شلمه د شپې ناوخته کابل په بشپړه توګه د مسیدو او وزیرو لاس ته ورغی. درې ورځې وروسته نادرخان هم چهلستون ماڼۍ ته ورسېد. وزیرستانیان د ښار په ساتنه لګیا وو او نادرخان او وروڼو یې په خپلو منځونو کې د حکومت تشکیلات جوړول. وزیرستانیان په دې تمه وو، چې نادرخان به پاچاهي د امان الله خان او د هغه د ورور په نامه اعلانوي، خو نادرخان پاچاهي د ځان په ګټه اعلان کړه. هغه وزیرو او مسیدو ته پر ورکړو ژمنو عمل ونه کړ، یو شمېر هغو یې

۱۰ - د مسیدو او وزیرو مشران وایي، چې په همدې شپه څو وزیر او مسید پوړته شول او پر نورو یې غږ وکړ، چې د پاچا په توګه یې اعلان کړي. یو شمېر تاریخ لیکونکي پر قبایلي سرتېرو د لوټ او تالان تور لګوي، خو دا کار څو محدودو کسانو کړی و.

په خوست، لوګر، وردګو او غزني کې ځمکې ترلاسه کړې، خو ډیری هغه یې بېرته وزیرستان ته لاړل.

نادرشاه ضد لومړی پاڅون

له پاچا کېدو وروسته د نادرخان انګریز پلوه سیاستونو او د امان الله خان د پلویانو ځپنې د هغه پر وړاندې په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د خلکو کرکې راوپارولې. نوي پاچا انګریزانو ته دا فرصت ورکړ، چې په وزیرستان کې د پوځي عملیاتو او د استحکاماتو د رغونې له لارې د نیوفارورډ پالیسۍ پاتې چارې بشپړې کړي.

نادرخان تر ټولو ډېر له مسیدو او وزیرو وېرېده، ځکه هغه لښکر، چې نوموړي ته یې د سقاو له زوی نه واک او تخت ګټلی و، په خورا خواشینۍ بېرته وزیرستان ته را ګرځېدلی و. نادرخان لومړی له هغوی سره پر کړو ژمنو عمل ونه کړ او وروسته یې د امان الله خان پرځای ځان د پاچا په توګه اعلان کړ. په دریم ګام کې هغه د امان الله خان په پلویانو پسې راواخسته او په څلورم ګام کې یې له برېټانیا سره د پټ جوړجاړي له لارې هغوی ته دا فرصت ورکړ، چې په وزیرستان کې میشت مبارزان او د امان الله خان پلویان وځپي.

> *نادرخان د ۱۹۳۰ کال د سپټمبر پر لومړۍ نېټه د برېټانیا استازي ریچارډ مک اوناکي ته وویل: « قبایلي وګړي، په تېره د وزیرستان مسید او وزیر د امان الله خان سرسخته پلویان دي او که هغه د جهاد اعلان وکړي، نه به زه یم او نه به برېټانیا په سرحدي ایالت کې د پښې د ټینګولو ځای ولري».*

د نادر له دغه خبرداري وروسته انګریزانو په وزیرستان کې د مبارزانو د ځپنې چارې لا ګړندۍ کړې. د ۱۹۳۲ز کال په وروستیو کې د امان الله پلویانو، لیوني فقیر او په ځانګړې توګه غلام نبي څرخي د نادرخان پر وړاندې کودتایي چارې پیل کړې.

هغوی په اکتوبر میاشت کې د وزیرستان له مبارزانو سره د نادرخان پر ضد یوې ګډې هوکړې ته ورسېدل. د امان الله د پلویانو اصلي مرکز په مداخېلو وزیرو کې و. د وزیرستان له مبارزانو سره د اتو سوو زرو افغانیو او غنیمت د مالونو پر سر هوکړه شوې وه او د پکتیا قومونه هم چمتو وو، چې له دوی سره په دې جګړه کې شریک شي، خو د نومبر پر اتمه د هغوی پلان شنډ شو، ځکه نادرخان د غلام نبي څرخي په ګډون، د امان الله خان ټول مهم پلویان ونیول او د هغوی کودتایي شبکې یې شنډې کړې.

د لېوني فقیر پلویان او د یو شمېر نورو قبیلو مشران، چې د نادرخان پر ضد یې د لښکرکشۍ هوډ کړی و، شمالي وزیرستان ته لاړل. په وزیرستان کې وزیرو او مسیدو اعلان وکړ، چې دوی یوازې د امان الله خان لپاره د سقاو لښکرې ماتې کړې او اوس، چې د هغه تخت یوه انګریز پلوه کس نیولی، دوی یې پر وړاندې جګړې ته تیاری لري.

نادرخان او انګریزانو د لیوني فقیر او د امان الله خان د څلورو نورو پلویانو د نیولو لپاره ګډې هلې ځلې پیل کړې. انګریزانو د ۱۹۳۳ کال د جنوري پر لسمه په خوست کې افغان چارواکي ډګروال ګل میر ته خبر ورکړ، چې ددوی خاصه دار ځواکونو په مداخېلو کې د امان الله د پلویانو خلاف عملیات کړي، خو مداخېلو وزیرو او تیېو بېرته پر شا تمبولي دي. انګریزانو کوښښ کاوه، چې د وزیرو مشران په پیسو واخلي او د امان الله خان پنځه واړه ملاتړي ور وسپاري، خو وزیرو غاړه ورته کېښنبوده. د ۱۹۳۳زکال د فبروري په لومړیو کې په کابل کې نادرخان ته داسې اطلاعات ورسېدل، چې مسید او وزیر د جنوبي سمت د قبیلو او مومندو، شینوارو او خوګیانیو په ملاتړ پر کابل د برید لپاره تیاری نیسي. نادرخان ژر خوست ته خپل وسله وال ځواکونه واستول او انګریزانو هم له رزمک او میرانشاه نه سرحدي سیمو ته پوځیان واستول. وزیرو او مسیدو انګریزانو ته ګواښ وکړ، چې که ددوی د مخنیوي هڅه وکړي، په وزیرستان کې به یې پر وړاندې پاڅیږي. انګریزانو په ښکاره دوی پرېښودل، چې افغانستان ته لاړ شي، خو د ځپنې لپاره یې بشپړ پلان چمتو کړی و. د فبروري تر ۲۱مې پورې له وزیرستان نه خوست ته ۱۱ زره جنګیالي لاړل. د فبروري پر ۲۲مه یې پر متون برید وکړ او یو شمېر سیمې یې ونیولې. د

سیمې ګڼ نور خلک هم له وزیرو او مسیدو سره یوځای شول او ددوی شمېر ۲۱ زرو تنو ته ورسېد. هغوی د مارچ په لومړیو کې د ارګون ښار په شاوخوا کې ګنې سیمې ونیولې او ځینې پوځي کنډکونه هم ورسره یوځای شول.[۱۱۰]

نادرخان دغه وضعیت اندېښمن کړ او خوست ته یې له کابل نه د شاهي ګارډ په ګډون اضافي سرتېري واستول. دغو ځواکونو د وزیرستان جنګیالي او د هغوی ملاتړي دې ته اړ کړل، چې د فبروري پر ۲۶مه شاتګ وکړي. د ۱۹۳۳ کال د مارچ په لومړیو کې د لیوني فقیر په مشرۍ یو شمېر نور جنګیالي خوست ته لاړل او د متون پر لور یې پرمختګ پیل کړ. نادرخان، چې د وزیرستان او فقیر لیوني لښکرو وارخطا کړی و، د امان الله خان په څېر یې(چې روسي او جرمني پیلوټان یې راغوښتي وو) له انګریزانو پر دغو لښکرو د بمبارۍ مرسته وغوښته او برېتانیایي ځواکونو هم د مارچ پر اتمه د وزیرو او مسیدو پر وړاندې د ځمکې او هوا له لارې عملیات وکړل. وروسته انګریزانو د خوست او وزیرستان ترمنځ لاره وتړله او په دې توګه متون او د ارګون په شاوخوا کې میشتو ځواکونو ته له وزیرستان نه د مرستې رسېدو لارې بندې شوې.

د مارچ پر نهمه د سرحد ایالت (اوسنۍ پښتونخوا) والي جورج کنینګهم د ۱۶ الوتکو په بدرګې سره وانه ته لاړ او وزیرو او مسیدو ته یې په جرګه کې اعلان وکړ، چې تر ځلورو ورځو پورې خپل جنګیالي بېرته را وغواړي. هغه دغه راز ګواښ وکړ، چې که دغه جنګیالي را ونه غوښتل شي پر وړاندې به یې جدي ګامونه واخلي. انګریزانو د مسیدو او وزیرو په سلګونو مشران خوست ته په موټرو کې یووړل، چې هلته تللې لښکرې بېرته راستنې کړي. لیوني فقیر د متون پر فرقه د برید لپاره تیاری نیوه، چې مسیدو او وزیرو خپلو جنګیالیو ته د کنینګهم د ګواښ خبر ور ورساوه. د مسیدو او وزیرو پر کورونو د بمبارۍ ګواښ ډېر وزیرستاني جنګیالي دې ته اړ کړل، چې بېرته وزیرستان ته وګرځي.

انګریزانو او افغان حکومت په ګډه د مارچ تر شلمې پورې پر خوست بریدکوونکي وځپل او په دې توګه پر کابل د برید او د نادرخان د راپرځولو پلان ناکامه شو. د مارچ تر پایه پورې د وزیرستان ټول جنګیالي بېرته خپلو کورونو ته را وګرځېدل.

نادر ضد دویم پاڅون

نادرشاه د پکتیانۍ قبیلو او وزیرستانیانو تر لومړي پاڅون وروسته، د اپریل پر لومړۍ نېټه د الله نوازخان او شاه محمودخان په کوښښ د وزیرو او مسیدو جرګه راوغوښته او کوښښ یې وکړ، چې په بېلابېلو امتیازونو یې بېرته خوشاله کړي. دا، چې په دې جرګه کې د مسیدو او وزیرو ډېرو کمو مشرانو ګډون کړی و او د لېوني فقیر په اړه یې د کابل غوښتنې ونه منلې، افغان چارواکي د مسیدو او وزیرو په خپلولو کې پاتې راغلل.

له جرګې څو ورځې تېرې نه وې، چې د وزیرو او مسیدو وسله والو یوځل بیا په خوست کې پر افغان ځواکونو خپل بریدونه پیل کړل او هلته میشت منګل او نورې پښتنې قبیلې هم ورسره یوځای شوې. د اپریل پر ۱۷مه لیونی فقیر هم ور ورسېد او پر متون یې له سره جګړې پیل کړې. د متون فرقې قوماندان په یوه تاکتیکي عمل کې پر فرقه د تسلیمۍ په دود سپین بیرغ ودرواه، خو کله، چې وزیر او مسید جنګیالي ورننږدې شول، تر خورا سختو ډزو لاندې راغلل او ګڼ کسان یې ترې ووژل. پاتې نور جنګیالي بېرته وزیرستان ته لاړل، خو له هغوی هم پر لاره برېتانیایي ځواکونو ۴۵۰۰ میله وسلې واخستې او ډېر کسان یې ترې بندیان کړل.[۱۱۱] د ۱۹۳۳ کال په نومبر کې د نادر له وژل کېدو وروسته جنوبي ولایتونه د وزیرو او مسیدو له بریدونو په امن کې وو، خو په ۱۹۳۷ز کال په وزیرستان کې د ایپي فقیر او د وزیرو او مسیدو مبارزو د افغانستان په جنوبي ولایتونو کې یوځل بیا د جګړې زنګونه وکړنګول. افغان حکومت د ایپي فقیر پر وړاندې د انګریزانو له نېغې مرستې ډډه کوله، خو د پکتیا پښتنې قبیلې یې هم د مسیدو او وزیرو مرستې ته نه پرېښودې. د افغانستان د بهرنیو چارو وزیر د ۱۹۳۷ز کال د جون پر اتمه پر برېتانیایي ځواکونو تور ولګاوه، چې خلک د کابل پر وړاندې پاڅون ته هڅوي. وزیر او مسید د نادري کورنۍ له سیاستونو خورا ناراضه وو، ځکه دغو سیاستونو د انګریز پر وړاندې له دوی نه د خوست میشتو قبیلو د همکارۍ جذبولو فرصت اخستی و. وزیرو او مسیدو افغان حکومت ته ګواښ وکړ، چې په راتلونکي فرصت کې به یې بې

ځوابه پرې نه ږدي.

کله، چې پر برېتانیايي هند د روسیې او جرمني د بریدونو اوازو زور واخست، افغان چارواکي او انګریزان یوتربله لا سره نږدې شول او په قبایلي سیمو کې یې د جنګیالیو او قومي مشرانو د ور خپلولو هڅې پیل کړې. شاه محمودخان ډېرې هڅې وکړې، چې وزیر او مسید له انګریزانو سره له جګړې را وګرځوي، خو هغوی یې خبرې ونه منلې او د انګریز پر وړاندې یې خپله مبارزه جاري وساتله. وروسته شاه محمودخان د الله نوازخان په هڅو سره، چې په مسیدو او وزیرو کې یې ځانګړی نوم درلود، په دې بریالی شو، چې د ۱۹۴۰ کال د جولای پر ۱۲مه په خوست کې د وزیرستان له خلکو سره په ګډه جرګه کې کښیني.[۱۱۱] قبایلي وګړو هغه ته د شوروي یرغل په صورت کې د ۷۰ زره سرتېرو ورکولو ژمنې وکړې. وروسته د اګست پر ۱۷مه، چې په کابل کې د افغانستان د خپلواکۍ جشن جوړېده، د ایپي فقیر په ګډون د قبایلي سیمو او وزیرستان ۵۶ مشهور مشران کابل ته لاړل او د ۵۰ زره سرتېرو د ورکولو ژمنې یې وکړې. د دواړو اړخونو ترمنځ پر دې توافق وشو، چې د اوربند په وخت کې به افغان حکومت هغوی ته د میاشتې ۲۰ افغانۍ او نور لګښت ورکوي او که جګړه نښلي معاش به یې ۵۰ افغانیو ته لوړېږي. پر دې سربېره د ټیپانو لپاره پر ۵۰۰ افغانیو او د وژل کېدونکو لپاره پر ۱۰۰۰ افغانیو هوکړه وشوه، خو فقیر ایپي او د هغه نورو مبارزانو له کابل نه په ستنېدو سره په وزیرستان کې د انګریز پر ضد خپلې مبارزې بېرته پیل کړې.

د ۱۹۴۱ کال په جنوري کې هاشم خان د ملایانو د یوې ډلې له لارې له فقیر ایپي سره خبرې پیل کړې. فقیر ایپي له کابل سره د خپلو ستراتیژیکو اړیکو د خوندیتابه په موخه تر مشخص وخت پورې عملیات کمول، خو وروسته به یې بېرته خپل بریدونه ډېر کړل.

په وزیرو کې د افغان حکومت مخالفان

دا خبره پرځای ده، چې تاریخ تکرارېږي. لکه نن، چې د ځدراڼو «حقانیان» په

شمالي وزیرستان کې د افغان حکومت پر ضد جنګیږي، په پروني افغانستان کې یې سلف د نادري کورنۍ پر ضد جنګېدل.

د ملي مبارز ببرک خان ځدراڼ زوی زمرک خان په مشرۍ ګڼ ځدراڼ او سلیمانخېل په وزیرستان کې د لښکرو پر راغونډولو بوخت وو. د مسیدو جرګې پرېکړه وکړه، چې دوی له زمرک خان سره مرسته نه شي کولای، خو مداخېلو وزیرو یې ننګه کوله. شاه محمود خان خپل یو جنرال پیرمحمد خان وزیرستان ته ولیږه، چې د پیسو له لارې خلک د زمرک او نورو ځدراڼو له ملګرتیا راوګرځوي. هغه زنګي خان ته د زمرک خان د شړلو په بدل کې د یو میلیون افغانیو د ورکړې وړاندیز وکړ، وروسته یې دوه میلیونه کړې، خو زنګي خان اعلان وکړ، چې دوی خپل غیرت او عزت په پیسو نه خرڅوي.

د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت خپل استازي ایپي فقیر ته واستول، خو هغه د زمرک خان د زامنو په نیولو کې د کابل له همکارۍ ډډه وکړه. هاشم خان په دې برخه کې د انګریز له حکومت نه مرسته وغوښته او انګریزانو هم د وزیرو مشران بنو ته ور غونډ کړل، چې د ځدراڼو ملاتړ پرېږدي، خو هغوی د زمرک خان زامن او ملګري چاته ونه سپارل. زمرک خان د ۱۹۴۴ز کال په اپریل کې جګړې پرېښودې او د ځدراڼو پاڅون پای ته ورسېد. په جون میاشت کې هاشم خان د وزیرو د بیا راپورته کېدو وېرې واخست او انګریزانو یې په ملاتړ په وزیرستان کې د وزیرو ټول هغه کلي بمبار کړل، چې ځدراڼو ته یې پناه ورکوله.

په ۱۹۴۵ کال کې د امان الله پلویانو یوځل بیا په مسیدو او وزیرو کې د پخواني پاچا په پلوي تبلیغات پیل کړل او جنوبي ولایتونو ته لاړل، خو افغان ځواکونو شاته وتمبول او ددوی هڅې ناکامې شوې.

له چارواکو سره د اړیکو له لارې اصلاحاتو ته د حاکم ځواک ترغیبول
او اقتصاد بیاورې کول او پراخ اړیکې(رسنی او ډیپلوماسي).

په پښتنو کې له باچاخان وړاندې بایزید روښان په خپل طریقت بنسټیه سیاست کې، چې ډېرځله له عدم تشدد سره پرتله کیږي، همدغه ستراتیژي د خپل اعتراض، له چارواکو سره د مکاتباتي اړیکو، منبر او کتابونو په اډانه کې کاروله.

په پښتنو کې د تشدد او تاوتریخوالي عوامل او د نړۍ په عامه ذهنیت کې د هغو راټوکېدلی تصور له څېلمې بهرنی دی. د غچ، وینې، بدل او نورو پښتني دودیزو ارزښتونو تعریف د پښتون تاریخ په څېر تر ډېره ناپښتنو کړی او کوښښ شوی، چې د « وینه په وینه نه مینځل کیږي» پښتو متل برعکس، پښتانه د «وینه په وینه مینځونکي» په توګه را وپېژني.

د قدرت او سیاست اهرمونو په هر دور کې د پښتني جغرافیا پر وړاندې د همدغه تعریف له مخې د سخت چلند (Hard Conduct) پالیسي خپله کړې او دغه چلند پښتانه هم د خشونت پر وړاندې خشونت ته اړ ایستي دي. له امو نه تر اباسین پورې پرته سیمه په هر دور کې د یرغلګرو د بریدونو اصلي لاره پاتې شوې او هر امپراتور او بریدګر، چې د هند پر لور تېر شوی، لومړنی وار یې پر پښتنو کړی دی. په دغو تاړاکونو کې پښتانه په لوی لاس جګړې ته اړ شوي او خپلې ټولې ښېرازې یې پکې له لاسه ورکړې دي. په هغو دورو کې، چې پښتانه د بهرنیو له تاړاکه په امن کې پاتې شوي، له کابل او کندهار نه یې تر پېښور او ډیلي پورې مدنیتونه جوړ کړي، خو هرځل، چې د بهرني یرغل هدف ګرځېدلي، د «دولت او قدرت» په نشتوالي کې یې د تاوتریخوالي پر وړاندې تاوتریخوالي ته مخه کړې ده. بهرنیو تاړاکونو په پښتنو کې د تشدد پر وړاندې د تشدد فصلي خوی را ټوکولی او دغه خوی په هر فصل کې د هرچا د تېښې لاسته ګرځولی دی.

«باچاخان» او «ایپي فقیر»

اتم څپرکی

د «خولې» او «وسلې» ستراتیژي

(د باچا خان او ایپي فقیر مبارزاتي تګلارې)

عدم تشدد د قابیل پر وړاندې د هابیل له سوله ییز دریځه پیلیږي.

عدم تشدد سیاست د ټولنیزو او سیاسي بدلونونو لپاره د انسان له سوله ییز چلنده سرچینه اخلي او د هدف تر حصول او تعقیب پورې دوام کوي. د تاو تریخوالي له لارې ترلاسه کېدونکې پایلې (سیاست او قدرت) له تاوتریخوالي پرته پایښت نه لري. په خشونت کې حاکمیت او قدرت د جبر له لارې ترلاسه کیږي او د قدرت او ایډیولوژي د خوندیتوب لپاره په جبر او زور غځیږي.

عدم تشدد د ځینو تعریفونو برعکس، د «عدم جهاد»، «تسلیمی» او «بلواکی» په معنا نه دی. د عدم تشدد سیاست هدف د ظلم پر وړاندې سر ټیټول نه دي، بلکې دا ښودل دي، چې له ښکنځلو، جګړې، وژلو او وینې تویولو پرته هم انسان کولای شي په سوله ییزو، مدني او ولسواکو لارو خپل هدف ته ورسیږي. دمګړۍ د خشونت د مخنیوي لپاره څلور ډیموکراتیکې ستراتیژۍ کاریږي.

پر شفافو ټاکنو ټینګار
سوله ییز لاریونونه او احتجاج

د هند په نیمه لویه وچه کې د انګریزانو پر وړاندې هممهاله څو ډوله مبارزې روانې وې. په یوه اړخ کې د مهاتماګاندي او باچاخان تر مشرۍ لاندې د هند او پښتنو په مرکزیت د عدم تشدد مبارزې وې، خو په بل اړخ کې د اسلامي خلافت یو شمېر پلویان او په وزیرستان او قبایلو کې ملا پیونده، ایپي فقیر، د ترنګزو حاجي صېب او یو شمېر نور ملي مبارزان له شعوري او غیر شعوري پښتون نشنلیزم سره مل په جهاد او وسله واله مبارزه بوخت وو. قبایلي سیمې او د انګریز تر اداري لاندې بندوبستي سیمې د دوو بېلو قطبونو تر نفوذ لاندې وې. په قبایلي سیمو کې د پاکستان تر جوړېدو پورې کابل برلاسی و، خو بندوبستې سیمې، چې مرکز یې پېښور و، تر ډېره د انګریز تر نفوذ لاندې وې. د عدم تشدد په سیاست ولاړ د باچاخان د خدایي خدمتګارانو غورځنګ تر ډېره په هندمحوره کانګرس متکي و، خو ایپي فقیر او نورو مبارزانو د کابل د واکمنو تر متزلزل ملاتړ لاندې مبارزې کولې.

د « پښتونستان» یا د پښتنو د بېل وطن په تړاو د باچاخان او ایپي فقیر مبارزې تر ډېره پر یوه هدف راڅرخېدې، خو د مبارزې د څرنګیا او لومړیتوبونو په تړاو د دواړو انتخابونه بېل وو. ایپي فقیر خپلې مبارزې د دین ساتنې په شعار متمرکزې کړې وې او باچاخان د خپل ایډیال پښتون وطن لپاره د یوموټي هند تر شعار لاندې خپلې هیلې په کانګرس پورې تړلې وې. د دواړو شعارونه سپېڅلي وو او دواړو ګډ اهداف درلودل، خو اهدافو ته د رسېدو لارې یې متفاوتې او په ځینو مواردو کې سره په ټکر کې وې.

باچاخان له تنخوا او جګړې پرته په پښتونخوا کې شاوخوا ۱۲۰ زره ملګري پیدا کړي وو او غوښتل یې وزیرستان او قبایلي سیمې هم د انګریزانو پر وړاندې د چره یې ټوپکو پرځای د قلم، اعتراض او لاریون مبارزې «عدم تشدد» ته وهڅوي. هغه د قبایلي سیمو د مبارزانو وسله والې جګړې له دې امله نیمګړې ګڼلې، چې ترمنځ یې همغږي او یووالی نه و، ځکه دلته مبارزې تر ډېره په قبیلوي پولو کې محدودې وې.

باچاخان وایي: « کله ناکله د پرنګیانو او ازادو قبایلو ترمنځ جګړې کېدې، خو ټول قبایل په یوه سلا او یوه خوله نه وو، نو ځکه

انګریزانو ته څه زیان نه رسیده. مومندو به، چې برید وکړ، وزیر، مسود او اپریدي به کرار ناست وو او که به د اپریدو او انګریزانو جګړه وه، مومند، وزیر او مسود به نه وو خبر، هر یوه به ویل، چې دا د هغه جنګ دی، موږ یې څه کوو. په کار و، چې ټول قبایل په یوه غورځنګ کې راټول شوي وای، نبه روزل شوي او ټول یوځل راپورته شوي وای».

د ایپي فقیر په باور، د هغه وخت عیني شرایطو دا غوښتنه کوله، چې له انګریزانو سره جهاد او وسله واله مبارزه وشي، ځکه انګریزانو ددوی پر خاوره یرغل کړی و او کوم سیاسي جریان نه و، چې په هغه کې د عدم تشدد سیاست پرمخ یووړل شي. بل دلیل یې دا و، چې د خلکو سیاسي شعور او د پوهې کچه دومره نه وه، چې هغوی د عدم تشدد او سیاسي سوله ییزې مبارزې اصل درک کړای شي. په ټولنه کې عمومي باور دا و، چې انګریزانو د پښتنو خاوره په زور نیولې او دیني او ټولنیزې ازادۍ یې سلبوي او د د غسې ښکېلاکي عمل پر وړاندې د پښتون میشتو سیمو د نفوس لومړنی او دودیز غبرګون وسلې ته لاس اچول دي. له ټولو مهم دا، چې دغه غبرګون د دین ساتنې او پښتونولۍ له ترکیبي شعار سره مل و او مشري یې هم په وزیرستان او قبایلو کې تر ډېره د ملا او پیر په لاس کې وه.

د کانګرس پر لور د باچاخان له بریده زیات تمایل دده او ایپي فقیر ترمنځ د نظر او مبارزې دواړو له مخې واټن پیدا کړی و؛ هغه قبایل، چې پوره یوه پېړۍ یې د خپلې عقیدې او ټولنیز واکمن فرهنګ د خوندیتابه لپاره وسله والې مبارزې کړې وې او قربانۍ یې یوې حتمي پایلې ته د رسېدو پر درشل وې، ناشونې وه، چې د هندوانو تر اغیز او نفوذ لاندې راشي. تر ټولو حساسه مساله دا، چې د وزیرستان او قبایلي سیمو مبارزانو خپل ټول عمر د انګریزانو له هندي اجیرو ځواکونو سره ډغرې وهلې او ددوی د یو شمېر هغو په ذهن او فکر کې د انګریز او هندو دواړو یو ډول تصویر و.

فقیر ایپي په دې باور و، چې د یرغل پر وړاندې وسله والې مبارزې ته اړتیا ده او

عدم تشدد باید د سیاست او ټولنیز ژوندانه برخه وګرځول شي. مهاتماګاندي تل باچاخان ته ډاډ ورکاوه، چې عدم تشدد په یوه نامتمدنه ټولنه کې هم وده کولای شي، اما هغه د پښتنو له خوی او مذهبي، ټولنیز، اقتصادي او فرهنګي وضعیت سره نابلده و. په پښتنو کې د عام ولس واک د حاکمې طبقې (ملا او پیر) په لاس کې و او هغوی عدم تشدد له جهاد سره په ټکر کې باله، خو برعکس په هند کې د عدم تشدد د بریالیتوب یو مهم لامل په هندي ټولنه، دود او ګروهه کې له تشدده د اجتناب تلقین و. دغه مذهب د ځمکې پرمخ د موجوداتو د اعدام او عدم مخالف دی. ګاندي په داسې ټولنه کې دعدم تشدد چارې پیل کړې، چې واردمخه له دودیز او مذهبي اړخه د تاوتریخوالي پرېښودو ته چمتو وه. په بل اړخ کې هغه د برېټانیا د ټولنپوهنې د مطالعې په رڼا کې پر دې مساله هم تمرکز درلود، چې د لیبرال انګریز کلونیالیزم پر وړاندې د جګړې او تاوتریخوالي پرځای عدم تشدد ښه کار ورکوي.

د ګاندي شعار د ټولې نیمې وچې د ولسونو پر مبارزه ولاړ و، خو د وېش په بهیر کې د کانګرس دوه مخیو او په معامله ولاړو پرېکړو او د مولانا ازاد، لال نهرو او پخپله ګاندي هوکړو او همغږۍ وښوده، چې پښتانه د هغوی د « محکومو ټبرونو د حقوقو شعار» اصلي برخه نه جوړوي او د هدف پر لور د نږدې کېدو او پر انګریزانو د فشار لپاره یې د یوې وسیلې په توګه ترې کار اخستی دی.

باچاخان سره له دې چې په کابل هم متکي و، د هغه وخت د سیاسي فضا تر اغیز لاندې د سرحد او قبایلي سیمو د دودیز سیاسي او ټولنیز تمایل د اړخ « سیاسي قبلې» د تغییر جریان ژوندی وساته. هغه په پښتنو کې د سیاسي هستې «رهبری» د پیاوړتیا او د پښتونخوا په محور د عدم تشدد او وسله وال مقاومت د همغږۍ پرځای غوښتل وزیرستان او نورې قبایلي سیمې له یو موټي هند سره ونښلوي. په دې چاره کې قبایلو او د ایپي فقیر په څېر مشرانو خپله روښانه راتلونکې نه لیده، ځکه قبایلي سیمې د عقیدې، توکم، ژبې، فرهنګ او اقتصاد له اړخه تر نن ورځې په افغانستان پورې تړلې او ددغه تړاو سملاسي له منځه وړل ورته له ځان وژنې پرته بل څه نه و. د ډیلي پر لور د

باچاخان د تمایل هم خپل عوامل وو، چې یو یې د افغان امیرانو د سیاسي او تاریخي تېروتنو له امله په انګریز پورې د پښتني سیمو تړلی برخلیک و. انګریزانو له ۱۸۴۶ز کال نه تر ۱۹۴۷ کال پورې پر دې کار کاوه، چې د لاندې پښتنو سیاسي، اقتصادي او فرهنګي قبله د کابل پرځای د پنجاب پر لور وګرځوي او په دې چاره کې بریالی شوی هم دی. بل لامل، د لاندې پښتنو د سیاسي برخلیک او جغرافیا په تړاو د افغانستان د حکومت کمزوری دریځ و. له امان الله خان پرته، چې وخت ناوخت یې د لاندې پښتنو دفاع کوله، د افغانستان ډېری واکمنو له ډیورنډ مسالې سره د ځمکنۍ بشپړتیا او د پښتون ولس د برخلیک ټاکونکې مسالې پرځای، د شخصي، سیاسي او سلیقوي مسالې په توګه چلند کړی دی.

باچاخان د عدم تشدد تګلارو ته خورا ژمن رهبر و، خو سیاسي تحولاتو او شرایطو تقاضا کوله، چې دی او کابل پر یوې درېیمې لارې غور وکړي او هغه د قبایلي سیمو له مبارزانو سره په همغږۍ د یوه نوي قوت جوړول و، چې د هند د وېش تر وخت پورې عام ذهنیت د پښتنو د یوه ازاد هېواد داعیې ته چمتو کړي. په وزیرستان او قبایلو کې تر ۱۹۵۴ز کال پورې ددغسې داعیې پوره رجحان او قوت محسوس و. ددغه درېیم ځواک تشه د هند او پاکستان د وېش پر وخت انګیرل کېږي، ځکه دغه وخت د پښتنو د حقونو، یا بېل ازاد ایالت په تړاو د باچاخان خبرې نه کانګرس واورېدې او نه هم انګریز. پخپله باچاخان د سرحد ایالت د هغه وخت د والي اولف کارو له خولې، چې د ټولپوښتنې په ورځو کې تقاعد شوی و، وایي، کارو او برېټانیا په دغه وېش سره له پښتنو نه د هغوی د مبارزو غچ واخست. د وېش په وخت کې د پښتنو او خدایي خدمتګارانو لپاره د (پاکستان یا هند) ټولپوښتنې ښه د نه منلو وړ وه، ځکه هند د وېش په پرېکړې سره ددوی پر حقونو پښې کېښودې او په پاکستان کې یې ادغام د هغې مبارزې بر عکس مسیر و، چې دوی د یوه خپلواک پښتون ایالت\هېواد لپاره کولې. د ۱۹۴۷ز کال په مارچ کې د هند د نوي وایسرای لویې مونټباټن اصلي دنده د هند د وېش نقشې پلي کول او د شمال لویدیز سرحدي ایالت د خپلواکۍ معامله کول و.

په سرحد ایالت کې د باچاخان او د هغه د ورور ډاکټر خان د پښتونستان شعار او پښتون حکومت د ځپلو لپاره انګریز والي اولف کارو ګومارل شوی و. هغه په سرحد ایالت (اوسنی پښتونخوا) کې د خدایي خدمتګارانو پر ضد خلک راپارول او د اپریل پر ۲۸مه او ۲۹مه، چې مونټباټن پېښور ته راغی، له ۵۰ زره ډېر پلویان یې د «پاکستان زنده باد» تر شعار لاندې ورته را اېستلي وو.[۱۱۳] د ۱۹۴۷ ز کال د جون پر ۲۷مه د باچاخان د پښتونستان جوړولو اعلان او د هند په کاري کمېټه کې د لومړي ځل لپاره د پښتونستان مطرح کېدل له وخت وروسته کار و، ځکه د کانګرس اصلي لوبغاړو له انګریز انو سره د پښتنو پر حقوقو واردمخه معامله کړې وه. که باچاخان له کانګرس او یوموټي هند سره د خپلو هېلو د ترلو پرځای د مبارزې په لومړیو کې خلک او ملي مبارزان پر یوه دغسې شعار راغونډ کړي وای، د هند د وېش په وخت کې انګریزان، د هند مقننه جرګه او د پاکستان د موسسانو جرګه مجبور وو، چې غاړه یې ورته اېښې وای. د هند په کاري کمېټه (Working Committee) کې سردار پټیل، راج ګوپال اچاریه او جواهر لال نهرو د وېش ملاتړي وو، خو د وېش په تړاو د باچاخان په ګډون په لومړۍ ناسته کې ګاندي هم ددوی ملا وتړله.

د هند وایسرای مونټباټن د وېش اعلامیې له خپراوي مخکې په پېښور کې له اولف کارو سره پر دې توافق کړی و، چې د سرحد ایالت برخلیک به مسلملیګ ته سپاري. مونټباټن له کانګرس سره دې هوکړې ته رسېدلی و، چې انګریز به د بنګال او پنجاب وېش ته غاړه ږدي او کانګرس به په سرحد ایالت کې ټولپوښتنه کوي.

باچاخان وایي، د انګریز هدف دا و، چې له پښتنو غچ واخلي، ځکه د هند د ازادۍ یو ستر عامل د پښتنو مبارزې او قربانۍ وې، چې په اقتصادي او پوځي دواړو اړخونو کې یې برېټانیا ته سختې ضربې ورکړې. د باچاخان په وینا، کانګرس ۶۰ کاله له انګریزانو سره د ازادۍ اخستنې مبارزې وکړې، خو انګریزانو پرې غوږ نه ګراوه او کله، چې په پښتني سیمو کې د پښتنو سرښندنو انګریز ان تر فشار لاندې راوستل، د ازادۍ بېرته ورکولو ته یې غاړه کېښوده.[۱۱۴]

له هغه څه نه، چې ایپي فقیر وېرېده، خدایي خدمتګاران او باچاخان د هند د وېش یا سیاسي اوج په ړاو کې ورسره مخ شول.

قبایلستان او یاغیستان

د پښتنو د ازاد هېواد د داعیې لپاره په برېټانیایي هند او قبایلي سیمو کې عام ذهنیت چمتو و. افغانستان له انګریزانو سره د نږدې اړیکو او د نادري کورنۍ پر وړاندې د قبایلي سیمو د خلکو د ممکنه پاڅونونو له امله په سیاسي لحاظ د پښتونستان د الحاق شعار نه پورته کاوه او په عقیدوي، ټولنیز او فرهنګي لحاظ قبایل له برېټانیا او هند سره د جوړجاړي په دریځ کې نه وو. د هغوی لپاره دربیمه لار د یوه بېل هېواد شته والی و، چې د خپلې عقیدې، ژبې او فرهنګ په اډانه کې پکې سره یوځای شي.

کله، چې پر ۱۹۴۰ز کال په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې انګریزانو د دویمې نړیوالې جګړې تر نښلېدو مخکې خپلې بمبارۍ او د مسیدو او نورو قبیلو د پاڅون مخنیوي هڅې چټکې کړې، د هند یو شمېر مسلمانو سیاستوالو د انګریزانو پر دغه نوي یرغلیز سیاست (New Forward Policy) سختې نیوکې وکړې.

د هند د قانون جوړونې جرګې غړي مولانا ظفر علي د هند په پارلمان کې د وزیرستان د عملیاتو مساله راپورته کړه او په ډاګه یې کړه، چې د وزیرستان خلک او قبایل د خپلو طبیعي حقونو او ازادۍ د حصول لپاره جنګیږي، خو که د پوځي لګښتونو یوه پر لسمه برخه د سیمې پر رغونه او ټولنیزو خدمتونو لګېدلې وای، انګریزان به له دغسې وضعیت سره نه مخ کېدل. مولانا ظفرعلي انګریزانو ته وړاندیز وکړ، چې په قبایلي سیمو کې د درې میلیونه نفوس په درلودو سره یو نوی حایل هېواد (قبایلستان) رامنځته کړي، خپل ځواکونه له وزیرستان او قبایلي سیمو وباسي او ایپي فقیر ته ډاډ ورکړي، چې انګریزان به د هغوی له عقیدوي ګروهو سره سر او کار نه لري.

په ښکاره د مولانا ظفرعلي او هندي مسلمانو سیاستوالو د دغې طرحې هدف په سرحد ایالت او قبایلي سیمو کې د جګړې او تاوتریخوالي بندول او د

افغانستان او برتانیایي هند ترمنځ د انگریزانو د سیاستونو په رڼا کې د یوه حایل رامنځته کول و، خو که تاریخي بهیر وکتل شي، دا په قبایلي سیمو کې د پښتنو د یوه ځانگړي هېواد د جوړولو لومړنۍ نظریه ده، چې یوه هندي مسلمان سیاستوال ورکړې ده. هغه نظریه، چې تر ډېره بریده د ایپي فقیر په مبارزو او دریځونو کې ترې څرک لگېدای شي. د ازاد قبایلستان او «یاغیستان» په نامه له دې مخکې د ډیورنډ په دواړو غاړو کې د پاڅون کوونکو او د هغوی د یو شمېر سیمه ییزو مشرانو په کچه او د ۱۹۲۸ او ۲۹ کلونو د جگړو په وخت کې خبرې کېدې، خو مهمو سیاستوالو د «احتیاط» له مخې په دې اړه ډېر لږ خبرې کولې.

د مولانا ظفر علي دغه وړاندیز ته چا پام ونه کړ، ځکه انگریزانو په قبایلي سیمو کې جگړې او حضور د ټول هند د ژغورنې سیاست باله. په دغو کلونو کې وزیرستان د جرمني او ایټالیایي څارگرو ادارو د فعالیتونو منځی و او د افغانستان له لارې برتانیایي هند ته د روسي او جرمني ځواکونو د راتگ له وېرې هغوی د افغانستان په پولو کې په سلگونو زره سرتېري ځای پرځای کړي وو. هغوی پر هند د روسیې او نورو ځواکونو د واک د مخنیوي په خاطر د قبایلي سیمو د حایل ساتنې سیاست د پاکستان تر وېش پورې په خپل حال وساته او دغه حایل (Buffer Zone)پر افغانستان د شوروي اتحاد د یرغل په کلونو کې د انگریزانو د سیاست پوخوالی ثابت کړ، ځکه روسان له همدې ملاتړو جبهو مات شول او هند (اوسنی پاکستان او هند) یوځل بیا قبایلي حایل سیمو له یرغل او نیواکه وژغوره. د پښتونستان او قبایلستان په نومونو د یو یا دوو بېلو هېوادونو منځته راتگ د انگریزانو لپاره بې گټې و، ځکه د یوه خپلواک هېواد په رامنځته کېدو سره هغوی پر بفر زون خپل اغیز له لاسه ور کاوه او دغه زون په نهایت کې د هغوی د دښمنانو (شوروي اتحاد، جرمني او ایټالیا، په وروستي گام کې د افغانستان) لاسونو ته لوېده. دا تر ډېره د هند له ویش مخکې سیاست و، خو په وروستیو کې د خپلواکۍ مبارزانو عملا د پښتنو د یوه خپلواک هیواد «پښتونستان» لپاره مبارزه کوله.

کانگرس په وزیرستان کې

وزیرستان او قبایلي سیمو ته د کانگرس د مشر جواهر لال نهرو راتگ او په شاوخوا دېرشو غونډو کې ویناوې نه یوازې دا، چې د کانگرس او خدایي خدمتگارانو لپاره گټور نه وو، بلکې خلک، مسلملیگ او انگریزان یې لاهم حساس کړل.

د نهرو لپاره په شمالي وزیرستان کې سیمه ییز پولیټیکل بینجي بروم هیډ په خپل باغ کې د وزیرو یوه دوه زره کسیزه جرگه را وغوښته، چې لال نهرو خپلې خبرې ورته پکې وکړې. په وینا کې د هغه ځینې تېروتنې ددې لامل شوې، چې د وزیرو مشران یې په غبرگون را وپارېږي: « یوازې ځواک د ځواک زور ویلای شي، یوازې بم اچوونکې الوتکه د بم اچوونکې الوتکې ځواب ویلای شي، نه توري، غشي او ټوپک، چې دا هم زړه او له کاره وتې وسله ده». په واقعیت سره دا د وزیرستان د ملي مبارزانو او غازیانو د څو پېړیو مبارزو ننگول او په یو نه یو ډول سپکاوی و، ځکه د وزیرستان او قبایلي سیمو خلکو په همدې له کاره لویدلې او دودیزې وسلې له پېړیو پېړیو راهیسې د خپلې سیمې دفاع کړې ده. بل څه، چې مسید یې په رزمک کې را وپارول د کانگرس له خوا له انگریز مرېي توب نه د وزیرو او مسیدو د خلاصون شعار و. دې خبرې ټوله جرگه وپاروله او د مسیدو یوه ملک مهردل خان کاکا له امسا سره یوځای نهرو ته مخامخ ورغی او ورته وې ویل: «تا موږ ته سپکه راواړوله، چې موږ دې د انگریزانو مریان وگڼلو، موږ د هیچا مرییتوب نه دی کړی او نه به ستاسې مرییتوب وکړو...».

نهرو په دې غونډه کې ځینې مهمې خبرې هم وکړې، چې په هغو کې یوه د انگریزانو د پرمختگ پر پالیسۍForward Policy نیوکې وې. نهرو وویل، چې د هندۍ ښځو او وگړو برمته کول د انگریز ستونزه نه ده، بلکې له دې مسالې هغوی په سیمه کې د خپلو ښکیلاکي اهدافو او امپریالیستي نقشې د ټینگښت په برخه کې گټه اخلي. په دې ناستو کې لال نهرو د ایپي فقیر د هغه لیک یادونه هم وکړه، چې د کانگرس مشر ته یې په وزیرستان کې د هندي وگړو د برمتې او د انگریزانو د تورونو د توضیح په موخه استولی و. ایپي فقیر په دغه لیک کې کانگرس ته بلنه ورکړې وه، چې د

وضعیت څیړنې لپاره سیمې ته خپل پلاوی ور واستوي او هرڅه له نږدې وڅیړي. هغه په لیک کې له انګریزانو سره د وسله والې مبارزې پر دوام ټینګار کړی و : « د ازادۍ یوه لنډه شیبه د زرو کلونو د مړیتوب له ژونده غوره ده. د برمته نیونې تور د اسلام او قبایلو بدنامه کول دي».[۱۱۵]

د مسیدو مشرانو نه غوښتل، چې له نهرو سره وګوري، خو د انګریز ځایناستي پولیټیکل (سیاسي استازي) هیډسن له پرله پسې غوښتنو وروسته سره جرګه شول. د لال نهرو دغه سفر پر وزیرستان سربېره په ملاکنډ، خیبر او باجوړ کې هم له هرکلي او مخالفتونو دواړو سره مل و، خو هغه څه، چې کانګرس او خدايي خدمتګارانو غوښتل، په قبایلو کې یې ونه موندل. په دې کې شک نشته، چې د لال نهرو پر وړاندې ګڼ شمېر قومي مشران مسلملیګ او انګریزانو را پارولي وو، خو له قبایلو د کانګرس او هندو مشرۍ په تړاو دا ډول غوښتنې د وخت په شرایطو برابرې نه وې.

ولي خان په خپل کتاب رښتیا رښتیا دي (Facts Are Facts) کې لیکي، چې د لال نهرو پر سفر د سرحد والي اولف کارو خوښ نه و او د مانکي شریف پیر هم په ملاکنډ، خیبر، باجوړ او پېښور کې د مسلملیګ په ملاتړ تبلیغ کاوه او یو شمېر کسانو او ملکانو ته پیسې وېشل کېدې.

نهم څپرکی

ډیورنډ د غومبسو په ځاله کې

- د اعلیحضرتې د دولت په نظر د وزیرستان مساله پوځي ده... د عالیجنابې دولت ژر ستاسې له هېواد سره د یوې ثابتې او دوامدارې پولې راکاږل غواړي!
- وزیرستان! دا د غومبسو ځاله ده، دا به ښه وي، چې هغوی په خپل حال پرېږدئ
- جغرافیايي حقایقو ناشونې کړې ده. د نړۍ د غوره پوځ په استعمال سره به یې په ګونډو کړو
-له وزیرو پرته، هرڅه....
- هغوی له خپلې یوې ټوټې ځمکې سره اوسیږي. له همدې امله هغوی د نه کنټرول وړ ګڼل کیږي. موږ به دغه وضعیت بدلوو
- تاسې به دیوال جوړوئ، چې وزیر په دوه برخو ووېشئ؟
- اړتیا یې نشته، موږ به په پولو کې داسې څلي جوړ کړو، چې هرڅوک وپوهیږي دا (سیمه) چیرې پرته ده.

- له وزیرو سره معامله نه شي کېدای....

دا د هغې مذاکرې سناریویي ډیالوگ دی، چې ویل کېږي امیر عبدالرحمان خان د ډیورنډ ترون له لاسلیکولو مخکې له مورتیمر ډیورنډ سره درلود. امیر وزیرستان د غومبسو ځاله گڼله او دې ځالې ته، چې له کوم وخته لاس ور اچول شوی، ارامه نه ده پاتې شوې.

انگریزان د ۱۹مې پېړۍ تر نیمایي پورې تر ډېره په پوځي عملیاتو کې بوخت وو، خو کله، چې په ۱۸۸۴ز کال د افغانستان امیر کوښښ وکړ وزیر او د وانه کمپ تر خپل واک او اغېز لاندې راولي، پر وړاندې یې غبرگون وښود.

په ۱۸۸۸ز کال کې افغان امیر انگریزانو ته ډاډ ورکړ، چې دده هدف د وانه نیول نه و، خو امیر تر ۱۸۹۲ز کال او بیا د ډیورنډ ترون د لاسلیک کېدو تر وخته له وزیرستان نه زړه نه سړاوه. ددې یو لامل دا و، چې انگریزانو په ۱۸۸۶، ۸۷ او ۱۸۹۱کلونو کې پشین، چمن، کوېټه، اټک، جترال او یوسفزي نیولي وو او امیر له سوېل او سوېل ختیځو اړخونو کلابند شوی و. امیر عبدالرحمان خان غوښتل، چې د وزیرو او مسیدو خپلواکي خوندي او په سیاسي او اداري لحاظ له افغانستان سره پاتې شي، خو دده دا هیلې انگریزانو پرځای نه کړې، ځکه هغوی وزیرستان ته ننوتل او دلته یې د چاونیو او پوځي کلاگانو د رغونې چارې پیل کړې.

د افغان امیرانو د سیاست ضعف په دې کې و، چې هغوی به یوازې د فشار د یوې وسیلې په توگه خپلواک پرېښي وو، خو کله یې هم د رعیت په توگه د هغوی د ټولنیز پرمختگ او ژوند ښه والي فکر نه درلود. دې مسالې انگریزانو ته دا فرصت ورکړی و، چې د وزیرستان او قبایلو سیمې بې څښتنه وگڼي او هلته د نیزې او ټوپک په زور خپل واک وغځوي. لارډ لنډسن دا نه خوښوله، چې په یوه سیمه کې دې دوه دولتونه واکمن وي، په همدې لامل افغان امیران په قبایلي سیمو کې د لاسوهنې له امله گواښل کېدل. په لومړي سر کې پر یوې داسې طرحې فکر کېده، چې درویش خېل وزیر د بېرمل په گډون په افغانستان پورې وتړي، خو د پلي کېدو لپاره یې عملي گامونه اوچت نه

شول. انگریزانو په وزیرستان او د قبایلو په قومي او کورنیو چارو کې د مداخلې یو دلیل په وزیرستان کې د افغان امیرانو لاسوهنې گڼلې. ددوی په وینا، د افغان امیرانو د سیاستونو له امله دوی اړ وو، چې په قبایلي سیمو کې د میشتو ټبرونو چارې او فعالیتونه له نږدې وڅاري او په ځینو مواردو کې یې په زور تر خپل واک لاندې راولي.

د ۱۸۹۲ز کال په فبروري کې امیر عبدالرحمن خان یوځل بیا په وزیرستان کې خپل فعالیتونه پیل کړل. په مې میاشت کې د سردار گل محمد خان په مشرۍ د سپاره او پلي نظام دوه کنډکونه وزیرستان ته راغلل. د سردار سرتېرو له مسیدو او درویش خېلو وزیرو غوښتل، چې له انگریزانو سره ټولې هوکړې لغو کړي او د امیر تر امارت لاندې راشي، خو انگریزانو خپلو وفادارو ملکانو ته ویلي و، چې د امیر د سرتېرو پر وړاندې مقاومت وکړي: « د امیر استازو ته وواياست، چې موږ له انگریزانو سره ښه اړیکي لرو او د یوه اړخ پلویتوب هم نه کوو».

برېتانیایي هند په جولای میاشت کې افغان امیر ته د لیک له لارې خبرداری ورکړ، چې د هند حکومت د وزیرستان له قبایلو سره له پخوا اړیکي لري او د وزیرو په سیمه کې یې مداخله نه شي زغملای.[۱۱۶] برېتانیایي حکومت وزیرو او مسیدو ته هم اعلان وکړ، چې لندن په نږدې ورځو کې له افغان حکومت سره خپلې پولې ټاکي او د امیر د خبردارېو تر اغېز لاندې رانه شي. په بلوچستان کې هم هغوی جنرال گورنر وپوهاوه، چې سردار گل محمدخان د امیر په نامه د هند د وایسرای د لیک له محتوا خبر کړي. د مسیدو مهمو مشرانو بادشاه خان، بدرالدین، غازي خان، مشک عالم خان، مظهرخان، جمعه خان او افضل خان له سردار گل محمد سره مرسته کوله او په وزیرستان کې یې د هغه د فعالیتونو لپاره زمینې برابرولې. د دوی د فعالیتونو په پایله کې د ۱۸۹۲ز کال د جولای پر ۱۵مه په مغلکوټ او میرعلي خېلو کې د انگریزانو پر دریو پوځي سپرو او د ژوب پر لیوي مرگوني بریدونه وشول. د جولای پر شلمه د کجوري کڅ او مغلکوټ په سیمه کې د بلوچستان لیوي څلور پوځیان ووژل شول. د اگست پر دویمه د میرعلي خېلو او گلکڅ ترمنځ له پنځو انگریز سپرو څخه درې تنه ووژل شول او د

بلوچستان د جنرال ګورنر پر هغو استازو هم برید وشو، چې سردار ګل محمد ته یې د هغه لیک ووړ. دغه بریدونه د ګل محمد په لارښوونه د زري بند وزیر، جمعه خان، ستارخان او عیدمحمدخان مسید سرتېرو کول. سردار د انګریزانو پر وړاندې د مسیدو او بېټنیو د پارونې په موخه کانیګروم او چنډولي ته خپل استازی خلیفه نورمحمد مسید ولیږه. د بېټنیو سیمه دا وخت د انګریزانو تر واک لاندې وه او نورمحمد ته یې له سیمې د وتلو خبرداری ورکړ. هغوی په ټانک کې د مسیدو د فراري ملکانو په مشوره د ګل محمد د فعالیتونو د مخنیوي لپاره د کرنېل ډېویډسون تر مشرۍ لاندې کجوري کڅ ته وسله وال کنډک واستاوه او وروسته یې د اګست پر ۱۳مه چنډولي ته هم د سرتېرو یوه ډلګۍ ولیږله.

د اګست پر ۲۹مه د برېټانیایي هند وایسرای افغان امیر ته لیک واستاوه، چې سردارګل محمد او د هغه سرتېري له وانه او ګل کڅ نه بېرته کابل ته وغواړي او که داسې ونه شي انګریزان به یې پر وړاندې له زوره کار واخلي. د سپټمبر پر ۲۲مه افغان امیر سردارګل محمد خان ته امر وکړ، چې له وانه او ګل کڅ نه ووځي او د ۱۸۹۳ز کال د اکتوبر پر ۱۲مه یې له انګریزانو سره یو داسې کرغېړن تړون لاسلیک کړ، چې د وزیرستان په ګډون یې ګڼې پښتني سیمې پکې برېټانیایي هند ته ورکړې. کابل ته د وزیرو او مسیدو تللی ګډ پلاوی د امیر د مرستې او ملاتړ له حصول پرته بېرته وزیرستان ته راغی او دې چارې د هغو ملکانو په رګونو کې یوځل بیا وینې په حرکت راوستې، چې د انګریزانو په ملاتړ یې کار کاوه.[۱۱۷]

د ډیورنډ او امیر عبدالرحمن خان تر منځ د اکتوبر میاشتې پر ۱۲مه نېټه، چې کومې خبرې شوې، ویل کېږي اکثریت یې پر وزیرستان راڅرخېدې. دا خبره د رون هوچینسن(۱۲) له تیاتري سناریو ښکاري، چې ویل کېږي د برېټانیا د ارشیفي اسنادو پر بنسټ یې لیکلې ده. برېټانیا د وزیرستان مسالې د حل لپاره پوځي لاره غوره ګڼله، خو امیر غوښتل، چې وزیرستان که دده تر واک لاندې نه وي، د یوې ازادې سیمې په توګه په

خپل شته وضعیت پاتې شي. هغه وزیرستان د غومبسو ځاله بلله او کوښښ یې کاوه، چې انګریزان په دې سیمه کې له لاسوهنې را وګرځوي. انګریزانو ټینګار درلود، چې دوی کولای شي ددې سیمې خلک تر حکومتي کنټرول لاندې راولي، خو د خپل واک تر پایه په دغه هدف کې بریالي نه شول.

د افغانستان «ښی مټ» غوڅېږي!

په ۱۸۹۳ز کال د امیر عبدالرحمن خان او انګریزانو ترمنځ د کابل کنوانسیون په پایله کې د ډیورنډ کرښې تشخیص په وزیرستان کې دوه ډوله غبرګونونه را وپارول. یو اړخ ته، د ۱۸۹۴ کال په اکتوبر کې د احمدزي وزیرو او کابل خېلو یو شمېر ملکانو، چې د انګریزانو معاش یې خوړ، د دیره جاتو کمشنر او په وزیرستان کې د پولې د په نښه کولو مسوول ډګروال سي اي بروس او ګرانټ انګریز چارواکو ته د جنوبي وزیرستان د مرکز وانه د اشغال بلنې ورکړې. د احمدزي وزیرو د مشخصو ملکانو له خوا، چې د بروس په نامه د اکتوبر پر ۱۸مه کوم لیک لیکل شوی و، په هغه کې انګریز چارواکو ته ویل شوي و، چې امیر عبدالرحمن خان د وزیرستان خلکو ته خبر ورکړی، چې وزیرستان به د افغانستان په خاوره پورې تړلې پاتې کیږي.[۱۱۸]

د وزیرستان په تړاو د امیر عبدالرحمن خان دوه ډوله دریځ لیدل کیږي:

لومړی: د شمالي وزیرستان په (Indo-Afghan Boundary) دوسیه کې د احمدزي وزیرو د ملکانو لیک او انګریزانو ته د غومبسو له ځالې سره د وزیرستان تشبیه کول ښیي، چې امیر کوښښ کاوه وزیرستان له ده سره پاتې شي.

دویم: د امیر د خپلو یادښتونو له مخې، د وزیرستان له خلکو دده سترګه سوځېده او په دې باور و، چې مسید او وزیر تر کنټرول لاندې نه شي راوستلای او هره شیبه دده پاچاهۍ ته ګواښ پېښولای شي.

د ډیورنډ او امیر ترمنځ تړون په وزیرستان کې خلک د امیر پر وړاندې کرکجن کړل، ځکه هغوی خبر شوي وو، چې امیر عبدالرحمن خان د شپږ سوه زره روپیو په بدل کې پر

انګریزانو پلورلي دي. انګریزانو په وار وار د هغوی دا شکایتونه اوریدل، چې «نه ربښتیا موږ امیر د کال په شپږ لکه پلورلي یو؟!»، «هغه ته دا حق چا ور کړی، چې زموږ پر سر داسې معامله وکړي؟». د هند په ملي ارشیف کې د پنجاب د چیف سکرټري او د هند د ګورنر ترمنځ د ۱۸۹۳ کال د جنوري میاشتې تبادله شوي لیکونه ښيي، چې وزیرستانیان د انګریزانو او امیر ترمنځ پر ترون او په دې بشپړ نه وو خبر، چې څومره د انګریز او څومره د امیر تر ولکې لاندې راغلي دي. په هغه محرم لیک کې، چې د هند حکومت ګورنر د پنجاب حکومت چیف سکرټري ته لیږلی، په دې اعتراف شوی، چې امیر او انګرایزانو د ډیورنډ په معامله کې وزیرستانیان او قبایل بشپړ له پامه غورځولي دي. ډي.(۱۲) فیتزپټریک وایي: « کېدای شي، دا خبره له هرچا سره ونه ویل شي، خو زما په نظر له امیر سره د خبرو لپاره باید د وزیرو یوه شورا جوړه شوې وای، په دې توګه به هرڅه پخپله په دوی پورې اړوند وو، هرتصمیم به د دوی له خوا نیول کېده او دا به تر ټولو ښه او هراړخیز تصمیم هم وای. زما هدف دادی یو شمېر هغه وزیر چې له موږ سره موافق نه دي، د هغوی نظریات هم باید موږ او هم امیر په ترون کې په پام کې نیولی وای، اوس موږ باید دا هم خلکو ته په ډاګه نه کړو، چې ګواکې د وزیرستان زیاته برخه د امیر په انډول زموږ په واک کې ده».[۱۱۹]

په بل اړخ کې، ملا پیونده مسید، ملا حمزالله احمدزی وزیر او د هغوی نور ملګري د ډیورنډ په تړاو د امیر احمقانه پرېکړې سخت پارولي وو. په اکتوبر کې ډګروال سي اي بروس د پولې د نښې اېښودنې لپاره د ډګر جنرال اې ایچ ټرنر د ځواک په ملتیا له دیره اسماعیل خان او ټانک نه د وانه پر لور راغی. د وزیرستان په ځمکه کې د ډیورنډ کرښې د غځولو پر وړاندې لومړنی غبرګون د ملا پیونده مسید و، چې له امیر سره یې هم نږدې اړیکي درلودل. پیونده په کرب کوټ سیمه کې د خپلو استازو په لاس بروس ته یو ګواښونکی لیک واستاوه، خو د انګریزانو دلیل دا و، چې دوی د وزیرو د ملکانو په بلنه وانه ته ځي او ملا که څه ویل غواړي د ملکانو له لارې دې یې ووایي.[۱۲۰] د نومبر پر دویمه ملا پیونده ډګروال بروس ته یو بل لیک واستاوه، خو د لومړني هغه په پرتله نرم و، ځکه په

دغه لیک کې یې انګریز افسرانو ته سپارښتنه کړې وه، چې د پولې له تشخیص وروسته له وانه نه ووځي. د ملا دغه نرمښت په غالب ګومان د امیر ددریځ په رڼا کې و، ځکه امیر عبدالرحمن خان له انګریزانو سره کړي ترون ته ژمن و.

پر وانه کمپ له برید وروسته د ډیورنډ کرښې د په نښه کولو چارې وځنډېدې. د ۱۸۹۵ز کال په جنوري کې د مسیدو په سیمو کې د ملا پیونده پر ضد له عملیاتو وروسته، چې نوموړی ترې مداخېلو وزیرو ته لاړ، د وزیرستان په سیمه کې د ډیورنډ کرښې د غځولو چارې یوځل بیا پیل شوې.[۱۲۱]

د افغانستان له اړخه د امیر په فرمان د پکتیا (ارګون) والي ګل محمد خان د خپلې سیمې او د شیریندل خان سیمې ملکانو (ملک اکرم یحی خېل، سلطان خان، کټې خان او امیر حذر) او انګریزانو (ډګروال سي اي بروس، تورن واب، تورن پالک، کپتان میکسویني، بریدمن شپرډ او اېل.ډبلیو کنګ) د کرښې معلوماتو رسمي چارې پیل کړې. دغه چارې د همدغه کال د فبروري پر ۱۲مه سرته ورسېدې او په ښکاره، د ولس د خوښې خلاف د سویلي وزیرستان او افغانستان پولې سره جلا شوې.

انګریزانو له سویلي وزیرستان وروسته د ۱۸۹۵ز کال په فبروري میاشت کې په شمالي وزیرستان کې د ډیورنډ کرښې د اېستلو پر سر په بنو کې د وزیرو او داوړو قبیلو له ملکانو سره خبرې پیل کړې. دا وخت ملا پیونده مسید په داوړو او مداخېلو کې اوسېده. هغه داوړو مشرانو ته سپارښتنه وکړه، چې له انګریزانو سره د ډیورنډ کرښې په اېستلو کې همکاري ونه کړي، خو هغوی د ملا پر خبرو غوږ ونه ګراوه او د فبروري پر ۱۸مه یې د بنو له مرستیال کمشنر ایچ.اې انډرسن سره پر ډیورنډ کرښه خبرې وکړې. د انګریزانو پر وړاندې په شمالي وزیرستان کې هم د ډیورنډ کرښې ستر مخالف ملا پیونده مسید و. پیونده د ۱۸۹۵ز کال له جنوري راهیسې په مداخېلو، کابل خېلو او داوړو کې د انګریزانو او ډیورنډ کرښې خلاف تبلیغات کول.

ایچ.اې انډرسن له خان سره د جنرال لوکهارټ تر مشرۍ لاندې ګڼ پوځیان توچي ته بوتلل او په عیدک کې یې د ملا پیونده کور ونړاوه. د دته خېلو په شیرنه کې د

افغان ملک شیریندل خان استازي(ملک عبدالوحید زرمت خېل، ملک میر اکبرخان خوستوال، غلام رسول) او د شمالي وزیرستان ملکان (شادم خان مداخېل، نبي خان مداخېل، سیدخان خدرخېل، پیاوخان حسن خېل، اکبر توري خېل، ګلیم توري خېل او خان محمدخان محمد خېل) وو. د مارچ میاشتې پر اتمه د کړښې معلوملو چارې پیل شوې او د اپریل تر ۱۵مې پورې بشپړې شوې.

انګرېزانو په سویلي وزیرستان کې د ډیورنډ کرغیړنې کرښې له په نښه کولو سره په وانه کې پوځي کمپ جوړ کړ او په شمالي وزیرستان کې یې هم، چې د کرښې لپاره سیمه معلوموله، په توچي کې یې د خپلو ځیره خورو ملکانو په مرسته کمپ ورغاوه. وروسته ددغه کمپ په غبرګون کې په توچي، درپه خېلو، میرانشاه، ممي راغه او یو شمېر نورو سیمو کې پر انګریز منصبوالو مرګوني بریدونه وشول او ګڼ منصبوال او پوځیان یې ور ووژل.

لسم څپرکی

د مقاومت وروستی تمځای

وزیرستان د خپل تاریخ په ټولو دورو کې د افغانستان ملاتړې جبهه پاتې شوې او همدا لامل دی، چې د لر او بر پښتون د هر مقاومت وروستی تمځای هم ګڼل کیږي. په تاریخي لحاظ د افغانستان له هرې جګړې وروسته وزیرستان نارامه شوی او، چې افغانستان د ارامۍ ساه هم اخستې وزیرستان په مقاومت کې پاتې شوی دی.

دغه تاریخي واقعیت له انګرېزانو سره د افغانستان له دریو جګړو، د خپلواکۍ جګړې، سقاوي اړودوړ، روسي یرغل، طالبانو او د امریکا له یرغل او حضور نه ترا جوتیږي. وزیرستان د کوشانیانو، هپتالیانو، غزنویانو او درانیانو په دورو کې د افغانستان تر اغیز لاندې و، خو په افغانستان کې د روسیې او انګریز د پراختیا غوښتنې سیاستونه ددې لامل شول، چې افغان امیران د خپل نږدې دښمن انګریز پر وړاندې، چې د افغانستان په خوله کې پروت و، د وزیرستان جبهه د رعیت پرځای یوازې د فشار، مقاومت او ملاتړ د جبهې په توګه وکاروي.

په ۱۸۳٦ز کال د بارکزیو له واکمنۍ مخکې او د امیر شیرعلي خان تر واک ته

رسېدو پورې، چې ډېری شخړې یکې د بارکزیو وروڼو ترمنځ وې، وزیرستان د افغانستان د کورني سیاست له محوره وتلی و. په دغو وختونو کې ډېر رول د پېښور د سردارانو پر شاوخوا ملاتړو قبیلو متمرکز و.

کله، چې په ۱۸۶۸ز کال کې امیر شیرعلي خان د دویم ځل لپاره د افغانستان د واک پر گدۍ کښېناست، افغانستان د تزاري روسیې او انگریزانو د پراختیا غوښتنې د سیاستونو له گوابښ سره مخ و. امیر شیرعلي خان، چې د برېټانیا پر وړاندې د روسیې د مرستو او انگریز پراختیا غوښتنې د مخنیوي په هڅه کې و، په وزیرستان کې یې وخت ناوخت د ملي مبارزانو او هغو ډلو وسله وال او مالي ملاتړ کاوه، چې د انگریزانو پر وړاندې په جگړه بوخت وو. د افغان- انگریز له دویمې جگړې څو میاشتې مخکې په جنوري کې په ټانک کې مسیدو د عمرخان او حمزالله تر مشرۍ لاندې د انگریزانو د کرسمس پر مراسمو برید وکړ او ۶۵۳ تنه یې ترې ووژل. د عمرخان پلار جنگي خان د اتلسمې پېړۍ په شپېتمو کلونو (۱۸۶۰ز) کې د افغانستان له امیر دوست محمدخان سره نږدې اړیکي درلودل او د عمر خان زوی بادشاه خان هم دغه اړیکي وساتل او دده زوی او د جنگي خان کړوسي قطب خان، چې وروسته منزي مسیدو خپل مشر وټاکه، په ۱۹۱۹ ز کلونو کې د افغانستان د خپلواکۍ د جگړو پرمهال په افغانستان کې له خپل تره سره د انگریز خلاف په جهادي فعالیتونو بوخت و.

په کابل کې د امیر محمد یعقوب خان واک ته رسېدل د ډیورنډ کرښې پورې غاړې پښتنو لپاره بد پیغام درلود، ځکه دغه بې تجربې او خام مغزه امیر د گندمک په تړون سره گنې پښتني سیمې انگریزانو ته ورکړې او خلکو هم د انگریزانو گوډاگی وباله. په تاریخي لحاظ د یعقوب خان او د وزیرستان د مبارزانو ترمنځ هیڅ اړیکي نشته، خو د انگریزانو په مرسته د امیر عبدالرحمن خان له واکمنېدو سره هممهاله یوځل بیا د وزیرستان د مبارزانو او افغان امیر ترمنځ اړیکي ټینگ شول.

د اتلسمې پېړۍ په نوییمو کلونو کې ملا پیونده مسید د ښرمل له خلیفه او د پکتیا (ارگون) له والي سردار گل محمد سره نږدې اړیکي درلودل. له همدې اړیکو نه د

وزیرو او مسیدو یو شمېر ملکان په وېره کې وو، ځکه ملا په سیمه کې خورا نفوذ پیدا کړی و. ملکان د انگریزانو پیسو ته د ټینگې نه وو او کابل یې پر وړاندې تر ټولو ښه وسله ملایان او طالبان گڼل. هغه څه، چې نن یې د کابل پر وړاندې پاکستان کوي.

د ۱۸۹۶ ز کال د جولای پر۱۵مه د مسیدو ۵۰ ملکانو انگریز حکومت ته د ملا پیونده له مخ پر ډېرېدو نفوذ نه وېره وښوده، ځکه ملا په مسیدو کې هغه کسان نه پرېښودل، چې د انگریزانو معاش یې اخست او یا یې له هغوی سره کار او پروژې پرمخ وړې. ملا پیونده د ۱۸۹۶ ز کال د جولای پر ۲۲مه ښرمل ته لاړ او پنځه ورځې وروسته له هغه ځایه کابل ته وخوځېد. ویل کیږي له پیونده سره په دغه سفر کې څلور زره تنه وزیر، مسید او داوړ ملگري وو. په دې کې ډېری کسانو خپلې کورنۍ هم له ځانونو سره بوولې وې. په کابل کې د امیر عبدالرحمان خان له حکم سره سم هر محمدزي امیر ۲۰۰ تنه مېلمانه کړل او وروسته یې استوگنځي او د خوراک او څښاک اسانتیاوې ورکړې. د اگست میاشتې پر اتمه نېټه ملا له امیر عبدالرحمن خان سره په کتنه کې پر ډیورنډ تړون ناخوښي وښوده، ځکه په دغه تړون کې د لرو او برو پښتنو نظر نه و اخستل شوی او امیر په ظالمانه ډول د لاندې پښتنو برخلیک انگریز ته ورکړی و. د ملا پیونده دریځ دا و، چې دوی د انگریزانو تر واک لاندې اوسېدل نه غواړي او کابل ته یې د تگ هدف دادی، چې امیر د ډیورنډ او وزیرستان په تړاو خپله پرېکړه بېرته واخلي. د ملا پر وړاندې د امیر ځواب ستغ و او ټینگار یې کاوه، چې له انگریزانو سره شوی تړون بېرته نه شي ملغی کېدای.

د شمالي او جنوبي وزیرستان د ایجنسیو د ریکارډ ارشیف د ادعاوو برعکس، چې امیر ملا پیونده له مرستې او ښه چلند پرته بېرته وزیرستان ته لیږلی و، عبدالرحمن خان او د هغه دربار د مسیدو او وزیرو له مشرانو سره خورا ښه چلند کړی و او د هغه ټولو هغو مسیدو او وزیرو ملگرو ته یې ځمکې ورکړې، چې افغانستان ته یې هجرت کړی و. بل پلو کابل ته له وزیرستان نه د څلور زره کسانو راتگ او په ارگون کې د هغوی پراخ هرکلی د امیر له اجازې پرته ناشونی و. عبدالرحمن خان په دغه سفر کې ملا پیونده مسید ته ۱۲۰۰ کابلۍ روپۍ(افغانۍ)، یو ټوپک او یو اس ورکړل او ملا حمزالله ته یې

۸۰۰ افغانۍ او يو اوس ورکړل. نورو ملايانو ته يې سړي سر لس افغانۍ او لونګۍ ورکړې. پيونده، چې له کابل نه وزيرستان ته ستنېده، په ارګون کې يې هرکلي ته ۷۰۰۰ کسان راوتلي وو. ملا د ۱۸۹۶ز کال د اکتوبر پر اوومه مروبي ته له رسېدو سره سم د مسيدو، وزيرو او داوړو مشران ور وغوښتل او د وانه سياسي افسر ګرانټ ته يې خبرداری ورکړ، چې په سيمه کې له پراختيا غوښتنې ډډه وکړي. دغه خبرداری ښيي، چې ملا پيونده له کابل نه د امير له پوره ډاډ سره راستون شوی و. سره له دې، چې امير د ډيورنډ کرښې په تړون او غځولو سره لاندې پښتانه عملاً پر انګريزانو خرڅ کړي وو، له دې سره سره ملا پيونده او په وزيرستان کې نورو جنګېدونکو مبارزانو امير عبدالرحمن خان د اسلام بادشاه باله. ملا پيونده ته د هغه له مړينې يو کال مخکې هم د ۱۹۱۲ز کال په جنوري کې د جنوبي سمت نايب الحکومه شاغاسي محمد اکبرخان بلنه ورکړې وه، چې متون ته لاړ شي.

په ۱۹۱۳ز کال د ملا پيونده له مرګ وروسته د هغه مبارزه او لاره د ده زوی ملا فضل دين جاري وساتله. له ملا پيونده او ملا فضل دين سره امير عبدالرحمن خان او حبيب الله خان دومره مرستې نه کولې، ځکه دوی له انګريزانو سره په دوستۍ قايل وو، خو د جنوبي سمت نايب الحکومه او د امير حبيب الله خان ورور نصرالله خان د هغه مرسته جاري ساتله. د وزيرستان پر لور د نصرالله خان د پاملرنې يو لامل د انګريزانو پر وړاندې د جرمني او ترکيې د اتحاد هڅې وې. ملا فضل دين د پلار له مړينې وروسته د ۱۹۱۴ کال په اکتوبر کې کابل ته لاړ او له سردار نصرالله خان سره يې وکتل. د کابل سردار هغه ته اته زره کابلۍ روپۍ کلنۍ بودجه وټاکله . پر ملا فضل دين سربېره افغان سردار د وزيرستان د عبدلي او عبدالرحمن خېلو مسيدو مشرانو ته ځانګړي امتيازات ورکول. امير حبيب الله خان په ۱۹۱۷ کال کې ملا فضل دين ته خبرداری ورکړ، چې د انګريزانو خلاف له جګړو لاس واخلي، خو د امير ورور نصرالله خان د هغه مرسته جاري ساتله او ټوپک او مالي مرستې يې ورکولې.

په ۱۹۱۹ ز کال کې د امان الله خان له واکمنېدو سره سم، د انګريز خلاف د

جهاد اعلان له وزيرستان سره د نوي افغان امير اړيکي مضبوط کړل. امان الله خان د جهاد او خپلواکۍ له اعلان نه د کورني سياست د ټينګښت او اړودوړ د مخنيوي په برخه کې پوره ګټه واخسته او د وزيرستان او نورو قبايلي سيمو خلک يې ور جذب کړل.

امان الله خان د وزيرستان له خلکو سره د اړيکو لپاره ملا عبدالرزاق او شاه دوله خان وګومارل او د لومړي ځل لپاره يې د خپلو ځانګړو فرمانونو له مخې د مسيدو او وزيرو له مشهورو مشرانو ملا فضل دين، ملک موسی خان، ملا حمزالله، د شکي له قاضي، جرنيل مشرف خان او د جنګي خان له کړوسي قطب خان سره اړيکې ټينګې شوې. امان الله خان د نورو اميرانو په څېر وزيرستان نه هېراوه او پر ۱۹۲۰ز کال د مسوري په کنفرانس کې د هغه پلاوي انګريزانو ته په ډاګه وويل، چې وزيرستان د افغان خاورې نه بېلېدونکې برخه ده.

په شمالي وزيرستان کې د ايپي فقير په را څرګندېدو سره له ۱۹۲۹ ز کال نه تر ۱۹۳۶ کال پورې د ملا فضل دين فعاليتونه ساړه وو. د انګريزانو خلاف د ملا فضل دين د جګړو د سړښت ستر لامل د ۱۹۲۹زکال د اکتوبر پر شپږمه په کابل کې د ژمنې خلاف د يوه انګريز پلوه پاچا محمد نادرخان واک ته رسېدل و. نادرخان په وزيرستان کې ميشت مسيد او وزير د انګريزانو خلاف له جګړې منع کول او کومې مرستې، چې د امير عبدالرحمن له وخت نه د امان الله خان تر وخته پورې د وزيرستان مبارزانو ته ورکول کېدې، د نادرخان د واکمنۍ په اوږدو کې کمې او وروسته بيخي بندې شوې. د نادرخان له وژل کېدو وروسته، د هغه زوی محمد ظاهرشاه هم د خپل پلار سياستونه تعقيب کړل، خو د افغانستان او روسيې ترمنځ پر يو او بل د نه بريد تړون د ظاهرشاه پر وړاندې هم خلک را وپارول. ايپي فقير له ۱۹۳۵ز کال نه د پاکستان تر جوړېدو پورې د افغانستان له واکمنانو سره اړيکي درلودل او يوځل د ۱۹۴۰ ز کال د اګست پر ۱۷مه د افغانستان د خپلواکۍ په جشن کې د ګډون لپاره کابل ته لاړ، خو د ژوند په وروستيو کې افغان حکومت يوازې پرېښود.

د نادري کورنۍ په واک ته رسېدو سره د افغانستان او برېټانيايي هند ترمنځ

اړیکې دوستانه پاتې شول، خو د ۱۹۴۲ز کال په منې کې لومړي وزیر هاشم خان وټپیله، چې له انګریزانو څخه له ډیورنډ پورې غاړه پښتني سیمې بېرته واخلي. د دویمې نړیوالې جګړې په اوږدو کې هند ته د ار. کرېپس د سفر پر مهال افغان حکومت له لندن نه په لیکلې ډول وغوښتل، چې له ډیورنډ پورې غاړه سیمې بېرته ور وسپاري. برېتانیا افغان حکومت ته ګونګ ځواب ورکړ، چې د پښتنو پر سیمه د کابل د ادعاوو مساله به جدي وڅېړل شي. د پښتونستان په تړاو د افغانستان حکومتونو ثابت دریځ نه درلود. کله له افغانستان سره د پښتونستان د یوځای کېدو سیاست پرمخ وړل کېده او کله د ازاد پښتونستان هېواد او په ځینو مواردو کې یې دپښتونستان شعار یوازې سمندر ته د لارې موندلو او قبیلوي سوداګریزو ګټو لپاره کاراوه. دغه متزلزل دریځ انګریزان، را وروسته پاکستان او نور ستر ځواکونه دې ته ځیر کړل، چې افغان حکومت په خپله ادعا کې جدي نه دی.

پر ۱۹۴۹ز کال د افغان حکومت له خوا د لویې جرګې راغوښتل کېدو د پښتونستان مساله خپل اوج ته ورسوله، ځکه دې جرګې له برېتانیایي هند سره کړې معاهدې لغو کړې او ډیورنډ کرښه یې د نړیوالو حقوقو له اړخه بې اعتباره وګڼله.

د بنګله دېش له جلا کېدو او په افغانستان کې د پښتونستان پلوه داودخان له واکمنېدو سره جوخت په پاکستان کې دا اندېښنې ډېرې شوې، چې کابل د شوروي اتحاد په مرسته د پښتونستان غورځنګ ته عملي اړخ ورکوي. هغه وېره، چې برېتانیایانو له بلشویکي روسیې درلوده، له سیمې نه د انګریزانو په وتلو سره د پاکستان سر ته وخته.

په ۱۹۵۴ او ۵۵ کلونو کې د سیټو او سینټو تړونونو پرمهال امریکا کوښښ کاوه، چې افغانستان او پاکستان دواړه له دغسې دفاعي چتر لاندې راشي. د امریکا ولسمشر ریچارډ نیکسن په همدې تړاو کابل ته سفر درلود، خو واشنګټن په خپل هدف کې پاتې راغی. پټاګون دا وخت پاکستان د سیمې مهم هېواد باله او افغانستان ته له ستراتیژیک اړخه په کم نظر کتل کېدل. د پاکستان د غوښتنې پر بنسټ امریکا تر نن ورځې هم افغانستان ته وسلې نه ورکوي. امریکا په دې وختونو کې د پاکستان د داعیې

ملاتړ کاوه او افغانستان اړ وت، چې شوروي اتحاد ته ور وګرځي. د پښتونستان داعیې د شوروي اتحاد او امریکا په دخالت سره نړیوال اړخ وموند او دواړو هېوادونو په سیمه کې خپلې مداخلې پیل کړې.

د داودخان له کودتا سره سم پاکستان په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د پرمختګ چارې پیل کړې. له قبایلي سیمو د محمد علي جناح په پرېکړه اېستل شوي ځواکونه ورو ورو بېرته خپلو پخوانیو چاونیو ته ولېږل شول. په ۱۹۵۱ز کال مومند ایجنسۍ منځ ته راغله او قرارګاه یې غلنۍ ته ولېږدوله .د رزمک کمپ، چې په ۱۹۴۷ز کال کې تخلیه شوی و، د ذوالفقار علي بوټو په وخت کې بېرته ځواکونه ورغلل. بوټو پر ۱۹۷۳کال د باجوړ او اورکزیو په نامه دوه نوې ایجنسۍ جوړې کړې.

پر همدغه کال د پاکستان د اساسي قانون له مخې قبایلي سیمې د (FATA)په نامه له اسلام اباد سره وتړل شوې او له افغانستان سره د قبایلو د راښکون او یوځای کېدو ټولې لارې او زمینې له منځه یوړل شوې. په افغانستان کې، چې څومره سیاسي بدلونونه او د پاکستان پر وړاندې دریځونه بدلېدل، په همغه کچه د پاکستان حکومت په قبایلي سیمو کې سیاسي، اقتصادي او پوځي- استخباراتي رېښې ځغلولې. لکه څنګه، چې د دویمې نړیوالې جګړې په درشل کې جرمني په افغانستان کې د لویو لارو، پلونو او هوایي ډګرونو چارې ګړندۍ کړې وې او برېتانیا په سرحد ایالت کې د هغو پر وړاندې د پرمختګ پالیسۍ ته زور ورکاوه، په ۱۹۶۳ز کال کې د سالنګ لارې او له ترکستان نه تر کندهاره لارې غځېدو پاکستان دې ته وهڅاوه، چې په قبایلي سیمو او وزیرستان کې د شوروي اتحاد د احتمالي یرغل پر وړاندې خپلې پولې ټینګې کړي. په دې چاره کې له پاکستان سره د امریکا په مشرۍ نړیواله ټولنه هم ملګرې وه او هغه رول، چې پخوا برېتانیا لوباوه، په وروستیو کلونو کې یې لوبغاړې واشنګټن و. د داودخان له کودتا سره یوځای په وزیرستان او قبایلو کې د سړکونو د غځونې چارې ګړندۍ شوې. اورکزي له کلات سره، کورمه د تیرا له اپریدیو سره او تیرا له سدې سره ونښلول شول. په تیارزه، لادا، دته خېلو او رزمک کې د انګریز د وخت چاونۍ او قشلې

بیا فعالې شوې. له ۱۹۷۱ز کال نه تر ۱۹۷٦ز کال پورې د پاکستان مرکزي حکومت په وزیرستان او قبایلي سیمو کې پر سړکونو خورا زیاتې پیسې ولګولې. د لومړي ځل لپاره له بېل او لګښت پرته د برېښنا ستنې او مزي وغځول شول، د کرنې ځمکې شپېته په سلو کې پراخې شوې او قبایلو ته د کرنې په برخه کې مرستې لس سلنه لوړې شوې.

د پښتونستان په تړاو، چې روسانو کومې ژمنې کړې وې، داودخان په عملي ډګر کې د پلي کېدو وړ ونه لیدې، ځکه روسیې د پښتونستان مساله د افغانستان د نیولو او وریسې د هند تودو اوبو ته د ځان رسونې لپاره کاروله. په ۱۹۷۱ز کال له پاکستان نه د بنګله دېش تر جلا کېدو وروسته، اسلام اباد کوښښ کاوه، چې د پاکستان په کورني سیاست، پوځ، څارګرو او نورو ادارو کې پښتنو ته ونډې ورکړي او په قبایلي سیمو کې د اقتصادي او نورو اصلاحاتو له لارې د پښتون بېلتونپالنې مخه ونیسي.

پر افغانستان د شوروي اتحاد د ځواکونو له یرغل سره جوخت، په وزیرستان کې د افغان حکومتونو رول او نفوذ صفر ته ټیټ شو او اسلام اباد په پاکستان او افغانستان کې د مذهبي ګوندونو په پیاوړتیا او ملاتړ سره په دې بریالی شو، چې په لاندې پښتنو کې پاکستانی نشنلیزم پیاوړی کړي او بیا د افغان جهاد په پیر کې د اسلام تر شعار لاندې د ډیورنډ کرښې دواړو غاړو ته په عامه ذهنیتونو کې د پښتونستان او ډیورنډ مساله حد اقل کچې ته ورسوي.

له ۱۹۷۹ز کال وروسته پاکستان په افغانستان کې د ستراتیژیک عمق په لټه کې دی او د پښتونستان مساله نوره ددغه هېواد لپاره بالقوه ګواښ نه ګڼل کیږي. پاکستان په کابل کې د یوه داسې حکومت د واکمنېدو په لټه کې دی، چې د اسلام اباد د سیمه ییزو سیاستونو ملاتړی او د پخوانی «مخالفې جبهې» برعکس یوه «ملاتړې جبهه» واوسي. له ۱۹۷۹ز کال وروسته د افغانستان او پاکستان ترمنځ سیاسي لوبه یوه بل پړاو ته لاړه او دغه پړاو تر ډېره د پاکستان په لاس کې دی. اوس په وزیرستان او قبایلو کې د افغان واکمنو رول صفر ته ټیټ شوی، خو برعکس د افغانستان په قبایلو کې د پاکستاني څارګرو رول پیاوړی دی.

په پاکستان او قبایلي سیمو کې د مذهبي ډلو رول د ضیاالحق په واکمنېدو سره لا پیاوړی شو، ځکه هغه د کشمیر او افغانستان دواړو جبهو لپاره تر ټولو اغیزناک ځواک مذهبي ډلې ګڼلې. پاکستاني څارګرو ادارو په ۱۹۸۰یمو کلونو کې یوازې په پښتونخوا ایالت کې د دیني مدرسو شمېر ۱۳۰۰ ته ورساوه او دې چارې د پاکستان په مخالف او مختلف نفوس کې د «پاکستانیت» او «پاکستاني یووالي» په برخه کې مهم رول ولوباوه. افغان جهاد تر لنډې مودې پورې د ډیورنډ کرښې قومي او ناسیونالستي رنګ له منځه یووړ او نور دې کرښې ته د یوې ایډیالوژیکي کرښې په توګه کتل کېدل. په دې معنا، چې د کرښې په یوه خوا کې کفر او په بله کې اسلام دی او دغه توپیر نور ټول قومي\ژبنې امتیازات نفی کول. د افغان جهاد له بري وروسته ډیورنډ کرښې د اسلام او کفر د کرښې رنګ له لاسه ورکړی و، خو د اسلام اباد سیاست پر همدې متمرکز و، چې دغه کرښه باید خپل ایډیالوژیک رنګ له لاسه ورنه کړي. د طالبانو او القاعدې راتګ او په سیمه کې د یوه بل بهرني ځواک «امریکا » حضور یوځل بیا پاکستان ته دا فرصت ورکړی، چې د افغانستان او ډیورنډ په تړاو خپل دغه سیاست وغځوي.

وزیرستان سره له دې، چې د شوروي اتحاد د یرغل او د مجاهدینو د خپلمنځي جګړو پر وخت له کابل سره خپل دودیز- تاریخي نږدیتوب له لاسه ورکړی و، خو د طالبانو په راتګ سره یې یوځل بیا پخوانی، اما څو اړخیز «کنټرولېدونکی» رول ومونډ.

د پیښور د ملاتړې جبهې او دویمه برخه یې وزیرستان میشتي پخواني مجاهدین او جهاد ته لیواله کسان وو.

په ۱۹۷۵ او ۷۶ کلونو کې د واڼه د مقتدر مولوي «نورمحمد وزیر» له پاڅونونو پرته، د وزیرستان څه باندې څلور لسیزې امن د لومړي ځل لپاره په ۲۰۰۴ز کال کې د همدغه وزیر په سیمه کې ونګېد. پر ۲۰۰۱ز کال په کابل کې د طالبانو تر ماتې وروسته، امریکايي ځواکونو په توره بوړه کې د القاعدې جنګیالي او د هغوی مشر اسامه بن لادن محاصره کړي وو، خو هغوی له سختو بمباریو او د امریکا د ځانګړو ځواکونو له عملیاتو سره سره، له سیمې په وتلو بریالي شوي وو. مولوي نورمحمد وزیر هغه کس ګڼل کیږي، چې د پاکستان د پوځ او خپلې پنځوس کسیزې ډلې په مرسته یې بن لادن او ایمن الظواهري له تورې بوړې نه د وزیرستان پر لور اېستلي وو.

وزیرستان ته د اسامه بن لادن او القاعدې له راتګ سره سم، د ازبکستان اسلامي غورځنګ، لیبیا اسلامي غورځنګ، ختیځ ترکستان غورځنګ او اسلامي جهاد شاوخوا اته زره جنګیالي لاړل او دې مسالې د امریکا او نړۍ پام د وزیرستان پر لور واړاوه. له دغو جنګیالیو سره پریمانه پیسې وې او یو شمېر خلکو د پیسو لپاره هم د هغوی همکاري کوله.

د ۲۰۰۲ز کال په جون کې د پاکستاني پوځیانو او چیچن جنګیالیو ترمنځ لومړنۍ جګړه ونښته او اسلام اباد په وزیرستان کې د عملیاتو په موخه سیمې ته د خپلو پوځیانو د استولو پرېکړه وکړه. دوی د ۲۰۰۲ز کال په جولای کې د لومړي ځل لپاره خیبر ایجنسۍ او وریسې جنوبي وزیرستان ته پوځي جوپې واستولې. څومره، چې پاکستاني پوځ د سیمه ییزو او بهرنیو جنګیالیو پر وړاندې د عملیاتو دایره پراخوله او د سرتېرو شمېر یې ډېریده، په خلکو کې د پوځیانو پر ضد د کرکې څپې هم لوړېدې.

د ۲۰۰۲ ز کال په مئ کې امریکايي کوماندویانو په وزیرستان کې خپل پټ عملیات پیل کړي وو. دې مسالې په خلکو کې د پاکستان د پوځ پر وړاندې کرکې لا ډېرې کړې. د مئ پر دریمه داسې اطلاعات خپاره شول، چې د امریکايي کوماندویانو

یوولسم څپرکی

د امارت راستنېدل

وزیرستان تر ۱۹۹۴ز کال پورې د یوې سیاحتي سیمې په توګه پېژندل کېده. ښکلي او ازاد طبیعت، له پښتون طبیعته زیږېدلې منځلارۍ او له قبیلوي ژونده د نویو ارزښتونو پر لور متمایل یون د یوې ښې ګاندې زیرى ورکاوه. یونیم ځل د قبیلو ترمنځ خال خال شخړو د وزیرستان ارامۍ ته ټکان ور کاوه، خو د قبیلوي جوړښتونو نالیکلي قانون «نرخ» د سیمې ثبات ژوندی ساته.

په ۱۹۹۴زکال کې د افغانستان د طالبانو غورځنګ په جوړېدو سره وزیرستان د خپل تاریخي شالید پر بنسټ، ورو ورو د کابل د امارت تر اغیز لاندې راتله او تر ۱۹۹۶ز کال پورې، چې هغوی په کابل کې واکمنېدل، په وزیرستان کې د اسلامي شریعت او وریسې امارت او امارتي نظام او جبهې د ټینګښت هڅې په پیلېدو وې.

عبدالله مسید، بیت الله مسید، نیک محمد وزیر، حاجي عمر، مولوي عباس، حاجي شریف او ګڼ نور هغه کسان، چې له ۲۰۰۱ز کال وروسته په وزیرستان کې د واک او ځواک څښتنان شول، د طالبانو د اسلامي غورځنګ مخکښ غړي وو. په دوی کې یوه ډله، چې د عبدالله مسید په ګډون غوڅ اکثریت یې *طالبان* او *طلبه*[11] وو،

---

[11] *د اسلامي ګوندونو د پوهنتون او کالج د دورو محصلان*

یوه ډله د شمالي وزیرستان په مرکز میرانشاه کې اوسیږي او یوه بله ډله یې د ټانک له لارې وانه ته تللې ده.[۱۲۲]

نېک محمد وزیر، عبدالله مسید، بیت الله مسید، حاجي شریف او حاجي عمر، چې په افغانستان کې د افغان طالبانو د جګړه ییزو لیکو ملګري وو، په وزیرستان کې د طالبانو تیت او پرک ډلې سره یوځای کړې. نیک محمد وزیر ۱۸ کلن و، چې له افغان طالبانو سره ملګری شوی و. هغه، چې په پروان او بګرام کې یې د پخوانۍ شمالي ټلوالې پر وړاندې جګړې کړې وې، په وزیرستان کې د طالبانو د لومړني مشر په توګه وځلېد. ده په وانه کې پرځان د سپیرکي وزیرو څو سوه تنه را ټول کړل او په ۲۰۰۳ ز کال کې یې د پخوانیو مجاهدینو د مشرانو حاجي شریف، حاجي عمر او مولوي عباس په مرسته پر ناټو او امریکایي ځواکونو بریدونه پیل کړل. نیک محمد په وزیرستان کې د طاهر یولداش په مشرۍ ازبک جنګیالیو ته د استوګنې سیمې ورکړې. په دې چاره کې بیت الله او عبدالله مسید د نوموړي ملاتړ کاوه.

پاکستان د امریکا د پرله پسې فشارونو په پایله کې د لومړي ځل لپاره د ۲۰۰۴ ز کال په مارچ کې د طالبانو خلاف عملیات وکړل. دغه عملیات د سویلي وزیرستان په مرکز وانه کې وشول، چې خلکو او بازار ته یې سخت زیان واړاوه. پاکستاني ځواکونو په دې جګړه کې ماته وخوړه او په شکي کې له نیک محمد وزیر سره روغې جوړې ته کېنښناستل. پاکستان د سولې په تړون کې طالب مشرانو ته ژمنه ورکړه، چې د القاعدې او ازبک جنګیالیو د پورونو د پرې کولو په موخه به شاوخوا درې میلیونه روپۍ ور کوي، خو د امریکا د بې پیلوټه الوتکې په برید کې د نیک محمد وزیر له وژل کېدو سره د سولې تړون هم له منځه لاړ.

حاجي عمر، د نیک محمد وزیر تر مرګ وروسته، د هغه ځای ونیو. ده د ازبک او نورو بهرنیو جنګیالیو ملاتړ جاري وساته، خو دا، چې ازبک جنګیالیو د ناټو، امریکا او افغان حکومت پرځای د پاکستان د پوځ خلاف جګړې ته لومړیتوب ورکړی و، د سیمې د یوه بانفوذه حکومت پلوه طالب قوماندان مولوي نذیر مخالفت یې وپاراوه. مولوي

نذیر هغوی ته د ۲۰۰۷ز کال تر اپریل پورې ضرب الاجل ورکړ، چې د وزیرو سیمه پرېږدي. همدا ضرب الاجل له وزیرو نه د مسیدو پر لور د طالباني رجحان، جګړې او مشرۍ د انتقال پیل و. عبدالله مسید او بیت الله مسید هغوی ته پناه ورکړه او پر افغان، ناټو او امریکایي اهدافو یې له وزیرستان نه خپل بریدونه چټک کړل. په هلمند کې د عبدالله مسید له بوختېدو او د وزیرستان له صحنې نه تر څو میاشتني غیابت وروسته د طالبانو مشري د بیت الله مسید لاس ته ورغله. هغه د طالبانو وړې ډلې د ۲۰۰۷ ز کال په ډسمبر کې تر یوې مشرۍ لاندې راوستې او د پاکستان د طالبانو غورځنګ یې اعلان کړ. دغه غورځنګ د شمالي وزیرستان ځواکمن طالب مشر حافظ ګل بهادر د خپلې سیمې امیر وټاکه او په سوات کې یې مولانا فضل الله او په باجوړ کې مولانا فقیرمحمد سیمه ییز امیران وګومارل. د پاکستان حکومت په ۲۰۰۸ز کال کې د مسیدو او وزیرو قبیلوي جوړښتونو او خپلمنځي سیالیو ته په پام، حافظ ګل بهادر د پاکستان د طالبانو غورځنګ پرېښودو ته وهڅاوه او په دې توګه د طالبانو غورځنګ په مسیدو پورې منحصر پاتې شو. د ۲۰۰۹ ز کال په مارچ کې ملا نذیر په یوه ویډیویي وینا کې د پاکستان پر ځارګرو ادارو تور ولګاوه، چې په جوماتونو او عامه ځایونو کې بریدونه کوي، خو تور یې په دوی لګوي، هغه څه، چې نن یې افغان ولسمشر حامد کرزی د خپل متحد امریکا په اړه انګیري. ملا نذیر د ګل بهادر او بیت الله مسید ترمنځ د درز رامنځته کېدو عامل آی ایس آی وباله.

حافظ ګل بهادر په پاکستان کې د جګړې پلوی نه و، خو د بیت الله او القاعدې پلان پر پاکستان د جګړې متمرکزول و. په ۲۰۰۹ ز کال کې بیت الله مسید، ګل بهادر او مولوي نذیر د مجاهدینو په شورا کې سره راټول شول، خو دې شورا هم ډېر دوام ونه کړ. په ژوب کې د عبدالله مسید له مرګ وروسته دده د ملګرو او بیت الله د کسانو ترمنځ اختلاف منځ ته راغی، خو بیت الله هغوی سر پورته کولو ته پرېنښودل.

دمګړۍ د پاکستاني طالبانو په غورځنګ کې شاوخوا ۴۰ وړې او غټې ډلې شاملې دي، چې د میرانشاه میشتې مرکزي شورا له خوا یې مشري کیږي. بنو، کرک،

هنگو، کلاچي، ډېره اسماعیل خان، لکي مروت، دوابه، کوهاټ، دیر، بونیر، مردان، سوات، شانگله، پېښور، کراچۍ او قبایلي سیمې ددغه غورځنګ د فعالیتونو اصلي سیمې دي. دوی وخت ناوخت په افغانستان کې هم د ناټو او افغان ځواکونو پر وړاندې ځانمرګي او ډله ییز وسله وال بریدونه کوي.[۱۲۲]

د تګلارې بدلون او غبرګون

مسیدو ته د طالبانو د مشرۍ په انتقال سره دې ډلې خپله پوځي تګلاره د پاکستاني ګټو پر هدف ګرځولو متمرکزه کړه. دې چارې پاکستاني جنرالان دې ته اړ اېستل، چې د مسیدو په سیمو کې پراخ پوځي عملیات وکړي. د ژغورنې لار او زلزلې په عملیاتو کې د مسیدو اکثریت استوګنځي له منځه لاړل او په ډله ییزه توګه له وزیرستان نه کډه کولو ته اړ کړای شول. وسله والو طالبانو هم د پوځي عملیاتو او د امریکا د بې پیلوټه الوتکو د پرله پسې بریدونو له امله خپلې مورچلې پرېښودې او د شمالي وزیرستان په میرانشاه، میرعلۍ، دته خېلو، سپلګه او دیګان سیمو کې یې پښې ټینګې کړې.

د ۲۰۰۹ز کال د اکتوبر میاشتې پر ۱۷مه په ژغورنې لار عملیاتو کې د پاکستان ۲۸ زره پوځیانو ونډه درلوده. دوی له دریو خواوو پر جنوبي وزیرستان عملیات وکړل. لومړنی برید د حکیم الله مسید او قاري حسین پر پلرني ټاټوبي کوټکي و، چې د بیت الله د جنګیالیو مرکز و. وروسته کانیګروم په نښه شو، چې د ازبک جنګیالیو په واک کې و. د نومبر میاشتې پر لومړۍ یې ساره راغه او مکین سیمې تصفیه کړې. د ساره راغه پر کنټرول د نومبر تر ۱۷مې پورې جګړې وشوې او وروسته یې د لادا ګنې سیمې تر کنټرول لاندې راوستې. پاکستاني ځواکونو د ۲۰۰۹ ز کال د ډسمبر پر ۱۲مه د طالبانو پر ضد په جنوبي وزیرستان کې خپل عملیات پای ته ورسول، خو د عملیاتو په ترڅ کې مسیدو خپلې شتې او د استوګنې سیمې له لاسه ورکړې او شاوخوا یو میلیون تنه نفوس یې ټانک، ډېره اسماعیل خان او نورو سیمو ته په کډه لاړ. پاکستان له پوځي عملیاتو سره مل، د طالبانو پر ضد د قومي لښکرو جوړولو پروژې هم پرمخ وړلې.

په لومړیو کې هغوی قومي مشران له طالبانو سره مبارزې او د هغوی د فعالیتونو مخنیوي ته وهڅول، چې په پایله کې یې په سلګونو قومي مشران په طالبانو ووژل. په وزیرستان کې سوچه قومي لښکرو کار نه ورکاوه، ځکه ملکانو او قومي مشرانو په ولس کې د طالبانو د نفوذ په خپرېدو سره خپل اغیز له لاسه ورکړی و. حکومت وروسته خپل تاکتیک بدل کړ او د طالبانو پر وړاندې یې هغه قومي مشران رامخکې کړل، چې د مولوي نذیر، حافظ ګل بهادر او یو شمېر نورو په څېر یې مشري له قومي او مذهبي دوارو بڼو رغېدلې وه. په وزیر میشتو سیمو کې حکومت په دې پروژه کې بریالی دی، خو په مسیدو کې یې دغه مشري په مخالف قطب کې دده. بل پلو د ملا پیونده لمسی«همایون خان» او نور قومي مشران هغسې نفوذ نه لري، چې د بیت الله مسید او حکیم الله مسید د ځواکمنو ډلو پر وړاندې ودرېږي.

پاکستان د ۲۰۰۴ز کال په اپریل، د ۲۰۰۵ کال په فبروري او د ۲۰۰۶ز کال په سپټمبر کې له نیک محمد، بیت الله مسید او مولوي نذیر او حافظ ګل بهادر ډلې سره د سولې جلا جلا تړونونه وکړل، خو له وروستي هغه پرته نور تړونونه بېرته لغو شول او طالبانو هم له وزیرستان نه د پاکستان د پخوانۍ لومړۍ وزیرې بې نظیر بوټو د وژنې په ګډون، په دغه هېواد کې ګڼ مرګوني بریدونه او چاودنې پلان کړل. په ۲۰۰۹ز کال کې د امریکا د بې پیلوټه الوتکې په برید کې د بیت الله له وژل کېدو وروسته، حکیم الله مسید د یوې نوې جنګي ستراتیژۍ له مخې، د طالبانو جګړه له پښتونخوا نه لاهور او کراچۍ ته وغځوله او په دې توګه یې د پاکستان درې ایالتونه (*پښتونخوا، پنجاب او سند*) له ناکراریو سره مخ کړل. په خوست کې د سي آی اې پر مرکز، د پاکستان د استخباراتو او پوځ پر مرکزونو او هوایي ډګرونو پیچلو بریدونو، اسلام اباد دې ته اړ کړ، چې له امریکا سره د جوړجاړي له لارې دغه جنګیالي قوماندان هم له منځه یوسي.

د حکیم الله مسید له وژنې وروسته په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د طالبانو مشري د پاکستان یوه سرسخته مخالف ملا فضل الله ته په لاس ورغله. هغه له دې مخکې د پاکستان له پوځ سره په سوات او شاوخوا سیمو کې ډېرې وهلې دي، خو له

۱۲کلنې جګړې وروسته، پاکستان لا هم د ۲۰۰۲ز کال په څېر اړ دی، چې په وزیرستان او قبایلو کې خلک ووژني، پوځي عملیات وکړي، اما دغه عملیات او وژنې د جمعیت العلماء او جماعت اسلامي په څېر مذهبي ګوندونو له ملاتړ او ۱۲کلنو سیاسي هڅو سره سره، کومه پایله نه ور کوي.

سخت دریځي او طالبان

د پښتنو تاریخ ښيي، چې مذهب او فرهنګ پکې موازي پرمخ تللي او په نهایت کې دواړه سره غاړه او غړې شوي دي.

دوی هر هغه مذهبي، نظریاتي او ټولنیز تغییر ژر منلی دی، چې ددوی د فرهنګ او ژونددود خیال پکې ساتل شوی دی. تصوف څو پیړۍ په دې سیمه کې کار وکړ او د رهبرۍ کدر تر روزنې او بنستي کېدو وروسته یې په خلکو کې د مشرتابه رښتې وځغلولې. د نورو پښتني سیمو برعکس، په وزیرستان کې د سلفي افکارو غیر تدریجي نفوذ ته عام ذهنیت جوړ نه و، خو سملاسي پلیتابه یې په خلکو کې دوه ډوله چلندونه را وټوکول. په لومړي چلند کې یې یوې طبقې پر وړاندې حساسیت وښود، خو په دویم چلند کې یې خلک تر ژور اغیز لاندې راغلل او له پراخ مذهبي لید، درک، تحلیل او د خپل او بل له ذهنیت جوړونې پرته یې پر ځان او نورو د پلي کولو هڅې پیل کړې. له دین او شریعت نه په بې خبرۍ ولاړ دغه دوه ګوني چلند په خلکو کې تشدد، تاوتریخوالی او د لومړي ځل لپاره د وزیرستان په شاوخوا او قبایلو کې مذهبي شخړې راوټوکولې.

په پښتون میشتو سیمو کې د اوسنۍ سخت دریځۍ[۱۲] د خپرېدو لامل په دې سیمه کې د القاعدې شبکې لپاره هغه مساعد چاپیریال هم ګڼل کیږي، چې د افغان جهاد په کلونو کې مجاهدینو جوړ کړی؛ په ځانګړې توګه د مولوي جلال الدین حقاني شبکې، چې دمګړۍ د شمالي وزیرستان په دروازه (د کورمې ایجنسۍ په خوله) کې پرته

[۱۲] یو شمېر کسان سخت دریځي او ترهګري سره ګډوي، په داسې حال کې، چې سخت دریځي بیل څیز دی.

ده او د پکتیا، پکتیکا، خوست او ننګرهار په ګډون د افغانستان ګڼ سرحدي ولایتونه کنټرولوي.

پر دې سربېره، د وزیرستان او ډیورنډ کرښې پر دواړو غاړو د پرتو پښتني قبیلو اکثریت وګړي په عربي هېوادونو کې په کار بوخت دي. په عربو هېوادونو پورې د قبایلي سیمو او وزیرستان تړلی اقتصاد او رالېږدېدلی فکر، ژونددود او انددود هم داسې فاکتور دی، چې په قبایلي سیمو کې یې د القاعدې له تشکیلاتو او د سخت دریځۍ له ودې سره محیطي همغږي رامنځته کړې ده.

«مدرسه»، که نور عوامل؟

له ۱۹۷۹ز کال نه تر ۱۹۹۶ز کال پورې د افغان جګړې په کلونو کې د پاکستان مدرسې او مذهبي چارې په پرېکنده ډول د جماعت اسلامي او جمعیت العلماء دیوبندي فکره ډلو په لاس کې وې. دغو دوو ډلو د پاکستان له پوځ او ځارګرو ادارو سره ژور اړیکي لرل او د حکومت لپاره د مدرسو او د مذهبي ډلو د فعالیتونو کنټرول اسانه و.

په ۱۹۴۷ز کال کې د پاکستان له رامنځته کېدو سره سم د مدرسو شمېر د مذهبي ډلو له تنوع سره مل پرمخ لاړ. د پوځ، ځارګرو ادارو او ایالتي سیاستوالو تر اغیز لاندې جماعت اسلامي، جمعیت العلماء او سمیع الحق ډلې په خپلو ځانګړو کړیو (پښتونخوا او بلوچستان) کې، بریلویانو او اهل حدیث ډلې په پنجاب او شیعه ډلو په خپلو مذهبي جغرافیاوو کې سیاسي، مذهبي او پوځي درې ډوله هلې ځلې پیل کړې. هرې ډلې مدرسې او جوماتونه جوړ کړل او هرې ډلې وسلې او وسله والې ډلې تنظیم کړې. د افغان جهاد په وختونو کې دوی د پاکستان له لارې د امریکا، برېټانیا، قطر، عرب اماراتو او سعودي عرب بې کچې مرستې ترلاسه کړې او د طالبانو د جذب او جګړې بیزو لیکو ته د هغوی د استولو، اکمال، روغتیایي خدماتو او بسپنې راټولولو په چاره کې یې رقابتي عمل کاوه. په ۱۹۸۹ کال کې د کراچۍ په بنوریه مدرسه کې د طالبانو د روحاني مشر ملامحمد عمر او د القاعدې شبکې د پخواني مشر اسامه بن لادن له لیدنې

وروسته د ديوبندي او سلفي ډلو ترمنځ يو نوی يووالی منځ ته راغی او د طالبانو په پياوړتيا سره جمعيت العلماء خپلې ريښې لا ټينګې کړې. دوی له ۱۹۹۴ز کال نه تر ۱۹۹۹کال پورې د ۸۰ زرو په شاوخوا کې طالبان ورزول، چې۴۰ په سلو کې (۲۸زرو تنو) يې د افغانستان په جګړو کې ونډه درلوده. د طالبانو د واکمنۍ په وروستيو کلونو کې د شمالي ټلوالې پر وړاندې د جمعيت العلماء شاوخوا اته زره طالبان او د القاعدې دوه-درې زره سرتېري جنګېدل، خو په ۲۰۰۴ز کال کې پر پاکستان د جګړې له متمرکز کېدو او د لال جومات او سوات عملياتو له ترسره کېدو سره يوځای، د پاکستان د برخې اړوند دغه ديوبندي- سلفي ايتلاف وشړېد، ځکه جماعت اسلامي او جمعيت العلماء ډلو جګړې يوازې په افغانستان کې غوښتې، په داسې حال کې، چې القاعدې او له هغې اغېزمنو پاکستاني طالبانو د کابل او اسلام اباد پر وړاندې پر يو ډول دريځ ټينګار درلود.

د افغان جهاد کلونه او د طالبانو پنځه کلن دور د جماعت اسلامي او جمعيت العلماء د نفوذ او واک «طلايي دور» ګڼل کيږي، خو په وروستيو کلونو کې د «ديوبندي مکتب» پر وړاندې د «سلفيانو» پراخې او له شتمنيو مالامال څپې نه يوازې دا، چې د ديوبنديانو د نفوذ سيمې محدودې کړې، بلکې د القاعدې تر اغېز لاندې نوي «طالباني غورځنګ» له هغوی نه د ملاتړ ولسي سرچينې او د مذهبي تقدس پاڼې هم واخستې. لکه افغان طالبان، چې حزب اسلامي په حکومت پلوۍ تورنوي، د پاکستان د طالبانو غورځنګ ټولو مهمو مشرانو نیک محمد، بیت الله، حکيم الله او مولانا فضل الله د جماعت اسلامي او جمعيت علماء ضد دريځونه غوره کړل او هغوی يې د حکومت د ملاتړ او «دين پلورنې» په نامه تکفير کړل. دغه درز نه يوازې دا، چې په پاکستان کې د مذهبي ډلو ترمنځ يووالی او همغږي له منځه يووړه، بلکې په افغانستان او کشمير کې د جګړو لپاره د لرو پښتنو طالبانو روزل شوی غوښ جګړه ييز ځواک د پاکستان د څارګرو ادارو له لاسه هم ووت.

ډېری لوېديزوال او يو شمېر افغان او پاکستاني شنونکي په وزيرستان او قبايلي سيمو کې ترهګري له ديني مدرسوسره تړي، په داسې حال کې، چې د ديني مدرسو په

تړاو دغسې قضاوت منطقي نه دی. مدرسه زموږ سپېڅلی مذهبي روزنځای دی. په پښتني جغرافيا کې شته ناکراري او ترهګري له مذهب او مدرسې سرچينه نه اخلي، بلکې دلته شته ناکراري او ترهګري تر ډېره په سيمه ييزو او نړيوالو سياستونو او دولتي تروريزم کې تعريفيږي، چې د تعميل لپاره يې افرادي قوت وخت ناوخته له «ځانګړو مدرسو» او قبايلي سيمو راغونډ شوی.

تر ۲۰۰۱ز کال پورې په شمالي او جنوبي وزيرستان کې مدرسې ډېری د سيمه ييزو متنفذو مولويانو په لاس کې وې، چې په فکري لحاظ له جمعيت العلماء او جماعت اسلامي سره تړلي وو، خو جنګي ليکې يې ډېرې کمې پياوړې کولې. دوی د جهاد په کلونو کې له وزيرستان نه د بهر بوختېدو ليوالتيا نه درلوده، خو يو شمېر کم مسيد او وزير طالبان، چې په بنو، ټانک، ډېره اسماعيل خان، پېښور، لاهور، پنجاب او کراچۍ کې يې زده کړې کولې، وخت ناوخت د جګړو له ليکو سره يوځای کېدل. د بنو حسينيه نورک او معراج العلوم او په شمالي او جنوبي وزيرستان کې د مولوي حقاني منبع العلوم، د واڼه د زيړي نور ضياالمدارس او د مولوي نورمحمد مدرسه هغه مدرسې وې، چې د بيت الله مسيد په ګډون د طالبانو يو شمېر کسان ترې جګړه ييزو ليکو ته جذب شوي، خو غوښ اکثريت يې بر افغانان وو. د مولانا حسن جان په څېر ستر مذهي مشر هم په ۱۹۶۲ز کال کې په حسينيه نورک کې پاتې شوی، خو په ټوله کې دغو مدرسو جګړه ييز مراکز او روزنځي نه درلودل. دلته د جګړه ييز ځواک د روزنې بهير د اتحاد اسلامي، حزب اسلامي او حقاني شبکې له فعاليت سره مل و، چې له ۱۹۸۰ ز کال نه يې تر ۱۹۹۰يمو کلونو پورې پر ډېورنډ کرښه د جنوبي وزيرستان، شمالي وزيرستان او کورمې ايجنسۍ پر دواړو غاړو د بغر، سپينې شګې او تري منګل په څېر سيمو کې اکمالاتي جبهې درلودې. اتحاد اسلامي د افغان جهاد له پای ته رسيدو سره سم خپلې جبهې وتړلې، خو حزب اسلامي د عبدالله مسيد په کمزوري کېدو سره په وزيرستان کې خپل نفوذ بايلود او په راوروسته کلونو کې د ملانذير په څېر نسبي نرم دريځه قوماندان هم د فعاليت اجازه نه ور کوله.

بل پلو هغه وزیر او مسید، چې د بېلابېلو جهادي ډلو په لیکو کې افغانستان ته راتلل، یو شمېر یې د روسي کلاشنیکوفونو په لټه کې وو.

کلاشنیکوف د هغه وخت مډرنه وسله وه او قبایل په وسلې تر هرڅه ډېر مین دي. په دغو کلونو کې د قبیلو ترمنځ خپلمنځي شخړې ډېرې وې او د وسلو پر سر د قبیلو او افرادو ترمنځ سیالۍ هم پراخې وې. په دغه منځ کې ډېر داسې کسان هم وو، چې د جهاد په موخه افغانستان ته تلل، خو د مدرسو طالبان پکې په نشت برابر وو.

له افغان طالبانو بېل، د وزیرستان د طالبانو په لومړني تشکیل کې د مدرسو طالبان خورا کم وو، خو د امارت اغیز د هغه د تاریخي تسلسل له مخې پر وزیرستان محسوس و. په وزیرستان کې د طالبانو لومړنی فعال داسې ځوک نه و، چې مذهبي مخینه او زده کړې ولري. د نېک محمد وزیر پر شاوخوا ډېری راغونډ شوي کسان هغه خلک وو، چې له نوموړي سره یې د قبیلوي نږدېتوب، ملګرۍ او اسلام پالنې تر شعار لاندې وسله اخستې وه، خو په بل اړخ کې له افغانستان نه اکثریت تللي طالبان د اسلامي امارت د بیا احیاء له فکر سره یوځای په دیني مدرسو، د افغان کډوالو په کمپونو او کورونو کې میشت شول. په هغوی کې بهرني جنګیالي هم وو، چې د وسلو، بمب جوړونې او جګړې په نویو تکتیکونو بلد وو. د امریکا پر ضد د جهاد روحیې او د صلیبي جګړو شعار کورني او بهرني طالبان همفکرۍ او همغږۍ ته اړ ایستل او هغه افرادي ځواک، چې یوازې په نامه طالبان وو، په وروستیو کې د خپلو مشرانو له چلند، کړنو او فکر نه په اغیز د هغوی د لیکو تر ټولو سخت دریځي جنګیالي\مشران ثابت شول.

پاکستان، چې په ۲۰۰۲ز کال کې د نیک محمد وزیر او د هغه د ملګرو له منځه وړو لپاره کومه جګړه پیل کړې وه، په ۲۰۱۴ کال کې دغه جګړه له اعظم ورسک او کلوشې سیمې نه تر پېښور، لاهور او کراچۍ پورې غځېدلې ده. د سوات د تصفیوي عملیاتو تجربو په وزیرستان کې پایلې ور نه کړې، ځکه د سوات او وزیرستان ترمنځ د خلکو د سیاسي شعور د کچې او ذهنیت، ټولنیزو او قبیلوي ارزښتونو، خویونو او

جغرافیا له مخې ښکاره توپیرونه دي. دا حقیقت اوس ورو ورو جوتیږي، چې طالبان او د مدرسو له منځه وړل حل لاره نه ده. ځومره، چې د مدرسې د منزوي کېدو او د وژنې او تصفیې پر ستراتیژۍ تمرکز ډېرېږي، هومره د بې ثباتۍ ګراف او جغرافیا ورسره پراخیږي.

د حل لارې یو مهم اړخ په جګړه او سخت دریځۍ د متکي طالباني توب د عواملو او هڅوونکو سیاستونو تغییر دی.

د لویدیز او امریکا د ګټو په رڼا کې د سخت دریځۍ او ترهګرۍ تعریف او تر همدغه نامه لاندې د امریکا، پاکستان او سعودي عرب د مثلث مداخلوي هڅې په سیمه او نړۍ کې د ترهګرۍ او سخت دریځۍ د ودې ستر عامل دی.

پاکستان، چې ترڅو په افغانستان او هند کې له ترهګرۍ محوره سیاستونو او د «قایم مقام» له لارې د جګړې او سیاسي او اقتصادي بې ثباتۍ له ستراتیژۍ لاس وانخلي او امریکا له خپلو ترهګرۍ زېږوونکو سیاستونو سره له دې سیمې ونه وځي، له وزیرستان نه به تر کراچۍ او کابل او په عکس العملي بڼه له کابل نه تر وزیرستان او کراچۍ پورې د تاوتریخوالي او ناامنیو دغه سره کرښه ټینګه وي. په بل اړخ کې د پاکستان کورنۍ سیاست په خلکو کې د دښمنانه ذهنیت پر رامنځته کولو متمرکز دی او دغه ذهنیت د نورو هېوادونو پر ضد، چې اسلام اباد یې په عامه افکارو کې دیني او مذهبي دښمنان معرفي کوي، د وسلې په توګه کاروي.

پاکستان په مذهبي ګوندونو کې د هند او افغان حکومتونو پر وړاندې دومره سخت دښمنانه ذهنیت جوړ شوی، چې د نوي ډیلي او اسلام اباد او افغان حکومت او طالبانو د نږدې کېدو هڅې وخت ناوخت شنډوي.

مبهمه راتلونکې

په وزیرستان او قبایلي سیمو کې هر وسله وال کس طالب او جنګیالی نه دی او هر طالب هم جنګیالی نه دی. د قانون او حکومتولۍ په نشتوالي کې هغوی د شخصي امنیت لپاره ټوپک ساتل خپله اړتیا بولي، خو په حقیقت کې دې چارې وسله

وال کېدو او طالباني توب ته زمینه برابره کړې ده.

پر ۲۰۰۴ز کال په وزیرستان کې د القاعدې او نورو بهرنیو جنګیالیو شمېر اته زره تنه اټکل کېده، خو په ۲۰۱۱ کال کې په وزیرستان کې د طالبانو د ټولو سرتېرو شمېر ۱۰ زره تنه ګڼل شوی، چې نیمایي یکې د حقاني شبکې غړي دي. دلته له درې زرو تر پنځو زرو پورې داسې طالبان هم شته، چې له پنجاب ایالت او ددغه ایالت له مذهبي او وسله والو ډلو سره تړاو لري. دغه طالبان د پنجابي طالبانو په نامه مشهور دي، چې ویل کیږي د پاکستان پوځ او څارګرې ادارې یې کنټرولوي.

په عربو هېوادونو کې د عرب پسرلي او په عراق او سوریه کې د القاعدې نفوذ او پر یو شمېر سیمو کنټرول د وزیرستان پر لور د القاعدې د جنګیالیو بهیر ودراوه او یو شمېر یې د عربو هېوادونو پر لور تګ ته وهڅول، خو ازبک، چیچنیایي او د ایغور سیمې جنګیالي لا هم په سیمه کې فعال دي. امریکا د ملا نذیر په وژنې سره د ازبک جنګیالیو پر وړاندې سیمه ییز خنډ له منځه یووړ او د لطیف الله مسید نیونې او ورپسې د حکیم الله مسید وژنې د سولې او وزیرستان او افغانستان اړیکي هم تر یوه بریده وشلول. په سوریه کې د امریکا، ترکیې او سعودي عرب د پلان تر ناکامېدو وروسته، یوځل بیا د وزیرستان پر لور د بهرنیو جنګیالیو د راماتېدو احتمال دی. د بهرنیو جنګیالیو، په ځانګړې توګه د منځنۍ اسیا د جنګیالیو د حضور لپاره اوس تر ټولو مساعده سیمه جنوبي وزیرستان دی، ځکه په غوښ ډول د پوځ تر لاس لاندې دی او هغه قبیله (مسید) هم له وزیرستان نه شړل شوې، چې د تاریخ په اوږدو کې تل د پوځي زور پر وړاندې درېدلې او د افغانستان خوا یې نیولې ده. یانې اوس که بهرني جنګیالي وزیرستان ته راځي، فعالیتونه به یې پر سیمه د حاکمو پوځي ستراتیژیو په اړانه کې تر څار او کنټرول لاندې وي.

د وزیرستان وضعیت اوس په یوه ګونګ حالت کې دی. طالبان به د شریعت له نفاذ پرته بشپړې سولې ته غاړه کینږدي او پاکستانی حکومت هم د مالاکنډ د نفاذ شریعت محمدي تجربې ته په پام سره ټول پاکستان ته د شرعي نظام او د طالبانو د غورځنګ له خپرېدو په ویره کې دی. که داسې څه کیږي هم دا به د یوې سترې معاملې

په ترڅ کې کیږي. اوسنی وضع په سیمه کې د یوه داسې راتلونکي احتمال ډېروي، چې منځنۍ اسیا، روسیې، چین، منځني ختیځ او نورو سیمو ته به ترې جګړې سرایت کوي. دا هغه وخت دی، چې د سترې لوبې لوبغاړي به له وزیرستان او پښتني جغرافیا نه د منځنۍ اسیا او منځني ختیځ پر لور د ټوپ اچونې د تختې په توګه کار اخلي. په دې توګه وزیرستان او قبایلي سیمې یوځل بیا د انګریزانو د یاغیستان تجربې ته ور ګرځي او که د افغانستان، پاکستان او طالبانو او نورو وسله والو ډلو په ګډې همکارۍ د سولې د ټینګښت، د طبیعي سرچینو پر سر د سترو قدرتونو د جوړجاړي او د وزیرستان کړکیچ د حل معقولې هڅې ونه شي، دا سیمه به په نږدې راتلونکي کې یوځل بیا د سترې لوبې مرکز وي.

پښو لاندې کول دي، ځکه د قبايلي سيمو وګړي، نور له قبيلوي جوړښتونو وتلي او له سيمه ييز او نړيوال مخ پر ودې بهير سره همګامه تګ غواړي.

په نولسمه او د شلمې پېړۍ تر نيمايي پورې د قبايلي سيمو له ازاد او ياغي وضعيت نه د انګريزانو هدف خپل پراختيا غوښتونکي اهداف او د نورو د هغو پر وړاندې د يوه بفر زون رامنځته کول و. له انګريزي ښکيلاک وروسته، دغه سيمه د افغانستان، پاکستان او منځنۍ اسيا او په دې وروستيو کې د منځني ختيځ د ناراميو لپاره کارول شوې او شته وضعې ته په پام، د راتلونکو نړيوالو سترو لوبو احتمالي مرکز به هم وي. په نولسمه او شلمه پېړۍ کې انګريزانو د هند پر لور د ناپليون او شوروي اتحاد د لشکرکشيو د مخنيوي په موخه قبايلي سيمې د يوه پوخ کمربند په توګه وکارولې، وروسته دغه کمربند امريکا پر افغانستان د شوروي اتحاد د يرغل پر وخت وکاراوه. د اخ اوډب اوسنی مديريتي مثلث (پاکستان، امريکا او متحدين يې)، د کورمې ايجنسۍ حالاتو او د سعودي عرب سياستونو ته په پام مربع (ايران، هند، امريکا او پاکستان)، مخمس (پاکستان، امريکا، هند، ايران او سعودي عرب) او په عکس العملي چلند کې مسدس(پاکستان، امريکا، هند، ايران، سعودي عرب او افغانستان) هم د خپلو سيمه ييزو او کورنيو سياستونو د تعميل او ټينګښت په موخه له دغه کمربنده ګټه پورته کوي. د شلمې پېړۍ په نوييمو کلونو کې د وزيرستان او قبايلي سيمو ازاد تشکيلات او قوانين ددې لامل وګرځېدل، چې دغه سيمه د القاعدې او منځنۍ اسيا د اسلامي غورځنګونو په خبر د نړيوالو جنګياليو مرکز وګرځي او امريکا يې هم د خپل پراختيا غوښتونکي سياست لپاره د يوې ستراتيژيکې نقطې په توګه وکاروي.

زاړه او غير مدني قوانين

د انګريزانو قانون او حکومتولي د سيمه ييزو وګړو او حکومت ترمنځ پر يوه انفرادي منتظم راڅرخېده، چې وروسته يې حکومتي نفوذ ته لاره اواروله. انګريزانو په هره سيمه کې د موروثي ځواک حدود تشخيصول او عامه ذهنيت او اړتياو ته په بې پامۍ

دوولسم څپرکی

تحميلي «ځنګلي» ژوند

د قبايلي سيمو او وزيرستان اوسنی وضعيت او په هر دور او زمان کې د سرخوړ جوړېدو لامل له ډيورنډ تړون، بې برخليکه توب او لا قانونيت نه سرچينه اخلي. انګريزانو دغه سيمه د برېټانيايي هند پر لور د شوروي اتحاد او ناپليون د راتګ د مخنيوي لپاره د يوې حايل سيمې په توګه رامنځته کړه او وروسته، چې پاکستان د نړۍ نقشې ته راغی، وزيرستان او قبايلي سيمې د انګريزانو له سياستونو، قانون او جوړښت سره مل پاتې شوې.

د عام تحليل برعکس، د قبايلي سيمو ټولې ستونزې د افغان جهاد او طالبانو د دور محصول نه دي، بلکې دا له سياسي، اقتصادي، فرهنګي او ټولنيز مخ پر ودې بهير نه جلا د «ازاد قبايل» په نامه د هغه سياست او قوانينو زېږنده دي، چې له نولسمې پېړۍ او ۱۹۰۱ز کال راهيسې پر دې خلکو تپل شوي دي. دغه سياست او غير انساني قوانينو قبايلي وګړي له مدني او سياسي حقونو بې برخې کړي او قبايلي پټاره يې په يوې بې برخليکې سيمې او د جرايمو په نړيوال مرکز بدله کړې ده. پر قبايلي سيمو د ۱۹مې او شلمې پېړۍ د قوانينو جبري تنفيذ هغوی د ۲۱مې پېړۍ له سياسي، ټولنيزو او ټکنالوژيکو پرمختګونو، نړيوالتوب او وګړنيو حقونو د حصول له حقه لرې په يوه دايره کې ايسار ساتلي دي. په حقيقت کې دا د ۲۱مې پېړۍ انسان د وګړنيو او بشري حقونو تر

یې شخص محوره سیاست پر مخ وړ. تامس منرو په ۱۸۲۴ کال په دې باور و، چې اقتصادي نظریې او اروپایي معیارونه په دې سیمو کې د پلي کېدا وړ نه دي او لومړی باید حالات داسې برابر شي، چې خلک مالیې ورکولو ته چمتو شي. منرو د منځګړې حکومتي پالیسۍ مخالف و، خو ځینې نور د منځګړې پالیسۍ پلویان وو. د قبایلو لپاره په شته قانون (FCR) کې دوی پر ملکانو تکیه وکړه او قومي مشران یې د قبایلي چارو د انتظام لپاره د منځګړو په توګه رامخکې کړل.

په ۱۹۴۷ز کال د بریتانیایي هند له وېش وروسته، د انګریزانو د ایف سي ار په ګډون ټول ناقص قوانین پاکستان ته په میراث پاتې شول او دغه هېواد له ناخیزه او غیر موثرو تعدیلاتو او بدلونونو سره سره لا هم همغه زاړه قوانین پلي کوي. ایف سي ار او د ملکی یا جوړجاړي سیستم دوه مختلفې او ناوړه لاریحې دي، ځکه دا دواړې د حکومت د نااندولو شخصیت پالنې تیوری پر بنسټ ولاړې دي. په دواړو نظامونو کې شخصي اثر لوړ دی. انګریزانو په دا ډول حکومتولۍ او قانون جوړونې سره غوښتل، چې د واک د دودیزو بنسټونو په ملاتړ او مشروط خوندیتابه سره، ټولې قبایلي سیمې په خپل واک کې واخلي او د دریېم قوت پر وړاندې یې د خنډ او بفر زون په توګه وکاروي.[۱۲۴]

د ایف سي ار په مخکینیو او تعدیل شویو دواړو قوانینو کې یوازې د جرایمو او سزاوو وړاندوینې شوې دي. دلته، چې د جرګې په تړاو کوم شرایط وضع شوي، د جرګې اصلي ماهیت له منځه وړي او قومي مشران د ځانګړو امتیازونو له مخې د حکومت او چارواکو د لاس الې ګرځوي. مرستیال کمشنر واک لري، چې د جرګې پرېکړې د دویمې جرګې په راغوښتلو سره مستردې کړي او یا تورن کس بري کړي. تر ۲۰۱۱ز کال پورې د سزا وړ ګڼل شوې قبیلې پر تګ راتګ، سوداګرۍ، حمل او نقل او نورو ټولو اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو بندیز و. ددغه قانون له مخې، که د قبیلې کوم فرد په جرم کې له چا سره مرسته کړې وي، یا د مجرم په نیولو کې ناکامه شوې، یا یې د مشکوکو افرادو پالنه او ملګرتیا کړې وي، مرستیال کمشنر کولای شي د کلي پر یوې برخې، یا ټول کلي ناغه کېږدي. په تعدیل شوې بڼه کې هم د ټولنیز مسوولیت اصطلاح

په همدې معنا کارېدلې، خو په دومره توپیر، چې اوس به په تدریج سره له خېل، نه قبیلې او بیا قوم ته مسوولیت راجع کیږي. په ۲۹مه ماده کې ټول هغه کسان مجرم ګڼل کیږي، چې د کوم جرم د ارتکاب شک پرې کیږي، یا پوځي مراکزو ته نږدې له وسلې سره یوځای نیول کیږي. په نویو تعدیلاتو کې تورن\مجرم ته د غږ پورته کولو حق ورکړل شوی دی. تر ۲۰۱۱ز کال پورې پوځیانو کولای شوای هغه کسان ووژني، چې د تېښتې هڅې به یې کولې، یا د وسلې د استعمال شک پرې کېده. هغوی د هر ډول وژنې او تاوتریخوالي پر وړاندې له قضایي مصوونیت نه برخمن وو. د ایف سي ار په تعدیل شوې بڼه کې د تورن کس ضمانت شونی دی او له نیول کېدو ۲۴ساعته وروسته به د اړوندو چارواکو پر وړاندې حاضرېږي. دغه راز له ۱۶کاله د کم عمر او له ۶۵ کلونو د ستر عمر بنځې او نران نه شي زنداني کېدای. په ۲۰۱۱ز کال کې د مدني قدرت ملاتړی قانون منځ ته راغی، چې د محکمې له حکم پرته وژنو مخنیوی کوي. ددغه قانون له مخې د پاکستان پر امنیتي ځواکونو برید کوونکي له حتمي مرګه ژغورل کیږي، خو تر اوږده وخت پورې په زندانونو کې ساتل کیږي. پر دغه قانون د بشري حقونو د ټولنو نیوکې دادي، چې د پوځیانو ټولو ناوړه کړنو ته قانوني لارې چارې لټوي او خلک په ناثابتو جرمونو تر اوږدې مودې پورې په زندانونو کې ساتي. د ۲۰۱۱ز کال د اګست میاشتې له تعدیلاتو مخکې پخواني ولسمشر اصف علي زرداري غوښتل ایف سي ار قانون له منځه یوسي، خو وروسته یې خپله پرېکړه بېرته واخسته، ځکه د ایف سي ار قانون په لغو کېدو سره قبایلي سیمې له پاکستان نه رسماً جلا کیږي.[۱۲۵]

په قبایلي سیمو کې د پولیټیکلۍ او ډپټي کمشنرۍ نظام د انګریز میراث دی.

په ۲۰۰۱ ز کال کې یو لړ اصلاحات پکې راغلل او په حکومتي چارو کې یې خلکو ته ونډې ورکړې، خو پامور پایلې یې نه درلودې. د سیمه ییزې حکومتولۍ نظام په پلي کېدو سره په سیمه ییزو حکومتي نظامونو کې دوه مسالې راپورته شوې، یو د اساسي خدماتو له مخې حکومت ولسي بڼې ته رانغی او ناامنۍ ورسره ډېرې شوې. بل خوا خلکو شکایت درلود، چې د ناظمانو د واکونو په زیاتېدو سره بیروکراسي لا ډېره

شوې ده.

اسلام اباد او پېښور له ۲۰۰۲ز کال نه تر ۲۰۱۱ز کال پورې د سیمه ییزې حکومتولی په نظام کې وخت ناوخت تغییرات راوړل او په ۲۰۰۸ ز کال کې د پښتونخوا والي د سیمه ییزې همغږی د افسرانو (RCOs) مرکز جوړ کړ، چې مسوولیت یې په قبایلي او مستقرو (Settled areas) سیمو کې ددولت د واک او اقتدار او سولې شوني کول و. دوه میاشتې وروسته یې د جنایي اجرااتو قانون[13] وړاندې کړ، چې له ناظمانو یې یو شمېر واکونه بېرته مرستیال کمشنرانو ته ورکړل. په مالاکنډ کې تر ډېره وخته د ایف سي ار قانون پلی کېده، خو په ۱۹۷۰کې د محکمو له نوي نظام سره یوځای له فدرالي مدیریته[14] د پښتونخوا تر ایالتي[15] واک او مدیریت لاندې راغی. په ۱۹۹۴ز کال کې د پاکستان د سترې محکمې د پرېکړې له مخې نور بدلونونه هم پکې راغلل، چې وروسته یې د نفاذ شریعت په څېر غورځنګونو په ټول مالاکنډ کې د اسلامي شریعت پر نفاذ ټینګار درلود. ۱۲۶

په ۲۰۰۱ز کال کې نویو اصلاحاتو دلته د قبایلي سیمو په څېر له مذهبي ډلو سره تړلي سیمه ییز استازي پیاوړي کړل. د مالاکنډ د قانوني حیثیت بدلول د پاکستان د حکومت ازموېښتي کار و، خو دغه بدلونونه او په قبایلي سیمو کې وروستي تحولات ددې لامل شول، چې د پاکستان حکومت په قبایلي سیمو کې د ایف سي ار او نورو قوانینو اصلاح کولو ته زړه ښه نه کړي. هغوی د مالاکنډ د اسلامي شریعت غورځنګ تجربې، چې سوات او تیرا یې هم د طالبانو تر واک لاندې راوستل، په قبایلي سیمو کې له اضافي اصلاحاتو ویرولي او پر دې سیمو د مرکزي کنټرول شته والی مهم ګڼي. د سیمه ییزې حکومتولی د پلویانو دلیل دادی، چې تر څو د سیمې خلک په حکومت کې شامل نه شي او هغوی په خپله سیمه کې خپل واک او نفوذ ونه ویني، تر هغه به د

13 *(CCP- Code of Criminal Procedure)*

14 *(Federally Administered Tribal Areas)*

15 *(Provincially Administered Tribal Areas)*

حکومت په مخالفه جبهه (طالبانو) کې وي. په قبایلي سیمو کې د حکومت اصلاحي او د پرمختګ پالیسی په موازي ښه پرمخ نه ځي. حکومت د بیا رغونې چارې له زور سره مل پرمخ وړي، خو ترڅو، چې دلته د حکومتولی ښه او شکل بدل نه شي، تر هغه د پرمختګ د پالیسیو تطبیق ناشونی دی. سره له دې، چې په دې سیمو کې د حکومتي اصلاحاتو په برخه کې هیڅ ګام نه دی پورته شوی، د پرمختګ او بیا رغونې چارې هم ټکنی دي.

په اوسنیو حالاتو کې په قبایلي سیمو کې د پرمختګ او ودې پروګرامونو پلي کول ستونزمن هم دي، ځکه دا چارې په مستقیمه توګه له سولې او امنیت سره اړه لري. سوله او امنیت د پوځ په زور نه راځي، بلکې خلک اقتصادجوړونې او د اداري، قضایي او سیاسي نظام اصلاح کولو ته اړتیا لري. په وروستیو تطمیعي سیاستونو او عملیاتو سره په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د پاکستان پوځ او سیاسي استازو خپل ارزښت له لاسه ورکړی او خلک یې ملاتړ نه کوي. پوځ د قبایلي دودونو او له قبایلو سره د پاکستان د بنسټګر محمد علي جناح د ژمنې خلاف دې سیمې ته راغلی دی. د ملکانو رول د پوځ د حضور له امله د «حکومتي خواخوری» په ټس کې خورا کمزوری شوی او طالبان هم له همدې امله هره ورځ ملکان په نښه کوي. دلته د ملک او ملا ترمنځ د جګړې تاریخ یوځل بیا تکرارېږي، ځکه د انګریز په وخت کې هم ملک ته حکومت پیسې ورکولې او ملایانو یې پر وړاندې توري پرکولې. سره له دې، چې د اېف سي ار قانون د بشري حقونو نړیوالو سازمانونو، د پاکستان سترې محکمې او شریعت محکمې د اسلامي او انساني حقونو خلاف بللی، خو د پاکستان حکومت لا هم پر قبایلي سیمو همدغه قانون پلی کوي. دغه تبعیضي قانون د قبایلي سیمو وګړي د پاکستان د اساسي قانون له ټولو امتیازونو او وګړنیو حقونو بې برخې کړي دي. د اېف سي ار قانون په حقیقت کې د پاکستان د اساسي قانون او د بشری حقونو د نړیوال منشور له موادو سره په بشپړ ټکر کې دی او قبایلي وګړي یې د « دویم» او « درییم انسان» په درجو سره وېشلي دي. په نړۍ کې له څو ګوتشمېر قبیلو پرته، چې په خپلو قبایلي دودونو پایېږي، په هیڅ متمدنه

ټولنه کې له قانون، نظام، محکمې او سیاسي، اداري او ټولنیزو اصلاحاتو پرته ژوند شونی نه دی. په قبایلي سیمو کې دمګړۍ دودیزه قبایلي ازادي، د ولسواکۍ ارزښتونه، ایف سي ار او پولیټیکلي نظام ټول یوځای پلې کیږي، خو دې ګډوډۍ نه یوازې دا، چې هلته د خلکو ژوند او نظام جوړ نه کړای شو، بلکې له ۲۰۰۲ز کال نه تر ۲۰۱۴ز کال پورې یې وضعیت لا کړکېچن کړی او پر خلکو یې پوځ او تشدد مسلط کړې دي.

ټاکنې او سیاسي ازادي

پاکستان په تېرو څو کلونو کې د قبایلي سیمو وګړو ته په ټاکنو کې د برخې اخستنې حق ورکړی او پارلمان ته یې استازي ځي، خو هغوی د رایې له اصلي حق نه تراوسه ګټه نه ده پورته کړې، ځکه پارلمان د قبایلي سیمو په تړاو د قانون جوړونې واک نه لري او دا صلاحیت یوازې له ولسمشر سره دی. په دې توګه د ولسواکۍ د ارزښتونو له مخې، د ټاکنو اصلي هدف، ارزښت او ماهیت له منځه ځي.

په قبایلي سیمو کې د سیاسي ډلو ټپلو په اوسنۍ بڼه فعالیتونه ددغو سیمو په شته وضعیت کې بنسټیز بدلون نه شي راوستلای، ځکه دوی په پارلمان او مشرانو جرګه کې د قبایلي سیمو د وضعیت، قانون جوړونې او د بیا رغونې او حکومتولۍ په برخه کې له پرېکړې او تصمیم نیونې بې برخې دي. د شاوخوا درې نیم میلیونو وګړو له منځه په ولسي جرګه (قومي اسامبلۍ) کې ۱۲ او په مشرانو جرګه (سنا) کې اته استازي لري. سناتوران د قومي اسامبلۍ د قبایلي سیمو د غړو له خوا ټاکل کیږي. دا خلک د پارلمان په داخل کې د قانون جوړونې په چاره کې برخه نه لري، خو د نورو سیمو د قانون جوړونې په برخه کې خپل غړ پورته کولای شي. په دې توګه دلته سیاست او سیاسي ګوندونه د ولس او خلکو پر وړاندې خپل سیاسي او ټولنیز مسوولیت پر مخ نه شي وړلای او یوازې د شخصي او ګوندي ګټو په برخه کې عمل کیږي. کله، چې استازي په قانون جوړولو او د خپلې سیمې او حلقې په تړاو پرېکړو کې حق نه لري، هغوی د ټولنې او ولس پر وړاندې خپل مسوولیت نه شي درک کولای او عمل یې ټول پر شخصي ګټو

راڅرخي. په دې صورت کې سیاسي ډلې په دغو سیمو کې د خدمت پرځای پر ګوندي منفعت کار کوي او پارلمان ته تلونکي استازي هم د ګوندونو د انتخاب او پرېښودو لپاره خپلې شخصي ګټې معیار ټاکي. دغه سیاست ددې لامل ګرځېدلی، چې د وزیرستان په ګډون ډېری قبایلي سیمې د پرمختګ له بهیره شاته پاتې شي او د سیاسي ډلو د نفوذ پرځای، هلته سخت دریځي او د ځارګرو ادارو او پوځ تر اغیز لاندې ډلې نفوذ وکړي.

په واقعیت کې اوس د ملک، جرګې، والي او سیاسي استازي پرځای په قبایلي سیمو کې امیر، تورن، جګړن او کور کمانډر واک چلوي. د ایف سي ار قانون په ملتیا سره دغه تشکل عملا د یوه پوځي حکومت په معنا دی.

د قبایلي سیمو حقوقي حیثیت

په پاکستان کې حاکم ځواک له پښتونخوا سره د قبایلي سیمو یوځای کېدل له ستراتیژیکي او سیاسي لحاظه د پاکستان ځمکنۍ بشپړتیا ته ګواښ بولي.

د انګریز له وخت راهیسې داسې ویره شته، چې که په پښتونخوا، بلوچستان او قبایلو کې تیت او پرک ولس یا «پښتون مثلث» پر یوه مرکز راغونډ شي، دا احتمال شته، چې د مرکزي حکومت پر وړاندې سرخوړ وګرځي او په پاکستان کې د پنجاب قدرت او واک یو قطبي توب به یوځل بیا د بنګله دېش په څېر په دوه قطبي توب واوړي او دا چاره بالاخره ددې لامل هم ګرځېدای شي، چې د پښتونخوا خلک د یوه بېل هېواد لپاره مبارزې پیل کړي. په عملي ډول، چې له بنګله دېش سره کوم چلند کېده، همدا اوس پښتونخوا او بلوچستان هم ددغسې یوه چلند قربانیان دي.

د قبایلي سیمو په تړاو د افغانستان دریځ پر هېواد د واکمن وضعیت له امله محتاطانه دی، خو د ۲۰۱۰ز کال د مارچ پر ۱۱مه ولسمشر حامد کرزي په اسلام اباد کې یوې خبري ناستې ته په وینا کې وویل، چې په قبایلي سیمو کې د ایف سي ار نافذ قانون له بشري حقونو سره په ټکر کې دی او افغان حکومت یې د له منځه وړو غوښتنه

کوي. دا په غیر مستقیم ډول پاکستان ته دا تفهیمول و، چې د پخوانیو هوکړو مطابق په قبایلي سیمو کې د بدلون او تغییر په تړاو له افغانستان سره همغږي لازمه ده. پخپله په قبایلو کې هم ددې سیمو د اداري او سیاسي برخلیک په تړاو بېل بېل دریځونه دي. یو شمېر ملکان دې سیمو ته له پښتونخوا نه جلا د شمالي سیمو په څېر حیثیت غواړي، خو یو شمېر نور یې له پښتونخوا سره پر یوځای کولو ټینګار کوي.

ټینګارکوونکی اړخ ډېری د نشنل عوامي ګوند سیاستوال دي، چې د پښتنو د یوه پیاوړي ایالت فکر پرمخ وړي، خو سیاسي مذهبي ګوندونه او هغه سیاسي ډلې، چې د پاکستان د پوځ تر اغیز لاندې دي، د قبایلي سیمو د اوسني حیثیت د خوندي کولو پلویتوب کوي. د یوه بېل ایالت په توګه د قبایلي سیمو را برسېره کېدل، د پاکستان اوسني کمزوري اقتصادي، سیاسي او اداري وضعیت ته په پام سره ستونزمن دي، ځکه دلته بېله قضا، پولیس او اداره په کار ده، چې په میلیاردونو لګښت غواړي، خو له پښتونخوا ایالت سره یې یوځای کېدل د اداري، قضایي، سیاسي، اقتصادي، فرهنګي، قومي او هر بل عامل له مخې منطقي دي. دغه سیمې که له خپل اوسني منزوي حالته ووځي، دا احتمال ډېر دی، چې له اوسني قبایلي او محصور حالت نه هم ووځي. په وروستي ګام کې د خلکو د اګاهۍ کچې او سیاسي شعور په لوړېدو سره سیاسي او جغرافیایي خپلواکي هم ترلاسه کولای شي.

د قبایلي ټولنې مدرنایزیشن

د قبایلي سیمو وګړي تر ډېره بریده د خپل ځانګړي ټولنیز نظام څښتن دي.

په ټولنیزه راشه درشه او د وګړو ترمنځ د اړیکو په ټینګښت کې دغه نظام بریالی دی، خو د نویو سیاسي، اقتصادي او ټولنیز نظام له غوښتنو سره ډېر کم اړخ لګوي. له ښاري ټولنو سره د قبایلي ټولنې نږدېتوب دوه پایلې پرځای پرېښې دي، چې یوه د سوله ییز چاپېریال او سوله ییزو اړیکو په ترڅ کې له ښاري ښېګړو د هغوی برخمنېدل دي، خو په دویمه هغه کې د ناهمغږۍ او تاوتریخوالي په چاپېریال کې یو دبل پر وړاندې

درېدلي او دولتونو هم د «یاغیانو» په نامه دوی ټکولي دي.

د ډېرو نورو قبیلوي ټولنو برعکس، وزیرستان او نورې پښتني قبایلي سیمې له ښاري او مخ پر وده سیمو سره په موازي کرښه پرتې دي. دې نږدېتوب او موازي جغرافیایي جوړښت له نورو قبایلي ټولنو سره د دې سیمو د پرتلنې معیار هم بدل کړی دی. څومره، چې ښاري سیمو د انسان د فردي ژوندانه د پرمختګ له مخې وده کړې ده، په همغه کچه دغه فردمحوره پرمختګ پر قبایلي سیمو هم اغیز کړی، خو برعکس له حکومتي او سازماني خدماتو یې په سیمه کې د دا ډول خدماتو د جذب د مراکزو، اصلاحي خوځښتونو او د نویو افکارو د منلو او له هغو سره د یوه ټولنیز تعامل له مخې د چلند د قوې د نشتوالي له امله، ډېره کمه ګټه پورته کړې ده.

په دې کې شک نشته، چې قبیلوي ټولنې د یوه ملت، هېواد او مدرنې ټولنې د رامنځته کېدو پر وړاندې ستر خنډ دی. په قبیله او قبیلوي نظامونو کې وګړي د ملت پرځای، قبیلې، د سیاست او قانون پرځای خپلو شرایطو، دود او نرخونو او د واکمن پرځای، د قبیلې مشر او ملک ته ژمن وي. د افغانستان، برېتانیایي هند او پاکستان حکومتونو په تېرو څو پېړیو او لسیزو کې خپل ټول ځواک او بودجه د قبیلو پر ایل کولو او د هغوی د مشرانو پر خپلولو لګولې. دغې تګلارې تر یوه بریده د هغوی د بغاوت او یاغیګرۍ مخه نیولې، خو د پرمختګ او ودې ټول فرصتونه یې د همدې یاغیګرۍ په بدل کې له لاسه ورکړي دي.

چېرته، چې نظام او قانون واکمن نه وي، هلته د ودې فرصتونه کم وي. په تېره یوه پېړۍ او اوسمهالي پېر کې له قبایلي سیمو سره د حکومتونو چلند د پراختیا پرځای پر سیاست راڅرخي. په سیمه کې هر سیاسي بدلون ددې سیمې د پراختیا او ودې مخه نیولې او برعکس، سیمه د سیاستونو د تعمیل او پوځي ستراتیژیو د اجرایي ځواک او قوماندې د مرکز، او یا هم د هېوادونو د ساتنې په موخه د بفر زون په توګه کارېدلې ده.

په وروستیو پنځوسو کلونو کې د افغانستان او پاکستان په دواړو خواوو کې د سیاسي، فرهنګي، ټولنیزو او نړیوالو شرایطو په بدلون سره په قبایلي سیمو کې د مدرنې

ټولنې ډېرو ځانګړنو نفوذ کړی، خو د قبایلو «بې برخلیکه جغرافیا» د دغه نفوذ د دوام او بنسټیز کېدو مخه ډب کړې ده. د نورو قبایلي ټولنو د دوامدار تغییر یا د تغییر د لومړنیو پړاوونو د تکامل لامل په یوه مشخص ملت او هېواد کې د هغوی فعال حضور دی، خو په پښتونخوا کې پرتې قبایلي سیمې له خپل تاریخي ملت او هویت سره سره، لا هم د مشخص ملت او هېواد له ستونزې سره لاس او ګریوان دي.

په هر اوښتون کې د ټولنې د تغییر لپاره د تغییر اوزار موجود وي. د هندي، امریکایي او سورپوستانو قبیلوي جوړښت د تغییر لپاره هغوی متبادل معیارونه، قوانین او اجرایي وړتیاوې درلودې. په قبایلي سیمو کې تغییرات له متبادل لټونې پرته پلي شوي او دې چارې د قبیلوي ټولنې د بدلون او مډرنایز کولو ټولې هڅې په اوبو لاهو کړې دي.

په افغانستان کې د غوبي اوښتون له فیوډالیزم[16] سره د مبارزې په شعار ولاړ و، خو دا، چې د ځایناستي په توګه یې د هغوی بدیل نه درلود، د *ملک* او *خان* تشې چا ډکې نه کړای شوې. دغه کار د پاکستان په رامنځته کېدو سره هم وشو او د ملک او خان د رول په له منځه تګ سره قبیلو خپل دودیز بنسټونه او د بهرنیو عواملو پر وړاندې د مقاومت اهرمونه له لاسه ورکړل او قبایلي سیمې په عملي ډول د بهرنیو جنګیالیو ډلو او ځارګرو ادارو لاسونو ته ولوېدې. د واردمخه بدیل له شته والي او سیستماتیک کار پرته د هر بدلون، اوښتون یا په مجموع کې د اصلاحاتو د بهیر مخه پر یوه دغسې نااټکلېدونکي لور حتمي ده.

که د قبایلي سیمو تاریخي شالید ته وکتل شي، دې سیمو په هره نیمه پېړۍ کې د مشرۍ او سیاسي، ټولنیزو او مذهبي چلندونو یو نوی بدلون تجربه کړی دی. په حقیقت کې دا مساله په پښتنو قبایلو کې د تغییر او بدلون منلو د ځواک ښکارندويي کوي، خو د هر بدلون د اساسي بنسټ د نشتوالي له امله نه یوازې دا، چې دغه بدلونونه ددې سیمو په ګټه نه دي تمام شوي، بلکې د بهرنیو عواملو په دخالت سره له

[16]_ *دلته له فیوډال نه هدف یوازې یو ارخ (ملکي او خاني) ده، چې معمولا ځمکوال وو.*

خپل اصلي مسیره اوښتي دي. له ۱۹۵۰ ز کال نه د همدې پېړۍ تر اتیایمې لسیزې پورې په قبایلي سیمو کې په ملک محورۍ یو نسبي سیاسي او ټولنیز ثبات ټینګ و او خلکو د بدلون پر لور حرکت کاوه، خو د شوروي اتحاد د پراختیا غوښتنې له سیاست سره مل، دغه بدلون په ټپه ودرېد او د ملک محورۍ کورني قبایلي سیاست پرځای ټولنې ته په سخت دریځۍ ولاړ سیاست راغی. دغه سیاست د شوروي اتحاد د پراختیا غوښتنې پر وړاندې د سترو او په لوبه کې ښکیلو هېوادونو د لنډمهالې پروژې برخه و، خو په قبایلي ټولنه کې د ټولنې جوړښت ته په پام دې پروژې دوام وکړ او وروسته، چې متحده ایالاتو په سیمه کې د پخوانۍ برېټانیا رول پرغاړه واخست او د پاکستان سیاستونه هم په افغانستان کې پر ستراتیژیک عمق متمرکز شول، دې پروژې قبایلي سیمې، افغانستان او پاکستان یوه خورا پېچلې وضعیت ته داخل کړل.

ایا د قبایلو مډرنایز کول شوني دي؟

د نویتوب[17] پر لور د یوې ټولنې د حرکت تر ټولو ستر خنډ کوچیګري ده.

په دغسې ټولنو کې د دولتونو لومړنی هدف د هغوی ځايي کول او پر هغوی د ځمکې او نورو امتیازاتو وېش وي. د ځايي کولو چاره او پر کوچیانو د نوي ژوند منل یوځه اوږد او تدریجي کار غواړي، خو له خیبر تر وزیرستان پورې میشت ولس د قبیلوي ټولنې له دغو لومړنیو پړاوونو تېر دی او په یوه نوي دور کې واقع دی، چې بشپړ د یوه مډرن انسان او مډرنې ټولنې پړاو دی.

انساني خوی او ځانګړنو او نړیوالتوب، یا ګلوبلایزېشن ته په پام، هیڅ انساني ټولنه د ټولنې په قصدي رول او یوازې داخلي لاملونو د ودې او پرمختګ له بهیره شاته نه پاتې کیږي. په قبیلوي جوړښتونو کې د یوې ټولنې د پاتې کېدو علت باید ډېری د هغې ټولنې د شاوخوا او خلور ګوټه راتاوو هېوادونو او ټولنو په سیاستونو کې ولټول شي. تر ۱۹۷۰ یمو کلونو پورې مالاکنډ، سوات، بونیر او دې ته ورته نورې سیمې هم بشپړې

[17] *Modernization*

قبایلي سیمې وې، خو له ۲۰۰۴ز کال مخکې وختونو پورې دا سیمې د پښتونخوا تر ټولو مډرنې او د نویو بدلونونو پر وړاندې غیر مقاومې او بدلون منونکې سیمې وې. وروسته، چې پر پاکستان او سیمه واکمن سیاست پر دې سیمه د سخت دریځ نسخه پلې کوله، د سخت دریځ او قبایلي ټولنو خاصیت تر اسلام اباد، پنجاب او کراچۍ پورې هم وغځېد.

د انسان خوی او روان او انساني پرمختګ قبایلي ټولنې هم د بدلون پر لور سوق کوي.

په نړۍ کې هیڅ داسې انسان او ټولنه نشته، چې د پرمختګ مخالف جهت ونیسي، خو پر انسان او ټولنه حاکم سیاست ددې لامل کېدای شي، چې د هغوی د پرمختګ پر وړاندې خنډ واقع شي، یا لږ ترلږه هغوی له فکري، سیاسي، اقتصادي او ټولنیز اړخه په یوه راکد او جامد حالت کې وساتي. د هرچا دا خوښېږي، چې د ځراغ پرځای برېښنا ولري، د راډیو پرځای ټلویزیون وګوري، د مخبر پرځای له ټیلیفون کار واخلي او د خره او اس سپرلۍ پرځای په موټر کې لاړ شي!. کله، چې د انسانانو ترمنځ د سهولت خوښونې خوی دومره مشترک وي، د پرمختګ او بدلون منلو غوښتنه هم پکې شریکه ده.

په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د قبیلوي نظامونو د اصلاح لپاره انګرېزانو په خپل وخت کې ډېرې کمې هڅې کړې دي. د هغوی یو ګام، چې وروسته له ناکامۍ سره مخ شو، د قبایلو په تړاو ناقلي سیاست و، چې له ۲۰۰۱ز کال راهیسې پاکستان هم دغه سیاست تعقیبوي.

دولتونه له ناقلي سیاست نه په دوو برخو کې کار اخلي:

لومړی: د هېواد د پولو او ځمکنۍ بشپړتیا د ټینګښت په موخه

دویم: د ثبات او قبیلوي نظامونو د اصلاح او بالاخره له ملي ټولنې سره د قبیلوي جوړښتونو د اغام په موخه

په لومړني مورد کې دولتونه د انتقالېدونکو کورنیو او قبیلو لپاره تر شته وضعیت

د ښه هغه په لټه کې وي. یانې کوښښ کوي، چې د هغوی نقل مکان له اقتصادي عواملو\امتیازاتو سره مل وي، خو په دویم هغه کې ډېری تمرکز د عام قبیلوي ذهنیت پر تغییر وي، اما اقتصادي اړخ یې په پام کې کم نیول کېږي.

د ناقلي سیاست لومړنۍ ډول په افغانستان او پاکستان دواړو هېوادونو کې پلی شوی دی. له جنوبي ولایتونو نه د شمالي ولایتونو پر لور د پښتني قبیلو نقل مکان د افغانستان ځمکنۍ بشپړتیا تضمین کړې ده. هغوی ته د دغه نقل مکان په بدل کې په شمالي ولایتونو کې د کرکیلي پراخې ځمکې ورکړل شوې دي. له اقتصاد سره د مل ناقلي سیاست څرک په پاکستان کې هم لګېدای شي. یوازې په کراچۍ کې شاوخوا څلور میلیونه پښتانه د ښار د ټرانسپورټي سیستم له کنټرول سره یوځای اوسېږي، چې غوڅ اکثریت یې د قبایلي سیمو وګړي دي او دا ټول د کراچۍ ددفاع د سیاست تر چتر لاندې پر عوامي نشنل ګوند راغونډ دي. سره له دې، چې پاکستان له پښتون ملتپالنې او په وروستیو کې له پښتنو مذهبي ډلو په ویره کې دی او په کراچۍ، قبایلو او پښتونخوا کې یې د اسلامي نظریاتو د پالنې په موخه د پښتني مذهبي ګوندونو پرځای، په پاکستاني نشنلیزم متکي لبرال پاکستانی پښتون (عمران خان) رامخکې کړی، خو د اسلام اباد وروستیو ټاکنو ته په پام سره، د ناقلي سیاست اصلي محور یې لا هم په خپل واک کې دی. برعکس د پاکستان د ثبات او قبایلي سیمو د اصلاح او له پاکستانۍ ټولنې سره د هغوی د ادغام په تړاو د اسلام اباد سیاست تر دې دمه ناکام دی.

په ۲۰۰۴ز کال په وزیرستان کې د طالبانو د غورځنګ له ودې سره یوځای، چې د دې ډلې مشري د مسیدو سیمې ته تللې ده، پاکستاني پوځ د انګرېزانو ناقلي سیاست خپل کړی دی. انګرېزانو په خپل وخت کې د «مجرمو قبیلو» پر وړاندې پوځي عملیات کول او هغوی یې افغانستان او یا هم د برېټانیایي هند نورو سیمو ته په کډوالۍ مجبورولې. دغه سیاست د دولت او هېواد د ثبات د ستراتیژۍ او اصلاحاتو دواړو له مخې ناکام و. هغه پښتنې قبیلې، چې د انګرېزانو په وخت کې له وزیرستان او

قبایلي سیمو اېستل کېدې، د بلوڅو، هندي او نورو قبیلو برعکس په نورو سیمو کې په کتلوي ډول سره یوځای کېدې. دغه یوځای کېدو یو خوا د قبیلو قبیلوي ارزښتونه خوندي کول او له بلې خوا یې د دښمن پر وړاندې د هغوی یووالی ساته. دوی د بنو د وزیرو په څېر د اوړي او ژمي د کډوالۍ پر بنسټ، په ژمي کې د انګریزانو تر قانون لاندې ارام ژوند کاوه، خو په اوړي کې به، چې بېرته خپلو غرنیو سیمو ته ستنېدل، د قبیلوي جوړښتونو له مخې به یې عمل کاوه. هغوی په بنو کې انګریزانو ته د ځمکې مالیې ور کولې، خو، چې غرونو ته به وختل، یا خپلو اصلي مېنو ته به ستانه شول، د انګریز قانون له منلو او مالیې ورکولو به یې ډډه کوله.

د قبیلوي پاڅونونو د مخنیوي په موخه دولتونو په بېلابېلو دورو کې قبیلې پر مختلفو سیمو وېشلې او د هغوی واک او ځواک یې کمزوری کړی، خو په پښتنو کې هره کډوالي او هر ناقل سیاست په یوه خاصه محدوده کې د قبیلې یو ډول خلک سره را غونډ کړي دي. د افغانستان د جهاد په وختونو کې وزیر او مسید ټول وزیرستان او خپلو پخوانیو مېنو ته لاړل، خو د ختیزو ولایتونو (ننګرهار، لغمان او کونړ) خلکو د پېښور مخه ونیوله او هغوی، چې په کابل کې اوسېدل، په کډوالۍ کې اسلام اباد او کراچۍ ته لاړل.

په وزیرستان کې د پاکستان د اوسني ناقلي سیاست تعمیل په ښکاره له ترهګرۍ ضد جګړې سره تړل کیږي. دلته د څارګرو ادارو او په افغانستان کې د امریکا حضور د ډیورنډ کرښې ټینګښت او نور ستراتیژیک پوځي اهداف ددغه نقل مکان بنسټ جوړوي، خو په څنګ کې پاکستاني ستراتیژیستان له دغه ناقلي سیاست نه په پاکستانۍ ټولنه کې د قبایلو د ادغام هڅه هم کوي. له وزیرستان نه تر ټانک، ډېره اسماعیل خان، پېښور، پنډۍ، لاهور او کراچۍ پورې د مسیدو د کډوالۍ بهیر هغوی د ژوند او اقتصاد جوړونې له یوه نوي پړاو سره روبرو کړل، د هغوی فکر او ذهنیت بدل شوی او د نورو په څېر په خپله اقتصاد جوړونه بوخت دي.

دا د پښتنو ځانګړنه ده، چې په خپله ټولنه کې یې په کار سر نه ټیټیږي، کار له

خپلې سوبې او قبیلوي غیرت ټیټ ګڼي، یا یې نور نه پرېږدي او یا هم له نورو پکې شرم کوي. همدا علت دی، چې ډېری نارینه مو په عربو او له قبایلي سیمو بهر تر کراچۍ پورې مساپر دي. په هند کې د پښتنو د شهکاریو او واکمنیو راز هم په همدې کې دی. له نوي مهاجرت او ناقلي سیاست سره د دوی فکر او ذهنیت د قبیلوي شخړو پرځای، د خپل ژوند پر جوړولو متمرکز شوی دی.

د نولسمې پیړۍ په نیمایي کې د وزیرو بېلابېلو ښاخونو ددوی پر ځمکو د مسیدو له بریدونو او پرمختګ ویره درلوده، ځکه د دوی اکثریت ځوانان، چې د بنو په څېر نیمه ښاري سیمو ته تلل، خپلو سیمو ته یې د بېرته تګ او جګړو شوق نه کاوه، خو وزیرستان ته ستنېدونکې قبیلې به په لږ وخت کې بېرته له خپلو قبیلوي جوړښتونو او خویونو سره یوځای کېدې. دغه مساله د پاکستان د اوسني ناقلي سیاست په اوج او پای کې محسوسه ده. هغه قبیلې، چې په ښاري سیمو کې پاتې شوې فکر او ذهنیت یې بدل شوی، خو ستنې شوې او ستنېدونکې هغه له لازمو اصلاحاتو پرته بېرته له خپل قبایلي ذهنیت سره یوځای ټولنه تشکیلوي.

اصلي مساله چېرې ده؟

ناقلي سیاستونه ډېری وخت د ستونزې لنډمهالې حل لارې دي او تل په ستراتیژیک او دایمي حل نه منتج کیږي.

د وزیرستان او قبایلي سیمو وضعیت د افغانستان د تېرو حکومتونو له ناقلي سیاست او د کراچۍ له وضعې سره توپیر کوي. دلته د ټولو خلکو نقل مکان ستونزمن دی، خو لږ هغه یې یوازې په دویم مکان کې اغېزناک تماميږي. د وزیرستان د خلکو نقل مکان نه یوازې دا، چې لومړی مکان امن نه کړای شو، بلکې دویم مکان یې تر کراچۍ پورې د بې ثباتۍ او ناامنیو له بهیر سره لاس او ګرېوان کړ. د پاکستاني پوځ دغه سیاست ددې لامل شو، چې د ناکراریو څپې د سوات، اسلام اباد، لاهور او کراچۍ په څېر کرارو سیمو ته وغځوي او ټول هېواد له بې ثباتۍ سره مخامخ کړي.

د پاکستان د کډوالو د بېرته ستنولو په پروګرام کې دغه نقل مکان ګټور نه تمامیږي. وزیرستان ته له مدني حقونو بې برخې شوي او زیانمن خلک بېرته را ستنیږي. دوی له اداري او قضایي اصلاحاتو، سیاسي او مدني ازادیو، بیا رغونې، اقتصادي بېخبنایي چارو او قانوني خوندیتوب پرته بېرته خپلو قبیلوي جوړښتونو ته مخه کوي. تر څو، چې هغوی ته بشپړې مدني ازادی، ثبات او انساني او وګړنې حقوق(Citizen rights) ورنه کړل شي، تر هغه په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې د اصلاحاتو او بدلون راوستل اغیزناک نه دي.

په اوسمهالي پېر کې قبیلوي جوړښتونو د قبیلو د پرمختګ او پراختیا پوتانسیل له لاسه ورکړی او نه یوازې دا، چې د پراختیا لامل یې نه ګرځي، بلکې پر وړاندې یې خنډ ګرځي.

قبایلي سیمې په تېره یوه نیمه پېړۍ کې له کوچیګري پړاوه تېرې شوې، خو د ځایي کېدو په پړاو کې د پراختیا او ودې پرځای په یوه ثابت حالت کې پاتې دي. دا ایډیال حالت نه دی، ځکه په ځایي کېدو پسې د پراختیا، پرمختګ، اقتصادي، فکري او سیاسي ودې پړاو راځي، چې د انساني پرمختګ او ودې مهم هدف جوړوي. څومره، چې د کوچیانو په ځایي کولو او د قبیلوي جوړښتونو په ماډرن کولو کې ځنډ کیږي، په همغه کچه د ستونزې ابعاد ډیریږي. ۱۰۰ کاله مخکې ممکن د کوچیانو او قبایلو شمېر تر اوسني دغه خورا کم و، خو اوس یې شمېر میلیونونو ته رسیږي او نورو سیمو ته نفوذ کوي. انسانان په طبیعي ډول په ځان کې پخپله تغییر راولي، یانې د تغییر اصلي محرک پخپله دوی دي، خو که دغه محرک بهرنی وي، پر وړاندې یې مقاومت او غبرګون نښیي. څومره، چې د تغییر داخلي او بهرني عوامل سره نږدې او همغږي وي، په یوه فرد، قبیله او ټولنه کې د تغییراتو بهیر اسانه کیږي.

په قبیلوي ژوند کې لا هم افراد او شخصیتي نظام اصلي رول لوبوي، خو د مسیدو او وزیرو سایکالوژي او ټولنیز شخصیت تل ددې لامل ګرځېدلی، چې فردي او شخصیتي نظام پکې د قبیلې د ټولنیز شخصیت تر اغیز لاندې وي. په وزیرستان او

قبایلي سیمو کې د انګریزانو له پېره تر دې وخته پورې د دولتونو او قبیلو ترمنځ د اړیکو اصلي محور «ملک» او «ملا» پاتې شوی او دې چارې په ۲۱مه پېړۍ کې هم د شخصیتي نظام تیوري ژوندۍ ساتلې ده.

شخصیتي نظام او ملک محوري ډېرځله له قبایلو سره د دولتونو د اړیکو انډول له منځه وړی او دوه قبیلې یې د یوبل پر وړاندې په دوو مخالفو جبهو کې ساتلې دي. ددې تر ټولو ستر لامل له شخصیتي نظام نه د حکومتي نظام او نیواک د سیاست د تعمیل په برخه کې ګټه اخستل دي. حکومت، چې وزیرو ته ډېره پاملرنه کړې، مسید یې په مخالف قطب کې واقع شوي او، چې دا پاملرنه مسیدو ته شوې، وزیر یې په مخالف قطب کې ولاړ دي. دې چارې نه یوازې دا، چې په قبایلي سیمو کې خپلمنځي شخړو او د قبیلوي نظام ټینګښت ته لاره اواره کړې، بلکې په سیمه کې یې د پراختیا او پرمختګ مخه هم ډب کړې ده.

څومره، چې په یوه ټولنه کې دوديزې لارې له منځه ځي او د هغو لپاره واردمخه موډل او متبادل موجود وي، ټولنه ژر د پرمختګ له بهیر سره یوځای کیږي. د پاکستان دولت که په قبایلو کې سیاسي او ستراتیژیک اهداف یوې خوا کړي، له دریو لارو کولای شي، چې د قبایلي وګړو ژوند بدل کړي: لومړی د قبایلي وګړو شته وضعیت وڅېړي او د مطلوب حالت پر لور تګ یې و ارزوي. په دویم ګام کې دوی له نوي سیاسي، قضایي، اقتصادي او ټولنیز نظام او اصلاحاتو سره بلد شي، نیم پرې عملي شي او د قبایلي ژوند د یو شمېر ارزښتونو د پالنې فرصت هم ورکړل شي. په دریم پړاو کې له هراړخیزو اصلاحاتو او ټولنیز مشارکت سره مل د هغوی د بشپړ وضعیت د بدلون هڅه وشي او په ټولنه کې مدغم شي. په لومړنیو دوو پړاوونو کې به هغوی دې ته چمتو شي، چې ټولنه دوی او دوی ټولنه ومني او په دریم پړاو کې باید په اقتصادي، سیاسي او ټولنیزو برخو کې د هغوی د مرستې، څار او مدیریت په موخه ستراتیژیک سیاستونه و اوډل شي.

پښتنو ډېرې هغه وسلې کارولې، چې د غلچکیو بریدونو لپاره د کار وړ وې، ځکه دوی تل جبهه یي جګړه نشوای کولای. انګریزانو په مقابل کې د وخت پرمختللې وسله کاروله. په لومړنیو کې وزیرو او مسیدو توپ او نورې درندې وسلې نه درلودې، خو ورو ورو یې درندې وسلې هم ترلاسه کړې.

په ۱۸۹۷ او ۹۸ کلونو کې په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د جګړې له شدت سره مل د پرمختللو اروپايي او انګریزي وسلو اړتیا ډېره شوه . د لوړې بیې او شدیدې اړتیا له مخې له هند، افغانستان او فارس خلیج نه د وسلو د قاچاق شبکې د قبایلي سیمو پرلور راماتې شوې او پخپله په قبایلي سیمو کې د وسلو د صنعت ګڼې فابریکې فعالې شوې.[۱۲۸]

د شلمې پېړۍ په لومړیو کې قبایلي سیمو ته د وسلو د قاچاق سوداګرې چټکه شوه او ځومره، چې دا وسلې ډېرېدې او نوې کېدې، په وزیرستان او قبایلو کې یې د انګریزانو اندېښنې ډېرولې، ځکه هغوی د جګړې د نسبي تسلیحاتي انډول په رامنځته کېدو سره د پولو پر لور پرمختګ نه شوای کولای. له روسیې، جرمني، ایران او فارس خلیج نه ډېرې وسلې د افغانستان له لارې راوړل کېدې. انګریزان ددې ستونزې د مخنیوي لپاره تل په دې لټه کې وو، چې له افغانستان سره خپل اړیکي نږدې وساتي او کله، چې به دغه اړیکي ترینګلي کېدل، قبایلي سیمو ته به د افغانستان لارې د وسلو د قاچاق پرمخ پرانستې وې، یا لږ ترلږه افغان حکومت به یې پر وړاندې جدي خنډ نه و.

په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د لومړي ځل لپاره انګریزي او پرمختللي ټوپک په ۱۸۹۰ یمو کلونو کې هغه وخت زیات شول، چې انګریزانو د پرمختګ پالیسي له مخې غوښتل د وزیرو او مسیدو سیمو ته سړکونه وغځوي. د برېټانیا د څارګرو ادارو د رپوټونو له مخې، په ۱۸۹۴ کال کې له مسیدو او وزیرو سره ټولټال ۲۵۰۰ مچکلاک لنډې ټوپک، تورې، زغرې، چړې او غشي او نیزې وې. په مقابل کې په شلمه پېړۍ کې انګریزانو ډېرې سنایډر، مارټیني هنرایز او لي میټفورډ ټوپک کارول، چې نښه یې دقیقه او مرمۍ یې تر ۱۲ سوه مترو پورې هدف ویشت. وروسته هغوی په ۳۰۳ لي میټفورډ

دیارلسم څپرکی

روزي په ټوپک کې

وزیرستان او قبایلي سیمې په اوسمهالي پېر کې د وسلو د صنعت او قاچاق سیمه ییز مرکزونه دي.

دلته له پاکستان، افغانستان، ایران، چین او نورو هېوادونو نه وسلې قاچاق کیږي او په ازادو بازارونو کې پلورل کیږي. د وسلو دغه ازاد بازار خلکو ته دا فرصت ورکړی، چې د وسلې صنعت پرمخ بوځي. دغه وسلې بېرته افغانستان، منځنۍ اسیا، کشمیر او د پاکستان اداري واحدونو ته قاچاق کیږي او ځومره، چې په سیمه کې ناکرارۍ ډېرېږي، دلته د وسلو صنعت او بازار ورسره وده کوي.

د دویمې نړیوالې جګړې تر پیل کېدو مخکې، چې په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د انګریزانو پر وړاندې مبارزې خپل اوج ته رسېدلې وې، په قبایلي سیمو کې د وسلو فابریکې مخ پر ډېرېدو وې. له دې مخکې سیمه ییزو خلکو دودیزې وسلې درلودې او د نویو وسلو لپاره د قاچاق، غنیمت او ولجې لارې کارېدې.

په ۱۸۹۷ او ۹۸ کلونو کې په تېرا او وزیرستان کې د جزایل په نامه زاړه کورني ټوپک په ډېرو کورونو کې موندل کېدل. ځومره، چې انګریزانو په قبایلي سیمو کې د عملیاتو چارې ډېرولې او د پرمختګ پالیسي یې پرمخ وړله، هومره د قبایلي سیمو وګړو ته وسلې رسېدې او په ځینو مواردو کې یې ددوی د پوځیانو وسلې په غنیمت نیولې.[۱۲۷]

سمبال شول، چې تر ۲۰۰۰ مترو پورې یې هدف په نښه کاوه. دغو وسلو انګریزانو ته پر پښتنو یو جګړه ییز تفوق ورکړی و، خو د قبایلي سیمو وګړي هم په دې لټه کې وو، چې نوې وسلې ومومي. په ۱۸۹۵کال کې انګریزانو ته پته ولګېده، چې د قبایلي سیمو وګړو ګڼ سنایډر او اینفیلډ ټوپک او د هغو کارتوس ترلاسه کړي دي.

په دغو وختونو کې په اپریډیو کې د مارټیني هنري ټوپکو بیه ۴۵۰ هندي روپۍ وه، چې ۲۷ سټرلېنګ پونډه کېدل. پخپله اپریډیو هم ټوپک جوړول. دا، چې انګریزي ټوپک تر نورو هغو لرې نښه ویشتونکي او بریالي وو، بیه یې تر ډېره لوړه وه او هرچا یې د پېرنې وس نه درلود. په ۱۸۹۷ او ۹۸ کلونو کې، چې په تیرا کې د انګریزانو ۲۸۷پوځیان ووژل شول او ۸۵۳ نور یې مرګوني ټپیان شول، هغوی داسې اټکل کاوه، چې شل سلنه اپریډیو لي میټفورډ، سنایډر او مارټیني هنري ټوپک ترلاسه کړي دي. دا هغه کلونه وو، چې په قبایلي سیمو کې انګریزان په سیمه کې په انډولیزه وسله له مجهزو مبارزانو سره مخ کېدل. انګریزان ددغو وسلو له امله سخت اندېښمن ول، ځکه هغه پښتانه، چې له دوی سره یې په توره او ډال جګړه کوله، اوس یې داسې وسلې پیدا کړې وې، چې له دوی سره یې پرې متناسبې ډغرې وهلای شوای. هغوی فکر کاوه، چې دغه وسلې له بیرمنګهم نه بلجیم او له هغه ځایه د فارس خلیج له لارې برېټانیایي هند او قبایلي سیمو ته رسېدلې دي. ځینو فکر کاوه، چې دغه وسلې د افغانستان د امیر له کارخونو راغلې او ځینې یې په دې فکر ول، چې یادې وسلې له هند نه غلا شوې او دلته پر خلکو پلورل شوې دي. دا احتمال هم و، چې پخپله د برېټانیایي هند زیرمه تونونو او فابریکو په پټه پر قاچاق وړونکو پلورلې وي.[۱۲۹]

برېټانیایي جنرالانو له دې پېښې وروسته شاوخوا هغه ۱۳۷۹ټوپک وشېرل، چې په څو کلونو کې یې له خلکو نیولي وو او دوی په راولپنډۍ کې زېرمه کړي وو. ددوی د شېرنو په پایله کې څرګنده شوه، چې ۳۴۰ ټوپک ترې غلا شوي، ۱۰۱۹ یې رغول شوي او په غنیمت نیول شوي او ۷۹ نور له افغانستان نه راغلي دي. په دې وسلو کې داسې وسلې هم وې، چې له ډز سره به وچاودېدې او دا ښیي، چې یادې وسلې پخپله اپریډیو

جوړولې.

د هند نایب السلطنه په ۱۸۹۸ ز کال کې د وسلو د قاچاق او ډول د څېړنې او د هغو د تولید او سوداګرۍ د قانوني کولو لپاره د تورن جنرال ایل ایچ اي ټوکر او ډګروال ډبلیو هیل تر مشرۍ لاندې یوه کمېټه وګومارله. د شمال غربي سرحدي ایالت د وسلو څېړنې دې کمیټې اعلان وکړ، چې قبایلي سیمو ته له ګڼو ځایونو او سرچینو وسلې رسیږي. تورن جنرال ټوکر په خپل رپوټ کې وویل، چې په قبایلي سیمو کې ۴۸ زره اورنۍ یا ګرمې وسلې (Fire guns) او ۳۰ زره کورنۍ دودیزې (جزایل) وسلې دي. ددغه انګریز جنرال په وینا، په دې کلونو کې د قبایلي سیمو په ۲۵۰ او ۲۶۰ زرو جنګیالیو کې له هرو پنځو کسانو یو هغه په پرمختللې وسله سمبال و. ددوی د څېړنو له مخې، دټوپکو اکثریت انتقال او قاچاق له برېټانیایي هند نه و. ۱۴۰۰ میله وسلې د برېټانیایي هند له دولت نه په غنیمت وړل شوې وې، ۳۰۰۰ میله وسلې په فابریکو کې له غیر قانوني توکو جوړې وې، ۲۵۰۰ میله نورې هغوی خپلو ملاتړو قبیلو او ملکانو ته ورکړې وې او ۴۰۰ میله نورې وسلې له افغانستان، روسیې او فارس خلیج نه قاچاق شوې وې.

د افغان- انګریز دویمې جګړې په ترڅ کې د قبایلي سیمو ډېرو مبارزانو ته افغان امیر وسلې ورکړې او په ډېرو مواردو کې یې په غنیمت ونیولې.

په ۱۸۹۷ کې داسې نښې نښانې ترلاسه شوې، چې ډېرې هغه وسلې او توکي، چې د ورزش او ښکار په نامه برېټانیایي هند ته راوړل شوي، په قبایلي سیمو کې پلورل شوي دي. انګریزانو د وسلو د قاچاق لپاره په سرحدي پولیسو کې ځانګړې څانګې جوړې کړې او په ټولو قبایلي سیمو او سرحد ایالت کې یې د وسلو پر قاچاق او خرڅلاو څار او کنټرول ټینګ کړ. له دې پرته هغوی د خپلو هندي سرتېرو کره وړه هم څارل او په هند او نورو ځایونو کې د وسلو زیرمتونونه او فابریکې تر څار لاندې راغلې. په ۱۸۹۹ او ۱۹۰۰ کلونو کې د برېټانیا بهرنیو چارو وزارت په قبایلي سیمو کې د خپلو پوځیانو د مرګ ژوبلې د مخنیوي په موخه د وسلو د قاچاق، وېش او سوداګرۍ په تړاو نوي قوانین وضع کړل او ملکانو او قومي مشرانو ته یې د وسلو ورکول منع کړل. د ټوپکو د صدور، ثبت او

راجستړ لایحې جوړې شوې او په سرحدي سیمو کې د وسلو د خرڅلاو د مخنیوي هڅې وشوې.

وزیرستان ته غلجي کوچیانو له افغانستان نه بېلابېلې وسلې راوړلې او پر خلکو یې پلورلې. د فارس خلیج او عمان (مسقط) له لارې د وسلو په قاچاق سره په وزیرستان او نورو قبایلي سیمو کې د وسلو بیې ولوېدې او نور هرچا په کور کې یو د ورځې دود ټوپک درلود.

په ۱۹۰۷ ز کال کې قبایلي سیمو ته ۹۴ زره میله مارټیني هنري ټوپک او د هغو مرمۍ رسېدلې وې او دا شمېر ورځ تر بلې مخ په ډېرېدو و. دغه وسلې په کابل، غزني او ننگرهار کې پټې پر قبایلي وگړو پلورل کېدې. په دې وخت کې د افغانستان د امیر او انگریزانو ترمنځ اړیکي ښه وو، خو انگریزان وایي، چې دغه وسلې د افغانستان د امیر په اجازه قاچاق کېدې.[18] په ۱۹۰۹ او راوورسته کلونو کې قبایلي سیمو او هند ته د وسلو د قاچاق، په تېره کرابین او نورو پرمختللو وسلو راتگ انگریزان دې ته اړ کړل، چې له سیاسي او ډپلوماتیکو لارو فرانسې ته په دې اړه خپل احتجاج وکړي او د مسقط له لارې د وسلو پر سوداگرۍ او قاچاق بندیز ولگوي. انگریزانو په همدې کال په فارس خلیج او عربو سمندرگي کې د وسلو د قاچاق پر وړاندې پراخ سمندري عملیات وکړل. له دې سره هممهال اپریدي او غلجي کوچیان، چې له هند او نورو سیمو یې د وسلو سوداگري او قاچاق کاوه، د انگریزانو تر بندیزونو لاندې راغلل او تر یو څه وخته هغوی په زیان کې ول. په فارس خلیج کې د سمندري محاصرې او د قاچاق مخنیوي په موخه یو شمېر تدابیرو قبایلي سیمو ته د وسلو د قاچاق پېښې کمې کړې.[120]

په وروستیو کلونو کې په ادم خېلو، د وزیرستان په مکین او کانیگروم، تیرا او نورو سیمو کې قبایلي وگړو پخپله د وسلو او ان توپونو کارخونې پرانېستې. رمضان خان مسید، چې د افغانستان په پوځ کې یې وخت تېر کړی و، په سرویکي کې د انگریزانو پر

[18] *هغه سیاست، چې پرون افغان امیرانو د انگریزانو پر وړاندې خپل کړی و، نن یې پاکستان او برېتانیایي چارواکي د افغانستان پر وړاندې عملي کوي.*

پوستې په هغه توپ ډزې کولې، چې ده په خپل لگښت جوړ کړی و. دا وسلې که څه هم ژر تودېدې او په پرله پسې ډزو چاودېدې، خو په وزیرستان کې یې د وسلو د قاچاق د مخنیوي پرمهال مبارزانو ته ډېر کار ورکاوه. ملا پیونده مسید په اپریدیو کې خورا نفوذ درلود او په یوه لیک کې یې د کربوغې ملا ته ویلي و، چې کانیگروم ته د توپونو د جوړولو ماهر کسان ور واستوي. دوی دا وخت د انگریزانو د ثقیله وسلو پر وړاندې د تخریبوونکو وسلو ترلاسه کولو ته اړتیا درلوده. اپریدیو، مسیدو او وزیرو د وسلو پرزې په هند کې د وسلې جوړونې له کمپنیو پټې پېرلې. د استخباراتي رپوټونو له مخې، د دویمې نړیوالې جگړې په کلونو کې په سرحد ایالت او قبایلي سیمو کې د وسلې جوړونې ۳۰۰۰ فابریکې فعالې وې، چې ډېری هغو یې انگریزي ټوپک جوړول.

د برېتانیایي هند پر لور د شوروي راتگ د وسلو د قاچاق او وېش چارې گړندۍ کړې او کله، چې په ۱۹۱۹ کال د افغانستان د خپلواکۍ جگړه ونښته، د وزیرستان او نورو قبایلي سیمو خلکو گڼې وسلې ترلاسه کړې. په کابل کې د سقاو پر ضد د وزیرستان د جنگیالیو لشکرکشیو هم وزیرستان او قبایلي سیمو ته د وسلو زېرمې را خلاصې کړې او جنگیالیو د وخت دود هر ډول وسلې وموندې. د شوروي اتحاد له راتگ نه د انگریزانو او نادري کورنۍ گډې ویرې هم هغوی دې ته اړ کړل، چې د وزیرستان او نورو قبایلي سیمو او جنوبي سمت قبیلې په وسلو مجهزې کړې.

د لومړۍ او دویمې نړیوالې جگړې په وختونو کې وزیرستان او قبایلي سیمې د شوروي او محور هېوادونو (ایټالیا او جرمني) د څارگرو ادارو د فعالیتونو مرکز و، ځکه خو دې سیمې ته د وسلو د قاچاق لارې هم پرانېستې وې. که څه هم دغه مهال افغان حکومت له انگریزانو سره خورا نږدې اړیکي درلودل او قبایلي سیمو او جنوبي ولایتونو ته یې د وسلو د انتقال او قاچاق مخنیوی کاوه، خود جرمني مشهور وسله لېږدوونکی اېف وینگر او یو شمېر شرکتونه په دې بریالي شوي وو، چې افغانستان او له دغه ځایه قبایلي سیمو ته وسلې ولېږدوي. وینگر په افغانستان کې د جرمني د بیا رغونې موسسې (تودتا) رییس و. هغه د ۱۹۴۰ کال په جون کې د نویو موټرو د ازموینې د سیالۍ په کتار

کې افغانستان ته ګنې وسلې او مهمات را ولیږدول. په اپریل میاشت کې په افغانستان کې د جرمني د راین متل شرکت استازي سکار مارلوک افغانستان ته دوه ټنه (۳۰ صندوقه) وسلې را ولیږدولې، چې په دې کې یوه برخه (نیم ټن) د افغانستان د دفاع وزارت وسلې هم وې. دغه وسلې ډېری د جرمني له صنعتي تجهیزاتو سره مل د (تودتا او شینکر) ساختماني او باروړنې شرکتونو له خوا افغانستان ته رالیږدول کېدې.[۱۳۱]

د پاکستان رامنځته کېدو هم دلته د وسلو پر صنعت او بازار منفي اغیزې ونه کړې. پر افغانستان د شوروي اتحاد د یرغل په کلونو کې روسي کلاشنیکوف په وزیرستان او قبایلي سیمو کې خورا محبوبیت درلود. له دې مخکې اکثریت بورې ټوپک کارېدل، خو دمګړۍ د وزیرستان له نارینه نفوس (میړونو) سره سم کلاشنیکوف موندل کیږي. ډېری وزیر، مسید او داوړ د افغان جهاد پر مهال خوست، لوګر، پکتیکا او پکتیا ولایتونو ته تلل او له هغه ځایه به له کلاشنیکوفونو سره یوځای راستنېدل. په اعظم ورسک او نورو سیمو کې د افغان جهاد پر مهال د نویو وسلو پوره مارکېټونه وو، چې اکثریت چارې یې افغانانو پر مخ وړې.

یوازې په ادم خېلو دره او باړه کې د میاشتې ٦۰۰۰ میله وسلې جوړیږي، چې په کال کې یې شمېر ۷۳ زره میلو ته رسیږي. د شمالي وزیرستان په میرانشاه او د مالاکنډ په سخاکوټ کې هم د میاشتې ۴۵۰۰ ټوپک او تومانچې جوړیږي. څومره، چې جګړه او ناامنۍ پراخیږي د وسلو د جوړونې صنعت هم ورسره وده کوي. د پاکستان د ښکاري او ورزشي وسلو د پراختیا کمپنۍ د څېړنو له مخې، په ۲۰۰٦ میلادي کال کې د تومانچې او ټوپکو د خرڅلاو له لارې ۱٦میلیونه ډالره عاید ترلاسه شوی دی. د پاکستان د ښکار او لوبو د وزارت په وینا، یوازې په باړه او ادم خېلو دره کې د وسلې جوړونې ۲۵۰ وړې فابریکې دي او ۲۲۰۰ کورنۍ د وسلو په سوداګرۍ کې بوختې دي.

که څه هم د پاکستان د ورزشي او ښکاري وسلو پراختیا شرکت کوښښ وکړ، چې دغو وسلو ته قانوني بڼه ورکړي او په نړیوالو بازارونو کې ځای ورته ومومي، خو سیمه

ییز خلک یې په دودیز ډول د پرمخ وړلو پلویان دي. د افغان جهاد او کورنیو جګړو پر مهال د قبایلي سیمو په مارکیټونو کې وسلې په ارزانه پلورل کېدې او د جوړونې صنعت یې هومره چټک نه و، خو له ۲۰۰۱ کال راهیسې په قبایلي سیمو کې د وسلې پېرنې چارې ګړندۍ شوې، ځکه دغو سیمو ته له بهره د وسلو قاچاق کم شوی او د ناکراریو په خوړېدو سره په قبایلي سیمو، افغانستان او د پاکستان د حکومت تر واک او قانون لاندې سیمو کې د وسلو اړتیا ډېره شوې ده.

د وسلو د صنعت او قاچاق عوامل

په وزیرستان او قبایلي سیمو کې د وسلو د صنعت د ودې او قاچاق بېلابېل عوامل دي. د انګریزانو او له هغوی وروسته د پاکستان د رامنځته کېدو په دور کې دغه سیمې تر ډېره بې برخلیکه او بې قانونه پاتې دي. په نورو سیمو کې د جرم له ارتکاب وروسته، د جرم د عواملو ځای قبایلي سیمې دي او څومره، چې په دې سیمو کې د مجرمانو شمېر او نفوذ ډېریږي، ناامنۍ او جرمي پېښې ورسره وده کوي او پایله یې د وسلو د صنعت او بازار پراخېدل دي.

پر دې سربېره، قبایلي سیمې په تېرو څو پېړیو کې د حکومتونو تر مستقیم واک او ملاتړ لاندې نه دي پاتې شوې او دا چاره ددې سبب شوې، چې د یرغلګرو پر وړاندې د ځاني خوندیتابه او عقیدې او خپلواکۍ ساتنې په موخه پخپله وجنګیږي. د ځاني دفاع (Self Defence) له مخې هغوی اړ دي، چې د ځان ساتنې په موخه وسلې ترلاسه کړي. څومره، چې ستر هېوادونه د خپلو ګټو او ځمکنۍ بشپړتیا د خوندیتابه لپاره په وسله والو سیالیو کې ښکیل دي، د وزیرستان او نورو قبایلي سیمو خلک هم په تېرو څو پېړیو کې دې ته اړ شوي، چې د خپلو امکاناتو ډېره برخه د وسلو په پېرنې ولګوي.

په تېرو دوو پېړیو او وروستیو څو لسیزو کې د وزیرستان او قبایلي سیمو هر ټبر خپل مشخص شمېر جنګیالي، جبهه او تجهیزات درلودل او د هغو د استعمال لپاره یې کارپوهې ډلې په کار ګومارلې. د افغانستان د جهاد په کلونو کې هغوی دا فرصت

وموند، چې توپونه، هاوان، زیره کی، پیکا او نورې درندې او پرمختللې وسلې وپیري. د طالبانو له راتگ مخکې په وزیرستان کې هرې قبیلې خپلې مشخصې سپکې او درندې وسلې درلودې او د هغو د استعمال لپاره یې هم ډېری هغه کسان گومارل، چې په وسلو بلد وو.

د وسلو دغه سوداگري تر یوه بریده پر دغو سیمو د غوړېدلو سیاستونو پایله هم ده، ځکه ځومره، چې د سیاست او جغرافیا په جگړو کې وزیرستان او قبایلي سیمې د یوې حربې په توگه کارېدلې، په همغه کچه یې اقتصادي بنسټونه زیانمن شوي او پرځای یې د وسلې صنعت وده کړې ده. دغه سیمې د افغانستان له هر سیاسي او پوځي بدلون نه په مستقیمه توگه اغیزمنې شوې او په پوځي برخه کې د کابل د تخت گټنې او یا تخت پرځونې د جبهې په توگه پاتې شوې دي. په دې صورت کې دلته د وسلو تولید، قاچاق او پیر او پلور یا په ټولیزه توگه د وسلو فرهنگ دود کېدل غیر عادي مساله نه ده.

انگریزانو او له هغه را وروسته د پاکستان حکومت په قبایلي سیمو کې د وسلو د ازاد کاروبار اجازه ورکړې، ځکه په قبایلی سیمو کې د هغوی سیاست پر دوه اړخیز جوړجاړي راڅرخي او د وسلو ټولول د وگړو د غبرگون او مالي لگښتونو دواړو له اړخه هم انگریز ته ستونزمن و او هم یې پاکستان پر وړاندې عاجز دی. پخپله انگریزانو هم په وسله واله سیالي کې رول لوبولی، ځکه دوی، چې خلکو ته کومې سبسایډۍ ورکولې د قبیلو مشرانو پرې په جگړه کې بوختو مبارزانو ته وسلې پېرلې.

پر دې سربېره، وزیرستان په وروستۍ یوه لسیزه کې د اقتصاد او معیشیت له مخې یوه کلابنده شوې سیمه ده. په سیمه کې اقتصادي وده په ټیټ حد کې ده، اکثریت نفوس له زده کړو بې برخې او ټوپک د هرچا د اوږې گاڼه ده. په هرو سلو کورونو کې د شاوخوا اتیا هغو د کورنۍ یو غړی په عربو او کراچۍ کې اوسي او پاتې نور د کور د کفیل او کاري فرصتونو په نشتوالي کې له عقدې او تحمیلي جهالت سره یوځای ستریږي. دلته د ژوند دودیز سیستم فلج شوی او د جگړو، عملیاتو او د جنایتکارو ډلو فعالیتونو د اقتصاد او معیشیت بنسټونه ځپلي دي. پوځ د خلکو کورونه نړولي او ډېره کی

نفوس له خپلو سیمو بې ځایه شوی دی.

په مسیدمیشتو سیمو کې، چې ډېری د جگړې مرکز پاتې شوی، د برېتانیایي هند له وخته تر اوسني پاکستان پورې یوازې د خلکو پر کنټرول کار شوی، خو د هغوی د ژوندجوړونې او په سیمه کې د جگړې او یاغیگرۍ د عواملو پر له منځه وړو فکر نه دی شوی. له څو محدودو ډاگونو او سیمو پرته، د کرنې وړ ځمکې نشته او هلته، چې د کر امکانات دي، د اوبونې او کانالونو پر سیستم یې کار نه دی شوی. له افغانستان او نورو سیمو سره اقتصادي لارې او سوداگري تر څار او محدودیت لاندې ده. حکومتونو د بیا رغونې پروژې یوازې د خپلو پوځي چاونیو تر جوړاوي محدودې کړې، مرستې د پوځ او واکمنو جیبونو ته تللې او د سترو پروژو نشتوالي خلک د وسلو د صنعت او قاچاق پر لور متمایل کړي دي. دغه تحمیلي وضعیت او محکومیت یو شمېر خلک اړ کړي، چې خپله روزي په کلاشنیکوف، قاچاق او جگړه کې ولټوي.

(پای)

ضميمي
Appendices

د کتاب په متن کې له (۱) تر (۱۳) مې ورکړل شویو شمېرو توضیح

(۱) میاجي مسید

میاجي مسید په وزیرستان کې د ملا پیونده د نظامي لیکو مهم عملیاتي قوماندان و. هغه په غلچکیو بریدونو او هدفي وژنو کې خورا ماهر طراح و. ډېری انګریز افسرانو دده زړورتیا او جګړه ییز جرات ستایل. پر انګریزانو د میاجي رعب خورا زیات و او، چې کله به له غزني نه وزیرستان ته لاړ، انګریزي چاونیو به خپلې امنیتي چارې تر پخوا زیاتې ټینګولې. هغه له ۱۹۰۰ زېږدي کال نه تر ۱۹۰۷ز کال پورې پر انګریزي ځواکونو، کاروانونو، اکمالاتو او نورو اهدافو ګڼ بریدونه وکړل. انګریزانو دده پر قبیلې خورا فشار راوست او دی هم اړ وت، چې سرویکي ته څېرمه سرېلې سیمې ته لاړ شي.

د میاجي د عملیاتو او بریدونو له ډېرېدو سره سم، انګریزانو پر ملکانو د هغه د نیولو لپاره فشارونه ډېر کړل، هغوی هم په ټګۍ او برګۍ سره ونیو. کله، چې ملکانو میاجي د انګریزي کلا پر لور لیږداوه، پر لاره یې د ګلداد په نامه یو ملک په چره یې ټوپک وواژه. نور ملکان د ځان په خوندي کولو شول او دی هم د هغوی له منګولو وتښتېد. میاجي د انګریزانو د حکومت او خپلې قبیلې د فشارونو له امله د غزني د جغتو ولسوالۍ غوزبې سیمې ته لاړ. هغه د غوزبې سیمه ځکه خوښه کړه، چې له وزیرستان نه پرې د پیونده وو د کاروانونو تګ راتګ و او ده له کوچیانو نه د سیمې ژر احوال اخستلای شوای. میاجي په ۱۹۰۸ز کال د جنوبي وزیرستان د تیارزې په جګړه کې په شهادت ورسېد او هډوکي یې تر مرګ شپږ میاشتې وروسته کوچیانو د غزني غوزبې ته ولېږدول. دده خاورین قبر اوس هم په غوزبه کې دی. لمسیان او پاتې قبیله یې هم همدلته اوسیږي.

ملا پیونده مسید د میاجي عبدالرحمن خېل پر مرګ خورا خواشینی و، ځکه هغه خپل زړور پوځي قوماندان له لاسه ورکړی و. انګریز چارواکي هاویل به ویل، چې که ملا پیونده له اسلامي تاریخ نه خبر وای، میاجي ته به یې د سیف الحق « دویم خالد بن ولید» نوم ورکړی وای.

(۲)- ځګړ مسید

ځګړ مسید له عبدالرحمن خېل قبیلې څخه و. دی هم د ملا پیونده مسید ښی لاس او مهم عملیاتي قوماندان و. ځګړ پر ۱۸۹۴ز کال پر وانه کمپ د برید پر وخت د ۵۰۰ سرتېرو قوماندان و او په دې جګړه کې ټپي شوی هم و. هغه په ۱۸۹۳ز کال کې د کیلي انګریز افسر او یو شمېر مسیدو ملکانو په وژنه کې لاس درلود. په۱۸۹۴او ۹۵ز کلونو کې، چې انګریز ځواکونو پر مسیدو پوځي عملیات وکړل، په یرغمل شویو قومي مشرانو کې یې دی هم له ځان سره یوور. جګړ یوه ورځ د ډېره اسماعیل خان له زندان نه د تېښتې هڅه کړې وه، چې وروسته څلور کاله له ربړونو ډک بند ورته واورول شو. هغه له زندان نه تر خلاصون وروسته په ګومل او ژوب کې یوځل بیا د انګریز خلاف خپل غلچکي بریدونه پیل کړل.

د وانه سیاسي استازي هاویل غوښتل، چې ځګړ ته نوابي ورکړي، خو ده ورته ویلي و، چې « یوه پرېکړه کېدای شي، یا مو د جګړې ډګر ته پرېږدئ او ټول په توپونو وولئ او یا مو ټول مسید نوابان کړئ». ځګړ په دې باور و، چې د وزیرستان ستونزه په نوابۍ او ملکۍ نه اواریږي، بلکې د خپلواکۍ جګړه به روانه وي.

ویل کیږي ځګړ له امیر عبدالرحمن خان سره د ملا پیونده د لیده کاته په سفر کې هم ملګری و. هغه ته افغان حکومت ځمکې ورکړې او وروسته د میدان وردګو بکسمند ته لاړ. هغه پر ۱۹۲۸ز کال په حق ورسېد او په بکسمند کې خاورو ته وسپارل شو. اولاده یې اوس هم په بکسمند کې اوسیږي.

(۳)-د څرخ سپین ږیري وایي، چې غلام نبي خان څرخی وروسته له مسیدو ډېر په عذاب و، ځکه ټول وسله وال وو. ویل کیږي یوه ورځ نوموړي له مسیدو نه د وسلې اخستو په نیت ، ټول مسید نارینه په خپل کور کې ډوډۍ ته مېلمانه کړي وو، خو مسیدو خپل ټوپک له ځانونو سره داخل ته یوړل او دی یې په بې وسلې کولو کې بریالی نه شو.

(۴)-موسی خان مسید

موسی خان د مکین د مندیچ سیمې عبدلی مسید و.

دغه ملي مبارز له ۱۹۱۹ز کال نه تر ۱۹۲۵ز کال پورې په وزیرستان کې د انګریزانو خلاف د مبارزو مخکښ و. ده د افغانستان له حکومت، په ځانګړې توګه امان الله خان او نادرخان سره نږدې اړیکي لرل او له کابل نه د وسلو، جامو او نورو توکو مرستې په مکین کې ده ده تر لاربښوونې لاندې وېشل کېدې.

دده پر خلاف انګریزانو په خپلو څو عملیاتو کې پر مکین سختې بمبارۍ وکړې. په مکین، لادا، تیارزه، کانیګروم، پیاڅه، ساړه راغه، سرویکي، چنډولي، مرتضی، ټانک او نورو سیمو کې یې د انګریزانو خلاف سختې جګړې وکړې. پر ۱۹۲۲ز کال په خوست کې د امان الله خان پر وړاندې د بغاوتونو په کړارولو کې موسی خان مسید د خپلو دوه زره مسیدو او ۱۵سوه وزیرو سرتېرو په ملاتړ رغنده رول ولوباوه. هغه ته امیر ۱۰۰ زره روپۍ د جایزې په توګه ورکړې او د انګریز خلاف د بریدونو لپاره بېرته وزیرستان ته راغی. موسی خان د افغانستان د امیر باوري پوځي قوماندان و او د پراخو تورو او سرښندنو په بدل کې یې د اعزازي نایب سالارۍ په لقب وویاړه. نادرخان په لوګر ولایت کې ښکار کلا تاریخي ودانۍ او ځمکې ورکړې او، چې کله به کابل ته تله، امان الله خان او نادرخان یې خورا درناوی کاوه.

> *انګریز افسر بروس وایي: « که هغه (موسی خان) تسلیم شوی وای، په خپله قبیله (مسیدو) کې به یې ډېر نفوذ کړی وای. ما څوځله سیاسي استازي ته په ډاګه کړې، چې تر څو موسی خان له افغانستان نه ستر ستر امتیازات اخلي، تر هغه به په وزیرستان کې اوږدمهالی ثبات رانه شي».*

موسی خان مسید، چې په لوګر کې خلکو د میسی بابا په نامه یاداوه، پر ۱۹۵۶ز کال په حق ورسېد او د مکین په مندیچ سیمه کې خاورو ته وسپارل شو. د موسی خان تر مړینې وروسته دده زوی خیرمحمد مسید دده ځایناستی شو.

(۵)-شاه دوله خان

شاه دوله خان او ملا عبدالرازق په وزیرستان کې د انګریزانو خلاف د مسیدو او وزیرو د هڅونې دندې پرمخ وړې. دوی له ځانونو سره د امان الله خان فرمانونه ګرځول او د وزیرستان خلک یې د خپلواکۍ جګړې ته هڅول. د ملا عبدالرازق دنده خلکو ته د انګریزانو خلاف تبلیغ کول و او شاه دوله خان په وزیرستان کې د مبارزانو پر سمبالښت کار کاوه.

شاه دوله خان لومړی د لوګر په پادخواب کې اوسېده، خو وروسته یې په محمد اغې ولسوالۍ کې مجید خان کلا وپېرله.

(۶)-رمضان خان مسید

رمضان خان مسید له شمن خېل قبیلې سره تړاو درلود.

رمضان تر یوه وخته په خاسه دارو کې سوبیدار و او انګریز سرکار په ټانک کې کور ورکړی و، خو کله یې، چې د انګریزانو وحشت ولید، د هغوی پر ضد د وسله وال جهاد له لیکو سره یوځای شو. په ۱۹۳۰ او ۳۱ز کالونو کې دده تر مشرۍ لاندې مسیدو سرتېرو د امو سیند په شاوخوا کې د ابراهیم بیګ پر وړاندې په جګړه کې ونډه واخسته. نادرخان د همدې جګړو او تورو په بدل کې رمضان خان مسید ته نایب سالاري او د کابل ولایت په شکردره ولسوالۍ او سرای خواجه کې ځمکې ورکړې. دده نور وروڼه سادې خان، عزیزخان او فرمان الله خان هم د زړورتیا له مخې خورا مشهور وو. رمضان په ۱۹۳۰ ز کال د ساړه راغه پر انګریزي کلا د برید او په سویلي وزیرستان کې د کانګرس د هلوځلو مشري کوله. ده پخپله وړې توپې جوړولې او د انګریز پر وړاندې یې کارولې. دغه مبارز مشر پر ۱۹۵۹ز کال په خوست کې په حق ورسېد او مړی یې په لادا کې خاورو ته وسپارل شو.

د رمضان خان مسید زامنو ظهور الدین او اورنګزیب خان هم د انګریزانو خلاف په جهاد او مبارزه کې ونډه درلوده. ظهور الدین د پښتنو د یووالي لپاره له ګورویک مرکز

نه په ۱۹۴۹ز کال کې په پښتو ژبه د «ازاد پښتونستان» په نامه اوونیزه خپروله. دغه اوونیزه پخپله د ګورویک په چاپخونه کې چاپ کېده.

(۷)-ملا حمزالله وزیر :

ملا حمزالله، احمدزی وزیر و، چې له انګریزانو سره د مخالفت په لړ کې له بنو نه شکي ته لاړ.

هغه د ملا پیونده استاد او تر ټولو ستر ملاتړی و. پر حمزالله وزیر افغان حکومت خورا باور درلود. له ۱۹۱۹ز کال نه تر ۱۹۲۰ز کال پورې د وزیرستان په انګریز ضد مبارزو کې ده پراخه ونډه درلوده. د ملا پیونده تر مرګ وروسته حمزالله د هغه د زوی ملا فضل دین ملاتړ کاوه. ملا حمزالله پر ۱۹۲۴ز کال په حق ورسېد او په شکي کې خاورو ته وسپارل شو.

(۸)-مولانا شیرعلي خان مسید

مولانا شیرعلي خان د ایپي فقیر خورا نږدې ملګری او زړور قوماندان و.

دی په جنګي ملا مشهور و او د ملګرو په مرسته یې په خپل مرکز کې توپونه جوړول. جنګي ملا د نانو خېل ښاخ له ورمړخېل قبیلې سره تړاو درلود. پلار یې تورخان نومېده. په وزیرستان، په ځانګړې توګه مسید میشتو سیمو کې د ایپي فقیر د ګردو فعالیتونو مخکښ و. د ایپي فقیر د ډېری بریدونو او عملیاتو پلانول دده او یو بل تن مبارز خونیاخېل پر غاړه وو.

ایپي فقیر له اوږدو مبارزو وروسته، د ۱۹۳۷ز کال په ډسمبر کې ده ته د خلیفه توب ویاړ ور وباښه او په لسوندي کې یې لنګر واچاوه. جنګي ملا په خلکو او سرتېرو کې خورا نفوذ درلود او په عامیانه ډول داسې باور و، چې پر ده او ایپي فقیر دواړو د انګریزانو مرمۍ نه لګېږي. د جنګي ملا د مبارزو کیسې اوس هم د مسیدو او وزیرو د هر نر او ښځې په ژبه ګرځي. مولوي شیرعلي خان له افغان حکومت سره خورا نږدې اړیکې ساتل او د ۱۹۷۸ز کال د مارچ پر ۲۷مه په حق ورسېد.

(۹)- خونیاخېل مسید

خونیاخېل مسید د اېپي فقیر بل مهم عملیاتي قوماندان و، چې پر انګرېزانو یې ځمکه سره تبې کړې وه.

دی یو له هغو کسانو څخه و، چې اېپي فقیر یې د مبارزو په لومړیو کې د انګرېز خلاف وسله وال جهاد ته هڅاوه. دغه مبارز د ځلال خېل مسیدو له ښاخ سره تړاو درلود. د شهیر تنګي جګړې خونیاخېل په ټول وزیرستان او پښتونخوا کې د شهرت څوکو ته ورساوه.

(۱۰)- خلیفه تحویلدار وزیر

خلیفه تحویلدار د مرغې کابل خېل وزیر و. اصلي نوم یې عبدالحبیب و، خو په تحویلدار مشهور و. دی ډېر زړور او سرتېری سړی و. تحویلدار د اېپي فقیر له مهمو او رازدارو کسانو څخه و. ده په بنو کې له مهردل خټک سره په ګڼو مبارزو کې ونډه درلوده. د ګمبیټي مرکز همدوی نیولی و او د خپل مرکز په توګه یې کارواه. له همدغه ځایه یې په کوهاټ، لتمبر، بنو، پېزو او نورو سیمو کې د انګرېزانو خلاف مبارزې کولې.

د خوني زاوې په مشهوره جګړه کې تحویلدار له انګرېز افسر سره لاس په لاس وجنګېد او په پای کې یې هغه له پښو وغورځاوه. وروسته دی هم په مرمۍ ولګېد او څو ورځې وروسته له ټپونو په شهادت ورسېد. له ده وروسته یې ورور ګل حبیب ځایناستی او خلیفه وټاکل شو. ګل حبیب د اېپي فقیر د سفیر په توګه دنده ترسره کوله. د اېپي فقیر او په افغانستان کې د جرمني او ایټالیا د سفارتونو ترمنځ اړیکي ده ټینګول. دی له ایټالیایي څارګر سره مزدک غره (ګورویک) ته تللی و.

(۱۱)-ګورویک

ګورویک مرکز له دته خېلو ۲۵میله لرې لویدیز پلو ډیورنډ کرغیړنې کرښې ته څېرمه پرته سیمه ده. په ختیځ کې یې دته خېل، شمال پلو درې خیله، او ورسره خوست، سویل لویدیز اړخ ته برمل او سویل خوا یې شوال او وانه پراته دي. ګورویک د مداخېلو

وزیرو ملکیت و، خو هغوی په وروستیو کې اېپي فقیر ته وقف کړی و. ګورویک د وچو غرونو یوه لړۍ ده، چې په منځ کې یې لګډ پروت دی. شمال اړخ ته یې سختې غونډۍ دي، چې د اېپي فقیر سمڅې پکې اوس هم ترسترګو کیږي.

فقیر په ګورویک کې د سرتېرو، خلوت، جومات، وسلې جوړونې او بیت المال لپاره بېلابېلې سمڅې جوړې وې. د لنګر، ځانګړو ناستو او دده د شخصي استوګنې ځایونه هم پکې وو. شاوخوا یې د نورو خلیفه ګانو او سرتېرو خلوتکدې او استوګنځایونه وو. په وسله تون کې یې توپې، د هغو مرمۍ او نور کارتوس جوړېدل. دلته هندوانو څو دوکانونه هم جوړ کړي وو، چې پر غازیانو یې سوداوې پلورلې. ګورویک د اېپي فقیر د امارت مرکز و او له دې ځایه یې ټولو قبایلي سیمو ته د جګړې، اکمالاتو، تبلیغ او اړیکو په تړاو لاربښوونې کولې. د اېپي فقیر په وسله تون کې د وارث پنجابي، میاداها او کریم بخش په نومونو کسانو کار کاوه. هغوی له کوهاټ نه سپین وام او بیا ګورویک ته راغلي وو. وروسته ګل شاه منظرخېل او ګلبت خان مداخېل هم د وسلې جوړونې هنر زده کړ. د ګورویک مرکز لپاره مالي مرستې د اېپي فقیر خلیفه ګانو راټولولې. دغه خلیفه ګان په ټولو قبایلي سیمو او افغانستان کې پر فعالیت بوخت وو.

هغه د خپلو اړیکو لپاره له درې کټګوریو کسانو کار اخست :

۱ -خلیفه ګان ۲ -جنرالان ۳ -دیني عالمان

په شمالي وزیرستان کې غازي مرجان توري خېل، جنت میر توري خېل، ګلاخان مداخېل، عبدالرحمن، ګلجان او مولانا ظاهرشاه خلیفه ګان او ازل میر توري خېل، شودي خان، ربنواز، شیرباز، بسرمانی، مشک عالم، شادي خان، امان الله او فقیر پنجابی دده جنرالان (پوځي قوماندانان) وو. په جنوبي وزیرستان کې مولوي شیرعلي (جنګي ملا)، خونیاخېل، پیرملاخان وزیر، مولوي نجیب الله لسوندي، جمعه خان، جمعه ګل، عجم ګل خلیفه ګان او ملک حیات بابا، پیرملاخان غونډۍ، فقیر سخي مرجان، میر اعظم سرنګ خېل، جلات خان وزیر او ټاپس خان عبدلی دده ځانګړي استازي وو. په بېټنیو کې فقیر دین محمد خلیفه او روغان خان دده پوځي

قوماندان و. په بنو کې گل نواز، احمدگل بنوخي، محمد علي شاه او گلاب شاه خلیفه گان او بهادرخان بنوخي، شرابت خان وزیر، میرصاحب خان او ماسټر افسر علي خان دده استازي وو. په برمل کې نظام خان، عارف خان او گل حبیب دده استازي وو. میرخان له سیدگي قبیلې سره د ایپي فقیر د اړیکو مسوول او تحویلدار عبدالحبیب او د هغه ورور گل حبیب په مرغه کې دده خلیفه گان وو. په خټکو کې د ایپي فقیر خلیفه مهردل خان و، چې وروسته د پیرۍ په خیال کې له دده جلا او له مسلملیگ سره یوځای شو. په مروتو کې د ایپي فقیر خلیفه گان سردار خان او میراحمد خان وو. په دغو ټولو سیمو کې دده دیني عالمان هم گومارلي وو، چې د جهاد او مقاومت تبلیغ یې کاوه.[۱۳۲]

په گورویک کې د پښتونستان جرگې پرېکړه لیک

(پرېکړه لیک له گوتوهنې پرته کټ مټ راخستل شوی دی)

بسم الله الرحمن الرحیم

نحمده و نصلی علی رسوله الکریم!

نن د روژې مبارکې میاشتې په پنځمه او د جوزا د میاشتې په اتمه ورځ کال ۱۳۳۱مونږ د منځني پښتونستان د ایالتي موقتي حکومت رییس حاجي میرزا علي خان او د شورا رییس ظهورالدین خان رمضانی، د جنوبي پښتونستان د ایالتي موقتي حکومت رییس محمد ایوب خان او د شمالي پښتونستان د تیرا څانگې د ملي محلي شورا رییس او د اپریدي لوی قام ستر مشر حاجي نوردل خان او ملک ولي خان کوکي خېل اپریدی، د مومندو د څانگې د ملي محلي شورا رییس محمد شعیب خان، د اورکزو څانگې د ملي محلي شورا رییس زرغون شاه خان، د چترال شهزاده ابحیات خان او د چترال د موجوده صدراعظم دل ارام خان زوی محمد عثمان خان، د منځني پښتونستان په مرکز گرویک کې په داسې حال کې، چې د پاکستان تجاوزکار امپریالیستې او ظالم حکومت الوتکې پرله پسې د گرویک په ازاده فضا کې پر مونږ باندې د تجاوز په غرض گرزي را گرزي او مونږ او د منځني پښتونستان زرگونو توریالي

خلک تهدیدوي، سره غونډ شوي یو او دا لاندې مواد چه د خپل گران ملک پښتونستان د آزادۍ د تکمیل په لاره کې یې ضروري گڼو، په پوره اتفاق فیصله کوو:

اول:

استعماري قوتونو د همیشه دپاره د پښتونستان په خاوره کښې د خپلو استعماري ناپاکو مقاصدو د وړاندې بیولو دپاره په پښتنو کښې د اختلافاتو د اچولو او تفرقه اندازۍ نه استفاده کړې ده او چه کوم وخت یې په پښتنو کښې په یوه او بل نامه بیلتون اچولی دی، څمونږ په خاوره کښې په لږ ډیر راوړاندې کېدلو موفق شوی دی. لکه چه اوس هم د پاکستان حکومت په مختلفو دسیسو او وسیلو کوشش کوي چه څمونږ ترمنځ اختلاف پیدا کړي او په دې وسیله څمونږ په ملک کښې خپل ناروا استعماري مقاصد په مخ بوزي. ددې دپاره مونږ فیصله کوو چه که آینده د پښتونستان د آزادو علاقو په هره برخه د پاکستان یا کوم بل خارجي طاقت له خوا هر قسم تېری او تجاوز وشو، د شمالي، منځني او جنوبي پښتونستان ملي مرکزونه او خلک به په یوه اتفاق د هغه تجاوز مقابلې ته درېږي او په خپلو ټولو مادي او معنوي قواوو به د هغه مقابله کوي. همدارنگه به د شمالي پښتونستان او جنوبي پښتونستان ټول ملي مرکزونه او خلک په یوه اتفاق د پښتونستان د محکومو او هغو علاقو د آزادولو او نجات دپاره چه د پاکستان د استعماري حکومت دلاندې د مرگ او ژوند په مجادله اخته دي، په یوه اتفاق مجاهده کوي او په دې مقدسه لاره کښې به د ټولو ممکنو وسیلو څخه کار اخلي.

دوهمه ماده:

مونږ د پاکستان د حکومت نه په ټینگه تقاضا کوو چه د پښتونستان ازادي او د خاورې تمامیت فوري او د روغې او امن په دایره کښې ومني او د پښتونستان ټول هغه کسان چه د پاکستان په جیلخانو کښې پراته دي او یایې تر نظارت لاندې نیولي دي، سملاسي او بې له شرطه خوشې کړي او مونږ مجبور نه کړي، چه په دې کار کښې خپل طاقت او قوت استعمال کړو.

دریمه ماده:

ددې دپاره چه د ټول پښتونستان د ټولو قواوو او ملي منابعو تمرکز او یووالی تکمیل شي(چه دا کار د ملي ازادۍ د ګټلو او ساتلو دپاره د هرڅه نه ډېر لازم او ضروري دی) نو مونږ فیصله کوو چه ددې ملي مقصد د ګټلو په لاره کښې به کوښښ کوو او زیار به وباسو چه زر تر زره خپل دغه لوی مقصد ته ورسیږو.

څلورمه ماده:

ددې دپاره چه د شمالي، منځني او جنوبي پښتونستان د ملي مرکزونو او خلکو ترمنځ د یووالي او وحدت مزي پوره ټینګ شي او د نژدې نژدې دایمي ارتباط سره وساتلی شي، مونږ د جنوبي، منځني او شمالي پښتونستان ترمنځ د داراز جرګو تګ او راتګ لکه چه نن مونږ دلته راغلي یو، لازمي ګڼو. په دې واسطه فیصله کوو چه آینده به وخت پر وخت د شمالي، منځني او جنوبي پښتونستان ترمنځ د نماینده جرګو لیږلو او رالیږلو ته دوام ورکوو.

پنځمه ماده:

د افغانستان ملت او ملي حکومت چه د پښتونستان د ازادۍ د ګټلو په لاره کښې کوم اخلاقي کومکونه او معاونتونه ځمونږ سره تر اوسه کړي او کوي یې، هغه ددیني او نژادي یووالي او ورورولۍ حقوق دي چه د پښتونستان ملت یې په خپلو افغاني ورونړو لري او ددې لامله مونږ اعلام کوو چه ځمونږ او د افغانستان غم او ښادي سره شریک دي. د افغانستان دوستان د پښتونستان دوستان او دښمنان یې د پښتونستان دښمنان دي او همدا ډول د پښتونستان دوستان د افغانستان دوستان او دښمنان یې د افغانستان دښمنان دي.

شپږمه ماده:

د جرګې په پای کښې مونږ خپل وجداني او ملي فرض ګڼو چه ځمونږ د افغانستان د ورور او ډېر همدرد او خواخوږي ملت او ملي حکومت د هغو صمیمانه او لوړو اخلاقي معاونتونو او مرستو نه د پښتونستان د ملت په نماینده ګۍ د زړه د کومې

شکریه ادا کړو چه د پښتونستان د آزادۍ د مجاهدو په سلسله کښې یې د پښتونستان د ملت سره کړې او کوي یې. مونږ د ګران افغانستان د محبوب او قام پرور پادشاه اعلیحضرت المتوکل علی الله محمد ظاهرشاه (سلمه الله تعالی) نه خواهش کوو چه ځمونږ او د پښتونستان د ملت د شکرانې مراتب خپل ګران افغاني ملت ته ورسوي او ډاډ ورکړي چه د پښتونستاني ملت اوسني افراد او راتلونکي نسلونه به هیڅکله ددوی دغه لوړ اخلاقي معاونتونه هېر نه کړي او ددې دپاره چه ځمونږ د ازادۍ په لاره کښې دغه مجاهدې او قربانۍ او د افغاني ملت او حکومت دغه اخلاقي مرستې زر تر زره خپلې مطلوبې نتیجې ته ورسیږي، هیله کوو چه ځمونږ سره خپل دغه مشروع اخلاقي معاونتونه د اوس نه نور هم ډېر زیات وکړي. یقین ولری چه دوی ځمونږ سره ددغو اخلاقي مرستو په وسیله نه یواځې ځمونږ د ګران پښتونستان د آزادۍ او تمامیت د ګټلو په لاره کښې مرسته کوي، بلکه د منځنۍ ایشیا او بالنتیجه ددنیا د امنیت او روغې د ساتلو په لاره کښې هم لویه مرسته او د بشریت دپاره لوی خدمت کوي.

اوومه ماده:

په پای کښې د امریکې، یورپ، هند او نورې دنیا د اوسیدونکو او د هغو د کوښښونو او مجاهدو نه هم تشکر کوو چه د خپل ګران ملک پښتونستان د ازادۍ د ګټلو په لاره کښې یې کړې او کوي او ډاډ ورکوو چه پښتانه به ددوی دغه معاونتونه چه د پردیسۍ په حال کښې یې د خپل ملک دپاره کړي او کوي، هیڅ وخت هېر نه کړي.

ومن الله التوفیق و علیه التکلان

د منځني پښتونستان د حکومت رییس

د منځني پښتونستان د حکومت د شورا رییس

د جنوبي پښتونستان د حکومت رییس

د شمالي پښتونستان د تیرا د خانګې رییس

د شمالي پښتونستان د باجوړ د خانګې رییس

د شمالي پښتونستان د صافو خانزادګانو رییس

د چترال شهزاده

د چترال د صدراعظم زوی

د شمالي پښتونستان د اورکزو د ځانګې رییس

(لاسلیکونه)[۱۳۳]

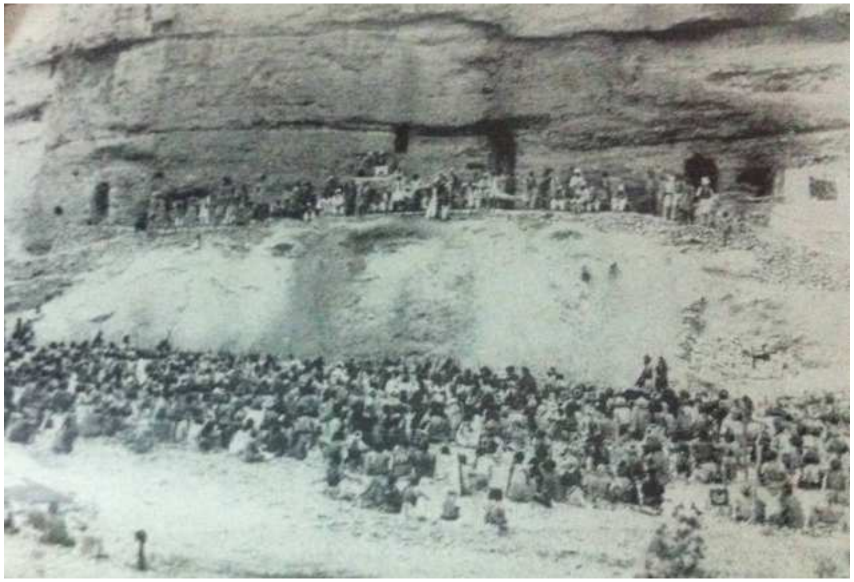

په ګورویک کې د پښتونستان هېواد لومړنۍ جرګه، چې د ایپي فقیر تر مشرۍ لاندې د منځني، جنوبي او شمالي پښتونستان ټولو استازو او چارواکو پکې ګډون کړی و.

۱۲- رون هوچینتن، چې د ډیورنډ کرښې (Durand’s Line) په نامه کومه سناریو لیکلې، تر ډېره یکې تاریخي پېښې ثبت دي. د دې سناریو په یوه برخه کې امیر د ډیورنډ د پلار هنري مارین ډیورنډ د مرګ په اړه خبره کوي، چې څنګه د وزیرستان په خوله (ټانک) کې له فیل نه وغورځېد او یوه ورځ وروسته ومړ. ډیورنډ پخپله د ۱۸۹۳ز کال د اکتوبر پر ۲۶مه په خپل جورنال کې لیکلي، چې: « نن مې له امیر سره ډېره اوږده مرکه درلوده. لومړی هغه ډېر خوشاله و، خو د وزیرستان پر سر ډېر خواشینی او غوسه شو... په هر حال هغه به اخر غاړه کېږدي...». ډیورنډ وایي، امیر عبدالرحمان خان د وزیرستان پر یوه برخه د واک درلودو غوښتنه درلوده. ویل کیږي رون هوچینتن د ډیورنډ او امیر عبدالرحمان خان لاندې تیاتري ډیالوګ، چې په ۳۴مخونو کې لیکل شوی او دلته یې زه یوازې د وزیرستان د برخې خبرې راوړم، د تاریخي اسنادو پر بنسټ لیکلی دی. ددغه ډیالوګ تاریخي کره توب چا نه دی ثابت کړی، خو تاریخي پېښې او د اختلاف وړ ټکي یکې داسې راوړل شوي، چې ښیي له تاریخي اسنادو یکې ګټه اخستل شوې ده. ممکن د امیر د سپکاوي او د حقایقو د تحریف هڅه هم یکې شوې وي.

« ډیورنډ په کابل کې له امیر عبدالرحمن خان سره په یوه داسې کوټه کې مخامخ شو، چې په نقشو، چارټونو او په هره کچه د سروې په وسایلو پوښلې وه. هغوی په یوه کور کې وو، چې د ډیورنډ لپاره په کابل کې چمتو شوی و او یو شمېر ساده انګلیسي توکي لکه پیانو، جدولونه او چای او کېک یکې ترسترګو کېدل...

ډیورنډ: په ځینو وختونو کې یو ګام پرمختګ سړی له نویو ګواښونو سره مخامخوي، چې سړی باید غاړه ورته ټیټه کړي. امیره، دا کار (کرښه) زما خوښیږي، چې ویې کړم. موږ د پولې پر دغو او متقابلو نقشو له ډېر وخته خبرې کوو. اوس د معاملې وخت دی. د اعلیحضرتې د دولت په نظر د وزیرستان مساله پوځي ده او یوازې په سیاست پورې اړه نه لري. د برتانیایي هند ددفاع لپاره د عالیجنابې دولت ژر ستاسې له هېواد سره د یوې ثابتې او دوامدارې پولې راکاږل غواړي.

ګوته یې پر یوه نقشه را تېره کړه او زیاته یې کړه:

تاسې به زموږ وړاندیزونه وګورئ، زموږ نهایي طرحې. د هغو د وضعیت په تړاو. یو داسې وضعیت، چې روسانو ته به روښانه کړي، چې دوی تر هغه ځایه تللي، چې په توان کې یې و، دوی باید د هند پر لور له هغه ځایه، چې اوس هلته دي، نور را نږدې نه شي.

رحمان هیڅ نقشې ته ونه کتل، هغه یو مطلق حاکم دی، امر کوي، تر دې، چې د مخامخ کس خبرې واوري.

رحمان: وزیریان (وزیرستان)! په حیرانتیا یې وپوښتل. دا یوه ستونزه ده. د غومبسو ځاله ده. دا به ښه وي، چې هغوی په خپل حال پرېږدئ

ډیورنډ: جغرافیایي حقایقو ناشونې کړې ده. دا زموږ اړتیا ده، چې راضي یې کړو، حکومت پرې وکړو او موږ به دا کار وکړو.

رحمان: ښې هغوی ماته راکړئ.

ډیورنډ: تاسې به بریالي شئ؟

رحمان: خوشبینه نه یم ورته

نیشدار وموسېد: خو پر دې پاڼه دا یوازې خیالي کرښې دي

ډیورنډ: نه کله، چې د نړۍ د یوه غوره پوځ د عملیاتو ملاتړ ورسره وي. (په بله نسخه کې: د نړۍ د غوره پوځ په استعمال سره به هغوی (وزیرستانیان) په ګونډو کړو).

رحمان: ښاغلی مورتیمور، د څومره جګړو نیت لرئ، چې وجنګېږئ؟

ډیورنډ: امیره، زه نه غواړم چې له تاسې سره تل د پیشو او موږک (لوبه) وکړم

رحمان: څومره سړي به تاسې له لاسه ورکوئ؟

ډیورنډ: تر کومه، چې ممکن وي (دویمه نسخه: څومره، چې راځخه اخلي او موږ به په پای کې بریالي کیږو). موږ سړي، ټوپک او افراد لرو. موږ کولای شو هرځای مو، چې زړه وي هلته ځواک ولیږو .

رحمان: ایا زه داسې ښوک یم، چې ټکان به وخوري؟

ډیورنډ: امیر، زه او ته د عمل کسان یو. تاسې دلته روسان نور نه غواړئ، هغه

ډیورنډ: دا اسانه ده، چې خلک ملنډه شي او په تېروتنو پسې سر وګرځوي، دا له هغه څه اسانه دي، چې موږ یې کوو

امیر عبدالرحمان خان د لومړي ځل لپاره نقشې ته وکتل. هغه په نقشه کې خپله ګوته یوې برخې ته یووړه: ستاسې کرښه د یوې قبیلې نیمه برخه تاسې ته در کوي او نیمه نوره موږ ته پرېږدي. دا ستونزمنه ده، چې یوه برخه به یې ستاسې تر قوانینو لاندې وي او بله زموږ. هغه هم یوه وړه برخه. حقیقت دادی، چې وزیریان قانون بیخي نه پېژني، یوازې خپل هغه...

ډیورنډ: دا یوازې یوه اداري ستونزه ده.

رحمان: تاسې په نړیواله کچه ښه مدیر یئ، خو داسې هرکار به حالات لا کړکیچن کړي.

ډیورنډ: دغه ستونزه د یوه غرني ځواک او پنځو توپونو په وسیله حل کولای شو.

رحمان: تاسې ډاډه یاست؟

ډیورنډ: هو زه ډاډه یم. دا مه راته وایه، چې ستر الکساندر دغه خلک تر خپلې ولکې لاندې رانه وستلای شول. هغه د بریتانیا په څېر ځواک او ټوپک نه درلودل .

رحمان: او دا یوه بله ستونزه ده (هغه په نقشه کې یوې بلې کرښې ته وکتل): هغوی په ژمي کې خپلې کډې کلیو (اوارو) ته را کوزوي او په پسرلي کې بېرته غرونو ته خېږي. که دلته یوه کرښه وي، دوی به څنګه دا کار کوي؟ هرې وزې او پسه ته به د اجازې (Permission) اړتیا وي؟

ډیورنډ: امیره زه په دې خبرو دومره اندېښمن نه یم. دا یو مقصد دی، چې بالاخره باید پرې برلاسي شو

رحمان: نقشې ته ځیر و: دا د رسامۍ یوه ښه طرح ده، خو زه ټولې کرښې او شمېرې پکې وینم، زه خو خلک پکې نه وینم.

ډیورنډ: که تاسې غواړئ سمه ده. دا د سیمې فزیکي جغرافیا ده، بل څه نه دي.... زه له دغه واردمخه جوړښت سره موافق نه یم (د امیر نقشو ته اشاره کوي)، که

څه، چې موږ یې کوو. دوی زموږ په څېر تاسې ته ګواښ دي

رحمان: زه پوهېږم، چې تاسې د برېټانیایي هند د غرونو پرځای هلته ښه جګړه ورسره کولای شئ.(او تاسې دلته له هغوی سره جګړې ته ترجیح ورکوئ...).

ډیورنډ: که موږ دا غلي کړای شو موږ به اړ نه وو، چې له هغوی سره جګړه وکړو

ډیورنډ: زموږ او هغوی ترمنځ باید یو خوندي افغانستان وي

رحمان: دا به له موږ څه جوړ کړي؟ د میچنې د دوو تیږو ترمنځ (د غنمو) یو وړه

ډیورنډ: وزیرستان (دویمه نسخه: او پښتانه) په ناسم موقعیت کې دي. موږ ټول دا لیدلی شو. په ځینو مواردو کې ستاسې ټول هېواد وګوره، چې ستاسې پر نورو خواوو څه دي .

رحمان: څنګه (د مشیت الهي په اړه) داسې فکر وشي، چې موږ په ناسم موقعیت کې یو

ډیورنډ پر نقشه ګوته را کش کړه :

د وزیرستان د سولې داستان، چې د افغانستان پر لور کلي ده، هم دلته ویل شوی، دلته ، دلته او دلته....

رحمان: له وزیرو پرته، هرڅه....

ډیورنډ: هغوی له خپلې یوې ټوټې ځمکې سره اوسیږي. له همدې امله هغوی د نه کنټرول وړ ګڼل کیږي. موږ به دغه وضعیت بدلوو

رحمان: په رنګ؟

ډیورنډ: رنګ و، چې څنګه د هند ستر حصار پیل شو....

رحمان: تاسې به دیوال جوړوئ، چې وزیر په دوه برخو ووېشئ؟

ډیورنډ: اړتیا یې نشته، موږ به په پولو کې داسې څلي جوړوو، چې هرڅوک وپوهیږي، چې دا (سیمه) چیرې پرته ده.

رحمان: اه، ته به داسې وکړې او داسې (هغه د کیک ټوټې یو پربل کېښودې)

رحمان: خو که هغوی پښې پرې کیږدي، بیا نو څه؟

دا دلته نه وي، وزير به چېرې وي؟

رحمان: له وزيرو سره معامله نه شي کېدای....

د خبرو په دې برخه کې د امير د پوځي چارو سلاکار توماس سلټر پيني هم حاضر وي.

رحمان: ښاغلی موريتمور باوري دی، چې دوی (وزير او مسيد) به په ګونډو کوي. دده نقشې ښيي، چې دوی دا کار کولای شي.

پيني: وزيريان ډېر بد دي....ډېر ژر به جګړه درسره وکړي...

ډيورنډ: دا کار زموږ هر غرنی ځواک کولای شي

پيني: خو وزيريان په خپلو باغچو کې دي

رحمان: داسې کومه لاره نشته، چې وزيريان موږ خپلې خوښې ته پرېږدو؟

ډيورنډ: که موږ يې خپلې خوښې ته پرېږدو، دوی به موږ پرېږدي؟

رحمان: په وخت

ډيورنډ: موږ وخت نه لرو

رحمان: ته نظم غواړې، خو په څه، چې لګيا يې برعکس يې دي

ډيورنډ: سر مې بيخي ګنګس دی....

رحمان: نو کرښې بايد په دې پاڼو کې ولې وي.؟....

ډيورنډ: پر کاغذ بايد کرښې وي، ځکه دلته هيڅ دولت هم له نقشې پرته نشته تاسې يې بايد لاسليک کړئ....

رحمان: ته که خپلو چارواکو ته زما سر د سوبې په توګه وړې (په خدمت کې دې دی...).

ډيورنډ: زه ستاسې سر نه غواړم، زه نه پوهيږم، چې ستا په سر څه وکړم....

رحمان: جنابه، زه لاسليک کوم، ځکه زه مجبور يم... خو زه فکر کوم، چې دا کار ته غواړې. کېدای شي ستا او زما خدای موږ دواړه وبښي.

ټلګرام

نېټه، ۱۳ جنوري ۱۸۹۳

استوونکی: فارن سکرټري، کلکته

اخستونکی: چيف سکرټري ګورنمنټ اف پنجاب، لاهور

د سند ځای: د هند ملي ارشيف، شمېره (٦٥)، د۱۸۹۴جنوري

د جنوري پر لسمه تاسې ته (٦٥) شمېره ليک د هغه تړون له کاپي سره، چې ډيورنډ د هند- افغان پولې په اړه نهايي کړی، دراستول شوی. په ليک کې پر تاسې ستاسې د ځرګندونو لپاره چې کوم ګامونه بايد د دغه تړون د پايلي په اړه پورته شي، غږ شوی دی. وايسرای په دې اند دی، چې امير ته هم يو ليک وليکل شي او له هغه بايد وپوښتل شي، چې د ده لپاره کوم وخت مناسب دی، چې بايد دنښې لګولو لپاره يوګام پورته کړل شي. په ورته وخت کې دا خبره هم بايد ورسره وشي، چې د دغه کار لپاره د يوه کميسيون پر ځای د زياتو کميسيونو دعملي کېدو لاره چاره برابره شي. وايسرای دا هم وايي، چې سيمه ييز مامورين بايد د تړون د محتوياتو د عملي کېدو لپاره وهڅول شي او هم قبايلو ته دا وويل شي، چې نور به په راتلونکي کې د دوی يرغلونه او حملي بندې وي، که چيرې دوی تردې وروسته په يرغل او تعرض باندې لاس پورې کړ، دوی به جدي توګه يا زموږ او يا هم د امير له خوا چې له موږ سره په دې برخه کې همکاردی سزا ووينې. کېدای شي، چې د يوه دربار تابيا وشي او په هغه کې بايد وزيري ملکانو ته بلنه ورکړل شي او دغه موضوع ورته تشريح او په ډاګه شي. د مهربانۍ له مخې زموږ تلګرام او (٦٥) شمېرې ليک را ځواب کړئ، هيله ده، چې د نوموړو ټکو په اړه مو خپل نظر هم موږ ته راوليږئ.

د پورتني ليک په ځواب کې:

د هند د حکومت د لفټينټ ګورنر ځوابي يادښت

د فارن ډيپارټمنت (٦٥)شمېره ليک

۱۸۹۴کال، د جنوري لسمه

(محرم)

۱ :زه هغه جزئیات چې د کرمې د درې د پولې د ټاکلو او په نښه کولو لپاره په بیړني توګه په پام کې نیول شوي تاییدوم او په دې اند یم، چې باید ژر ترژره عملي بڼه ومومي. پر دې برسیره زه داهم منم، چې د دغه کار د عملي کېدو او تطبیق پر دنده باید ښاغلي میرک وټاکل شي.

په دې اړه له مورړ سره څه اندېښنې هم شته، چې هغه باید د پېښور او دیره جاتو له کمشنرانو سره په لیکلي ډول شریکې کړم او مشورې باید سره وکړو، څو په ډاګه شي، چې په دغه اړه څه باید وشي او کوم ګامونه باید واخستل شي .

۲ :مورړ باید دا انتظارهم ونه لرو، چې کوم تړون او معامله چې مورړ له امیر سره ترسره کړې، د هغو مانا به داوي، چې ګواکې هغه څه مورړ په کټ مټ ډول له قبایلو سره هم ترسره کړي دي. ربښتیا دا ده، چې د هغو کړنو یوشمېر په خپل ذات کې هغه څه هم دي، چې هغه زمورړ د ډاډ او باور له کچې د باندې دي. په دغه اړه مورړ هم باید دا انتظار ونه لرو، چې زمورړ دغه چلند به ان د وزیرو لپاره هم د منلو وړ وي. د هغه لوی ځواک او برخې لپاره چې هغوی زیات تر امیر هم له مورړ سره خوښ او زمورړ پر خوا دي. منی خان ماته وړم کال په ډاګه وویل، چې دوی کله هم په دې خوشاله نه دي، چې باید زمورړ تابع دار او زمورړ رعیت وي، لکه چې کټ مټ خبره د مسودو او درویش خېلو ترمنځ د خپل منځي دښمنۍ. او جګړو په ترځ کې کلونه مخکې رامنځته شوه او بیا د سولمن د جوړې د تړون پرېنسټ سره آرام شول، دوی سره کیناستل او خپله ستونزه یې داسې سره حل کړه، چې نه له مورړ سره په تماس کې شول او نه هم له امیر سره. له همدغې ستونزې وروسته بیا د دوی یوشمېر بې شکه دې ته لېوال شول، چې زمورړ پرخوا دی خپل تمایل پیل کړي، خو په دې هم باید پوه وو، چې دا هغه وخت و، چې ښکاربېده، دوی د امیر ترولکه لاندې خپله خپلواکي له لاسه ورکوي، ځکه یې تیاری وښود، چې زمورړ په لور دی رامخه کړي. اوس هم که چیرې زمورړ له مامورینو څخه هم

کټ مټ حالات ووینې، دوی به له مورړ سره هم خپل شرایط زمورړ د کنترول په اړه په ډاګه کړي .

بر سېره پردې له اوړدې مودې راپه دېخوا دوی ته تل دا ویل شوې، چې دا د دوی خپله خوښه ده، چې وواېي، له مورړ سره راځی او که له هغه سره، په دغه اړه زه په زړه نازړه توګه دا وایم، چې له دوی سره باید اوړدې خبرې، هغه هم د جرګو مرکو له لارې چې دوی باید خپله برخه په کې ولري، پر دوی باید پیسې او لونګۍ وویشل شي، څو په پای کې وکولای شي، په یوډول نه یو ډول خپله پرېکړه او شرطونه د خپل ځان په باره کې په ډاګه کړي. داخو پخوانی دود و خو اوس دوی په یو ناڅاپه توګه دا واورېده، چې د ډیورنډ ماهرانه مذاکراتو او د قلم څو کرښو دغې مسالې ته د پای ټکی کیښود، داسې چې د هغو خبرو پرېنسټ د برمل وزیر د امیر تړواک لاندې پاتې شول او دا نور بیا زمورړ .

زه له اوړدې مودې راپه دېخوا په همدې سوچ کې وم، چې دابه د دوی لپاره د منلو وړنه وي، چې دوی باید خپل قومي جوړښت د خپلو سترګو پر وړاندې مات ووینې، هغه چې په تلپاتې توګه د دوی ملي پیوستون او یوالی په ډاګه کوي. زه فکرکوم، چې سرموتمرډیورنډ په دغه اړه سم فکر کړي او دغه ټکي ته ځیر وو، چې دا په خپل ذات کې زمورړ لپاره دبیدارۍ یوه نښه هم ده. زه په دغه ټکي هم پوره باوري یم، چې دا به د دوی لپاره ډېره ګرانه او خواشینونکي وي، چې امیر او یا مورړ پرته له دې، چې نور نو دوی ته وواېو، چې « ستاسې په اجازه» او پرته د دوی له شرطونو دوی په خپل کنترول او ولکه کې راونیسو. له بلې خوا دا خبره هم شته، چې نور نو د دوی لپاره دا چانس هم د تل لپاره نشته، چې په یوه او بله پلمه به وکولای شي، زمورړ او امیر ترمنځ د دښمنۍ را پارولو په برخه کې څه رول ولوبولای شي.

۳ :دارنا خپل اټکل دی، چې کېدای شي، ډېر به دقیق نه وي، باید چې ترهرڅه دمخه په دغه برخه کې د خلکو احساسات هغه چې له شکه خالي نه دي، هم په جدي توګه په پام کې ونیسو، ځکه چې په تېرو څو وروستیو اوونیو کې وزیر له هغه څه څخه چې دلته ترسره شوي راضي نه دي، مورړ ته راپورونه رارسیدلي، چې د دوی یوشمېر هغوی

چې زموږ تر ولکې لاندې دي داخبره کوي، چې: « آیا دا رښتیا ده، چې موږ امیر د کال په شپږ لکه پلورلي یو؟ هغه ته دا حق چا ورکړی، چې باید زموږ په باره کې دا معامله وکړي؟ موږ په عین حال کې د هغو وزیرو په اړه هم راپوروونه ترلاسه کړي، چې د امیر تر واک لاندې دي، هغوی هم شکایت کوي، چې دوی ولې زموږ تر ولکې لاندې رانه غلل، چې دغه دواړه ډوله شکایتونه او سرټکونې په خپل ذات کې له یوه بل سره په مغایرت کې ښکاري او دا ترې په ښه توګه پوهېدلی شي، چې دغه دواړه ډوله شکایتونه د دوی نا خوښي څرګندوي او دواړه دا په ډاګه کوي، چې دوی نوره خپله آزادي چې تراوسه یې درلوده له لاسه ورکړې، هغه چې د دوی خبرې ته به اهمیت ورکول کېده او د دوی شرطونه به په پام کې نیول کېدل .

۴ :کېدای شي، داخبره له هرچاسره ونه ویله شي، زما په نظر د وزیرو یوه شورا باید له امیر سره د خبرو په موخه جوړه شوې وای، په دغه ترڅ کې به هرڅه په خپله په دوی پورې اړوند وو، هرتصمیم به د دوی له خوا نیول کېده او دا به تر ټولو ښه او هراړخیز تصمیم هم وای. کوم څه چې په دغه اړه زما مطلب دی، هغه دا چې یو شمېر وزیر چې زموږ سره موافق نه دي، د هغوی نظریات هم باید موږ او هم امیر په ترون کې په پام کې نیولی وای، اوس موږ باید داهم خلکو ته په ډاګه نه کړو، چې ګواکې د وزیرستان زیاته برخه د امیر په انډول زموږ په واک کې ده، خو رښتیا داده، چې د وزیرستان زیاته برخه زموږ په ولکه کې ده، ځکه نو د هغو په چارو کې زموږ ونډه هم زیاته ده. په دې کې شک نشته، چې د نښه لګولو په عملي کېدو سره به طبعيي پایله دا روښانه کړي، چې دوزیرو زیاته برخه به د زمان په تېرېدو سره زموږ په واک کې راشي او د هغوی په نورو چارو کې به د لاسوهنې نوره موقع هم زموږ لپاره برابره شي او موږ به تر تصور زیات په دغه برخه کې د بریو پر لور وړاندې لاړشو، خو دا خبره هم شته، چې موږ لا په دې باوري نه یو، چې په دغه لاره تګ به زموږ لپاره څومره ګټور وي او څنګه به پر دغه لاره پرمختګ وکړو، دا مساله تر اوسه هم یو څه بحث ته اړتیا لري، خو زه په خپل نمیګړي فکر سره په دې باوري یم، چې موږ په دې برخه کې پرمختګ ته ملاتړلې، خو په دې لا سم باوري نه

یو، چې په خپله دغه تګلاره به پرمخ ولاړشو او که نه .

۵ :زه د هغه څه په باب چې فارن سکرتري په تلګرام کې په ۱۳مه نېټه د یوې اعلامیې او یا دربار په اړه لیکلي جدي شکمن یم، ځکه هغه دا وړاندیزکړی، چې کوم څه دلته ترسره کېږي، باید ټول یوموټی او حسابي وي، څو دهغو په رڼاکې هغه څه ترسره شي، چې وښیي موږ په بشپړه توګه په دې اړه په یوه نوې کرښه روانیږو او نوې تګلاره وړاندې کوو. دا به د وزیرو او نورو قبایلو لپاره چې په دې برخه کې ځانګړې اندېښنې لري، ډېره مهمه وي، ځکه نو دوی ته باید په لیکنۍ او ژبنۍ بڼه دغه ټول څه پرته له هر ډول درغلۍ او غولونې په ډاګه او بې پردې وویل شي. لکه: «په راتلونکي کې به مو د یرغل لپاره ځای نه وي، که تاسې دا کار تر سره کړ، زموږ او امیر له خوا هغه چې له موږ سره د قانون د پلي کولو په چاره کې مرسته کوي، درنه سزا ووینئ».

زه فکرکوم، چې که دغه پیغام دغو خلکو (قام) ته په ډاګه ورسول شي، هغوی به په ټولیزه توګه په خپل جوړښت کې دغه بدلون وستایي، په تېره بیا هغه مهال چې د پولې د نښه کولو سمه تګلاره زموږ او امیر د ښو اړیکو په پایله کې رامنځته اوعملي کیږي. زه تر دې زیات نور څه په دغه باره کې نه شم ویلای او که چیرې نور څه په دې اړه وایم، فکر کوم، چې هغه به رغوونکي نه بلکې نیمګړي او ترموضوع ورهغه خواڅه وي، خو څه چې باید وویل شي، هغه باید له زمان او حالاتو سره برابر وي. تر اوسه کوم څه چې زما له خوا د تېروتنې اوښک سبب شوي، هغه دا دي، لکه چې ما یوه کمشنر ته دا ځواک او صلاحیت ورکړ او ورته ومې ویل، هغه څه چې په یوه برخه کې ضروري وي، باید وویل شي، لکه هغه بله ورځ چې کټ مټ موضوع رامنځته شوه اوهلته یو شمېر وزیرو د امیر پرعلاقه او قلمرو باندې د یرغل خبره راجګه کړه. ما کمشنر ته دا خبره وکړه، چې که دا څه ستا په نظر ډېر مهم وي، باید هغوی ته وویل شي، چې دا کار په هغه حال کې شونی دی، چې امیر پردغه برخه د خپل قلمرو ادعا وکړي، په هغه حال کی به موږ دوی ته دا اجازه ورکړو، چې امیر ته سزا ور کړي.

۶ :پر پوله د نښو لګولو د کاري جزئیاتو په اړه د پاملرنې وړ څه دا دي، چې موږ

باید د هغې په اړه په ترون کې یوڅه یاد کړي وای. اوس دا یوه اړتیا ده، چې باید په هغو یو شمېرځایونو کې لکه چې ما لاپخوا هم اشاره ورته کړې، چې کورمه ده، (یادونه شوې وای)، خو د ترون له مخې بیا دا وړاندوینه شوې، چې باید یوازې په هغو برخو کې « چېرې چې یې د عملي کېدو اولېوالتیا » شونتیا وي، ترسره شي. په عین حال کی دا خبره هم ده، چې موږ هیله لرو او دا مو پټیلې چې د نښې لګولو خبره باید د یوې تګلارې او یوې پالیسی په توګه ترلاس لاندې ونیول شي، په داسې حال کې چې زموږ دغه دریځ د هغو قبایلو د دریځ خلاف دی، چې فکرنه کوم دغه کار ته به تر هغه چې په دې اړه دلیل ونه ویني، د لېوالتیا او علاقې غاړه کېږدي.

۷ :کېدای شي، له (کومدور دماندي؟) څخه په یوڅه واټن د شمال په لور د پولې ټاکل او د هغې جزئیات یوه اړتیا وي، خو دا هم باید په پام کې وي، چې د هغې د عملي کولو لپاره هم بشپړ دلایل په لاس کې وي، چې د هغو هسکو او ټیټو له لیدو او هلته د نه تګ په حال کې له موږ سره یو لامل شي. همداسې دغه ټکې به د وزیرو لپاره څنګه د احتمال له مخې د منلو وړ شي، موږ باید له دغو ټکو سره یوځای زموږ د ځایي مامورینو نظریات هم له پامه ونه غورځوو. کېدای شي، وزیر په ربښتیا هم دې ته لېوال وي، چې دغه پوله باید په دې برخه کې په نښه کړای شي. البته داهم شونې ده، چې دوی په طبیعي توګه داغړ وکړي، چې که دا کار یو ځل او زرعملي شي، دوی په دغه اړه هېڅ اعتراض نه لري. دوزیرو له سیمی د تیریدو او د کورمې ترپولې پورې رسیدل، لکه چې ما مخکې د هغه په باب خپل نظر په ډاګه کړ، موږ باید د پیواړ غاښې په پام کې ونیسو او باید ووایم، چې دابه له منطقه لرې وي، چې د هغه ځای او لنډې کوتل ترمنځ پولې د نښه لګېدو هڅه دې دم ګړی په عملي توګه ترلاس لاندې ونیول شي، ځکه زه باوري یم، چې له لنډي کوتله بیا د کابل ترسیند پورې دغه پوله تراوسه پورې لا شکمنه ده. په دې سیمه باندې نښه لګېدنه کومه ستونزه نه ده، خو تر هرڅه د مخه باید دغه سیمه په روښانه توګه په نښه کړای شي .

۸ :د کابل ترسیند هغه خوا پوله د پنجاب له پولې ور هغه خوا ده، چې موږ د

هغې په اړه زیاته اندېښنه نه کوو او نه له هغې سره د ځانګړو معیارونو په پام کې نیولو سره کوم چلند او معامله په پام کې لرو. که چېرې د هند حکومت لېوال وي، چې د پېښور کمشنر او یا هم د هغه له مرستیال سره د معاملې څه ترسره کړي، نو په هغه حالت کې به داسمه وي، چې د باجوړ چارو د مامورینو دندو ته پاملرنه وشي، چې کېدای شي، د هغوی یوشمېر له دندو لرې کړل شي .

۹ :لنډه دا چې زه فکرکوم، په اوس مهال کې به زموږ لپاره تر ټولو ښه خبره دا وي، چې په دې برخه کې هېڅ هم ونه کړو او هرڅه ته ډېر جدي ونه ګورو، ځان باید آرام ونیسو او هغه وخت باید په څه باندې لاس پورې کړو، چې کلک دلیل ورته ولرو. هغه بری چې سر ډیورنډ موږ ته را په برخه کړی، د هغه په اړه باید زیاته خوشالي ونه ښیو. که موږ دغه دریځ د ځان لپاره غوره کړو، دا به د وزیرستان په اړه د حیرانی خبره نه وي، چې د دې کار په پایله کې به ترلنډې مودې وروسته درویش خېل او مسود هم زموږ د چوپتیا په ترڅ کې له موږ څخه د پیسو ترلاسه کولو لپاره خپل غړ پورته کړي. که موږ په داسې یو دریځ کې وو چې دوی موږ ته اړ وي، په دغه حال کې موږ کولای شو، دوی ته پیسې ورکړو، چې په هغو سره به زموږ لپاره شونې وي، چې د دغې سیمې په باره کې هرڅه وغواړو، هغه به د ځان کړو. په عین حال کې ما تل دا خبره کړې او یو ځل بیا یې وایم، چې په دې برخه کې موږ باید له پوځي مشرتابه سره هم خپلو مشورو ته دوام ورکړو او له هغوی سره چې د وزیرستان په چارو کې بوخت دي باید تل په تماس کې وو. د هغوی له مشورو وروسته موږ کولای شو، پر دې سیمه د خپل برلاسي په باب تصمیم ونیسو، خو زما دا خبره دا مانا نه لري، چې کوم دریځ موږ په دې سیمه کې ترلاسه کوو، هغه به خامخا بریالی او زموږ له خوښې سره سم، په زړه پورې دریځ وي.

په ورته وخت کې دا هم باید په پام کې ولرو، هغه حالت او دریځ چې موږ فکرکوو هغه به زموږ لپاره تر ټولو ښه او په زړه پورې وي، کېدای شي په دې برخه کې یوبل داسې دریځ هم رامنځته شي، چې تر دغه به ښه او بشپړ وي، خو موږ باید د ځان لپاره په هغه حالت کې مهم او مطلق اهداف ولرو او یوازې په هغو نظریو باندې چې موږ

فکرکوو هغه به زموږ په ګټه وي، خپل پلانونه عیار نه کړو.

۱۰ :هیله من یم، چې د دغه یادښت کاپي به کمشنرانو، فارن سکرټري او نورو مقاماتو ته هم ور واستوئ. ډي. فیتزپټریک[19]

د افغان حکومت رسمي مکتوب:

« ګران نایب سالار صاحب موسی خان، فضیلتماب حاجي صاحب میرزا علي خان او د وزیرستان شهزاده!

د ۱۳۱۶ ل کال د اسد پر ۱۶ مه د جمعې تر لمانځه وروسته لومړي وزیر ماته ټیلیفوني لارښوونه وکړه، چې لومړی تاسې ښاغلو ته د والاحضرت سلام ورسوم او بیا دا زیری وکړم، چې د افغانستان مهربان حکومت انګریز سرکار دې ته اړ کړ، چې د پښتونولی له پت او ننګ سره سم له وزیرو او مسعودو سره سوله وکړي. انګریز سرکار د افغانستان له حکومت سره ژمنه کړې، چې خپل ځواکونه د وزیرو او مسعودو له خاورې باسي، خو دا کار هله شونی دی، چې وزیر او مسعود پرې بریدونه ونه کړي. انګریزانو دې ته هم غاړه ایښې، چې د وزیرو او مسعودو په مذهب، پت او ننګ او ناموس به نه لګیږي. اوس تاسې ته په کار ده، چې د سولې شرایطو تر پلي کېدو پورې له جګړې لاس واخلئ. د خدای په لورېینه او د افغانستان د حکومت په هڅو، چې زموږ ورونو نن کوم بری ترلاسه کړی، دا د افغانستان هیله وه او دا یو ستر خدمت دی، چې افغان حکومت تاسې ته وکړ. تاسې ته مې، چې په دې تړاو کوم تفصیل مخکې در استولی و، هغه به پام کې ونیسئ، چې افغانستان انګریزانو ته کم رانه شي».[124]

(ع.ش. پیرمحمد تره خېل، فرقه مشر)

---

[19] *رشید. پروفیسور عبدالخالق. د وزیرستان د ویش د توطیې په اړه یو تاریخي سند، ټول افغان، ۱۳۹۴ کال د غبرګولي* ۱۳مه

په کتاب کې په نښمر راغلې سرچینې

۱) محسود. ډاکټر محمد نواز خان. فرنګي راج اور غیرتمند مسلمان، شمالي وزیرستان: ګورویک مرکز، نومبر ۲۰۰۰ میلادي کال

۲) چند.اېر. ژباړن: زبیر ژمن، پاچاخان او د ازادۍ مبارزه، پېښور: د افغانستان د کولتوري ودې ټولنه- جرمنی، دانش کتابتون، ۱۳۹۱ل کال

۳) ډوبینز. جیمز. ژباړن: ډاکټر ځلاند. له طالبانو وروسته په افغانستان کې دولت جوړونه، کابل: د زرملوال د تالیف او ژباړې مرکز، النخیل مطبعه، ۱۳۹۲ ل کال.

۴) درپه خېل، لایق شاه. وزیرستان، لاهور: پرانی انار کلی، ۱۹۹۳ز کال

۵) سنګرمل. سردار محمد، حقیقت نه پټیږي، کابل: دانش کتابتون، ۱۳۹۰لمریز کال، ۴۱ مخ

٦) ځمکنی. انجنیر تور ګل. قبایل تاریخ کے ائینے میں، دویم ټوک، پېښور: پښتو ادبي جرګه، ۲۵مارچ، ۲۰۱۳ز کال

۷) حلیم. صفیه. د هندوستان پښتانه: بهار، کابل: د سالنګ د کتاب خپرولو موسسه، ۲۰۰۸ز او ۱۳۸٦ ل کال، ۷مخ

۸) رشید. عبدالخالق." سلطنت پشتونها در هند" پر دغه ژور تاریخي اثر یوه لنډه لیکنه، تاند، جولای ۲۰۱۳ل کال

۹) تیخانوف. یوري نیکولایوېچ. ژباړن: عزیز اریانفر. نبرد افغانی استالین: اکادمی علوم فدراسیون روسیه، جون ۲۰۱۰ میلادی

۱۰) تیخانوف.یوري نیکولایوېچ. ژباړن: محمد طاهر کانی. د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، جرمنی: د افغانستان د کولتوري ودې ټولنه، دانش کتابتون، پېښور، ۱۳۸۳ل

۱۱) حبیبي.عبدالحی. ژباړن: عبدالودود کرزی. د افغانستان لنډکی تاریخ، کوټه: ۱۳۷۸ ل کال

۱۲) ستانیزی. زمان. د تاریخ ګردجنه پاڼه: د افغان او انګریز د درېیمې جګړې د ۹۴یمې کالیزې په یاد: ازاد افغانستان، ۲۹مې، ۲۰۱۳ز کال

۱۳) کرګر. محمد اکبر. په حالنامه کې د بایزید روښان عرفاني او فلسفي څېره، کابل: د علومو اکاډمی، چاپ، دانش کتابتون، پېښور، ۱۳۷۰ل کال

۱۴) حیات خان. محمد. ژباړونکي: فرهاد ظریفي او عبداللطیف یاد طالبي، حیات افغاني، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۰ ل کال

۱۵) بابر. ظهیر الدین. ژباړن: سید عبدالله پاچا، بابري نظام، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۰ ل کال

۱٦) وزیر. ببري ګل. ژباړن : نورالله اتل. اېپي فقیر (PDF نسخه)

۱۷) کارو. اولف. ژباړن: شېرمحمد کریمي، پښتانه (پټانز)، پېښور: دانش خپروندویه ټولنه، دویم چاپ، ۱۳۸۳ل کال

۱۸) زرملوال. غلام محمد. افغانستان تر وروستي افغانه، د لومړي ټوک پاتې برخه، کابل: د زرملوال د تالیف او ژباړې مرکز، ۱۳۹۲ل کال

۱۹) نومیر. فدامحمد. د افغانستان د نجات او خپلواکۍ تاریخ (د جرنېل یار محمد خان وزیري خاطرات)، لاهور: د افغانستان د کولتوري خدمتونو اداره، ۱۳۷۹ل کال

۲۰) وایټ.جوشواني. ترجمه: ملک اشتر. فرنگی راج سے موجودہ جمہوری دور تک صوبہ سرحد میں حکومتی عملداری کے مختلف ادوار اور جہتیں، ماهنامه تجزیات: اسلام اباد، ۵جنوری، ۲۰۰۹ز کال.

۲۱) خټک. افضل خان. مقابله، تصحیح او نوټونه د دوست محمدخان کامل مومند.تاریخ مرصع، پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي، ۱۹۷۲ل کال

۲۲) تاربرن. اېس اېس. ژباړن: شېرمحمد کریمي. بنو یا زموږ افغاني سرحد، جرمني: د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا ټولنه، دانش کتابتون، پېښور، ۱۳۷۷ل.

۲۳) تږی. حبیب الله. پښتانه، دویم چاپ، پېښور: دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۲ل کال، وری، ۱۸۸مخ

۲۴) سیال. میراجان. د پښتونستان شتمني، ۳٦نمبر چاپ شمېره، کابل: د مطبوعاتو مستقل ریاست، د کابل عمومي مطبعه (ملي ارشیف)

۲۵) ترکی. محمد قدیرخان. ریفرندوم پښتونستان محکوم، کابل: د کابل عمومي مطبعه، د پښتونستان د خپرونو لړ، ۱۳۳۱ل کال (ملي ارشیف)

۲٦) ګوربتوال. د پښتونستان د ازادۍ جرګه (د وزیرستان ګزارش)، د پښتونستان د خپرونو لړ (۵)، کابل: د مطبوعاتو مستقل ریاست، د کابل عمومي مطبعه (ملي ارشیف)

۲۷) بارتن. سر ویلیم. ژباړن: احمد علي کهزاد. سیاست خارجی پاکستان، کابل: انتشارات پښتونستان، شماره ٦، (ملي ارشیف)

۲۸) کهزاد. احمد علي او سیدال یوسفزی. اختلاف بین افغانستان و پاکستان از نظر سرجارج کننګهم، کابل: انیس ورځپاڼه، ۲۰ حوت، ۱۳۲۹ل کال، (ملي ارشیف)

۲۹) کهزاد. احمد علي. امیرعبدالرحمن خان او ډیورنډ خط، کابل: د پښتونستان د خپرونو لړ، د مطبوعاتو د نشریاتو عمومي داخلي مدیریت، دویمه څانګه، عمومي نمبر ۷٦، (ملي ارشیف)

۳۰) داوی. عبدالهادي. سرحد و افغانستان، کابل: انتشارات پښتونستان، شعبه دوم، نشرات داخلی ریاست مطبوعات، (ملي ارشیف)

۳۱) د پاکستان اساسي قانون او ایف سي آر قانون. سلایډ بڼه، وروستي اصلاحات، ۲۰۱۱ز کال

۳۲) امیر عبدالرحمان. تاج التواریخ. پېښور: میوند خپرندویه ټولنه، ۱۳۷۳ل کال

۳۳) ظفر کاکاخیل. سید بهادر شاه. پښتانه د تاریخ په رڼا کښې، پېښور: یونیورسټي بُک ایجنسي، اووم چاپ ، ۲۰۰۹ ز کال.

۳۴) محسود. علي خان. باچاخان او عدم تشدد، تاند: جنوري۲۰مه، ۲۰۱۳ ۳۷) محسود. علي خان. د ډیورنډ کرښې تاریخي او حقوقي بهیر ته لنډه کتنه، لر اوبر: نومبر ۱۸، ۲۰۱۲ز کال

۳۵) اعظم. دوکتور فاروق. د بایزید روښان ژوند، کورنۍ او تحریک یې، ۲۴، جولای، ۲۰۰۹، د ساپي پښتو څېړنو او پراختیا مرکز

36- Khan.Wali. Translated by: Syeda Saiyidain Hameed. Facts are Facts (The Untold Story of India's Partition), second Edition, November 2004 (PDF).

37- Ahmed, S.Akbar. Religion and Politics in Muslim Society. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

38- General Staff, Army Headquarters India. Operations in Waziristan, 1919-20. Dehli: Government Central Press, 1923.

39- General Staff, Army Headquarters India. Operations in Waziristan 1919-1920, India: Government Printing, Calcutta, 1921

40- General Staff, Army Headquarters India.Military Report on Waziristan, 1935, India: Government of India Press, 1936

41- Bruce. Richard, The Forward Policy and its Results Publisher: Quetta: Gosha-e- Adab: 1900, soft copy, from the collections of University of Michigan.

42- http://waziristanhills.com

43- Bruce, C.E. Waziristan, 1936-1937. Aldershot: Gale & Polden, Ltd., 1938.

44- Operations in Waziristan, 1919-1920, the University of British Columbia, Compiled by the General Staff Army Headquarters India. 1921 ,

45- Military Report on Waziristan 1935

46- Moreman.Dr.Tim, Arms Trade on the N.W.Frontier 1890-1914, www.king-emperor.com

47- Wylly. H.C. Colonel. From the Black Mountains to Waziristan, London: Macmillan and co, Limited, 1912

48- Williams. Matthew W.The British colonial experience in Waziristan and its applicability to current operations,(A Monograph), Kansas: Department of Defense, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College

49- Jacobsen. Mark. British Retreat from Waziristan,

www.khyber.org

50- Hunter .The Imperial Gazetteer of India. Volume 1, Trubner & Co., London, 1885.

51- Effendi. Yahya .Military Operations in Waziristan

52- From a Historical Perspective (1849-1947), http://spearheadresearch.org

53- Cotton. General sir Sydney. Nine Years on the North-West Frontier of India, from 1854 to 1863, LONDON: Richard Bentley, New Burlington Street, 1868

54- The London Gazette, 12th April, 1918

55- The London Gazette, 27th Feb, 1924

56- The London Gazette, 4th Dec, 1922

57- The London Gazette, 15th Aug, 1939

58- The London Gazette, 15th Feb, 1938

59- The London Gazette, 29th Oct, 1937

60- The London Gazette, 8th Feb, 1938

61- The London Gazette, 14th June, 1895

62- The London Gazette, 18th Aug, 1939

63- The London Gazette, 18th Nov, 1924

64- The London Gazette, 17th Nov, 1925

65- The London Gazette, 2nd Nov, 1937

66- The London Gazette, 14th June, 1938

67- The London Gazette, 27th Nov, 1924

68-fata.gov.pk

69-http://www.slideshare.net/fatanews/frontier-crimes-regulation

70- Rose. David. The Man who Drew the Fatal Durand Line, London: Standpoint, March 2011

71-Hutchinson. Ron, DURAND'S LINE, (Tow different drafts, Print Copy and PDF)

72- Mahsood.Mansur Khan.The Battle for Pakistan (Militancy and Conflict in South Waziristan), New America Foundation, April, 22010

73-http://www.britishbattles.com/north-west-frontier-india/waziristan.htm

Notes

---

[۱]- وزیرستان، ٦٣ او ٦۴مخونه (لومړی پاراګراف).

[2] - Mahsoud (Program for Culture and conflict studies), PP.6,9,13.

[۳]- *وزیر ډېرى د پکتیکا په ببرمل، د لوګر په سیاه بیني، د کندوز په نبار، ګورتیپه، کندهار، هلمند، کابل، سمنګان، تخار او د ګردیز په ختاوه کې اوسیږي. د لوګر په ځرخ کې د مسیدو عباس خېل، کریمدادخېل، ګلټ خېل او شمرخېل، په واغجان او سرخ اباد کې عطاګل خېل، ګلټ خېل، منزي، یشنګي، ملکشي، کیکړي، لالي خېل، ورمړ، عباس خېل، بودیسیلي، د محمداغې په شاهي کلا، کیشم او سفیدسنګ کې لنګرخېل(ګلدادخېل)، برومي خېل، شمن خېل-ګلیشي، بودیسیلي، مروت (حبیب خېل)، ملک دیني، په بره کي برک کې شمن خېل (سرمشي، بنګال خېل، قسم خېل او ګلیشي)، عبدالرحمن خېل، د وردګو په ګوډا، ظریف، بکسمند، بدکول او ګډلي کې ګلټ خېل، لالي خېل، عباس خېل، شمېرخېل، ولي خېل او کریمداد خېل، د غزني په غوزبه کې نېکزن خېل او رامک کې لالي خېل او د کابل په کلکان او شاوخوا سیمو کې فریدي او یو شمېر نور خېلونه خواره واره اوسیږي.*

[٤]- بېهار (صفیه حلیم).

[٥]- د افغانستان لنډکی تاریخ (عبدالحی حبیبي)، ۵۷مخ.

6 _ http://waziristanhills.com

7 _ Ibid.

8 _ Ibid.

[۹]- وزیرستان، ۴۸مخ، وروستی پاراګراف.

[۱۰]- ظهیر الدین بابر، ۷٦مخ.

[۱۱]- ظهیر الدین بابر، ۱۳۳مخ.

[۱۲]- حیات افغاني، ٦۵۵مخ، بنو یا زموږ افغاني سرحد.

[۱۳]- بنو یا زموږ افغاني سرحد، ۴۵مخ ،http://waziristanhills.com

[۱۴]- حیات افغاني، ٦۵٦مخ.

[۱۵]- حیات افغاني، ٦۵۸مخ.

[۱٦]_ د بایزید روښان ژوند، کورنۍ او تحریک یې، ۲۴، جولای، ۲۰۰۹، د ساپي پښتو څېړنو او پراختیا مرکز.

[۱۷]- حیات افغاني، ٦۵۹ مخ، پښتانه (پټانز)، ۵۸٦مخ.

[۱۸]- حیات افغاني، ٦٦۴مخ، بنویا زموږ افغاني سرحد، لومړني مخونه

[۱۹]- وزیرستان (لایق شاه درپه خېل)، ۱۲۵مخ.http://waziristanhills.com

[۲۰]- بنویا زموږ افغاني سرحد، ۴۳مخ.http://waziristanhills.com

[۲۱]- حیات افغاني، ٦٦٦مخ. بنویا زموږ افغاني سرحد، بېلابېل مخونه.

[22] - From Black Mountains to Waziristan, P.435.

[23] - Military Operations in Waziristan from a historical perspective, 1849-1947.

[24] - From Black Mountains to Waziristan, PP.439-440.

[25] - Frontier and overseas expedetions from India, P.236, Campains on the North West Frontier, PP.43-44.

[۲٦]- فرنگي راج اور غیرتمند مسلمان، ۱۲۸ مخ.

[27] - From Black Mountains to Waziristan, P.431.

[28] - Ibid., From Black Mountains to Waziristan, P.433.

[29] - Frontier and overseas expedetions from India, P.236.

[۳۰]- افغانستان تر وروستي افغانه، ۵۱۳مخ.

[۳۱]- حیات افغاني، ۳۹۷ مخ.

[32] - Ibid., Th e Forward Policy, P.168, From Black Mountains to Waziristan, Waziris Operations, P.446, Campains on the North West Frontier, P.44.pdf.

[33] - From Black Mountains to Waziristan, P.447.حیات افغاني، ۳۹۷مخ

[۳٤]- حیات افغانی، ۳۹۸ مخ، فرنگي راج اور غیرتمند مسلمان، ۱۸۰ مخ، حیات افغاني دغه شمېر پنځه سوه تنه ښودلی دی، چې د انگریزانو لپاره خورا بوږنوونکې مرگ ژوبله گڼل کېږي.

- From Black Mountains to Waziristan, P.449, Frontier and overseas expedetions from India, PP.369-70.

[۳۵]_ انگریزانو د گورکه، ډوگره او گایډ پلټنې په نومونو ځانگړي کنډکونه درلودل، چې په همدې نامه د هغه وخت په پرمختللو وسلو سمبال ول. گورخه او ډوگره گان د رنجیت سنگ روزل شوي ځواکونه وو، چې د پېر سبق او پېښبور په نیولو کې یې ډېر رول لوبولی و.

[36] - From Black Mountains to Waziristan, P.450.

[۳۷]- حیات افغاني، ۳۹۹- ۴۰۰ او ۴۰۱ مخونه.

[۳۸]- فرنگي راج اور غیرتمند مسلمان، ۱۲۲مخ.

[39] - Frontier and overseas expedetions from India, P.377.

[40] - http://www.britishbattles.com/north-west-frontier-india/ Waziristan .htm.

[41] - Th e forward Policy and its Results, P.269..فرنگی راج اور غیرتمند مسلمان، ۱۳۵ مخ

[42] - From Black Mountains to Waziristan, PP.463-64.

[43] - Th e forward Policy and its Results, PP.286-87.

[44] - From Black Mountains to Waziristan, P.470.

[٤٥]- پښتانه (پټانز)، ٦٧٣مخ.

[٤٦]- همدغه کتاب، ٦٧٩ مخ.

[47] - Operations in Waziristan 1919-20, PP.33-34.

[48] -Waziristan campaign (1919–20), en.wikipedia.org /wiki/ Waziristan _campaign_(1919–20).

[49] - Operations in Waziristan, 1919-1920, P.103.

[50] - Ibid, 108-109.

[51] - Ibid, P.111

[52] - Ibid, P.27

[53] - Th e London Gazette, 1st of December, 1922, P.2.

[54] - Th e London Gazette, 26 February, 1924.

[55] - Th e London Gazette, 17 November, 1925.

[56] - Th e London Gazette, 2 November, 1937., Th e British colonial experience in Waziristan and its applicability to current operations, P.35., Military Operations In Waziristan From a Historical Perspective (1849-1947), P.12.

- د جرمني امپراتورۍ افغاني جگړه، ۷۰مخ، ایپي فقیر، ۳مخ،فرنگي راج اور غیرتمند مسلمان، ۱۸۳مخ، وزیرستان (لایق شاه درپه خېل)، ۵۰۲مخ.

[۵۷]- وزیرستان، ۵۰۷مخ، ایپي فقیر، ۲مخ، فرنگی راج اور غیرتمند مسلمان، د ایپي فقیر مبارزې.

The British colonial experience in Waziristan and its applicability to current operations, P.35, Military Operations in Waziristan from a Historical Perspective (1849-1947), P.12.

[۵۸]- ایپي فقیر، ۲مخ، وروستی پاراگراف.

[59] - Th e London Gazette, 2 November, 1937.

[60] - Th e London Gazette, 2 November, 1937.

[61] - Waziristan, 1936-1937. ایپي فقیر، ۱۳ او ۱۴ مخ.، فرنگی راج اور غیرتمند مسلمان، ۱۹۷مخ.

[62] - Th e London Gazette, June, 1936.ایپي فقیر، ۲۱مخ، , Military Operations In Waziristan From a Historical Perspective (1849-1947), P.13.

[63] - Th e London Gazette, 2November, 1937. ایپي فقیر، څلورم څپرکی، ۱۸مخ، وزیرستان (لایق شاه درپه خېل)، ۵۲۸مخ، فرنگي راج او غیرتمند مسلمان، ۱۹۸مخ.

[٦٤]- وزیرستان (لایق شاه درپه خېل)، ۵۳۳مخ، ایپي فقیر (pdf)، ۱۸مخ.

[65] - Th e London Gazette, 14 June, 1938, ایپي فقیر، ۲۲مخ، لومړی پاراگراف.

[66] - The London Gazette, 18 February, 1938, Waziristan, 1936- 1937, P.12, ایپي فقیر، د شهیر تنګي نسخه، ۲۸مخ.

[67] - pakhtunghag.weebly.com/uploads/1/2/7/9/12791978/faqeer.pdf.-

- ایپي فقیر،د شهور تنګي نسخه، ۲۱مخ (پي ډي ایف بڼه).

[68] - The London Gazette, 18 August, 1939.

[69] - The London Gazette, 18 February, 1938, ایپي فقیر، په الیګزنډر مورچل باندې برید، ۳۷ مخ. وزیرستان، مختلف مخونه.

[70] - The London Gazette, 14 June, 1938. ایپي فقیر، ۳۴مخ. وزیرستان، مختلف مخونه.

[71] - The London Gazette, 18 August, 1939. ایپي فقیر، ۴۴مخ

[72] - The London Gazette, 18 August, 1939.

[73] - Ibid.

- ایپي فقیر، ۵۱مخ، د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۸۰ مخ.

[۷۴]- فرنګي راج اور غیرتمند مسلمان، ۲۲۴مخ.

[۷۵]- د پښتونستان د ازادۍ جرګه (د وزیرستان ګزارش- ملي ارشیف)، ۲۱، ۲۵، ۲۷ مخونه.

[76] - British Intelligence on Afghanistan and its Frontiers, 1888-1946, P.2.

[۷۷]- نبرد افغانی استالین، ۴۵مخ

[78]- Facts are Facts (The Untold Story of India's Partition), PP.78-79.

[79] -Ibid, PP.79-80

[۸۰]- نبرد افغانی استالین، ۷۵مخ

[۸۱]- همدغه کتاب، ۱۰۷، ۱۰۸ او ۱۱۲مخونه

[۸۲]- همدغه، ۱۱۴ مخ

[۸۳]- د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۷۸مخ.

[84]- The London Gazette, 18 Aug, 1939.

- د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۸۳مخ، نبرد افغانی استالین، ۲۸۹- ۲۹۰ مخونه.

[۸۵]- همدغه کتاب، ۲۹۶مخ.

[۸۶]- د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۱۶۶مخ.

[۸۷]- همدغه کتاب، ۳۴۴ او ۴۵ مخونه

[۸۸]- د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۱۷۵مخ، حقیقت نه پټیږي، ۴۱مخ، نبرد افغانی استالین، ۳۶۷مخ

[۸۹]- نبرد افغانی استالین، ۳۶۹مخ

[۹۰]- د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۱۹۳مخ.

[۹۱]- همدغه کتاب، ۴۱۹مخ

[۹۲]- همدغه کتاب، ۴۲۷مخ

[۹۳]- فقیر ایپي، ۶۵-۶۴ مخونه

[۹۴]- افغانستان تر وروستي افغانه، ۱۳۴- ۳۵ مخونه.

[95] - Waziristan, 1936-1937, P.27

[۹۶]- پښتانه (پټانز)، ۵۹۷مخ.

[97] -The forward Policy and its Results, PP.357-58 پښتانه (پټانز)، ۶۰۰مخ.

[۹۸]- پښتانه (پټانز)، ۶۰۳مخ

[۹۹]- نبرد افغانی استالین، ۱۵۰ مخ، د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۳۵مخ.

[۱۰۰]- همدغه کتاب، ۱۵۲مخ\ د جرمني امپراتورۍ افغاني جګړه، ۳۷مخ.

[101] - Operations in Waziristan, 1919-1920, PP.64-65.

[102] - Operations in Waziristan, 1919-1920, P.67

[103] - Ibid, P.73. \British Retreat from Waziristan, Mark Jacobsen (Pdf).

[104] - Ibid, PP.73-76.

[105] - Ibid, P.74. \British Retreat from Waziristan, Mark Jacobsen.

[106] - Operations in Waziristan, 1919-1920, P.74/ British Retreat from Waziristan, Mark Jacobsen (Pdf).

[107] - Operations in Waziristan 1919-20, Maliks visit Kabul, PP.84-85.

[۱۰۸]- د افغانستان د نجات او خپلواکۍ تاریخ، د جرنیل یارمحمد خان وزیري خاطرات

[۱۰۹]- همدغه کتاب، (pdf)

[۱۱۰]- نبرد افغاني استالین، ۲۶۲مخ

[۱۱۱]- همدغه کتاب، ۲۶۶مخ

[۱۱۲]- همدغه کتاب، ۳۲۸مخ

[۱۱۳]- افغانستان تر وروستي افغانه، ۵۰۴مخ

[۱۱۴]- زما ژوند او جدوجهد، ۲۳۲ او ۲۳۳ مخونه

[۱۱۵]- باچاخان او د ازادۍ مبارزه، ۲۴۲ او ۲۴۳ مخونه

[116] - The forward Policy and its Results, P.254

[117] - Ibid, PP.219, 246, 249.

[118] - Ibid, PP.265-66

[۱۱۹]، رشید.پروفیسور عبدالخالق. د وزیرستان د ویش د توطیې په اړه یو تاریخي سند، ټول افغان، ۱۳۹۴کال د غبرګولي ۱۳مه

[120] - The forward Policy and its Results.

[121] - Ibid, P.268.

[122]- قبایل تاریخ کے ائینے میں، دویم ټوک.

[123]- The Battle for Pakistan (Militancy and Conflict in South Waziristan), P.4.

[۱۲۴]- فرنگی راج سے موجودہ جمہوری دور تک صوبہ سرحد میں حکومتی عملداری کے مختلف ادوار اور جہتیں، ماھنامہ تجزیات: اسلام اباد، ۵جنوری، ۲۰۰۹زکال.

[125]- http://www.slideshare.net/fatanews/frontier-crimes-regulation.

[۱۲۶]- فرنگی راج سے موجودہ جمہوری دور تک صوبہ سرحد میں حکومتی عملداری کے مختلف ادوار اور جہتیں، ماھنامہ تجزیات: اسلام اباد، ۵جنوری، ۲۰۰۹زکال.

[127] - Arms Trade and the Tribesmen, P.476.

[128]- Arms Trade on the NWF, 1890-1914.

[129] - Arms Trade and the Tribesmen, PP.47-48.

[130] -From Black mountains to Waziristan, P.483.

[۱۳۱]- نبرد افغاني ستالین، ۳۵۲مخ

[۱۳۲]- فرنگي راج اور غیرتمند مسلمان، مختلف مخونه

[۱۳۳]- د پښتونستان د ازادۍ جرگه، د خپرونو لړ(۵)

[۱۳۴]-*وزیرستان- لایق شاه دریه خېل.*